

ศึกษาวิเคราะห์นิพพานสูตรในคัมภีร์ล้านนา

AN ANALYTICAL STUDY OF NIPPĀNASUTR
IN THE LANNA TEXTS

พระสุธีวรालังการ (สมคิด ธีริคุตโต กุนดี)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

ศึกษาวิเคราะห์นิพนธ์ในคัมภีร์ล้านนา

พระสุธีวรารังการ (สมคิด สิริคุตโต กุณดี)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

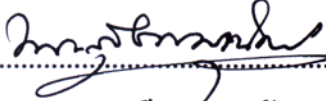
**AN ANALYTICAL STUDY OF NIPPĀNASUTR
IN THE LANNA TEXTS**

Phrasudhivarālangkara (Somkid Sirigutto Goondee)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

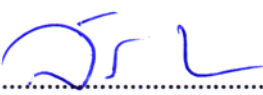
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ
(พระเมธีรัตนดิลก , คร.)

.....กรรมการ
(พระสุธีธรรมานุวัตร , ผศ.ดร.)

.....กรรมการ
(นายรังยี่ สุทนต์)

.....กรรมการ
(ดร. สุรสิทธิ์ ไทวรรัตน์)

.....กรรมการ
(ดร. วุฒินันท์ ก้นทะเตียน)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระสุธีธรรมานุวัตร ผศ. ดร.	ประธานกรรมการ
	อาจารย์รังยี่ สุทนต์ พธ.ม.	กรรมการ
	ดร. สุรสิทธิ์ ไทวรรัตน์	กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์นิพพานสูตรในคัมภีร์ล้านนา

ผู้วิจัย : พระสุธีวรालังการ (สมคิด สิริคุตโต)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร., ป.ช. ๕, M.A., Ph.D.

: อาจารย์รังษิ สุทนต์ ป.ช. ๕, พธ.ม.

: ดร. สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์ ป.ช. ๕, M.A. Ph.D.

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

:

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ (๑) เพื่อศึกษาพัฒนาการและความเป็นมาของต้นฉบับตัวเขียนนิพพานสูตรฉบับล้านนา (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในนิพพานสูตรฉบับล้านนา (๓) เพื่อศึกษาคุณค่าของนิพพานสูตรที่มีต่อสังคมไทย การศึกษาดังกล่าวเป็นการค้นคว้าวิจัยข้อมูลเชิงเอกสาร ปรากฏในพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์ใบลาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์นิพพานสูตรฉบับล้านนา เป็นวรรณกรรมที่มีพัฒนาการยุคหลังต่อมาจาก วรรณกรรมรุ่นแรก ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่พระเถระชาวล้านนาหลายรูปได้รจนาขึ้น เช่น มังคลัตถทีปนี เวสสันดรทีปนี จักรวาลทีปนี ที่รจนาโดยพระสิริมังคลาจารย์ ชินกาลมาลีปกรณ์ และวชิรสารัตถะสังคหะ รจนาโดยพระรัตนปัญญาเถระ สารัตถทีปนี รจนาโดยพระนันทาจารย์ รวมถึงวรรณกรรมอื่น ๆ ที่พระเถระชาวล้านนาได้รจนาเป็นลำดับมา ถือเป็นวรรณกรรมชั้นครูที่มีความไพเราะในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด นิพพานสูตรฉบับล้านนา ก็เช่นกับคัมภีร์ล้านนาอื่น ๆ ที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่องยาวนานจากรุ่นสู่รุ่น ด้วยการจาร “จารึก” อักษรล้านนา “คำเมือง” ที่เป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก และคำสอนที่เป็นของท้องถิ่นผ่านกระบวนการสอนประเภท ร้อยแก้วบ้าง เช่น โอวาท คำสอน สุภาษิต โวหารล้านนา ประเภทร้อยกรองบ้าง เช่น โคลง คำว่า อ้า จ้อย ถิ่นน้ำซอ เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้ล้วนจารึกด้วยอักษรล้านนาทั้งสิ้น

นิพพานสูตรฉบับล้านนา แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของชาวล้านนา ซึ่งเป็นวัฒนธรรมคนเมืองอย่างเด่นชัดในทัศนะที่มนุษย์พึงมีต่อมนุษย์ สอนให้ชาวบ้านรู้จักประพฤติปฏิบัติตนมั่นคงในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาซึ่งปรากฏในวรรณกรรมนี้ คือ คุณของรัตนะ ๓ อย่าง โอวาท ๓ ลักษณะ ๓ กุศลกรรมบถ ๑๐ อกุศลกรรมบถ ๑๐ บุญกิริยาวัตถุ ๓ พรหมวิหาร ๔ ไตรสิกขา ๓ หลักธรรมในวรรณกรรมเหล่านี้ ล้วนมุ่งสอนคนให้ปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องเข้ากับจารีต วัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่นไทยล้านนาเป็นอย่างดี

คุณธรรมในนิพพานสูตรฉบับล้านนานี้ ได้สอนผ่านกระบวนการสอน ในหลักการที่สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้ เจริญวิหาร และนิทานสาธก เช่นเรื่องเทวดา, เรื่องเศรษฐีสอนลูกสาว เป็นต้น ในเนื้อเรื่องจะกล่าวถึงการให้คนประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม การควบคุมจิตใจของตนเอง ตามหลักความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์ หลักธรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ได้แก่ พรหมวิหาร ที่ทรงคุณค่าต่อสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมไทยล้านนา ซึ่งมีคุณลักษณะ ๔ อย่าง คือ ประกอบด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน มีรักความเมตตาต่อกัน ประารถนาความสุขความเจริญให้เกิดแก่เพื่อนมนุษย์ และช่วยเหลือปลดเปลื้องความทุกข์ที่เกิดให้ลดลงและพ้นจากความทุกข์ยากลำบากนั้น พลอยยินดีและมีความสุขกับสัตว์และบุคคลที่ได้พ้นจากความทุกข์ สนับสนุนให้เขาได้รับความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป มีความรู้สึกที่ดีซึ่งประกอบด้วยปัญญา วางตัวเป็นกลางกับทุกสิ่งให้เป็นไปตามธรรม จากอดีตถึงปัจจุบันสังคมไทย ตั้งแต่สังคมเล็กจนถึงระดับประเทศ มีความรักความสามัคคีกัน ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสงบสุขตลอดมา

Thesis Title : An Analytical Study of Nippānasutr Manuscriptal of Lanna

Researcher : Phrasuteewaralangkan (Somkid Sirikutto Goondee)

Degree : Master of Arts (Buddhist studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phra Suthithammanuwat, Pali IX, M.A., Ph.D.

: Mr. Rangsi Suthon Pali IX., M.A.,

: Mr. Surasith Thairatana Pali IX, M.A., Ph.D.

Date of Graduation : February 23, 2011

Abstract

This research is of 3 objects, namely :

1. to study the development and the written manuscripts of Nippānasutr of Lānnā Edition.
2. to study the Buddhist Doctrinal Principles appearing in Nippānasutr of Lānnā Edition.
3. to study the value of Nippānasutr to the Thai societies.

The said study is the research of the documentary data appearing in the Three Baskets, the scripture in ola-leaves and the concerned researches.

From the research, it is found that the Lānnā Nippānasutr Scripture is the literature developed in the later age from the early Buddhist literature such as Maṅgalatthadīpanī, Vessantaradīpanī and Cakkavāladīpanī composed by Ven. Phra Sirimaṅgalācārya, Jinakālamālīpakaraṇa and Vajirasāratthasaṅgaha composed by Ven. Phra Ratanapaṅṅa Thera, Sāratthadīpanī composed by Ven. Phra Nandācārya and the other literatures composed by the Ven. Monks in Lānnā. The mentioned scriptures are regarded as the high ones which are sweet in the beginning, in the middle and in the end.

The Nippānnasutr of Lānnā Edition is like the other Lānnā Editions which reflect the continual development and a structure from one age to another with process of the inscription with the Lānnā Alphabets (Gammuang) with which the Vinayapitaka, the Suttantapitaka, the Abhidhammapitaka and the local teaching are inscribed.

Nippānnasutr of Lānnā Edition shows clearly the Lānnā people's states of wisdom which is clearly the native people's civilization in the point that the human beings must have the same viewpoints as the others do, and teaches the people to know and behave themselves firmly according to the teaching in Buddhism appearing in this Nippānnasutr. Such the teachings are the Three Triple Gems, the three kinds of teaching, the three characteristics, the Ten Kusalakammāpathas, the Ten Akusalakammāpathas, the Three Puññakiriyāvattus, the Four Brahmavihāras and the Three Sikkhās. The Doctrinal principles in these literatures aim at teaching the people to practise themselves to be the good members of the societies in order to be in accordance with the local customs, ceremonies and cultures.

The virtues in Nippānnasutr have been taught through the process of teaching in the principles which can be practised in the way of expression and of quoted novels such as the story of the deity and the millionaire taught their daughters etc. The essence of Nippānnasutr mentioned that the people should practise the precept, the Dhamma and should control their minds according to the relationship among the people. The principle supporting the human relationship is Brahmavihāradhamma which is valuable to the Thai Societies, especially the Lānnā societies which are of the 4 Brahmavihāradhammas: Mettā, Karuṇā, Muditā and Upekkhā.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงด้วยดี เนื่องด้วยได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จาก พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ) ประธานคณะควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่แนะนำให้เข้ามา ศึกษาเล่าเรียนพร้อมให้ความสนับสนุน และให้คำปรึกษาด้วยดีโดยตลอด อาจารย์รังษิ สุทนต์ และ ดร. สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำเป็นอย่างดี ทั้งให้ความเอาใจใส่ในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณ และอนุโมทนาขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง

กราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๘ ราชบัณฑิต) เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม ที่ให้กำลังใจและสนับสนุนงานวิจัยเรื่องนี้มาโดยตลอด พระคุณพระเดชพระคุณ พระธรรมนันทโสภณ เจ้าคณะจังหวัดน่าน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร ท่านพระครูสิรินันทสุธี (สุเมธ สุเมโธ ป.ธ. ๕) เจ้าอาวาสวัดเมืองรามที่ให้คำปรึกษาและสนับสนุนข้อมูลคัมภีร์ล้านนาขอบคุณคุณโยมพ่อเคลื่อน กุนดี โยมบิดาที่ให้กำลังใจมาโดยตลอด พร้อมทั้งขออนุโมทนาสาธุกรรมิก รุ่งที่ ๑๘ ที่มีอุปการคุณทุกท่าน คณาจารย์และเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ที่ให้ความสะดวกในการติดต่อและเอื้อเพื่อต่อการศึกษาในครั้งนี้

ในการศึกษาเรื่องนี้ ผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักเกิดประโยชน์ในการสืบทอด คำสอนในพระพุทธศาสนาและค้นคว้าคัมภีร์ล้านนา เพื่อเป็นองค์ความรู้สำหรับผู้ที่รัก การศึกษา หากการศึกษามีข้อบกพร่องประการใด ผู้ศึกษาวิจัยขอน้อมรับและน้อมรับ คำแนะนำด้วยความเต็มใจยิ่ง

ประโยชน์จากการศึกษาในครั้งนี้ ขอน้อมบูชาพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และขออุทิศให้แด่พระครูอินทสรวิสุทธิ หลวงพ่ออุปัชฌาย์ ผู้ที่ประสิทธิ์ ประสาทการศึกษาภาษาล้านนามาตั้งแต่แรกเริ่ม และขออุทิศกุศลให้แด่คุณแม่เขียว กุนดี โยมมารดาที่ล่วงลับ ตลอดถึงท่านผู้มีอุปการคุณต่อผู้ศึกษามาโดยตลอดทุกท่าน

พระสุธีวราลังการ (สมคิด สิริคุตโต)

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๖ ขอบเขตการวิจัย	๑๑
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๒
บทที่ ๒ พัฒนาการความเป็นมาของอักษรที่ใช้ในวรรณกรรมล้านนา	๑๓
๒.๑ พัฒนาการของอักษรที่มีในคัมภีร์ล้านนา	๑๖
๒.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของอักษรธรรมล้านนา	๑๗
๒.๑.๒ ความเสื่อมของอักษรธรรมล้านนา	๒๑
๒.๒ อักษรที่ใช้ในคัมภีร์ล้านนา	๒๒
๒.๓ ต้นฉบับตัวเขียนนิพนพานสูตรฉบับล้านนา	๖๒
บทที่ ๓ หลักธรรมที่ปรากฏในนิพนพานสูตรฉบับล้านนา	๑๒๐
๓.๑ จุดมุ่งหมายของพระนิพนพาน	๑๒๐
๓.๒ เรื่องย่อในนิพนพานสูตร	๑๒๑
๓.๓ นิพนพานสูตรในพระไตรปิฎกและในคัมภีร์ล้านนา	๑๒๒

๓.๓.๑	หลักธรรมนิพพานสูตรในพระไตรปิฎก	๑๒๒
๓.๓.๒	หลักธรรมนิพพานสูตรในคัมภีร์ฉบับล้านนา	๑๒๖
๓.๔	เปรียบเทียบหลักธรรมในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ล้านนา	๑๓๒
๓.๕	ประยุกต์หลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์นิพพานสูตรกับหลักไตรสิกขา	๑๓๗
๓.๕.๑	หลักธรรมในด้านศีล	๑๓๗
๓.๕.๒	หลักธรรมในด้านสมาธิ	๑๔๕
๓.๕.๓	หลักธรรมในด้านปัญญา	๑๕๓
บทที่ ๔	อิทธิพลของหลักธรรมในนิพพานสูตรที่มีต่อสังคมล้านนา	๑๕๗
๔.๑	หลักธรรมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต	๑๕๗
๔.๒	หลักธรรมที่มีอิทธิพลต่อการปกครอง	๑๗๒
๔.๓	หลักธรรมที่มีอิทธิพลต่อการศึกษา	๑๗๕
๔.๔	หลักธรรมที่มีอิทธิพลต่อคุณธรรมคุณจริยธรรมในสังคม	๑๗๘
๔.๕	หลักศีลธรรม	๑๘๖
๔.๖	หลักอุดมธรรม	๑๘๗
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๙๑
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๙๑
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๙๔
บรรณานุกรม		๑๙๖
ประวัติผู้วิจัย		๒๐๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อที่ใช้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ได้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช ๒๕๓๕ โดยระบุ ชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ชื่อ/หน้า/ เลขตัวหน้าเป็นเลขเล่ม เลขตัวกลางเป็นชื่อ เลขตัวหลังเป็นเลขหน้า เช่น ที.สี. (ไทย) ๘/๒๗๖/๘๘ หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๘ ชื่อ ๒๗๖ หน้า ๘๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พุทธศักราช ๒๕๒๕ ได้อ้างอิง ชื่อ/เล่ม/หน้า/ภาค/ เช่น ม.ม. (ไทย) ๕/๑๗/๑๐/๑ หมายถึง มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั ภาษาไทย ชื่อ ๕ เล่มที่ ๑๗ หน้า ๑๐ ภาค ๑ ตามฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(บาลี)	=	วินยปิฎก	มหาวิภงฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(บาลี)	=	วินยปิฎก	มหาวิคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินยปิฎก	มหาพรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(บาลี)	=	วินยปิฎก	จุฬวิคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินยปิฎก	จุฬพรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.อ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุทานวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสกั	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สั.สพา	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายตนวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาบาลี)

อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	ปญจนินบาต	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจนินบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตค.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	สตุตคินบาต	(ภาษาบาลี)
อง.สตุตค.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตคินบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฎฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมฺมปทฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตะกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ปุ.	(ไทย)	=	อภิธัมมปิฎก	ปุคคลปัญญาต์ติ	(ภาษาไทย)
---------	-------	---	-------------	----------------	-----------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	สีลขันธวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ติก.อ.	(ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	มนโรธปุรณิ	ติกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย	ธมฺมปทฎฐกถา	(ภาษาบาลี)	
ขุ.ธ.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)	
ขุ.เถร.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	เถรคาถาอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถรี.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	เถรีคาถาอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	สทุธมฺมปปะชุโขติกา	มหานิทเทศอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ฎีกาพระวินัยปิฎก

ที.ปา. ฎีกา	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย	ลีนตุลปะกาสินี	ปาฎีกาวคคฎีกา	(ภาษาบาลี)
-------------	--------	---	----------	----------------	---------------	------------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ดินแดนในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ๘ จังหวัด คือ ลำพูน ลำปาง เชียงราย เชียงใหม่ พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน^๑ เรียกว่า อาณาจักรล้านนา มีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน อาณาจักรล้านนามีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องควบคู่อาณาจักรสุโขทัย พ.ศ. ๑๘๐๑ พ่อขุนมั่งรายมหาราชได้ก่อตั้งอาณาจักรขึ้นและก่อตั้งแปงเมืองสร้างนครเชียงใหม่เป็นราชธานี นับแต่พ่อขุนมั่งรายมามีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมายาวนานถึง ๑๕ รัชกาล ในสมัยการปกครองของพระเจ้าสิริธรรมจักรวรรดิคิลกราชาธิราช (หรือพระเจ้าติโลกราช) อาณาจักรล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมมากที่สุด จากความเจริญรุ่งเรืองทำให้อาณาจักรล้านนามั่นคงทั้งทางด้านการเมืองและการพระศาสนา พระเจ้าติโลกราชขยายอาณาจักรผนวกเอาดินแดนเมืองน่านที่มีเกลืออยู่บนยอดเขา (ปัจจุบันคือ อ. ปัว) ซึ่งเป็นแหล่งต้นกำเนิดแม่น้ำน่าน และเมืองแพร่ซึ่งมีแม่น้ำยมไหลผ่าน จากการผนวกดินแดนทั้งสองไว้ได้ ก็เป็นช่องทางใหม่ที่น่าไปสู่ดินแดนที่อยู่ทางใต้ลงไปอีกสองทางคือ เส้นทางแม่น้ำน่านและแม่น้ำยม เส้นทางใหม่นี้เองที่ชักนำให้เกิดศึกแย่งชิงดินแดนแคว้นสุโขทัยระหว่างพระเจ้าติโลกราชกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งอาณาจักรอยุธยา

ดินแดนล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองมายาวนานถึง ๑,๒๐๐ ปี ประชาชนในแถบนี้จึงมีวัฒนธรรมและอารยธรรมที่เก่าแก่ที่เป็นของตนเอง นอกจากนี้ สังคมล้านนายังมีการยอมรับเคารพนับถือลัทธิดั้งเดิมที่มีความเชื่อในเรื่อง ผี วิญญาณ ไสยศาสตร์และศาสนาพราหมณ์ เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายเข้ามาในดินแดนนี้ ก็ได้ยอมรับนับถือนำเอาคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นแนวทางดำเนินชีวิตสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่อีกรุ่น

---

^๑ สวัสดิ์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์), หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

การปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนามีการผสมผสานกลมกลืนกันได้อย่างสนิทแนบกันไม่ออก
ระหว่างพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และพิธีกรรมศาสนาพราหมณ์^๒

ในช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑ อาณาจักรล้านนามีความเจริญรุ่งเรือง
และมีความสำคัญร่วมกับอาณาจักรสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๒
อาณาจักรล้านนาได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า แม้ล้านนาจะมีความพยายามกอบกู้เอกราช
อำนาจอธิปไตยหลายครั้ง แต่ก็สามารถเป็นอิสระได้เป็นครั้งคราว จนกระทั่งพุทธศตวรรษที่
๒๔ อาณาจักรล้านนาได้ตกเป็นประเทศราชของอาณาจักรรัตนโกสินทร์ และต่อมาได้ถูก
ผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยาม ประเทศ ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ ๒๔ เป็นต้นมา

จากประวัติศาสตร์อันยาวนานที่สืบสานมาเป็นระยะ ๆ ได้หล่อหลอมขัดเกลาให้
ชนชาติในภูมิภาคแถบนี้ มีขนบธรรมเนียม แบบแผนทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและ
วิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน กล่าวคือประชาชนมีความเป็นอยู่ที่พอเพียงเรียบง่าย
มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เคารพนอบน้อมท่านผู้ที่มีชาติวุฒิ วิทยุฒิ และคุณวุฒิ และมีภาษา
ที่ใช้สื่อสารที่ละเมียดละไมนุ่มนวลชวนฟัง ซึ่งมีความแตกต่างจากผู้คนในดินแดนอื่น ๆ
ชาวล้านนาเรียกตนเองและกลุ่มของพวกเขาเองว่า “คนเมือง” ในบางท้องถิ่นก็เรียกตนเองว่า
“ไต”^{*} หรือ “ไท”^๓ ขณะที่คนต่างถิ่นมักจะเรียกชนกลุ่มนี้ว่า “ไตโยน” หรือ “ไตยวน” หรือ
เรียกสั้น ๆ ว่า “ยวน” ที่หมายถึงพวกไทที่อาศัยอยู่แคว้นโยน ซึ่งอาจารย์ผู้แต่งปกครอภษา
บาลีผูกศัพท์ว่า “โยนก” หรือ “โยนกปุระ” และชาวไทยโยนที่มีถิ่นฐานเดิมอาศัยอยู่ในแถบ
พื้นที่ราบจังหวัดเชียงรายกลุ่มนี้เองที่ต่อมาได้มีอำนาจเป็นผู้นำในการก่อตั้งอาณาจักรล้านนาขึ้น
ความเชื่อทางศาสนาของคนล้านนา มีลักษณะเช่นเดียวกับกับคนในภาคอื่น ๆ
กล่าวคือมีความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม รวมอานิสงส์ผลของคุณความดีที่เกี่ยวกับการ
ประพฤติดีปฏิบัติทางกาย วาจา และใจ ซึ่งก็เป็นเรื่องของคำสอนในทางพระพุทธศาสนา และ

^๒ มณี พยอมยงค์, “ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย” เล่มที่ ๒, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๒-๔.

^{*} ตัวอักษร ท สำเนียงล้านนาออกเสียงเป็น ต ฉะนั้น ไต จึงหมายถึง ไท (ตรงกับภาษาล้านนาว่า ไท).

^๓ ไกรศรี นิรมานเหมินท์ ให้ทัศนะว่า “โยน” หรือ “ยวน” เป็นคำที่ใช้เรียกกลุ่มคนในดินแดนล้านนา
แต่เดิม ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้เจริญขึ้นในแถบล้านนาและมีการแต่งหนังสือภาษาบาลีขึ้น ในวรรณกรรมภาษา
บาลีเหล่านั้น อาจารย์ผู้แต่งได้ผูกศัพท์ภาษาบาลีที่ใช้เรียกคนยวนโดยทับศัพท์ว่า “โยนก” คนยวน ซึ่งไปพ้องกับ
แคว้น แคว้นหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของประเทศอินเดีย คือ “แคว้นโยนก” ได้แก่ บากเตรีย อัฟกานิสถาน เป็นต้น.
“ความรู้พื้นฐานด้านภาษาศาสตร์ : ด้านศาสนาและวัฒนธรรม” ใน *ล้านนาปริทัศน์*, ๒๕๒๕, หน้า ๖๐.

ยังเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมซึ่งสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนานตลอดจนเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งต่าง ๆ ตามคตินิยมของศาสนาพราหมณ์ ดังนั้น คนล้านนาจึงเป็นชนชาติที่มีเอกลักษณ์ทางด้าน ศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีต่าง ๆ ที่ค่อนข้างแตกต่างจากภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย

มูลเหตุที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในดินแดนนี้ได้มีการประชุมทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้น การทำสังคายนาในครั้งนี้ถ้านับแต่พุทธกาลแล้วก็นับได้ว่าเป็นครั้งที่ ๘ ที่วัดมหาโพธาราม (วัดเจติยเจ็ดยอด) ในปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๒๐ ในครั้งนั้นได้มีการอาราธนาพระมหาเถระผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกจำนวนหลายรูป โดยมีพระธัมมทินมหาเถระเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากพระเจ้าดิโลกราชใช้เวลาสังคายนา ๑ ปี จึงสำเร็จ^๔

ความเจริญสูงสุดทางอักษรศาสตร์ได้เริ่มต้นเกิดขึ้นในสมัยนี้ พระเจ้าดิโลกราชได้ส่งเสริมให้มีการจารพระไตรปิฎกแจกจ่ายให้แก่วัดต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนา เพื่อการศึกษาทางพระพุทธศาสนาของพระภิกษุสงฆ์ในยุคนั้น^๕ ต่อมาพระสงฆ์ที่ได้รับการศึกษาพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎกได้ร่วมกันกับคฤหัสถ์ที่เป็นปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนาถ่ายทอดคำสอนในรูปของวรรณกรรมภาษาบาลี เช่น เวสสันดรทีปนี, มังคลัตถทีปนี, และจักรวาลทีปนี ซึ่งเป็นผลงานของพระสิริมังคลาจารย์, ชินกาลมาลีปกรณ์ ผลงานของพระรัตนปัญญา มหาเถระ รวมถึงผลงานที่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง คือ ปัญญาสชาดก เป็นต้น^๖ จนทำให้เกิดยุคทองแห่งวรรณกรรมล้านนาและมีผลสืบเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน^๗

^๔แสง จันทรงาม, ศาสนาในล้านนาไทย, พุทธศาสนาในล้านนาไทย, (เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๗๕-๗๘.

^๕อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ความรู้พื้นฐานด้านล้านนาคดี : ประวัติศาสตร์, วรรณกรรมล้านนาเล่มที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำรามหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๒), หน้า ๓๗.

^๖อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำรามหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๘), หน้า ๑๑๓-๑๒๑ .

^๗พระมหาวิวัฒน์ วฑุฒนสุธี (อุปคำ), “คำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาในภายิตล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑-๒.

วรรณกรรมท้องถิ่นที่ปรากฏทั้งที่เป็นมุขปาฐะและลายลักษณ์อักษร ล้วนเกิดมาจากแรงบันดาลใจในความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาของคนในสังคมล้านนา แล้วร่วมกันสร้างสรรค์ออกมาเป็นผลงานด้านวรรณกรรมภาษาล้านนาลงในใบลาน เช่น เรื่องนิพพานสูตร, (นิพพานสูตร) ประทีปคืนกำ, (ประทีปคืนกำ) มหาวิบาก, (มหาวิบาก) พราหมณะปัญหาทำกินซาก้าง, (ปัญหาทำกินซาก้าง) อินตะนิพนธ์, (อินตะนิพนธ์) สุตโสม (สุตโสม) และใจยะสังกะหะ (ใจยะสังกะหะ) เป็นต้น

นิพพานสูตรฉบับล้านนาแสดงหลักคุณธรรม จริยธรรมและอานิสงส์ที่ควรได้ศึกษาเพราะเป็นคัมภีร์ที่ก่อให้เกิดรูปแบบของการทำบุญของพุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะในล้านนา แนวคิดที่ปรากฏในคัมภีร์ล้านนาเรื่องนิพพานสูตรมีคุณประโยชน์เอื้ออำนวยต่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื้อหาที่สอดคล้องกับการสั่งสอนให้ผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สำคัญที่สุดก็เพื่อความดำรงมั่นแห่งพุทธธรรมคัมภีร์ ด้วยอานิสงส์มีนัยที่สำคัญดังกล่าวมานี้จึงได้รับความนิยมนานาน และแพร่หลายปรากฏอยู่ตามหอไตรแหล่งเก็บคัมภีร์ของวัดแทบทุกแห่ง

นิพพานสูตรฉบับล้านนาก็ยังได้กล่าวชักชวนคนทั้งหลายให้เกิดความเชื่อความเลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัยอย่างมั่นคง ดำรงตนอยู่ในศีล ในกุศลธรรมความดี ที่เรียกว่า บุญกิริยา คือมีจิตใจโอบอ้อมอารีย์ต่อผู้อื่นด้วยการให้วัตถุสิ่งของ งดเว้นจากอกุศลธรรมหมั่นอบรมจิตใจให้่องใสปราศจากความเศร้าหมอง เว้นจากกายทุจริต วาจาทุจริต และมโนทุจริต ตั้งตนอยู่ในพรหมวิหารธรรม คือความปรารถนาดีต่อเพื่อนที่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ที่มีในโลกนี้ทั้งมวล จะไม่ทำความลำบากกายให้เกิดมีขึ้นแก่คนและสัตว์ มีความสงสารคนและสัตว์ทั้งหลายที่ได้รับความลำบาก เมื่อพบเห็นจิตใจก็เกิดความห่วงใย นิ่งค้อยู่ไม่ได้ปรารถนาที่จะช่วยเหลือให้พ้นจากความลำบากนั้นและช่วยให้ได้รับความสุข พลอยยินดีกับความสำเร็จคุณความดีของผู้อื่น มีอารมณ์แจ่มใสดีใจ มีอาการคล้ายกับตนพลอยสำเร็จด้วยทรงความยุติธรรมวางจิตเป็นกลางไม่ลำเอียงด้วยอคติต่อผู้ใดผู้หนึ่ง ที่จะต้องได้รับทุกข์หรือรับสุข ชักนำให้คนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความไม่ประมาท พิจารณาถึงสภาพที่เป็นจริงของสังขาร คือ คือความไม่เที่ยง ความทุกข์ และไม่มีตัวตน สร้างคุณความดีจนกว่าจะเข้าถึงความพ้นทุกข์คือพระนิพพาน

ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท และเป็นคนล้านนา ถือเป็นภาระหน้าที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาค้นคว้า เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนถูกต้อง และนำมาเผยแพร่ให้ปรากฏต่อสังคมท้องถิ่นล้านนาและสังคมไทยต่อไป สำคัญที่สุดคือการธำรงรักษาซึ่งวรรณกรรมอันเป็นมรดกที่ล้ำค่าทางสติปัญญาของท้องถิ่น ให้คงอยู่ตราบเท่านาน

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกเรื่องนิพพานสูตรนี้มาศึกษาวิจัย เพื่อศึกษาภาษา และลักษณะธรรมและจริยธรรม วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ที่มีส่วนหล่อหลอม กล่อมเกลาคิดใจของคนล้านนาให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ซึ่งกลายเป็นวัฒนธรรมปฏิบัติสืบต่อกันมาถึงปัจจุบัน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาพัฒนาการและความเป็นมาของต้นฉบับตัวเขียนนิพพานสูตรฉบับล้านนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในนิพพานสูตรฉบับล้านนา
- ๑.๒.๓ เพื่อให้เห็นคุณค่าของนิพพานสูตรที่มีต่อสังคมล้านนา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๒.๑ พัฒนาการตัวเขียนนิพพานสูตรฉบับล้านนา
- ๑.๒.๒ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในนิพพานสูตรฉบับล้านนา
- ๑.๒.๓ คุณค่าของหลักธรรมในนิพพานสูตรที่มีอิทธิพลต่อสังคมล้านนา

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

นิพพานสูตร หมายถึง พระสูตรสูตรหนึ่งที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ครั้งพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ หลังพุทธปรินิพพานได้ ๓ เดือน พระอานนท์เถระถูกพระมหากัสสปเถระถามถึงสาเหตุที่ตรัสพระสูตรนี้ไว้ ที่ไหน ตรัสแก่ใคร

คัมภีร์ไพบลัน หมายถึง หนังสือผูก ที่จารคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แสดงโดยท่านองเทศนาโวหาร คือ เทศนาเป็นร้อยแก้วบ้าง เป็นร้อยกรองบ้าง พรรณนาถึงการสร้างคุณความดีทางกาย วาจา ใจ ด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา โดย

นักปราชญ์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์จารลงในใบลานเป็นอักษรล้านนา โดยสอดแทรกคติธรรมทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น อย่างผสมกลมกลืน

ล้านนา หมายถึง ดินแดนซึ่งเปรียบเสมือนขวาน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของประเทศไทย ประกอบด้วย ๘ จังหวัด มีชนชาติที่รวมตัวกันหลายเชื้อชาติ ได้แก่ เชื้อชาติจีน เชื้อชาติไทยใหญ่ เชื้อชาติพม่า และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ หลายเผ่า ประกอบอาชีพตามถนัดของตน ๆ เช่น พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม เกษตรกรรม เป็นต้น ชั้นแรกทุกเชื้อชาติที่รวมตัวกันอยู่ต่างยอมรับในความต่างกันอย่างบ้าง แต่ด้วยความเป็นอาณาจักรล้านนา จึงไม่มีความแตกต่างกันเลยในเวลาต่อมา

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ คัมภีร์ล้านนา

๑.๑ คัมภีร์ใบลาน

๑.๒ สมุดข่อย และปี่ปสา

๑.๓ เอกสารอักษรธรรมล้านนา

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูศรีปริยัติมงคล สิริมงคล ธรรมดาสอนโลก วรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตท้องถิ่นในอดีต เพราะหลักคำสอนในวรรณกรรมนั้นมุ่งเน้นสอนชาวบ้านให้รู้การประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในหลักอยู่ในหลักไตรสิกขา หลักความไม่ประมาทมีปัญญาในการดำรงตนอยู่ด้วยการทำบุญ คือ ให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา หลักการคบมิตร หลักความเชื่อในกรรมและผลของกรรม ตลอดจนหลักการทำดี หนีชั่ว เพื่อความสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ที่น้อมนำเอาไปประพฤติปฏิบัติให้ได้ประโยชน์สูงสุด วรรณกรรมเรื่องนี้ยังได้ผ่านกระบวนการหล่อหลอมผ่านบทร้อยกรอง กามในเบื้องต้น คือความเป็นสุนทรียศาสตร์ ไพเราะน่าฟัง กามในท่ามกลาง คือประกอบด้วยหลักพุทธธรรมครบบริบูรณ์ และกามในที่สุด คือเป็นวรรณกรรมที่ชาวบ้านจากรุ่นสู่รุ่น ได้สืบสานน้อมนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติตลอดมา คุณธรรมที่ผ่านกระบวนการสอนที่เป็นนิทานเช่นท่านเศรษฐีตักยาจก สอนให้

คนประพาศิตนอยู่ในศีลธรรม ควบคุมจิตใจตนเอง เช่น เรื่องพระราชูปถัมภ์เมืองด้วย ทศพิชราชธรรม ทำให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข^๔

๑.๕.๓ พระประพันธ์ สุทฺธจิตโต ความเชื่อเรื่องพระอุปคุตที่มีต่อพิธีกรรมชาวล้านนา ผลจากการศึกษาชี้ให้เห็นว่า พระอุปคุตเป็นพระอรหันต์ สมัยหลังพุทธกาลประมาณ ๒๑๘ ปี ที่มีบทบาทในการใช้อิทธิฤทธิ์ในการปราบพญามาร และมีบทบาทในด้านการคุ้มครองรักษางานพิธี เช่นงานปอยหลวง หรืองานฉลองเสนาสนะภายในวัด บทบาททั้งสองก่อให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธาต่อพระอุปคุต จากความเชื่อที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นหรือจับต้องได้ ทำให้สิ่งที่เป็นนามธรรม ทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้น ซึ่งพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระอุปคุตในล้านนา ได้แก่ พิธีกรรมอาราธนาพระอุปคุตมาคุ้มครองงาน ชาวพุทธล้านนามีความเชื่อว่า พระอุปคุตเป็นผู้มีฤทธิ์ สามารถคุ้มครองงานให้เกิดความสุขความสงบได้ และประเพณีตักบาตรเพ็ญพุธ ซึ่งชาวล้านนามีความเชื่อว่า พระอุปคุตจะแปลงกายเป็นสามเณรออกมารับบิณฑบาต ผู้ใดได้ทำบุญตักบาตรพระอุปคุต หรือได้ทำบุญในวันเพ็ญพุธ จะทำให้ผู้นั้นร่ำรวยเป็นเศรษฐี จากอิทธิพลความเชื่อดังกล่าว พุทธศาสนิกชนชาวล้านนาได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันนี้

๑.๕.๔ พระสมชาติ เครือน้อย จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาเรื่อง อ้ายร้อยยอด ผลการวิจัยพบว่า หลักจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนา เรื่องอ้ายร้อยยอด ประกอบด้วยจริยธรรม ๓ ชั้น จริยธรรมชั้นต้นได้แก่ เบญจศีล เบญจธรรม จริยธรรมชั้นกลางได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ และจริยธรรมชั้นสูงได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ ผู้แต่งได้เน้นการสอนจริยธรรมในระดับชั้นต้นและชั้นกลาง เนื่องจากมีความง่ายสำหรับชาวบ้านที่จะปฏิบัติจริยธรรมระดับสูงเรื่องของมรรคมีองค์ ๘ ผู้แต่งไม่ได้สอนไว้โดยตรง แต่ได้กล่าวถึงพระนิพพานโดยให้ความหมายเป็นนัยว่า หากปฏิบัติจริยธรรมทั้งสองอย่างข้างต้นแล้วก็จะสามารถเข้าใจหลักการปฏิบัติในมรรคมีองค์ ๘ เพื่อการบรรลุนิพพาน ดังที่ผู้แต่งได้สรุปในตอนท้ายของเรื่องกล่าวว่าอ้ายร้อยยอดได้เกิดมาเป็นพระพุทธเจ้าในชาติปัจจุบัน

^๔ พระครูศรีปริยัติมงคล สิริมจฺจโล (คำภิบาล), “การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์โปกถานอีสาน เรื่องธรรมคาถาสอนโลก,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ก, ข.

เนื้อหาของวรรณกรรมมุ่งสอนจริยธรรมในระดับชาวบ้านโดยผ่านสื่อความบันเทิง เพื่อให้รู้หลักการในการดำเนินชีวิตประจำวันให้ถูกต้องเหมาะสม โดยเฉพาะเรื่องของศีลที่เป็นจริยธรรมพื้นฐานของบุคคลทั่วไป และหลักของการอยู่ร่วมกันในหัวข้อจริยธรรมเรื่องทิศหก พร้อมทั้งสอดแทรกจริยธรรมอื่น ๆ ที่มีส่วนสนับสนุนการทำความดีของคนในสังคม ผู้แต่งได้ใช้ภาษาเรียบง่ายความหมายของจริยธรรมตรงกับความต้องการสื่อไปยังผู้ฟัง การสื่อจริยธรรมของผู้แต่งเป็นไปอย่างประณีต ผู้ฟังไม่มีความรู้สึกว่าคุณสอนกลับมีความรู้สึกว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันที่ต้องปฏิบัติ วรรณกรรมคำขอเรื่องอ้ายร้อยยอดสะท้อนให้เห็นคุณค่าของสังคมล้านนาในอดีต เนื่องจากได้รับการขัดเกลาจากจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี จึงนับว่าวรรณกรรมคำขอเรื่องอ้ายร้อยยอดเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่ามากเรื่องหนึ่งในฐานะเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นเป็นสื่อช่วยขัดเกลาจริยธรรมให้กับสังคม

นอกจากนี้ยังพบว่า การสื่อจริยธรรมผ่านตัวละครในวรรณกรรมในเรื่องนี้เข้ากับวิถีชีวิตของสังคมระดับชาวบ้าน ผู้แต่งได้เขียนให้ตัวละครของวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ที่ตัวละครมักจะเป็นผู้มีสถานภาพทางสังคม เช่น กษัตริย์ เศรษฐี เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้ผู้ฟังมีความรู้สึกว่าคุณกับตัวละครไม่ได้แตกต่างกันมากนัก เป็นการกระตุ้นให้ผู้ฟังได้เห็นค่าของการทำความดีได้อย่างชัดเจน และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนเองได้เป็นอย่างดี^๕

๑.๕.๕ พระมหาสุทิตย์ อาภากร ดินแดนล้านนา มีความเป็นมาที่ยาวนานเริ่มตั้งแต่อาณาจักรโยนกแถบลุ่มแม่น้ำกก จังหวัดเชียงราย และอาณาจักรหริภุญไชยเงินยาง หรือเมืองเชียงแสน มาปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนในสมัยหริภุญไชย (พ.ศ. ๑๒๐๔) และเจริญสูงสุดในสมัยราชวงศ์มังรายที่มีนพบุรีนครพิงค์เชียงใหม่เป็นราชธานี (พ.ศ. ๑๘๓๕ - ๒๑๐๑) ความเจริญของล้านนานั้นมีความเป็นมาควบคู่กับพระพุทธศาสนา ซึ่งก่อให้เกิดการรจนาวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่สำคัญ เช่น มังคลัตถทีปนี จักรวาฬทีปนี ที่รจนาขึ้นโดยพระสิริมังคลาจารย์ ชินกาลมาลีปกรณ์ และวชิรสารัตถสังคหะ ที่รจนาโดยพระรัตน

^๕ พระสมชาติ จิตปัญญา, “จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนา “เรื่องอ้ายร้อยยอด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๖ .

ปัญญาเถระ รวมถึงวรรณกรรมของพระเถระรูปอื่น ๆ ในล้านนา ที่ถือว่าเป็นวรรณกรรมชั้นครูที่มีความไพเราะและชั้นเชิงในการแต่งที่ให้อรรถรสและความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งได้เป็นแบบอย่างของการรจนาวรรณกรรมหรือคัมภีร์ธรรมทางพระพุทธศาสนาล้านนาในยุคต่อมา และแต่ละเรื่องล้วนมีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมที่ทำให้ทราบถึงความเป็นมาและบริบททางสังคมในล้านนาได้เป็นอย่างดี

ในบรรดาวรรณกรรมเหล่านั้น วรรณกรรมที่มีความสำคัญอีกประเภทหนึ่ง คือ วรรณกรรมเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่าง ๆ ของล้านนา ด้วยเหตุที่คัมภีร์ธรรมทั้งสองประเภทได้มีส่วนสำคัญในฐานะที่เป็นฐานความเชื่อของการรจนาวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนา เป็นรากฐานที่สำคัญของการส่งเสริมวัฒนธรรม จารีตประเพณี และที่สำคัญเป็นแนวคิดความเชื่อ และวิธีการปฏิบัติขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนาของชาวล้านนา ซึ่งปรากฏเป็นองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ คือ ๑) องค์ความรู้ที่แสดงถึงความเป็นมาแนวคิด และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ๒) องค์ความรู้ที่มีผลต่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และค่านิยมทางสังคมของชาวล้านนา และ ๓) องค์ความรู้ที่สร้างกระบวนการผสมผสานความรู้ในทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ซึ่งองค์ความรู้เหล่านั้นมีความเชื่อมโยงกับหลักคิด และวิธีการปฏิบัติที่นำไปสู่การสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคม วัฒนธรรม จารีตประเพณี โดยมีอิทธิพลต่อแนวความคิด ความเชื่อ การเมือง การปกครอง จารีตประเพณีในแผ่นดินล้านนา รวมทั้งการสร้างวรรณกรรมในสังคมไทย และที่สำคัญยิ่ง คือ เพื่อความยั่งยืนของพระสัทธรรม

ส่วนบริบททางสังคม วัฒนธรรม และพระพุทธศาสนาในล้านนาที่มีความสัมพันธ์กับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนานั้น พบว่า ๑) การให้การอุปถัมภ์ของกษัตริย์ ชนชั้นผู้ปกครอง ๒) การเข้ามาของพระพุทธศาสนาจากที่ต่าง ๆ ๓) ความแตกฉานในพระไตรปิฎกและอรรถกถาของพระเถระ และ ๔) ความเชื่อในเรื่องของอานิสงส์การสร้างธรรม/เขียนธรรม ถวายวัด มีความสัมพันธ์กับการสร้างสรรค์วรรณกรรมในล้านนา ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อความคิด ความเชื่อ และหลักศีลธรรมของคนในสังคมปัจจุบัน^{๑๐}

๑.๕.๖ ประคอง กระแสชัย คำสอนล้านนาไทยเรื่อง “ธรรมศาสนโลก” มีเนื้อหามุ่งสอนชาวบ้านทั่วไปให้รู้หลักการปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้ถูกต้องเหมาะสม โดยเฉพาะการปฏิบัติตัวของภรรยา ที่มีต่อสามีเพื่อความปกติสุขและความเจริญของ

^{๑๐}พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอู่), “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์เทศน์ในเทศกาลต่าง ๆ ของล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, หน้า ๑, ๒.

ครอบครัว ผู้แต่งใช้คำเรียบ ๆ ง่าย ๆ มีความหมายตรงกับความต้องการสื่อไปยังผู้อ่าน แต่ก็ประกอบด้วยศิลปะการประพันธ์ จากการศึกษา วิเคราะห์ในเชิงสังคม วรรณกรรมคำสอนล้านนาไทย เรื่องธรรมคาสอนโลกสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของสังคมล้านนาไทย โดยเฉพาะค่านิยมที่เกี่ยวกับสตรี โดยจะมีคำสอนให้สตรีรู้จักหน้าที่ของภรรยาที่ดี นอกจากนี้ยังมีคำสอนในเรื่องต่างๆ ไป เพื่อให้นำไปใช้เป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันให้ถูกต้องเหมาะสม อันจะนำมาซึ่งความสุขความเจริญของครอบครัว และสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมความเชื่อของชาวล้านนาไทยหลายประการ จึงนับว่าวรรณกรรมคำสอนล้านนาไทย เรื่องธรรมคาสอนโลก เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตชาวล้านนาไทยในอดีตได้เป็นอย่างดี^{๑๑}

๑.๕.๗) **ดรรคา วรรณนิช** ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่อง กำพร้าหมาดำ ผลการวิจัยพบว่า อักษรและอักขรวิธีของอักษรธรรมล้านนาที่ใช้บันทึกวรรณกรรมกำพร้าหมาดำมีลักษณะต่างจากลักษณะอักษรและอักขรวิธีของปัจจุบัน เป็นอักษรที่ได้มาจากมอญวรรณกรรมเรื่องกำพร้าหมาดำ เป็นนิทานชาดกที่แต่งขึ้นเพื่อสั่งสอนเรื่องกฎแห่งบุญกรรม วรรณกรรมเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคม วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนค่านิยมของสังคมล้านนาในสมัยนั้น^{๑๒}

๑.๕.๘) **ประคอง กระแสชัย** ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพรหมจักร พบว่าอักษรและอักขรวิธีของอักษรล้านนาไทย ที่ใช้บันทึกวรรณกรรมมีลักษณะเป็นของตัวเองต่างจากลักษณะอักษรและอักขรวิธีของอักษรไทยปัจจุบัน เป็นอักษรที่ได้แบบอย่างมาจากอักษรมอญหรือญไชย ทางด้านเนื้อหาของเรื่องพรหมจักร เป็นเรื่องที่อาศัยเค้าโครงเรื่องมาจากรามเกียรติ์ โดยผู้แต่งได้นำมาดัดแปลงแก้ไขให้เป็นชาดกเพื่อสั่งสอนผู้อ่านผู้ฟัง ให้เห็นภาพพจน์และเกิดอารมณ์สะท้อนใจร่วมไปกับผู้แต่งเป็นอย่างดี ทางด้านสังคม วรรณกรรมเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีของชาวล้านนาไทยหลายประการ^{๑๓}

^{๑๑}ประคอง กระแสชัย, “วิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่อง ธรรมคาสอนโลก”, (ลำปาง : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง, วิทยาลัยครูลำปาง, ๒๕๓๔).

^{๑๒} ดรรคา วรรณนิช, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทย กำพร้าหมาดำ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๐).

^{๑๓}ประคอง กระแสชัย, “วรรณกรรมล้านนาไทย เรื่อง “พรหมจักร”, การศึกษาเชิงวิเคราะห์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔).

จากงานวิจัยดังกล่าว อักษรธรรมล้านนาจึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ช่วยสืบสาน วรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนา และเป็นรากฐานที่สำคัญของการส่งเสริมวัฒนธรรม จารีต ประเพณี และที่สำคัญเป็นแนวคิดความเชื่อ และวิถีการปฏิบัติขั้นพื้นฐานในทาง พระพุทธศาสนาของชาวล้านนา รวมทั้งการสร้างวรรณกรรมในสังคมล้านนา และที่สำคัญ ยิ่ง คือ เพื่อความยั่งยืนของพระสัทธรรม ให้คงอยู่คู่สังคมล้านนาและสังคมไทยตราบนาน เท้านาน

๑.๖ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยและวิเคราะห์จากเอกสารเป็นหลักโดยศึกษา จากคัมภีร์ใบลานล้านนาในเรื่องนิพพานสูตร ประกอบการวิจัยซึ่งพระสงฆ์ในท้องถิ่นล้านนา ใช้เทศน์ในเทศกาลต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาสาระคุณธรรมจริยธรรมที่เกี่ยวข้อง และศึกษาจาก พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา และตำราวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) มีขั้นตอนดังนี้

๑.๖.๑ สืบค้นเอกสารต้นฉบับคัมภีร์ใบลานล้านนาเรื่องนิพพานสูตร ซึ่งมีจำนวน มากถึง ๑๕๖ ฉบับ ในหอธรรมวัดดอนไชยพระบาท (หอไตร) ตำบลนาเกลือ อำเภอยาง าย จังหวัดน่าน กรณีศึกษาเฉพาะฉบับของพระภิกษุพรหมเทพ เป็นหลัก

๑.๖.๒ คัดเลือกคัมภีร์อานิสงส์ที่มีหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง ที่ชาวล้านนานิยมที่ใช้ เทศน์ในเทศกาลต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นล้านนา

๑.๖.๓ ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์อานิสงส์ที่มีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องนั้น แล้วคัดเลือก จำนวน ๕๕ เรื่อง เช่นเรื่องอานิสงส์มหาวิบาก, อานิสงส์รักษาศีล, และหนังสือและเอกสารที่ เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีชาวล้านนา

๑.๖.๔ เรียบเรียงและนำเสนอรายงานในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้เข้าใจถึงพัฒนาการความเป็นมาของการเขียนนิพพานสูตรฉบับล้านนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานเรื่องนิพพานสูตรฉบับล้านนา

๑.๘.๓ ทำให้ทราบความสำคัญของหลักธรรมในคัมภีร์ล้านนาที่มีผลต่อการ

เผยแผ่พระพุทธศาสนาและสังคมล้านนา

บทที่ ๒

พัฒนาการความเป็นมาของอักษรที่ใช้ในวรรณกรรมล้านนา

ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนามีความเป็นมายาวนานกว่า ๘๐๐ ปี มีอารยธรรมเคียงคู่มากับอาณาจักรสุโขทัยจึงทำให้อาณาจักรล้านนามีโครงสร้างของสังคมที่สลับซับซ้อนและประณีต มีกฎระเบียบข้อบังคับที่ลงตัว ด้วยเหตุนี้กระแสวัฒนธรรมแห่งความเป็นอารยชนจึงซึมซาบและซึมซับเข้าสู่สายเลือดและจิตวิญญาณจนกลายเป็นวิถีชีวิตที่งดงามของคนในอาณาจักรล้านนาและสามารถถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องและไม่ขาดสาย หล่อหลอมให้เกิดเป็นสรรพศาสตร์ต่าง ๆ จากภูมิปัญญาอันสูงส่งของบรรพชนอย่างหลากหลายและทรงคุณค่านี้ได้ผสมกลมกลืนจนกลายเป็นขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี และที่สุดของกระแสแห่งความเป็นอารยชนก็คือ ศิลปวัฒนธรรมซึ่งเปรียบเสมือนรากเหง้าของวิถีชีวิตที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนล้านนามาตราบนานเท่าทุกวันนี้

อย่างไรก็ตามในกลุ่มของคนในอาณาจักรล้านนาบางครั้งก็ถูกเรียกว่าเป็นกลุ่มของคนพื้นเมือง นอกจากจะมีภาษาพูดแล้ว ยังมีอักษรที่ใช้เขียนเพื่อเป็นสื่อแทนภาษาพูด ได้แก่อักษรธรรมล้านนา อักษรฝักขาม อักษรไทยนิกะ (ขอมเมือง) อักษรเหล่านี้ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของแผ่นดินล้านนา เพราะมีการจดเรื่องราวต่าง ๆ เป็นลายลักษณ์อักษรนี้เอง จึงทำให้ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณีต่าง ๆ มีการสืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ดังปรากฏหลักฐานจากการบันทึกในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ ปุ้มโหร ตำรายา พิธีกรรม ความเชื่อ กฎหมาย วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และวรรณกรรมประโลมโลก ฯลฯ โดยจารลงในวัสดุต่าง ๆ เช่น แผ่นหิน แผ่นไม้ ใบไม้ ที่พบมากที่สุดได้แก่ การบันทึกลงในใบลานและพับสา

°หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว : วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์
เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดน่าน, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๔.

เอกสารโบราณเหล่านี้ถูกเก็บรักษาไว้อย่างดีโดยใส่ไว้ในหีบธรรม ซึ่งภาษามาตรฐาน (ไทยภาคกลาง) เรียกว่าตู้พระไตรปิฎก ทำจากไม้สักเขียนลวดลายลงรักปิดทอง หรือแกะสลักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชาดกในพระพุทธศาสนาอย่างประณีตงดงาม

จากการสำรวจข้อมูลของศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดน่านพบว่า ในจังหวัดน่านซึ่งได้ทำการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานและเอกสารโบราณเพียง ๑๒ วัดนั้น มีจำนวนคัมภีร์ใบลาน ๔,๑๓๒ มัด ๒๖,๗๖๕ ผูก ๖,๐๖๕ เรื่อง

สิ่งเหล่านี้ย่อมสะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ของการศึกษาและกระบวนการเรียนการสอนของจังหวัดน่านในอดีตได้เป็นอย่างดีว่า วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอนทุกสาขาวิชา^๒ ที่พึงมีในสมัยนั้น เอกสารโบราณเหล่านี้ถือเป็นขุมทรัพย์ทางปัญญาอันประมาธค่ามิได้ของชาติ เป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์เปรียบเสมือนคลังข้อมูลอันยิ่งใหญ่ที่จะรองรับการศึกษาได้ทุกระดับชั้นภาษาและวรรณกรรมที่เป็นเอกสารโบราณของจังหวัดน่านเป็นตัวอย่างของอีกจังหวัดหนึ่งซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งอันสูงค่าเอาไว้ สามารถมองเห็นพัฒนาการด้านอักษรในวรรณกรรมล้านนาได้เป็นอย่างดี สามารถแบ่งหมวดหมู่เพื่อประโยชน์ทางการศึกษากลับโดยสังเขปได้ดังนี้

๑. วรรณกรรมพระพุทธศาสนา

คัมภีร์ใบลานแบ่งออกเป็น พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก บทสวดมนต์ อานิสงส์ต่าง ๆ ชาดก เป็นต้น วรรณกรรมที่เก่าแก่ที่สุดของจังหวัดน่านในปัจจุบันได้แก่ คัมภีร์ วิมานวตถุวรรณนา ปรมตถทีปนี ขุพุทธนิกายภูจกถา เรียกสั้น ๆ ว่า “วิมานวตถุ” มีอายุกว่า ๔๗๐ ปี อยู่ในหมวดพระสุตตันตปิฎก จารด้วยอักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี เป็นคัมภีร์ใบลานของวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร^๓

๒. ตำนานและพงสาวดาร

ตำนานราชวงศ์ ตำนานเมืองที่สำคัญได้แก่เรื่อง พงสาวดารเมืองน่าน ตำนานพระธาตุแช่แห้ง เป็นต้น

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๔.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

๓. กฎหมาย

กฎหมายสำคัญ ๆ ที่พบ ได้แก่ กฎหมายพญามังรายหรือมังรายธรรมศาสตร์
กฎหมายอาณาจักรหลักคำ (ลักษณะกฎหมายปกครองท้องถิ่นในเขตปกครองของเมืองน่าน) ฯลฯ

๓. ตำราเวชศาสตร์หรือตำรายา

มีการจดบันทึกปรากฏอยู่ทั่วไปทั้งในคัมภีร์ใบลานและพับสา มีการเขียน
อธิบายการปรุงยาและการใช้สมุนไพรโดยละเอียด

๔. ตำราโหราศาสตร์ประกอบด้วย

ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ที่ยังปฏิบัติสืบทอดกันมา และบันทึก
ลงในหนังสือสมุดไทย (สมุดข่อย) พับสาและคัมภีร์ใบลานจนถึงปัจจุบัน ได้แก่

- ตำราโหราศาสตร์ ได้แก่ การดูฤกษ์ยาม ทำนายดวงชะตาราศีต่าง ๆ
- พิธีสืบชะตา แยกเป็นสืบชะตาบุคคล สืบชะตาบ้าน สืบชะตาเมือง
- พิธีสู่ขวัญ เป็นพิธีที่สะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวทิตาต่อผู้มีพระคุณ
แยกเป็นสู่ขวัญบุคคล สู่ขวัญลูกแก้ว สู่ขวัญสัตว์ เช่น สู่ขวัญวัว สู่ขวัญควาย สู่ขวัญพืช
เช่น สู่ขวัญข้าว เป็นต้น

- พิธีสงเคราะห์ เป็นพิธีที่สะท้อนให้เห็นความเอื้ออาทรต่อกันของคน
อยู่ในสังคมเดียวกัน เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ญาติพี่น้องของผู้ที่กำลังประสบ
เคราะห์กรรมให้คลายความวิตกกังวลใจ

- เวทมนต์คาถา มีการทำผ้ายันต์ ผ้าประเจียด เวทมนต์คาถาต่าง ๆ โดยมาก
จะคัดมาจากบทที่ถือเป็นหัวใจสำคัญของบทสวดต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่
บทสวดในพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม

๕. ธรรมเนียม

- วรรณกรรมคำสอน โดยมากมักจะมีเค้าโครงมาจากชาดกทาง
พระพุทธศาสนา ได้แก่ โอวาท คำสอน สุภาษิต โวหารล้านนา เช่น มังรายสอนโลก
สันติวัตร ราชวัตร ก้าวคำสอน ซึ่งจะมุ่งเน้นข้อประพฤติปฏิบัติด้านคุณธรรม จริยธรรมของ
คนในสังคม อันจะนำความสงบสุขมาสู่ชุมชน

- ตำราต่าง ๆ เป็นภูมิปัญญาของปราชญ์ท้องถิ่นวิชาช่างพื้นบ้าน เช่น ตำรา
ชุบคำห้อยงาม ตำราตำบอไฟต่าง ๆ ตำราทำสตาย (ปูนซีเมนต์) ตำราช่างฝีมือต่าง ๆ เป็นต้น

๕. วรรณคดี

- บทกวีนิพนธ์ ได้แก่ วรรณกรรมประเภทร้อยกรองของล้านนา เช่น โคลง (กะโลง) คำว ฮ่ำ จ้อย ลำนำขอ เป็นต้น

๒.๑ พัฒนาการของอักษรที่มีในคัมภีร์ล้านนา

จากหลักฐานของจารึก หินทราย หรือหินขนวน มีจำนวน ๑๒ หลัก และจารึกฐานพุทธรูป รวม ๓ แห่ง จารึกระฆังสำริด จำนวน ๒ ใบ อักษรที่ใช้จารึกในจังหวัดน่านใช้อักษร ๓ แบบ คือ ๑.อักษรไทยสุโขทัย ๒.อักษรธรรมล้านนา ๓.อักษรฝักขาม ทั้งนี้ เป็นสื่อบอกเรื่องราวต่าง ๆ อันมีคุณค่าและคุณูปการแก่ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นและของชาติบ้านเมืองเป็นอย่างยิ่ง ระยะเวลาของจารึกนั้นจะใช้อักษรสุโขทัย ต่อมาจึงใช้อักษรฝักขามและอักษรธรรมล้านนา ตามลำดับ จารึกที่ปรากฏศักราชจากหนังสือจารึกล้านนา ภาค ๑ เล่ม ๑ จารึกจังหวัดเชียงราย น่าน พะเยา แพร่ หน้าที่ ๓๐๘ ดังนี้^๔

เลขที่จารึก	อายุ จ.ศ./พ.ศ.	อักษร
นน.๑๓	๓๘๕/๑๙๓๐	ไทยสุโขทัย
นน.๑๔	๓๘๕/๑๙๓๐	ไทยสุโขทัย
นน.๑๕	๓๘๕/๑๙๓๐	ไทยสุโขทัย
นน.๐๒	๘๖๒/๒๐๔๓	ฝักขาม
นน.๐๓	๙๑๐/๒๐๙๑	ธรรมล้านนา
นน.๐๔	๙๒๓/๒๑๐๘	ฝักขาม
นน.๐๕	๙๔๘/๒๑๒๕	ฝักขาม
นน.๑๖	๑๑๕๑/๒๓๓๒	ธรรมล้านนา
นน.๐๖	๑๑๖๐/๒๓๔๑	ฝักขาม
นน.๐๕	๑๑๘๒/๒๓๖๓	ฝักขาม
นน.๑๐	๑๑๘๒/๒๓๖๓	ฝักขาม
นน.๐๘	๑๑๙๕/๒๓๘๐	ธรรมล้านนา
นน.๑๒	๑๒๐๘/๒๓๘๙	ธรรมล้านนา
นน.๑๑	๑๒๖๓/๒๔๔๘	ธรรมล้านนา
นน.๒๐	๑๒๗๕/๒๔๕๖	ธรรมล้านนา

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๖.

๒.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของอักษรธรรมล้านนา

อักษรธรรมล้านนา เป็นอักษรสำคัญและมีกำเนิดมาจากอักษรมอญโดยศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรโบราณได้เขียนหนังสือชื่อ “ตำนานอักษรไทย” ว่า อักษรธรรมล้านนามีกำเนิดมาจากอักษรมอญ และอักษรมอญยังเป็นต้นแบบของอักษรในภูมิภาคนี้ด้วย เช่น อักษรพม่า อักษรไทใหญ่ อักษรไทอาหม อักษรไทลื้อ อักษรไทเงิน และอักษรธรรมอีสาน แต่อักษรมอญไม่มีวรรณยุกต์ เมื่อชาวล้านน่านำมาใช้ได้มีการตัดแปลงปรับปรุงใช้รูปวรรณยุกต์ เพื่อให้เข้ากับภาษาเขียนและภาษาพูด หลักฐานอักษรธรรมล้านนาเก่าที่สุดเท่าที่พบในปัจจุบันคือ จารึกลานทอง พบที่สุโขทัย จารึกไว้พุทธศักราช ๑๕๑๕ ข้อความในจารึกมี ๔ บรรทัด ๓ บรรทัดแรกเป็นอักษรไทยสุโขทัยภาษาไทย ส่วนบรรทัดที่ ๔ เป็นอักษรธรรมล้านนา อักษรธรรมล้านนาที่พบนี้ใช้เขียนภาษาบาลีมีลักษณะใกล้เคียงกับอักษรมอญในจารึก การที่พบอักษรธรรมล้านนาที่สุโขทัยแสดงว่าอักษรธรรมล้านนา น่าจะเกิดขึ้นในล้านนาก่อนหน้า พ.ศ. ๑๕๑๕ หลายสิบปี แล้วจึงเผยแพร่ไปสู่สุโขทัย โดยสุโขทัยใช้อักษรธรรมล้านนาเขียนภาษาบาลีแทนการใช้อักษรขอม อย่างไรก็ตาม ยังไม่พบหลักฐานว่าอักษรธรรมล้านนาเกิดขึ้นสมัยใด เพราะอักษรธรรมล้านนามีกำเนิดจากพัฒนาการของภาษา คือค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงทีละน้อยจึงอาศัยเวลานาน

การกำเนิดอักษรธรรมล้านนามีสาเหตุสำคัญ มาจากความจำเป็นทางศาสนา เพื่อเขียนพระธรรมคัมภีร์ให้เป็นที่อ่านกันในวงกว้าง อักษรธรรมล้านนาจึงเริ่มต้นจากการใช้เขียนภาษาบาลีเป็นหลัก ต่อมาตัดแปลงเพื่อใช้เขียนภาษาเมืองด้วย ผลจากการปรับปรุงอักษรธรรมล้านนาดังกล่าว ทำให้อักษรธรรมล้านนาแตกต่างจากอักษรมอญ ในสังคมล้านนาถือว่าอักษรธรรมล้านนาเป็นตัวหนังสือศักดิ์สิทธิ์เพราะเขียนเรื่องราวของพุทธศาสนา จึงเรียกว่า อักษรธรรม อย่างไรก็ตามก็ค่อย ๆ ศึกษาค้นคว้าขึ้นมา ความจำเป็นต้องใช้อักษรธรรมเขียนเรื่องอื่น ๆ ที่มีในศาสนาที่มี เช่น ตำราเวชศาสตร์ โหราศาสตร์

อักษรธรรมล้านนาแพร่เข้ามาสู่อาณาจักรล้านช้าง และขยายต่อมาสู่ภาคอีสานเป็นอักษรธรรมอีสาน การแพร่ของอักษรธรรมไปพร้อมกับการเผยแผ่พุทธศาสนา ดังมีหลักฐานว่า พระเจ้าโพธิสาลราชแห่งทตุมหาของพระไตรปิฎก พร้อมกับคณะพระเถระจากเชียงใหม่ วรรณกรรมล้านนาคงแพร่เข้าสู่ล้านช้างในสมัยนี้ด้วยและคงมากขึ้นในสมัยพระไชยเชษฐา วรรณกรรมล้านนาผ่านทางล้านช้างแล้วก็สู่ทางภาคอีสาน ภาคเหนือและภาคอีสานจึงมีวรรณกรรมที่คล้ายคลึงกัน รวมทั้งจารึกการเขียนตำนานก็คล้ายกันด้วย

อักษรที่ใช้สื่อสารกันในล้านนาสมัยโบราณมีอยู่ ๓ ประเภท คือ

๑. **อักษรล้านนาไทย** ส่วนมากใช้เขียนตำราและจารลงในคัมภีร์ใบลานปรากฏอยู่ตามวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือและอักษรธรรมชนิดนี้ถือว่าเป็นของสูงและศักดิ์สิทธิ์ สำหรับใช้เขียนหลักคำสอนในพุทธศาสนา ยังคงมีใช้สืบมาจนถึงปัจจุบัน

๒. **อักษรฝักขาม** รูปแบบของอักษรชนิดนี้มีลักษณะโค้งงอเหมือนฝักขามและได้รับอิทธิพลอักษรสุโขทัยด้วยโดยมากจะพบอักษรชนิดนี้ในจารึกต่างๆ อักษรฝักขามเป็นตัวหนังสือของพ่อขุนรามคำแหงที่แพร่เข้าไปในล้านนา โดยได้เปลี่ยนรูปร่างและอักษรวิธีไปบ้าง จึงกลายเป็นอักษรฝักขาม ในล้านนานิยมใช้อักษรฝักขามสำหรับเขียนศิลาจารึก ศิลาจารึกที่เขียนด้วยอักษรฝักขามมีจำนวนร่อยกว่าหลัก หลักที่เขียนเป็นอักษรฝักขามเก่าที่สุดคือศิลาจารึก ลพ.๕ เขียน พ.ศ ๑๕๕๔ และนิยมใช้อย่างแพร่หลายใน ๒๐๐ ปีแรกเท่านั้น ต่อจากนั้นพบเพียงเล็กน้อย ในพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ไม่พบจารึกอักษรฝักขาม กลับมาพบในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ อีก ๔ หลักแล้วไม่พบอีกเลย

๓. **อักษรไทยนิเทศ หรือขอมเมือง** อักษรชนิดนี้ได้รวมอักษรหลายแบบไว้ด้วยกัน คือ อักษรขอม อักษรพ่อขุนรามคำแหง และอักษรธรรมล้านนา ดังนั้นจึงเรียกว่าขอมเมือง เพื่อให้ชื่อเรียกแตกต่างจากอักษรอื่น อักษรชนิดนี้เท่าที่พบโดยมากใช้เขียนวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง เช่น โคลงนิราศหริภุญชัย โคลงนิราศดอยเก็ง โคลงพรหมทัต โคลงปทุมสังกา เป็นต้น ไม่ปรากฏว่าอักษรชนิดนี้ใช้จารพระธรรมคำสั่งสอน^๕ อักษรทั้งสามแบบดังกล่าว มีหน้าที่ในสังคมล้านนาต่างกัน และมีที่มาต่างกันด้วยการใช้ตัวอักษรของชาวล้านนาในอดีตจึงต้องพิจารณาตามความเหมาะสม

มีข้อสังเกตว่าอายุของอักษรธรรมล้านนา ยังไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าอักษรชนิดนี้ เริ่มใช้กันมาตั้งแต่สมัยไหน จะมีก่อนอาณาจักรโยนกหรือก่อนสมัยพระเจ้ามังรายเป็นต้นมา ซึ่งเราผู้ศึกษาที่จะต้องหาหลักฐานมาประกอบการพิจารณาต่อไป แต่เท่าที่ปรากฏการใช้อักษรธรรมล้านนาที่เก่าที่สุดที่พบในปัจจุบันนี้ คือ จารึกลานทอง พ.ศ. ๑๕๑๕ ซึ่งจารึกประวัติสมเด็จพระมหาเถรจุฑามณี โดยใช้อักษรธรรมล้านนากับอักษรบาลีและใช้อักษรสุโขทัยบันทึกภาษาไทย จารึกลานทองนี้ขุดพบที่บริเวณฐานพระประธานในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

^๕สมเจตน์ วิมลเกษม, แบบเรียนภาษาล้านนา, (เชียงใหม่ : เจริญวัฒนธรรมการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๒.

นอกจากนี้ยังมีฐานพระพุทธรูป ทองสัมฤทธิ์ปางอุ้มบาตร ที่วัดเชียงมั่น อ.เมือง จ.เชียงใหม่ พ.ศ.๒๐๐๘ มีการค้นพบอักษรชนิดนี้ในจารึกต่าง ๆ ในสมัยต่อมาและในคัมภีร์ใบลานที่จารด้วยอักษรธรรมล้านนาที่พบเก่าที่สุดมีอายุเกินกว่า ๕๐๐ ปี พบที่วัดไหล่หิน ต.ไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง โดยการสำรวจทำทะเบียนพระธรรมคัมภีร์ของสยามสมาคม ในพระบรมราชูปถัมภ์ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๘

เชื่อกันว่าอักษรธรรมล้านนาได้รับความนิยมและสื่อสารกันแพร่หลายมากที่สุดในสมัยของพระเจ้าติโลกราช เพราะได้มีการสังคายนาพระพุทธศาสนาในปี พ.ศ. ๒๐๒๐ และได้ใช้ตัวอักษรธรรมล้านนาจารึกพระธรรมคัมภีร์ที่ตรวจชำระแล้วในปี พ.ศ. ๒๐๒๐ และเริ่มใช้ตัวอักษรพื้นเมืองในรัชสมัยของพระองค์ ทั้งนี้คงจะถือว่าคัมภีร์ใดใช้ตัวฝักขามเป็นคัมภีร์ที่ยังไม่ได้รับการตรวจแก้ คัมภีร์ใดที่แก้แล้วก็คงเขียนเป็นตัวเมือง^๖ และนับแต่นั้นมาอักษรธรรมหรือตัวเมืองก็ใช้กันแพร่หลายเพื่อสื่อสารกันในอาณาจักรล้านนา

นอกจากนี้แล้ว อาจารย์ สมหมาย เปรมจิต ได้อธิบายความเป็นมาของอักษรล้านนา ดังนี้ คือ

๑. ในช่วงที่ชาวล้านนาอพยพลงมาตั้งบ้านเมืองติดต่อดินแดนของพวกมอญหรือญชัชนั้นได้รับเอาพระพุทธศาสนาแบบมอญของพระนางจามเทวี และนำหนังสือมอญมาใช้ด้วยในขณะเดียวกันก็อาจรับเอาพระพุทธศาสนาที่พวกมอญกรุงหงสาวดีนำเข้ามาหรือญชัชด้วยในคราวหนีมาตอนเป็นขบถ ต่อมาราว พ.ศ. ๑๘๐๖ ลักษณะอักษรไทยยวนตอนนั้นจะต้องมีลักษณะคล้ายอักษรมอญโบราณที่ปรากฏในศิลาจารึกหรือญชัช

๒. เมื่อถึงต้นยุคทองแห่งอาณาจักรล้านนา พระมหาสุมนเถระได้นำแบบอักษรสุโขทัยขึ้นมาด้วย ส่วนมากค้นพบจารึกเกี่ยวกับเหตุการณ์ด้านศาสนา อิทธิพลอักษรสุโขทัยอาจทำให้อักษรไทยยวนเปลี่ยนรูปและเพิ่มอักษรบางตัว เช่น ค.คน ผ.ผา และฟ.ฟัน ซึ่งไม่มีในอักษรพราหมณ์ และลักษณะทั่วไปคงใกล้เคียงกับอักษรมอญ และอักษรพม่ารุ่นหลัง เพราะได้เค้ามาจากมอญโบราณเช่นกันแต่จำนวนอักษรคงยังไม่ถึง ๔๑ ตัว เหมือนภาษาบาลี

---

^๖ศ.ดร.ประเสริฐ ฒ นคร, ตำนานมูลศาสนาวัดป่าแดง เชียงตุง, อนุสรณ์ศาสตราจารย์จร สุกพานิช (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, มปป.), หน้า ๔๕-๔๖.

๓. หลังจากพระมหาญาณคัมภีร์ ไปสืบศาสนาในลังกามาแล้ว การศึกษาของ พระสงฆ์ได้เฟื่องฟูมาก จนพระภิกษุชาวลังกานามีความเชี่ยวชาญภาษาบาลีเป็นเลิศ ถึงกับ สามารถแต่งหนังสือเป็นภาษาบาลีเล่มหนาและใหญ่ ๆ จำนวนหลายเรื่องและอิทธิพลจาก ภาษาบาลี จะทำให้เกิดวิวัฒนาการใหม่แก่ภาษาไทยจนทำให้จำนวนอักษรเพิ่มขึ้นจาก ๓๒ ตัว เป็น ๔๑ ตัว อย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้

ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี ได้กล่าวสรุปความเคลื่อนไหว เกี่ยวกับ อักษรล้านนาไว้ในหนังสือ “ระบบการเขียนอักษรล้านนา” ฉบับพิมพ์อัดโรเนียว พ.ศ.๒๕๒๔ ไว้ดังต่อไปนี้^๑

๑. ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ อาจมีการใช้อักษรปัลลวะที่ลำพูน แต่เป็นไปได้ อย่างจำกัด

๒. ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ใช้อักษรมอญโบราณ ในอาณาจักรหริภุญชัย

๓. ช่วง พ.ศ. ๑๕๐๐-๑๕๕๐ ใช้อักษรและอักษรวิธีแบบสุโขทัยในการจารึก ขณะเดียวกันเริ่มปรากฏคัมภีร์ที่จารด้วยอักษรและภาษาล้านนาแล้ว

๔. ช่วง พ.ศ. ๑๕๕๐-๒๐๐๐ มีศิลาจารึกที่เป็นอักษรและอักษรวิธีสุโขทัยและ เริ่มใช้อักษรล้านนาเข้ามาปน ในการทำศิลาจารึก หรือการจารจารึกบ้างแล้ว ในด้านคัมภีร์ นั้นมีการปฏิรูปอักษรวิธีและเพิ่มอักษรตามแบบสิงหล กิจการอักษรศาสตร์ของล้านนา โดยเฉพาะเมืองเชียงใหม่ เจริญสูงสุดมีการจารคัมภีร์และชาดกอย่างกว้างขวาง

๕. ช่วง พ.ศ. ๒๐๐๐-๒๐๕๐ มีศิลาจารึกเป็นจำนวนมาก ที่อักษรและอักษรวิธี เป็นแบบสุโขทัยแต่ตัวหนังสือมีลักษณะผอมสูง

๖. ช่วง พ.ศ. ๒๐๕๐-๒๑๐๐ มีศิลาจารึกที่พบได้เพียง ๖ หลักและตัวอักษรเป็น แบบสุโขทัยอยู่ปรากฏว่ามีคัมภีร์โบราณอย่างมากมาย

๗. ช่วง พ.ศ.๒๑๐๐-๒๓๑๗ เป็นยุคที่พม่าครอบครองล้านนาไทย

๘. ช่วง พ.ศ. ๒๓๑๗-๒๔๓๐ มีการใช้อักษรไทยนิเทศ และการพยายามฟื้นฟู อักษรล้านนา

๙. ช่วง พ.ศ. ๒๔๓๐ การผนวกอาณาจักรล้านนาเข้ากับอาณาจักรไทย

^๑สมเจตน์ วิมลเกษม, แบบเรียนภาษาล้านนา, หน้า ๓-๕.

๑๐. ช่วง พ.ศ. ๒๔๕๕-๒๔๗๐ มีการพิมพ์วรรณกรรมคร่าวขอ เป็นอักษร
ล้านนา

๑๑. พ.ศ. ๒๔๘๓ การประกาศรัฐนิยม ว่าด้วยภาษาและหนังสือกับหน้าที่
พลเมือง

๑๒. ประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๕ เริ่มพิมพ์วรรณกรรมล้านนาด้วยอักษรไทย

๒.๑.๒ ความเสื่อมของอักษรล้านนา

สาเหตุที่ทำให้อักษรล้านนาเสื่อมลงไปนั้น พอจะสรุปสาเหตุที่สำคัญได้สอง
ประการดังต่อไปนี้คือ

๑. เกิดความไม่สงบสุขในอาณาจักรล้านนา เนื่องจากอาณาจักรล้านนาต้องตก
เป็นเมืองขึ้นของพม่าเกือบ ๒๐๐ ปี (ประมาณ พ.ศ.๒๑๐๑-๒๓๒๐) จึงทำให้การศึกษาด้าน
อักษรศาสตร์และวรรณกรรมต่าง ๆ ต้องหยุดชะงักขาดช่วงไป ตำราและคัมภีร์ทั้งหลายก็
กระจัดกระจายหายไป ชาดผู้รวบรวมเอาใจใส่ศึกษาอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสงครามและ
ความท้อใจที่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า และเชื่อว่าสมัยที่ต้องตกอยู่ในอำนาจของพม่านั้น
อาณาจักรล้านนาทั้งหมดพม่าคงเอาตัวอักษรมาบังคับใช้ด้วย เมื่อพ้นจากอำนาจของพม่าแล้ว
อาณาจักรล้านนาไทยก็ต้องตกเป็นเมืองขึ้นหรือเป็นเมืองประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์
บทบาทของอักษรไทยกลางจึงเพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ.๒๔๓๐ เป็นต้นมา
การศึกษาภาษาล้านนาหรืออักษรธรรมล้านนาก็เป็นไปตามยถากรรม ไม่ได้เป็นระบบ
เท่าที่ควร ถึงแม้ว่าอาณาจักรล้านนาจะรวมกับภาคกลางและภาคอื่น ๆ เป็นรัฐหนึ่งรัฐเดียวกัน
คือประเทศไทยแล้วก็ตาม รัฐบาลสมัยนั้นก็ไม่สนับสนุนให้มีการเรียนการสอนภาษาล้านนา
ด้วยเหตุผลทางการเมือง ดังนั้นบทบาทของภาษาล้านนาของอาณาจักรล้านนาคือในเขตแปด
จังหวัดภาคเหนือตอนบนในปัจจุบันนี้จึงลดความสำคัญลงเป็นลำดับ

๒. เนื่องจากการศึกษาภาคบังคับของรัฐบาลกลางได้ขยายขอบเขตครอบคลุมทั้ง
ประเทศ ทำให้การศึกษาภาษาไทยกลางเป็นไปอย่างแพร่หลายกว้างขวางและจำเป็นต้องใช้
ในชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้น ประกอบกับวิชาการสมัยใหม่ล้วนใช้ภาษาไทยกลางเป็นสื่อ
เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันและให้สอดคล้องกับนโยบายการบริหารประเทศของรัฐบาล
จึงทำให้ภาษาล้านนากลายเป็นภาษาโบราณที่ใช้ในท้องถิ่นเท่านั้น

อักษรธรรมล้านนาหรือตัวเมือง ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและเป็นความภาคภูมิใจร่วมกันของคนในชาติ สรรพวิทยาที่เขียนด้วยอักษรล้านนาไม่ว่าจะจารในคัมภีร์ใบลาน เขียนลงสมุดข่อยหรือพับ (พับ) สภา ที่มีอยู่มากมายเป็นหมื่นเป็นแสนผูกเหล่านี้ถือเป็นขุมทรัพย์ทางปัญญาที่นักปราชญ์โบราณ ได้ท่อมเทศติปัญญาสั่งสมไว้เป็นมรดกตกทอดแก่อนุชนรุ่นหลัง สมควรที่ชนชาวไทยจะได้ตื่นตัวศึกษาภาษาล้านนาให้กว้างขวางและแพร่หลายมากยิ่งขึ้น เพราะอักษรธรรมล้านนาหรือตัวเมือง เปรียบเสมือนกุญแจอันสำคัญที่จะไขเข้าไปสู่ขุมทรัพย์ทางปัญญาของบรรพชนที่ได้ถ่ายทอดไว้เป็นตัวอักษร จะช่วยให้การศึกษาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมความเชื่อ และทัศนคติของคนท้องถิ่นในภาคเหนือทั้งในอดีตและปัจจุบัน ได้ขยายอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น หากการเรียนภาษาล้านนาได้มีการถ่ายทอดสืบต่อกันทุกยุคสมัย ก็เท่ากับผู้เรียนมีส่วนช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมด้านภาษาของชาติให้ดำรงอยู่สืบไป และจะเป็นพื้นฐานให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในคัมภีร์ใบลาน สมุดข่อยและพับสาดังกล่าวนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมส่วนรวม อันจะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกันของคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะชนบทรอบนิคมประเพณีต่าง ๆ อันเป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่นก็จะมีการสืบทอดต่อไป

๒.๒ อักษรที่ใช้ในคัมภีร์ฉบับล้านนา

อักษรในคัมภีร์ฉบับล้านนา กล่าวกันว่าเป็นอักษรที่มีชื่อเรียกหลายอย่างแตกต่างกันออกไปตามเหตุผลของผู้เรียก คือ ๑. อักษรไทยล้านนาเพราะว่าเป็นอักษรที่ใช้ในอาณาจักรล้านนา ๒. อักษรไทยยวนเรียกชื่อตามเผ่าชนดั้งเดิมล้านนาไทย คือ ไทยยวนหรือไทยโยนก ๓. ตัวหนังสือเมืองหรือตัวเมือง เพราะคนล้านนาเรียกตัวเองว่าคนเมือง จึงเรียกตัวอักษรที่ตนเองใช้ว่า “ตัวเมือง” ๔. อักษรธรรมหรือตัวธรรม เพราะตัวอักษรชนิดนี้นิยมใช้บันทึกพระธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ชื่อที่นิยมเรียกมากที่สุดคือ “ตัวเมือง”

จากการศึกษาพบว่าอักษรธรรมล้านนาหรือตัวเมืองนี้นิยมจารหรือบันทึกลงบนใบลานมากที่สุด รองลงไปคือ หนังสือพับสา (กระดาษสา) ซึ่งโดยมากจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นเป็นจารึกต่าง ๆ อาทิจารึกตามฐานพระพุทธรูป ศิลาจารึกต่าง ๆ เป็นต้น และยังใช้บันทึกวรรณกรรมต่าง ๆ อันได้แก่สุภาษิต คำสอน ตำนาน

คำว อ่า จ้อย ซอ ตำราต่าง ๆ เช่น ตำราเวชศาสตร์ โหราศาสตร์ ยันต์ คาถา
กฎหมาย ฯลฯ^๔

คัมภีร์ไบเบิลและเอกสารโบราณ อาทิเช่น หนังสือสมุดไทยหรือสมุดข่อย พับ
สา จารึกต่าง ๆ ที่จารด้วยอักษรล้านนา มีมากมายที่กระจายอยู่ในเขต ๘ จังหวัด
ภาคเหนือตอนบน ประกอบด้วยจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา
และจังหวัดแม่ฮ่องสอน คัมภีร์ไบเบิลและเอกสารเหล่านี้ นับว่าเป็นขุมทรัพย์ทางปัญญาที่
บรรพชนได้สั่งสอนเป็นมรดกตกทอดถึงอนุชนรุ่นหลัง สมควรที่จะได้ศึกษาค้นคว้าสรรพ
ศาสตร์อันหลากหลาย^๕ เพราะอักษรที่ใช้ในคัมภีร์ล้านนา ถือเป็นเอกลักษณ์และเป็นมรดก
ทางวัฒนธรรมอันสำคัญยิ่งของชาติและของท้องถิ่น สมควรอย่างยิ่งที่จะอนุรักษ์ ส่งเสริม
และเผยแพร่ให้มีการเรียนการสอนอย่างกว้างขวางให้กับสาธารณชน โดยเฉพาะเยาวชนของ
ท้องถิ่นควรมีความรู้และความเข้าใจต่อวัฒนธรรมของท้องถิ่นและวัฒนธรรมของชาติ เป็น
การตอบสนองต่อนโยบายของชาติที่ว่าด้วยการศึกษาศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม ตัวอักษรหรือภาษาเขียนนั้นใช้ควบคู่กับภาษาที่พูด ถ้าตัวอักษร
ภาษาเขียนขาดคนเรียนรู้เอาใจใส่ศึกษา ก็ย่อมจะทำให้ภาษาที่ใช้พูดสื่อสารกันของคนใน
ท้องถิ่นนับวันจะลบเลือนไปด้วยเช่นเดียวกัน และจะส่งผลทำให้วัฒนธรรมทางภาษาอันเป็น
เอกลักษณ์ส่วนหนึ่งของชาติและเอกลักษณ์ของคนเมืองสูญหายไปในที่สุด แม้แต่บุคคลากร
ผู้ทรงภูมิความรู้ และเข้าใจวิถีชีวิตของชาวล้านนาอย่างถ่องแท้ก็นับวันก็สูญหายไปตาม
อายุขัยสังขาร ผู้เชี่ยวชาญทางด้านประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ และผู้เชี่ยวชาญอักษรธรรมล้านนา
ในแต่ละท้องถิ่น ผู้อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติไว้นั้น ก็ค่อย ๆ สูญหายหมดสิ้น
ไปตามกาลเวลาและอายุขัย ดังนั้นจึงเป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมและสนับสนุน
ให้เยาวชนของท้องถิ่นเป็นผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามเหล่านี้ เพื่อธำรงไว้ซึ่ง
ศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจร่วมกันของคนในชาติ

อักษรที่ใช้ในคัมภีร์ฉบับอักษรธรรมล้านนา มีวิวัฒนาการผ่านโครงสร้างคำ คือ
การเรียนคำหรือประโยคภาษาล้านนา ผ่านการถอดโครงสร้างของภาษาล้านนาเป็น
ภาษาไทยมาตรฐาน หรือคำในภาษาไทยมาตรฐานเป็นภาษาล้านนา ประกอบด้วย
พยัญชนะ สระ ตัวสะกด โดยจัดเป็น ๔ กลุ่ม ดังนี้

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๑.

๑. การเทียบพยัญชนะ สระ และตัวสะกดภาษาล้านนากับภาษาไทยมาตรฐาน

๒. โครงสร้างคำผสมสระ

๓. โครงสร้างคำ ตัวข่ม ตัวซ้อน (ตัวสะกดตัวตาม)

๔. โครงสร้างคำตัวไหล (คำควบกล้ำด้วย “ร”)^{๑๐}

อย่างไรก็ดี การฝึกเขียนอักษรและอ่านภาษาล้านนา เพื่อให้สามารถอ่านออกเขียนได้ และสื่อสารได้ตามวัตถุประสงค์ นอกจากจดจำแล้ว ยังจำเป็นต้องฝึกหัดเขียนและหัดอ่านได้อย่างถูกต้องตามวิธีการเขียนและอ่านในคราวเดียวกัน ที่สำคัญคือ การคัดลอกเนื้อเรื่องที่เป็นภาษาล้านนาด้วยลายมือ จะช่วยให้การเขียนมีความถูกต้องแม่นยำมากยิ่งขึ้น

การหัดเขียนตัวอักษรล้านนาให้หัดเขียนเหมือนวาดรูป หากตัวอักษรมีส่วนโค้งก็ต้องเขียนโค้งตาม หากตัวอักษรหยักก็ต้องหยักตาม แม้ว่าจะไม่สามารถเขียนได้เหมือนตัวอักษรต้นแบบ แต่ต้องไม่เปลี่ยนเค้าโครงตัวอักษร เทียบได้กับการเขียนภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งหัดเขียน ก-ฮ ตั้งแต่ชั้นเรียนอนุบาลด้วยแบบเรียน ก. ใก่ เล่มเดียวกันแต่ลายมือก็ไม่เหมือนกันทุกคน พื้นฐานการเขียนภาษาล้านนาควรเริ่มต้นจากการเขียนพยัญชนะ สระลอย สระจม วรรณยุกต์ โดยยึดโครงสร้างและวิธีผสมคำ เพื่อเทียบพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ เครื่องหมายและตัวสะกดของภาษาล้านนาเป็นภาษาไทยมาตรฐาน ดังตัวอย่างที่ผู้วิจัยยกมาไว้ในบทนี้

การเขียนคำภาษาล้านนาจากคำภาษาไทยมาตรฐาน หรือเขียนคำภาษาไทยมาตรฐาน จากภาษาล้านนา ซึ่งเรียกว่าการปริวรรตภาษานั้น มีคำบางคำเท่านั้นที่สามารถถอดได้ตรง พยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ของทั้งสองภาษา อีกทั้งออกเสียงได้ถูกต้องและตรงตามภาษาเดิม ในขณะที่คำอีกหลายคำซึ่งสามารถถอดการเขียนให้ตรงตามพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ของทั้งสองภาษา แต่การออกเสียงกลับไม่ถูกต้องและตรงตามภาษาเดิม นอกจากนี้ คำว่า “และ” ในภาษาล้านนาใช้เป็นคำเชื่อมและคำจบประโยค ส่วนภาษาไทยมาตรฐาน ใช้เป็นคำเชื่อมประโยคเท่านั้น

^{๑๐}เกษม ศิริรัตน์พิริยะ, “ตัวเมือง”: การเรียนภาษาล้านนาผ่านโครงสร้างคำ, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

ก๊ะ	ขะ	ก๊ะ	ฆะ	งะ		
๑	๒	๓	๔	๕	๕ ตัวนี้ เรียกว่า	จะ วรรณ
จ๊ะ	ฉะ	จ๊ะ	ฉะ	ญะ		
๖	๗	๘	๙	๑๐	๕ ตัวนี้ เรียกว่า	ฎะ วรรณ
ระฎ๊ะ	ระฐ๊ะ	ระคะ	ระฌะ	ระณะ		
๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๕ ตัวนี้ เรียกว่า	ตะ วรรณ
ต๊ะ	ถะ	ต๊ะ	ฑะ	นะ		
๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๕ ตัวนี้ เรียกว่า	ปะ วรรณ
ป๊ะ	ฝะ	ป๊ะ	ภะ	มะ		
๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	} ๘ ตัวนี้ เรียกว่า อวรรณหรือเสขวรรณ	
ยะ	ระ	ละ	วะ	สะ		
๒๖	๒๗	๒๘				
หะ	พะ	อ				

พยัญชนะที่ ๓ ของวรรณทั้ง ๕ ออกเสียง ต่ำ หย่อน ๆ แต่มีเสียงก้อง ซึ่งตรงกับภาษาบาลีที่ว่า สติลโฆสะ (เสียงต่ำแต่ก้อง) ซึ่งเทียบกับภาษาไทยมาตรฐาน ดังนี้

ตัว ๑ (กะ) ออกเสียงเป็น “ก๊ะ” เสียงของอักษรตัวนี้คล้ายกับเสียง ก. ของภาษาไทยมาตรฐาน

ตัว ๒ (ขะ) ออกเสียงเป็น “จ๊ะ” เสียงของอักษรตัวนี้คล้ายกับเสียง จ. ของภาษาไทยมาตรฐาน

ตัว ๓ (ชะ) ออกเสียงเป็น “ต๊ะ” เสียงของอักษรตัวนี้คล้ายกับเสียง ด. ของภาษาไทยมาตรฐาน

ตัว ๔ (ฆะ) ออกเสียงเป็น “ต๊ะ” เสียงของอักษรตัวนี้คล้ายกับเสียง ต. ของภาษาไทยมาตรฐาน

ตัว ๕ (งะ) ออกเสียงเป็น “ป๊ะ” เสียงของอักษรตัวนี้คล้ายกับเสียง ป. ของภาษาไทยมาตรฐาน

การเทียบ พยัญชนะ สระ และ ตัวสกท ภาษาล้านนา กับภาษาไทยมาตรฐาน

รูปเขียนพยัญชนะล้านนา มี ๔๒ ตัว ซึ่งนักปราชญ์ทางภาษาล้านนาโบราณได้คิดประดิษฐ์เพิ่มเติม จากพยัญชนะเดิม ๓๓ ตัว เพิ่มอีก ๙ ตัว เพื่อให้เพียงพอในการออกเสียงพยัญชนะ ๔๒ ตัว มี ดังนี้

ก	ข	ค	ด	ข	ด					
กั้ะ	ขะ	คั้ะ	ดะ	ขะ	งะ					
อ	บ	ค	ด	จ	ช					
อั้ะ	บะ	คั้ะ	ดะ	จะ	ชะ					
ล	ล	ล	ล	ล						
ลั้ะ	ลั้ะ	ลั้ะ	ลั้ะ	ลั้ะ						
ก	ค	ค	ด	ด						
กั้ะ	คะ	คั้ะ	ดะ	นะ						
บ	ป	บ	ป	ด	ด	จ	ช			
บะ	ปะ	บะ	ปะ	ดะ	ดะ	จะ	ชะ			
ข	อ	ล	อ	จ	จ	บ	ป	จ	ช	ช
ขะ	ระ	ละ	วะ	จะ	ชะ	ดะ	หะ	พะ	อะ	สะ
ข										
อขะ										

ในภาษาไทยล้วนน่ายังมีอักษรพิเศษอีก ๖ ตัว ท่านเรียกว่า “หาง” เพื่อใช้ในกรณีที่มีตัวนำหรือมีตัว ห. นำ เช่น ขู ออกเสียงว่า หนะ ขู ออกเสียงว่า หมะ ขู ออกเสียงว่า หวะ ขู ออกเสียงว่า หลวะ ขู ออกเสียงว่า หขวะ ขู ออกเสียงว่า หงวะ

ตัวอย่าง เช่น ขู (หนะ)	ขู	อ่านว่า	หนาน
ขู (หมะ)	ขู	อ่านว่า	หมาน
ขู (หวะ)	ขู	อ่านว่า	หวาน
ขู (หลวะ)	ขู	อ่านว่า	หลาน
ขู (หขวะ)	ขู	อ่านว่า	หขาน
ขู (หงวะ)	ขู	อ่านว่า	หงาน

พยัญชนะล้านนาเพิ่มเติม ๕ ตัว

พยัญชนะเพิ่มที่นักปราชญ์ด้านภาษาคิดเพิ่มเติมจากพยัญชนะเดิมที่ใช้กับภาษาบาลีมีอยู่ ๕ ตัว

พยัญชนะเดิม	ประดิษฐ์เพิ่ม	หมายเหตุ
๑ (ก)	๑ (ก)	เสียง ก. คน
๒ (ข)	๒ (ข)	
๓ (บ)	๓ (บ)	
๔ (ผ)	๔ (ผ)	
๕ (พ)	๕ (พ)	
๖ (ต)	๖ (ต)	
๗ (ษ)	๗ (ษ)	ศ. ในอักษรล้านนามิได้ดัดแปลง
๘ (ห)	๘ (ฮ)	
๙,๑ (อ,ย)	๙ (อย)	อักษร “อะ” ผสมกับหาง “ยะ” แต่ออกเสียงเหมือน “ย” ของภาษาไทยกลาง

ตัว “ บ ” (บะ) เพิ่มแต่เสียง รูปพยัญชนะคงเป็น “ บ ” ตามเดิม เมื่อเขียนในภาษาบาลีก็จะออกเสียงเป็น (ปะ)

การออกเสียงพยัญชนะล้านนา

หน่วยเสียงพยัญชนะ ในภาษาไทยล้านนามิ ๒๐ หน่วยเสียง ๔๒ รูป ตรงกับหน่วยเสียงของภาษาไทยตรง ๑๕ หน่วยเสียง หน่วยเสียงที่แตกต่างจากภาษาไทยมาตรฐานคือ เสียง ญ. ย. จะออกเสียงเป็นนาสิก ถ้าภาษาไทยล้านนาต้องการออกเสียงให้ตรงกับหน่วยเสียง ย. ของภาษาไทยมาตรฐานภาษาไทยล้านนาจะใช้พยัญชนะตัว “ ๙ ” (อย) แทน เช่นคำว่า

๙๖(อย่า) ๙๗ (อยู่) ๙๘ (อย่าง) ๙๙ (อยาก)

หน่วยเสียงที่ภาษาไทยล้านนาไม่มีใช้ได้แก่หน่วยเสียง ช, ฉ, และ ฃ, หน่วยเสียง ฆ. ในภาษาไทยมาตรฐาน ล้านนาจะใช้เป็น จ, ซึ่งจะมีที่ใช้ ดังนี้^{๑๖}

เสียงภาษาไทยมาตรฐาน	เสียงภาษาไทยล้านนา	รูปคำ
ช่าง	จ้าง	จัว
ชั่ง	จั่ง	จัว
ชำ	จ่า	จัว
เช่า	เจ้า	จัว
ชั้น	จิ้น	จัว
ฉก	จก, สก	จัว
ชอบ	ชอบ	จัว
เริ่ม	เล็ม	จัว
เรื่อง	เลื่อง	จัว
โรค	โลก	จัว
รัก	ฮัก	จัว
รับ	ฮับ	จัว
ร้าย	ฮ้าย	จัว
ร้าง	ฮ้าง	จัว
ริม	ฮิม	จัว
ร้อย	ฮ้อย	จัว
เรือด	เฮือด	จัว

^{๑๖}ช่อนกลิ่น พิเศษสกุลกิจ, คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูงของชุมชนภาษาไทยของครูสภา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ, ๒๕๑๑), หน้า ๓๕๗ - ๓๕๘.

- * ๑. หน่วยเสียง ช ในภาษาไทยมาตรฐาน ตรงกับหน่วยเสียง ช ภาษาไทยล้านนา
 ๒. หน่วยเสียง ฉ ในภาษาไทยมาตรฐาน ตรงกับหน่วยเสียง ส ภาษาไทยล้านนา
 ๓. หน่วยเสียง ฃ ในภาษาไทยมาตรฐาน ตรงกับหน่วยเสียง ฮ ภาษาไทยล้านนา

ปัจจุบันมีเสียง “จ” ใ้ เป็นหน่วยเสียงที่ยืมจากภาษาไทยมาตรฐาน เช่น น้ำชา เป็นต้น แต่คำประเภทนี้ ก็มีน้อยมากที่ใช้ในภาษาไทยล้านนา

การออกเสียงพยัญชนะวรรค ฎ (ฌ) คือตัวพยัญชนะ ทั้ง ๕ ตัวนี้ออกเสียงเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพื่อให้แตกต่างกับการออกเสียงกับวรรค ด (ฌ ฎ ฌ ฌ ฌ) โดยใช้คำว่า “ร” นำดังนี้

ฌ	ออกเสียงเป็น	ระฎะ
ฎ	ออกเสียงเป็น	ระฐะ
ฌ	ออกเสียงเป็น	ระคะ
ฌ	ออกเสียงเป็น	ระฌะ
ฌ	ออกเสียงเป็น	ระณะ

ส่วนพยัญชนะ “จ” (จ) นั้น ภาษาไทยล้านนาใช้รูปเขียนเพียงตัวเดียว ซึ่งเป็นได้ทั้ง จ เด็ก และ ๓ นางมณโฑ มีหลักการจำคือ ถ้าเป็นคำที่มาจากภาษาบาลีตัว “จ” เป็นตัว ๓ นางมณโฑ ถ้าเป็นคำไทยแท้ตัว “จ” เป็นตัว จ เด็ก

การออกเสียงพยัญชนะต้นวรรคคือพยัญชนะแถวที่ ๑ ของวรรคทั้ง ๕ นั้น คือตัว ฌ ฎ ฌ ฌ ฌ ให้ออกเสียงเหมือนมี ห. นำอยู่ เพราะพยัญชนะแถวนี้เป็นเสียงสูงมีพื้นเสียงเป็นเสียงจัตวา

ฌ	ออกเสียงเป็น	หกะ (เกะ)
ฎ	ออกเสียงเป็น	หจะ (จ๊ะ)
ฌ	ออกเสียงเป็น	หฎะ (ระฎะ)
ฌ	ออกเสียงเป็น	หคะ (ตะ)
ฌ	ออกเสียงเป็น	หณะ (ปะ)

การที่เอา ห มาหน้าพยัญชนะเหล่านี้ ก็เพื่อต้องการให้ผู้เรียนออกเสียงพยัญชนะเหล่านี้ให้ถูกต้องและใกล้เคียงที่สุดเท่านั้น เพราะไม่ทราบว่าจะถ่ายเสียงให้ตรงตามเสียงภาษาไทยล้านนาด้วยวิธีเขียนได้อย่างไร

การอ่านออกเสียงพยัญชนะไทยล้านนา

อักษรไทยล้านนา	คำอ่าน
ก (ก)	ก๊ะ (หกะ)
ข (ข)	ข๊ะ
ค (ค)	ก๊ะ
ฅ (ค)	คะ
ฌ (ฌ)	ฌะ
ฉ (ง)	งะ
ช (จ)	จ๊ะ (หจะ)
ฌ (ฉ)	ฉ๊ะ
ฌ (ช)	จ๊ะ
ฌ (ช)	ชะ
ฉ (ฌ)	ฉะ
ญ (ญ)	ญะ (ออกเสียงนาสิก)
ฎ (ฎ)	ระฎ๊ะ (ระหฎะ)
ฏ (ฐ)	ระฐะ
ฑ (ค)	คะ
ฒ (ฒ)	ระฒะ
ณ (ณ)	ระณะ
ด (ด)	ด๊ะ (หดะ)
ด (ด)	ดะ
ต (ท)	ต๊ะ
ด (ท)	ทะ
น (น)	นะ

อักษรไทยล้านนา		คำอ่าน
๒	(บ)	ปะ
๒	(ป)	ปะ
๓	(ผ)	พะ
๓	(ฝ)	ฝะ
๓	(พ)	ปะ
๓	(ภ)	ภะ
๔	(ม)	มะ
๕	(ย)	ยะ (เสียงนาสิก)
๖	(ร)	ระ
๖	(ล)	ละ
๖	(ว)	วะ
๖	(ศ)	สะ
๗	(ษ)	ษะ
๗	(ส)	สะ
๗	(ห)	หะ
๗	(ฬ)	ฬะ
๘	(อ)	อะ
๘	(ฮ)	ฮะ

สระของภาษาไทยล้านนา

รูปสระของภาษาไทยล้านนามีอยู่ ๓ ชนิด คือ (รูปเขียนสระของภาษาไทยล้านนาเรียกว่า “ไม้”)

๑. สระลอย หรือสระเดี่ยว
๒. สระจม หรือสระผสม
๓. สระพิเศษ

๑) สระลอย เป็นสระที่ใช้เขียนอยู่ต้นคำในกรณีที่มีพยางค์ต้นคำนั้นเป็นเสียงสระ โดยมากใช้เขียนคำศัพท์ที่มาจากภาษาบาลี สามารถอยู่ได้โดยอิสระไม่ต้องอาศัยพยัญชนะก็อ่านออกเสียงได้ รูปสระลอยของภาษาล้านนามีอยู่ ๘ รูป ดังนี้คือ

ฌ ฌว ฌู ฌู ๒ ๒ ๒ ๒
อะ อา อี อี อู อู เอ โอ

สระทั้ง ๘ ตัวนี้เป็นที่อาศัยของพยัญชนะบาลีทั้ง ๓๓ ตัว แยกเป็นสระเสียงสั้น (รัศสะ) และสระเสียงยาว (ทิมสระ) ดังนี้ คือ

๑. สระเสียงสั้น (รัศสะ) ได้แก่ อะ อี อู

๒. สระเสียงยาว (ทิมสระ) ได้แก่ อา อี อู เอ โอ

ตัวอย่างการใช้สระลอยที่ใช้เขียนคำที่มาจากภาษาบาลี เช่น

ฌอิ	(อิ)	แปลว่า	ข้าศึก
ฌวิ	(อิ)	แปลว่า	ยิ่งใหญ่
ฌวฏฐ	(อาหาร)	แปลว่า	เครื่องบริโภค
ฌวฉว	(อาสา)	แปลว่า	ความหวัง
๒อิ	(อิติ)	แปลว่า	ว่าดังนี้
๒อิ	(อิติ)	แปลว่า	ผู้หญิง
๒ฉว	(อิส)	แปลว่า	งอนไถ
๒อ	(อร)	แปลว่า	อก
๒อิ	(อุมิ)	แปลว่า	คลื่นน้ำ
๒อว	(อูกา)	แปลว่า	ตัวเดิน
๒อฉว	(อูเปกข)	แปลว่า	ความวางเฉย
๒อฉว	(เอส)	แปลว่า	ข้าพเจ้านั้น
๒อิ	(เอกกษิ)	แปลว่า	มีตาข้างเดียว
๒อิอฉว	(เอกทิว)	แปลว่า	ในวันหนึ่ง
๒อิอฉว	(โอกา)	แปลว่า	โอกาส
๒อิอฉว	(โอปนยิ)	แปลว่า	น้อมเข้ามาใส่ตน

ตัว "๒" ในภาษาบาลีออกเสียงว่า ปะ ภาษาไทยล้านนาเรียกว่า "ปะ
ป้อม" สระโในภาษาบาลีนั้นภาษาไทยล้านนาใช้ ๑ - ๑ เมื่อผสมกับพยัญชนะมีรูปดังนี้
๒๒ ๒๒ (โย โส) ๒๒๒ (พุทฺโธ) ๒๒๒ (ธมฺโม) ๒๒๒ (สงฺโฆ) เป็นต้น

๒) สระจม หมายถึง สระที่ใช้ผสมกับพยัญชนะใด ๆ ก็ตาม เพื่อให้เกิดคำและ
พยางค์ต่าง ๆ ตามหลักของ อักษรวิธี โดยมากใช้เขียนคำที่เป็นภาษาไทยล้านนาทั่วไป

รูปสระจมของภาษาล้านนามี ๒๕ รูป นับทั้งสระเดี่ยวและสระผสมมีรูปเขียน ดังนี้

รูปสระ	วิธีใช้	รูปคำ	คำอ่าน
๒ (อะ)	กะ	๒	กะ
๒ (อา)	กา	๒๒	กา
๒ (อิ)	กิ	๒๒	กิ
๒ (อี)	กี	๒๒	กี
๒ (ือ)	กึ	๒๒	กึ
๒ (ือ)	กึ	๒๒	กึ
๒ (ือ)	กึ	๒๒	กึ
๒ (อุ)	กู	๒๒	กู
๒ (ู)	กู	๒๒	กู
๒-๒ (เอะ)	เกะ	๒๒๒	เกะ
๒- (เอ)	เก	๒๒	เก
๒๒-๒ (แอะ)	แกะ	๒๒๒๒	แกะ
๒๒- (แ)	แก	๒๒๒	แก
๒-๒ (โอะ)	โกะ	๒๒๒	โกะ
๒- (โ)	โก	๒๒	โก
๒-๒ (เออะ)	เกอะ	๒๒๒๒	เกอะ
๒- (อ)	กอ	๒๒	กอ
๒-๒ (เออะ)	เกอะ	๒๒๒๒	เกอะ

รูปสระ	วิธีใช้	รูปคำ	คำอ่าน
เ- (เออ)	เกอ	เฏี	เก๋อ
เ-ก (เอียะ)	เกียะ	เฏยก	เก๋ยะ
เ-ย (เอีย)	เกีย	เฏย	เก๋ย
เ-กัณ (เอือะ)	เกือะ	เฏีกัณ	เก๋ือะ
เ-กัณ (เอือ)	เกือ	เฏีกัณ	เก๋ือ
อ-ว (อัวะ)	กัวะ	อูว	กัว
อ-ว (อัว)	กัว	อู	กัว
อ-ว (อำ)	กำ	อัว	ก้ำ
อ-ง (อั้ง)	กั้ง	อัว	กั้ง

รูปสระ	วิธีใช้	รูปคำ	คำอ่าน
เ- (ไอ)	โก	เฏ	เก๋
เ-ย (ไอย)	โกย	เฏย	เก๋ย
เ-ว (เอา)	เกา	เฏว	เก๋า

๓) สระพิเศษ คือ รูปสระที่เขียนเป็นพิเศษ และที่ใช้เขียนในภาษาไทยล้านนามีดังนี้ คือ

๑) ใช้เขียนคำที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤต เช่น อฏฏ (ฤกษ์)

๒) สระเอา รูปเขียนอย่างนี้เรียกว่า “ไม้เก๋าหนึ่ง” ตัวอย่าง เช่น

อัว (เจ้า) อัว (เขา) อัว (เม้า) ฯลฯ

๓) สระเอา รูปเขียนอย่างนี้เรียกว่า “ไม้เก๋จู้” ตัวอย่าง เช่น

อัว (เจ้า) อัว (เรา) อัว (เสา) ฯลฯ

วรรณยุกต์ที่ใช้ในภาษาไทยล้านนา^{๑๖}

✓	ไม้หันอากาศ (˘)	เช่น	ฮึช	ฝั้นหัน
'	ไม้เอก (')	เช่น	ลื้อลื้อ	นั่งแทน
✓	ไม้โท (ˊ)	เช่น	ลื้อลื้อ	นิ้วชี้
✓	ไม้ไต่ลู่ (ˋ)	เช่น	ลื้อลื้อ	เก็บเห็ด
°	ไม้ก้านตั้ง (ˆ)	เช่น	โถลื้อ โถลื้อ โถลื้อ	พुरुพुरु พुरुพुरु พुरुพुरु
ˆ	ไม้ซำคำ (ˆ)	เช่น	ลื้อ, ลื้อ	นานา, ต่าง ๆ

๒. การผันวรรณยุกต์^{๑๗}

เครื่องหมายวรรณยุกต์มี ' (ไม้เหาะ) ตรงกับไม้เอก และ ✓ (ไม้ซัด) ตรงกับไม้โท

พยัญชนะ ๒ ตัวแรกคือ ๓ จ เป็นอักษรสูง ฟันเสียงเป็นเสียงวรรณยุกต์จัตวา ถ้าผสมด้วยสระเสียงยาวไม่มีตัวสะกดเป็นเสียงจัตวา ผันด้วยวรรณยุกต์เอกเป็นเสียงเอก ผันด้วยวรรณยุกต์โทเป็นเสียง เบญจมา เช่น ๓ว ๓ว ๓ว จว ๓ว ๓ว

พยัญชนะ ๓ ตัว ๓ ๓ ๓ เป็นอักษรต่ำถ้าผสมกับสระเสียงยาวไม่มีตัวสะกด ฟันเสียงจะเป็นเสียงสามัญ ผันด้วยวรรณยุกต์เอกเป็นเสียงโท ผันด้วยวรรณยุกต์โทเป็นเสียงตรี เช่น ๓ว ๓ว ๓ว ๓ว ๓ว ๓ว ๓ว ๓ว ๓ว

^{๑๖} ทวี เขื่อนแก้ว, สวดมนต์ฉบับภาคเหนือ, (ลำปาง: ม.ป.ท., ๒๕๓๑), หน้า ๑๕๕.

^{๑๗} เอื้อ มณีรัตน์, ชมรมล้านนาคดีศึกษา, อนุสรณ์กฐินพระราชทาน พล.อ.อ. เกษตร โรจนนิล วัดศรีโคมคำ (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์พริ้นติ้ง เซ็นเตอร์ แพร่งสรรพศาสตร์), หน้า ๑๕.

พยัญชนะทั้ง ๔ ตัว คือ บ ฎ ฬ ฌ แม้ว่าผสมกับสระเสียงสั้นเป็นเสียงจัตวา เหมือนกับอักษรสูง แต่เมื่อผสมกับสระที่มีเสียงยาวไม่มีตัวสะกดจะเป็นเสียงสามัญ จึงจัดอยู่ในอักษรกลาง ส่วนการผันวรรณยุกต์เหมือนกับอักษรสูง เช่น บล ฎล ฬล ฌล

บว	บ๋ว	บว	บิ	บิ๋	บิว	บิ	บิ๋	บิว	บิ	บิ๋	บิว	บ	บ๋	บ
ฎว	ฎ๋ว	ฎว	ฎิ	ฎิ๋	ฎิว	ฎิ	ฎิ๋	ฎิว	ฎิ	ฎิ๋	ฎิว	ฎ	ฎ๋	ฎ
ฬว	ฬ๋ว	ฬว	ฬิ	ฬิ๋	ฬิว	ฬิ	ฬิ๋	ฬิว	ฬิ	ฬิ๋	ฬิว	ฬ	ฬ๋	ฬ
ฌว	ฌ๋ว	ฌว	ฌิ	ฌิ๋	ฌิว	ฌิ	ฌิ๋	ฌิว	ฌิ	ฌิ๋	ฌิว	ฌ	ฌ๋	ฌ

๑ ถ ๑

ไม้กาหลวง หรือสระอา^๑

ในภาษาไทยล้านนาสระอา “ว” ปกติเมื่อผสมกับพยัญชนะจะมีรูปเป็น ๓ว ๕ว ๗ว ๙ว ๑๑ว ๑๓ว แต่เมื่ออยู่หลังพยัญชนะ ๕ ตัวนี้ คือ ๑ ๓ ๗ ๑๑ ๑๓ ต้องใช้เป็นไม้กาหลวงหรือไม้กาโวิ่ง “ ิ ” ตัวอย่าง เช่น

๑ิ	๓ิ	๗ิ	๑๑ิ	๑๓ิ
กา(คา)	ก่า(ค่า)	กาธา(คาธา)	คา(ทา)	ค่า(ท่า)
๓ิ	๕ิ	๗ิ	๑๑ิ	๑๓ิ
ตาง(ทาง)	ตาน(ทาน)	ต่านาย(ทานาย)	ธา	บ้าวาน
๑ิ	๓ิ	๗ิ	๑๑ิ	๑๓ิ
บ้านเรา	ว่าสนั่น	ก็ว่า(ก็อว่า)	จก่า	ฝิว่า

^๑เกษม ศิริรัตน์พิริยะ, “ตัวเมือง”: การเรียนภาษาล้านนาผ่านโครงสร้างคำ, หน้า ๕๗.

การผสมอักษรตามอักษรวิธีภาษาไทยล้านนา^{๒๐}

หลักการผสมคำของภาษาไทยล้านนา จะแตกต่างไปจากโครงสร้างของคำภาษาไทยมาตรฐาน ทั้งนี้เพราะโครงสร้างคำของภาษาล้านนานั้น พยัญชนะตัวแม่คือพยัญชนะตัวต้น จะเขียนตรงบรรทัดกลาง ส่วนพยัญชนะที่ทำหน้าที่เป็นตัวสกกด ตัวควบกล้ำ ซึ่งใช้รูปของพยัญชนะตัวเต็มบ้าง ใช้หาง ฐาน (เชิง) ของพยัญชนะบ้าง อาจวางไว้ข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง ข้างล่างบ้าง ของพยัญชนะตัวแม่ก็ได้ สำหรับสระก็สามารถวางไว้รอบพยัญชนะตัวแม่ได้ เช่นเดียวกัน

การวางพยัญชนะตัวแม่หรือพยัญชนะตัวต้นไว้ข้างหน้า ข้างหลัง และข้างล่าง มีตัวอย่าง เช่น ມື້ຂ (เมื่อ) ມື້ຂໄງ (เมืองไทย) ມື້ຂ (เสด็จ อ่านว่า สระเต็ด)

คำว่า ມື້ຂ เมื่อ

๒	พยัญชนะตัวแม่	๘	ไม้เก้ (สระเอ) วางข้างหน้า
๘	อะอ้อมวางข้างล่าง	๘	อะ วางข้างหลัง
๙	' (สระอือ และไม้เอก หรือไม้เหาะ)		วางไว้ข้างบน

คำว่า ມື້ຂໄງ เมืองไทย

๒, ๘,	พยัญชนะตัวแม่	๘, ๘,	วางข้างหน้า
๘	วางข้างล่าง	๘, ๘,	วางข้างหลัง
๙	วางข้างบน		

คำว่า ມື້ຂ ເສັຈ

๖	พยัญชนะตัวแม่	๘, ๘,	วางข้างหน้า
๘	วางข้างล่าง	๘	วางข้างหลัง
๙	วางข้างบน		(ไม้ขีด ตามอักษรวิธีการวางของภาษาไทยล้านนา)

^{๒๐} สมเจตน์ วิมลเกษม, แบบเรียนภาษาล้านนา, หน้า ๔๑.

ส่วนโครงสร้างของคำภาษาไทยมาตรฐานนั้น จะวางพยัญชนะไว้บนบรรทัดเดียวกันหมด ทั้งพยัญชนะตัวแม่หรือตัวต้น ตัวสะกดและตัวควบกล้ำ จะวางไว้ ข้างหน้า ข้างหลัง ข้างล่าง ตามหลักโครงสร้างของคำในภาษาล้านนาไม่ได้

การเทียบโครงสร้างคำในภาษาไทยล้านนากับภาษาไทยมาตรฐาน^{๒๐}

การผสมคำของภาษาไทยล้านนาเรียกว่า "แจกไม้แจกตัว" โครงสร้างของคำภาษาล้านนาที่ใช้ในการเขียนและการอ่านมีทั้งเหมือนกันและแตกต่างไปจากโครงสร้างของคำภาษาไทยมาตรฐาน ถ้ามีการนำเอาหลักการผสมคำของภาษาไทยมาตรฐานมาใช้กับการผสมคำของภาษาล้านนาทั้งหมดจึงมีโอกาสเกิดความคลาดเคลื่อนในการสื่อสารได้ ส่วนการผูกประโยคของภาษาล้านนาและภาษาไทยมาตรฐานเหมือนกัน เมื่อเทียบโครงสร้างของภาษาทั้ง ๒ สามารถแยกถอดโครงสร้างคำได้เป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้ คือ

๑. การถอดโครงสร้างคำไม่มีตัวสะกด
๒. การถอดโครงสร้างคำมีตัวสะกด

การถอดโครงสร้างคำไม่มีตัวสะกดหรือคำในแม่ ก. กา

คำไม่มีตัวสะกด ของภาษาล้านนา เป็นการผสมพยัญชนะต้นกับสระจม และผันวรรณยุกต์เอกหรือโทตามต้องการ การวางตำแหน่งสระจมของภาษาล้านนามีทั้งเหมือนและแตกต่างจากภาษาไทยมาตรฐาน การถอดโครงสร้างคำไม่มีตัวสะกด เช่น

กว	อึ	อึ	อึ
กา	มี	สี	ดำ
อัว	โอ	อึ	อึ
จำ	ไว้	หึ(ไห้)	คิ
อึ	อึ	ไ	อึ
อึ	เรือ	ไป	เหนือ
อึ	ฮว	ฮว	อึ
เสือ	มา	หา	แพะ

^{๒๐} เกษม ศิริรัตน์พิริยะ, “ตัวเมือง” : การเรียนภาษาล้านนาผ่านโครงสร้างคำ, หน้า ๘๗.

๔๐๘	๕๖	๕๗	๕๘
แอะ	มา	ที่	เก่า
๕๙	๖๐	๖๑	๖๒
เก่า	ลือ	ได้	ไกล
๖๓	๖๔	๖๕	๖๖
พ่อ	หมอ	วา	ไม้
๖๗	๖๘	๖๙	๗๐
ไต่	ไข่	เมื่อ	เข้า
๗๑	๗๒	๗๓	๗๔
เอา	เข้า	ใส่	ไห
๗๕	๗๖	๗๗	๗๘
ไผ่	ไหว้	ครู	บา
๗๙	๘๐	๘๑	๘๒
ยา	ขอ	หมอ	ชื่อ
๘๓	๘๔	๘๕	๘๖
จื่อ	จ๋า	ใส่	ใจ

การถอดโครงสร้างคำมีตัวสะกด ^{๒๒}

คำมีตัวสะกด ของภาษาไทยล้านนา เป็นการผสมพยัญชนะกับสระจม และตัวสะกด ตามแม่สะกด เรียงตามอักษร คือ ๓. ๔๕๖๗ (แม่กก) ๔. ๔๕๖๘ (แม่กง) ๕. ๔๕๖๙ (แม่กค) ๖. ๔๕๖๙๐ (แม่กน) ๗. ๔๕๖๙๑ (แม่กบ) ๘. ๔๕๖๙๒ (แม่กม) ๙. ๔๕๖๙๓ (แม่โกย) ๑๐. ๔๕๖๙๔ (แม่กา) โครงสร้างคำมีตัวสะกดของภาษาไทยล้านนา มีทั้งเหมือนและแตกต่างกับภาษาไทยกลาง การถอดโครงสร้างคำมีตัวสะกด ตามลำดับแม่สะกด มีดังนี้

^{๒๒} ทวี เขื่อนแก้ว, สวดมนต์ฉบับภาคเหนือ, (ลำปาง: ม.ป.ท., ๒๕๓๑), หน้า ๒๐๑, ๒๐๖.

๔๕๓ แม่ก ก สระก

ก กาก กิก กีก กึก กัก กุก กูก กึกะ เกก แก้กะ แกก กก โกก
 กาก กาก กิก กีก กึก กัก กุก กูก กึกะ เกก แก้กะ แกก กก โกก
 กาก กาก กิก กีก กึก กัก กุก กูก กึกะ เกก แก้กะ แกก กก โกก
 กาก กาก กิก กีก กึก กัก กุก กูก กึกะ เกก แก้กะ แกก กก โกก

ตัวอย่าง ๔๕๓ (แม่ก) พร้อมภาษาไทยมาตรฐาน และ ความหมาย

ภาษาไทยล้านนา	ปริวรรตเป็นอักษรไทย	คำอ่าน	ความหมาย
บ่อกเพือกฝัก	บ่อกเพือกฝัก	บกเพือกฝัก	บกเพือกฝัก
ขี้ตูด, ขี้ตูด ^{๒๓}	ภิกขเว, สุราภิกขุ	ภิกขะเว, สุราภิกขุ	ภิกขุ, คู่ก่อนภิกขุ
จักตอกตอก	จักตอกตอก	จักตอกตอก	จักตอกตอก
แบกซากคอก	แบกซากคอก	แบกซากคก	แบกซากคก
กกเปือกกอก	กกเปือกกอก	กกเปือกกอก	กกเปือกกอก
ลูกนอกคอก	ลูกนอกคอก	ลูกนอกคอก	ลูกนอกคอก
สอกเถิกหมวก	สอกเถิกหมวก	สอกเถิกหมวก	สอกเถิกหมวก
มานัก ^{๒๔}	มานัก	มานัก	มานัก
สับน้ำหมัก	สับน้ำหมัก	สับน้ำหมัก	สับน้ำหมัก
หงอกนัก	หงอกนัก	หงอกนัก	หงอกนัก
เด็กเดิน	เด็กเดิน	เด็กเดิน	เด็ก ๆ เดิน ๆ
ปากกอก	ปากกอก	ปากกอก	ปากกอก
คนนอกบอกรัก	คนนอกบอกรัก	คนนอกบอกรัก	คนนอกบอกรัก

^{๒๓} ดูเอกสารต้นฉบับ หน้า ๖๘.^{๒๔} ดูเอกสารต้นฉบับ หน้า ๗๒.

๔๔๓ แม่กน ตัว น สะกด

กฺ กวฺ กฺ
 กัน กาน กิน กีน กีน กีน กูน กูน เกิน เกน เกิน เกน กน โคน
 กฺ
 ก้อน กอน เกิน เกิน เกียน เกียน เกียน เกียน ก้วน กวน

ตัวอย่าง ๔๔๓ (แม่กน) พร้อมภาษาไทยมาตรฐาน และ ความหมาย

ภาษาไทยล้านนา	ปริวรรตเป็นอักษรไทย	คำอ่าน	ความหมาย
อึหวฺฮฺฮฺ ^{๒๓}	วิหานอันนั้น	วิหานอันนั้น	วิหารนั้นแหละ
ฝฺหวฺฮฺฮฺ ^{๒๔}	อยู่มาเมินนาน	อยู่มาเมินนาน	อยู่นานมาก
ฮฺหวฺฮฺฮฺฮฺ	ผานใจเพื่อบ้าน	ผานใจเพื่อนบ้าน	เกรงใจเพื่อนบ้าน
ฮฺหวฺฮฺฮฺ	เป็นคนขี้ข้าน	เป็นคนขี้ข้าน	คนขี้ตกใจ
ฮฺหวฺฮฺฮฺฮฺ	เป็นเล้าด้านจำขัวร์	เป็นเล้าด้านจำขวัญ	ทำผิดจนชาวบ้านซุบซิบนินทา
ฮฺหวฺฮฺฮฺฮฺ	นอนก้หื้อได้เงินหมื่น	นอนก้หื้อได้เงินหมื่น	นอนอยู่ก็มีโชคลาภ
ฮฺหวฺฮฺฮฺฮฺ	ตื่นก้หื้อได้เงินแสน	ตื่นก้หื้อได้เงินแสน	ตื่นอยู่ก็มีโชคลาภ
ฮฺหวฺฮฺฮฺฮฺ	คนบวราณเป็นคนใจบุญ	คนบวราณเป็นคนใจบุญ	คนสมัยก่อนชอบทำบุญทำทาน
ฮฺหวฺฮฺฮฺฮฺ	ปุรชิเมนต์กาซ้าง	ปุรชิเมนต์กำ้าง	ปุนตราซ้าง
ฮฺหวฺฮฺฮฺฮฺ	เหมือรน้ำตาล น้ำมัน	เหมือรน้ำตาล น้ำมัน	เหมือรน้ำตาล น้ำผึ้งน้อย
ฮฺหวฺฮฺฮฺฮฺ	พ้อหนานอินตบ้านเด่น	พ้อหนานอินต๊ะบ้านเด่น	เคยบวเรียนชื่ออินต๊ะอยู่บ้านเด่น
ฮฺหวฺฮฺฮฺฮฺ	ปิ่นปอรกันเทือะ	ปิ่นปอนกันเตือะ	ให้พรกัน

^{๒๓} ดูเอกสารต้นฉบับ หน้า ๓๔.

^{๒๔} ฝฺ (ฝ เทียบภาษาไทยเท่ากับ อย) เมื่อเติม ไม้เอก และ สระอุ อ่านว่า อยู่.

๙๕๔ ใตฺย แม่เกย ตัวย สระกด

ใตฺย ไตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย
 ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย

ตัวอย่าง ๙๕๔ ใตฺย (แม่เกย) พร้อมภาษาไทยมาตรฐาน และ ความหมาย

ภาษาไทยล้านนา	ปริวรรตเป็นอักษรไทย	คำอ่าน	ความหมาย
อู่อู่อู่ อู่อู่อู่	งั่วควาย ช้างม้า	งั่วควาย จ้างม้า	สัตว์ใหญ่ที่มนุษย์เลี้ยงไว้
อู่อู่อู่ อู่อู่อู่	เหน็ดเหนื่อยเมื่อขล้า	เหน็ดเหนื่อยเมื่อขล้า	หมดกำลัง, ไม่มีเรี่ยวแรง
อู่อู่อู่อู่อู่	อำเภอแม่สวย	อำเภอแม่สวย	อำเภอแม่สวย จ.เชียงใหม่
อู่อู่อู่อู่อู่	อิมหน่ายกายแกน	อิมหน่ายกายแกน	รู้สึกระอา, เบื่อหน่าย
อู่อู่อู่อู่	ทนายส่มหมาย	ทนายสมหมาย	ทนายผู้แก้ต่างในคดีความ
อู่อู่อู่อู่	น้ำตักห้วยแก้ว	น้ำตักห้วยแก้ว	ธารน้ำตกที่ จ.เชียงใหม่
อู่อู่อู่อู่ ^{๓๑}	ตายกบ่หลง	ตายกบ่หลง	ไม่หลงลืมสติก่อนตาย

๙๕๕ ใตฺย แม่กาว ตัวย สระกด

ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย
 ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย ใตฺย

ตัวอย่าง ๙๕๕ ใตฺย (แม่กาว) พร้อมภาษาไทยมาตรฐาน และ ความหมาย^{๓๒}

๘. ใตฺยอู่อู่อู่อู่อู่ ใตฺยอู่อู่อู่อู่อู่ ใตฺยอู่อู่อู่อู่อู่
 ๙. ใตฺยอู่อู่อู่อู่อู่ ใตฺยอู่อู่อู่อู่อู่ ใตฺยอู่อู่อู่อู่อู่

^{๓๑} ดูเอกสารต้นฉบับ หน้า ๕๒.

^{๓๒} สมเจตน์ วิมลเกษม, แบบเรียนภาษาล้านนา. หน้า ๕๖.

๖. ພຽກປົກຄື ສູ້ໄວຢ່າງສູ້ສູ້
๗. ເຢືະໂປ່ງ ໆ ກິ້ວ ໆ ຜິດໃຈຢູ່ແທ້ອົ້າຫລີ້
๘. ແຕ່ງລູກຊີບຮິດວຸດສຸ ຈຸ່ແຕ່ງດູ່ແຂງ ປຶດດຳດິວດູ່ປຸ່ຊູ
๙. ແກ້ວລູກນີ້ບໍ່ມີຄຳຮອບຮັບ ນ້ຳແກ້ວກໍ່ບໍ່ແຜ້ວ ບໍ່ມີກອງຄຳກໍ່ບໍ່ເປັນນ້ຳແລ້ວ
๑๐. ໄວ້ໂອບຮິບູ່ທິຣູ່ ຝ່າງຊຸດື່ວຽງອໍລິກູ່ ຝ່າງເຮວູ່ ທິຣິໂອຊຸ່ຮຸ່ຊຸ່ຝ່າງລູງຝຽງ
๑๑. ໄສ່ໃຈປຸກິບັດຮິ່ທັ້ວ ຢ່າມັກຄຳເສັ້ຣຳຈຳຈັ້ວ ຢ່າເມ້າມ່ວ ພິມິໃຈອ່ຣນ້ອມຢ່າກລ້າຍ້ານ
๑๒. ບຣິໂອຊຸງໂຣບໂຣ ບູຮຸ່ທິຣຸ່ວໄວທູ່ແຂ້ວໄຫຼງ ດູງບູທິໄຂ່ທິຣຸ່ທ່ຣຽທິໄຫຼງ
๑๓. ບຣິໂອດຊ້າຍຄອບັຣຸ່ວ ບູຮຸ່ທິຣຸ່ວໄວທູ່ແຂ້ວໄຫຼງ ກຣາບາບພິໄດ້ຫລິກເວັ້ນພິໄຫລ
ທິຣິໂອຊຸ່ແຕ່ບູງ
ພິມິໃຈກລ້າແຕ່ບາບ

ภาษาไทยล้านนา	ปริวรรตเป็นอักษรไทย	คำอ่าน	ความหมาย
ດ່ວງ	ง่าว	ง่าว	โง่
ຊວງ	อาว	อาว	น้องของพ่อ
ພຽກປົກຄື ຄື້	เยีเยะໂປ່ງ ໆ ກິ້ວ ໆ	เยีเยะໂປ່ງ ໆ ກິ້ວ ໆ	ทำโป่ง ๆ คอด ๆ
ສູ້ໄວຢ່າງສູ້ສູ້	ผิดใจอยู่แท้่อ้าวหลี้	ผิดใจอยู่แท้่อ้าวหลี้	เสียใจอยู่ไม่สร้าง
ໄວ້ໂອບຮິບູ່ທິຣູ່	ใส่ใจปฏิบัติหือ่ทั่ว	ใส่ใจปฏิบัติหือ่ทั่ว	ตั้งใจทำหน้าที่ให้สำเร็จ
ຝ່າງເຮວູ່	อย่าเฝ้ามั่ว	อย่าเฝ้ามั่ว	ไม่ควรประมาทเฝ้ามั่ว
ທິຣິໂອຊຸ່ຮຸ່ຊຸ່ຝ່າງລູງຝຽງ	หือ่ອ່ຣນ້ອມຢ່າກລ້າຍ້ານ	หือ่ອ່ຣນ້ອມຢ່າກລ້າຍ້ານ	ให้มีจิตใจอ่อนโยน
ສັດຕ້າວນ້ອຍຕ້າວໃຫຍ່*	สัตว์ตั๋นน้อยตั๋นใหญ่	สัตว์ตั๋นน้อยตั๋นใหญ่	สัตว์ทั้งน้อยและใหญ่
ຊຸ່ຊຸ່ວູ່ທູ່ວູ່ ດູ່*	นกเขี้ยวหน้อยตั๋ ๑	นกเขี้ยวหน้อยตั๋ ๑	นกเขี้ยวตั๋เล็ก ๆ หนึ่งตั๋

*** ບ ເຮັດກວ່າ ປະປ້ອມ ໃຊ້ໄດ້ທັ້ງ ປ. ປລາ ແລະ ບ. ໃບໄມ້ ເຊັ່ນ ຄຳວ່າ ບຮິບູ່ ອ່ານວ່າ ປຸກິບັດ

* ຄູອອກສາຣຕັ້ນຈັບ ພິ້ນ ໔໒, ແລະພິ້ນ ໑໐໐.

คำพิเศษภาษาไทยล้านนา

คำพิเศษ เป็นคำที่สร้างขึ้นใหม่ โดยมีคำอ่านเฉพาะกำหนดไว้ มีวิธีการเขียนไม่เป็นไปตามอักษรวิธีการผสมคำในโครงสร้างคำ การเขียนคำหรือผูกประโยคต้องใช้ให้ตรงตามคำที่กำหนดไว้เท่านั้น ดังนั้น “คำพิเศษ” จึงเป็นคำที่ต้องจดจำทั้งการเขียนและการอ่านคำ เช่น

คำพิเศษ	=	คำอ่าน	คำพิเศษ	=	คำอ่าน
๗		อันว่า	๗		กิบ
๗		คืหลี	๗		กิม
๗		เอา	๗		กิด
๗		คูรา	๗		กิว
๗		คูกรา	๗, ๗		กันว่า (กันว่า)
๗		จ๊ะแล้	๗		จักว่า
๗		แต่แล้	๗		มักว่า
๗		ชื้อว่า	๗		แม่นว่า
๗		จักมา	๗		พี่น้อง
๗		ฤา	๗		เข้าของ
๗		ฤกษ์	๗		เข้าขอ
๗		พระยา	๗		ผญา (ปฺรยา)
๗		คั้งนี้	๗		ไปพายหน้า
๗ ๗		ก็	๗		สวรรค
๗ ๗		บ่	๗		เสด็จ (สุรเด็จ)
๗ ๗ ๗		และ	๗		โอนทวย (อันตรา)
๗ ๗ ๗		แล้ว	๗		พระเจ้า
๗ ๗ ๗		และนา	๗		เจ้า
๗ ๗ ๗		แล้	๗		องอาจ
๗ ๗ ๗		ตั้งหลาย	๗		ปราศจาก

ตัวเลขที่ใช้ในภาษาล้านนา^{๓๔}

ตัวเลขที่ใช้ในภาษาล้านนามีรูปเขียนอยู่ ๒ ชนิด คือ

๑. เลขในธรรม (ดฺลฺลไฉลฺล)

๒. เลขโหรา (ดฺลฺลโหฺร)

เลขในธรรม คือ ตัวเลขที่ใช้เขียนเกี่ยวกับพระธรรม คัมภีร์ และวรรณกรรมต่างทางศาสนา

เลขโหรา คือ ตัวเลขที่ใช้กับโหราศาสตร์ ทำนายทายทักดวงชะตา ยันต์คาถา ไสยศาสตร์ และใช้ในการเขียนโดยทั่วไป มีตารางเทียบ ดังต่อไปนี้

การเทียบตัวเลขภาษาล้านนากับตัวเลขไทยและตัวอารบิก

ตัวเลขในธรรม - ตัวเลขไทย	ตัวเลขโหรา - ตัวเลขอารบิก
๑ - ๑	๑ - 1
๒ - ๒	๒ - 2
๓ - ๓	๓ - 3
๔ - ๔	๔ - 4
๕ - ๕	๕ - 5
๖ - ๖	๖ - 6
๗ - ๗	๗ - 7
๘ - ๘	๘ - 8
๙ - ๙	๙ - 9
๑๐ - ๑๐	๑๐ - 10

^{๓๔} เกษม ศิริรัตน์พิริยะ, “ตัวเมือง”: การเรียนภาษาล้านนาผ่านโครงสร้างคำ, หน้า ๕๐.

การนับจำนวนตัวเลข และวิธีการใช้^{๓๕}

ภาษาล้านนามีวิธีการนับและการเขียนตามหลักสากลนิยม คือ เรียงจำนวนตัวเลขที่มีหลักหน่วย หลักสิบ หลักร้อย หลักพัน หลักหมื่น หลักแสน หลักล้าน เป็นต้น การออกเสียงตัวเลขเหมือนกับภาษาไทยกลาง ยกเว้นหลักสิบที่มีเลขสองนำหน้าอยู่ ภาษาล้านนาจะออกเสียงเป็น “ชาว” มีค่าเท่ากับยี่สิบ ตัวอย่างเช่น ๑๐ ชาว, ๑๕ ชาวเอ็ด, ๑๒ ชาวสอง, ๑๖ ชาวสาม, ๑๘ ชาวสี่ ๑๙ ชาวห้า, ๒๑ ชาวหก, ๒๕ ชาวเจ็ด, ๒๖ ชาวแปด, ๒๗ ชาวเก้า, เลขสองถ้าอยู่ในหลักร้อยขึ้นไป จะไม่ออกเสียงว่า “ชาว” ออกเสียงเป็นปกติ เช่น

๑๐	อ่านว่า ชาว
๑๕	,, ชาวเอ็ด
๑๒	,, ชาวสอง

ฯลฯ

๑๑๐	,, สองร้อยชาว
๑๑๕	,, สองร้อยชาวเอ็ด
๑๑๒	,, สองร้อยชาวสอง

ฯลฯ

๑,๑๑๐	,, สองพันสองร้อยชาว
๑,๑๑๕	,, สองพันสองร้อยชาวเอ็ด
๑,๑๑๒	,, สองพันสองร้อยชาวสอง

ฯลฯ

๑๑,๑๑๐	,, สองหมื่นสองพันสองร้อยชาว
๑๑,๑๑๕	,, สองหมื่นสองพันสองร้อยชาวเอ็ด
๑๑,๑๑๒	,, สองหมื่นสองพันสองร้อยชาวสอง

ฯลฯ

๑๑,๑๑๖	,, สองหมื่นสองพันสองร้อยชาวแปด
๑๑,๑๑๗	,, สองหมื่นสองพันสองร้อยชาวเก้า

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐, ๕๑, ๕๒.

ภาษาล้านนามีการใช้ตัวเลขสอง ๑๐ อย่าง คือ

๑. เลขสองนับจำนวน เลขสองใช้เป็นจำนวนนับ เช่น ຈີງ ງ ບູງ (เงิน ๒ บาท)

๒. เลขสองเสียงขาว เลขสองเมื่ออยู่ในหลักสิบจะออกเสียง “ขาว” หมายถึง “ยี่สิบ” ภาษาไทยกลาง

ງ໐	=	໒໐	อ่านว่า	ขาว
ງ໑	=	໒໑	„	ขาวแปด
ງ໒	=	໒໒	„	ขาวเก้า

๓. เลขสองซ้ำคำ เลขสองเมื่อเขียน (เลขในธรรม " ໒ ") กำกับไว้ด้านบนของคำที่ต้องการให้ออกเสียงซ้ำคำ ซึ่งตรงกับขมกของภาษาไทยกลาง ก็จะเป็นไม้ยมก เช่น

໒໊ງ	=	ค่อย ๆ	໒໊ໄວ້ ພວ້	อ่านว่า	ไป ๆ มา ๆ
໒໊ຊີງ	=	เมิน ๆ	໒໊ຮົ່ວງ	„	นา ๆ ต่าง ๆ
໒໊ໄວ້	=	ใจ ๆ	໒໊ເອ້	„	แท้ ๆ (จริง ๆ)

๔. เลขสองอักษรนำ เลขสองเมื่อต้องการจะให้ออกเสียงของคำเป็นสองพยางค์ ก็จะใช้เลขสองกำกับไว้ด้านบน ดังตัวอย่าง

໒໋ວຽງ	=	แสวง	໒໋ວຽງ	อ่านว่า	แสดง
໒໋ງຽງ	=	สมาน	໒໋ງຽງ	„	สนาน
໒໋ຮຽງ	=	เสมอ	໒໋ຮຽງ	„	เสวย

๕. เลขสองสองคำ เลขสองเมื่อต้องการจะให้ออกเสียงของคำของตัวเขียนคำเดียว ให้ออกเป็นเป็นสองคำ ก็ใช้เลขสองกำกับไว้ด้านบน ดังตัวอย่าง

໒໋ຮຽງ	เขียนให้เต็ม	໒໋ຮຽງ	อ่านว่า	ยืนยาว
໒໋ຮຽງ	„	໒໋ຮຽງ	„	มีมาก
໒໋ຮຽງ	„	໒໋ຮຽງ	„	สงสาร
໒໋ຮຽງ	„	໒໋ຮຽງ	„	ข้าวของ

๖. เลขสองไม้กำ เลขสองใช้แทนสระอา “ไม้กำ” มักใช้กรณีสุคตบรรทัด วางเหมือนเป็นไม้ชำคำ ดังมีตัวอย่าง เช่น

๔๗	(ไชยะ)	เขียนเต็มเป็น	๔๗๖	อ่านว่า	ไชยา
๓๗	(ตันหะ)	„	๓๗๖	„	ตันหา
๒๖๗	(อุเบกยะ)	„	๒๖๗๖	„	อุเบกขา

๗. เลขสองแม่แก่ เลขสองที่เกิดขึ้นเพราะการเขียนสระแอ “ไม้แก่” เนื่องจากมีเหตุผลที่พื้นที่ไม่จำกัด โบราณจารย์ที่เขียนก็เอาสระ ๕ “ไม้แก่” มาเขียนซ้อนกัน ต่อมาการเขียนสระแอ (ไม้แก่) ได้เขียนเร็วหรือเขียนตัวหวัด เช่น ๕ ต่อมาเมื่อการเขียนหวัดมาก ๆ ก็เขียนไม่ยกเหล็กงาน (เหล็กเขียนหรือปากกา) จึงเขียนเป็นสระแอแยกยาวขึ้นไปเป็นเลขสอง (๖) ซึ่งการคล้ายเลขสองในธรรม ดังที่กล่าวแล้ว มีตัวอย่างดังนี้

๖๖	๖๖	(แสง – แด)	เขียนเต็มเป็น	๖๖๖	๖๖๖	(ความหมายเดิม)
๖๖	๖๖	(แดง – แร)	„	๖๖๖	๖๖๖	„
๖๖	๖๖	(แก่น – แสน)	„	๖๖๖	๖๖๖	„

๘. เลขสองไม้จันท์ เลขสองไม้จันท์จะพบในคำราชาสมุนไพรร้านนา เพราะไม้จันท์เป็นสมุนไพรรชนิดหนึ่ง เครื่องหมายที่พบสองไม้จันท์ เช่น

“๖๖” อ่านว่า จันท์ทั้งสอง หมายถึง จันท์แดงจันท์ขาว

๙. เลขสองวันจันท์ เลขสองวันจันท์ ในหลักวิชาโหราศาสตร์ วันอาทิตย์เรียกวัน ๑ วันจันทร์เรียกวัน ๒ วันอังคารเรียกวัน ๓ วันพุธเรียกวัน ๔ วันพฤหัสบดีเรียกวัน ๕ วันศุกร์เรียกวัน ๖ วันเสาร์เรียกวัน ๗ ฉะนั้น เลขสองจึงหมายถึงวันจันทร์ เช่น

๖ ๖ อ่านว่า วัน ๒ หมายถึง วันจันทร์

๑๐. เลขสองเป็นเงิน ถ้านำเลขสองในธรรมกับเลขสองโหราเขียนเรียงกัน จะมีความหมายว่า “เงิน” เช่น

๖ ๖ อ่านว่า เงิน ๖ ๖ อ่านว่า มีเงิน

โครงสร้างคำตัวไหล (คำควบกล้ำด้วย “ร”)^{๓๖}

“ตัวไหล” เป็นชื่อที่ตั้งขึ้นเพื่อเรียกพยัญชนะควบกล้ำด้วย “ตัวระ” (๑) ของภาษาล้านนา เทียบได้กับการควบกล้ำด้วย “ร” ในภาษาไทยกลาง

ในภาษาล้านนา เมื่อตัว “ร” ทำหน้าที่เป็นตัวควบกล้ำ การเขียนตัวควบกล้ำด้วย “ตัวระ” จะไม่เขียน “ตัวระ” แต่จะใช้สัญลักษณ์ [- แทน “ตัวระ” ในขณะที่ภาษาไทยกลางยังคงเขียน “ร” เมื่อแสดงการควบกล้ำ สัญลักษณ์ [- มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น ระวาง ระโวิ่ง ระโสง หรือ โสง หมายถึง โรงซึ่งเป็นที่อยู่ของพยัญชนะควบกล้ำด้วย “ตัวระ” ทั้งนี้ตำแหน่งของ “ระโสง” จะเขียนไว้ด้านหน้าพยัญชนะดังนี้

๓	=	กร	อ่านออกเสียง	๓	(ข)
๔	=	คร	อ่านออกเสียง	๔	(ฅ)
๕	=	ดฺร	อ่านออกเสียง	๕	(จ หรือ ฉร)
๖	=	ทฺร	อ่านออกเสียง	๖	(ช หรือ ฌร)
๗	=	ปฺร	อ่านออกเสียง	๗	(ฬ)
๘	=	พฺร	อ่านออกเสียง	๘	(ภ)

พยัญชนะที่มีสัญลักษณ์ [- กำกับ เรียกชื่อพยัญชนะนั้นว่า “ตัวอยู่โสง”

“ตัวไหล” เมื่อผสมเป็นคำ “คำตัวไหล” จะอ่านไหลเสียงจากพยัญชนะที่มี “ระโสง” กำกับอยู่ ไปเป็นเสียงของพยัญชนะแถวถัดไปในวรรคเดียวกัน เมื่อใส่ “ระโสง” กำกับพยัญชนะ ๒ ตัว คือ ๓ (ก) ๔ (ค) ๕ (จ) ๖ (ช) ๗ (ฬ) และ ๘ (ภ) สำหรับพยัญชนะอื่นแม้จะมี “ระโสง” กำกับอยู่ การอ่านคำจะอ่านแบบอักษรนำหรืออ่านออกเสียงพยัญชนะสองตัวควบกันหรืออ่านออกเสียงเฉพาะ “ตัวอยู่โสง” โดยไม่มีการไหลเสียง

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕.

พยัญชนะที่มี “ระโงง” (กำกับมีการไหลเสียงดังนี้

พยัญชนะที่ ๑ ใน ๕ วรรณยุกต์ โงง ๓ ตัว

กะ ๓ ออกเสียงเป็น ขะ

ชะ ๕ (ไม่นิยม) -

ระกะ ๖ (ไม่นิยม) -

ตะ ๒ ออกเสียงเป็น ถะ

ปะ ๒ ออกเสียงเป็น พะ

พยัญชนะที่ ๓ ใน ๕ วรรณยุกต์ โงง ๓ ตัว

กะ ๒ ออกเสียงเป็น ฆะ

จะ ๓ (ไม่นิยม) -

คะ ๔ (ไม่นิยม) -

ทะ ๒ ออกเสียงเป็น ทะ

ปะ ๒ ออกเสียงเป็น พะ

ตัวอย่างการถอดโครงสร้าง “คำตัวไหล” (คำควบกล้ำด้วย “ร”) ที่ไหลเสียง เช่น

ภาษาล้านนา	การถอดโครงสร้างคำ	คำอ่าน	ภาษาไทยมาตรฐาน
กร๒	กร๒	ขาบ	กราบ
กร๑	กร๑	ขน	กรน
กร๑๑	กร๑๑	ขุณณา	กรุณา
กร๑	กร๑	ขง	กรง
กร๑๒	กร๑๒	ขอม	กรอม
กร๑	กร๑	ขู	ครู
กร๑	กร๑	ขาน	กราบ
กร๑กร๑	กร๑	ขัวไฟ	ครัวไฟ
กร๑	กร๑	ขัไม่รู้	ใคร่รู้
กร๑กร๑	กร๑	ขัไม่	ไมตรี
กร๑	กร๑	ขัตถุ	ศัตรู
กร๑	กร๑	ขัมะ	มะที
กร๑	กร๑	ขัอิน	อินทรี

ภาษาล้านนา	การถอดโครงสร้างคำ	คำอ่าน	ภาษาไทยมาตรฐาน
ดี๋	ทรุ่ง	ธง หรือ ตรง	ทรง
เดย	ทราย	ชาย หรือ ทราย	ทราย
ปรงู	ปราสาท	ผาสาท	ปราสาท
ปรงวัญ	ประโยชน์	ผะโยชน์	ประโยชน์
ปรง	ปราย	ผาย	ปราย
เป๊	เปรต	เผด	เปรต
ปรงู	ประการ	ผะการ	ประการ
ปรงว	ปราถนา	ผาถนา	ปรารถนา
ปรง	ปราบ	ผาบ	ปราบ
ปรงบ	ปรียบ	ผียบ	เปรียบเทียบ
ปรงัว	พระเจ้า	กะเจ้า	พระเจ้า
ปรงอ๋	พระองค์	กะองค์	พระองค์
ปรง	พราก	ภาค	พราก
ปรงัว	พำพร้อม	กำก้อม	พำพร้อม
ปรง	แพรก	แกก	แพรก
ปรง	พริก	ภิก	พริก

ตัวอย่างการถอดโครงสร้าง “คำตัวไหล” (คำควบกล้ำด้วย “ร”) ที่ไม่ไหลเสียง เช่น

ภาษาล้านนา	การถอดโครงสร้างคำ	คำอ่าน	ภาษาไทยกลาง
โง	สระ	สะหระ	สระ
โง	ศรี	สะหรี	ศรี
โง (โง)	สระเคะ	สะระเค็จ	เสด็จ

ภาษาล้านนา	การถอดโครงสร้างคำ	คำอ่าน	ภาษาไทยกลาง
จวໄ	อาไสร	อาสะไหร	อาศัย
ຈຽໄ	จรเคิน	จระเคิน	จะเคิน
ໄສໄ	สระคั บ	สระคั บ	คั บ
ໄຮໄ	ธรี อ	ธรี อ	ธรี อ
ໄຮໄ	สรู ป	สะหรูป	สรูป
ໄຮໄ	สรย ว	สะหรวย	สรวย
ໄໄ	หระ	ห่า	ห่า
ໄໄ	หรี อ	หื้อ	หื้อ

๒.๓ นิพพานสูตรฉบับล้านนา

นิพพานสูตรฉบับล้านนาเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่แพร่หลายในล้านนา เป็นที่นิยมตามความเชื่อถือแต่โบราณ ประเพณีการเทศน์หรือการฟังธรรมในล้านนา โดยเฉพาะในเทศกาลทำบุญครบรอบอายุ ทำบุญปรารภวันตายของญาติ และงานทำบุญฌาปนกิจศพ เป็นต้น พระภิกษุมักนำคัมภีร์นิพพานสูตร มาคัดลอกจากรุ่นสู่รุ่น ผู้ที่คัดลอกมักเป็นพระภิกษุหรือผู้ที่ได้บวชเรียนมาก่อน การคัดลอกจะเขียนลงบนพับสา หรือจารลงบนใบลานด้วยอักษรธรรมล้านนา เมื่อสำเร็จแล้วจะนำไปถวายวัด และมีธรรมเนียมปฏิบัติที่เรียกว่าทานธรรม โดยมีความเชื่อที่ว่า การถวายทานธรรมการถวายคัมภีร์ เป็นการทานที่ได้รับอานิสงส์มากตามธรรมเนียมปฏิบัติ ดังพระพุทธพจน์ใน ขุททกนิกาย ธรรมบทว่า สัพพทานัมมมทานัม ชินาติ^{๓๗} การให้ธรรมชนะการให้ทั้งปวง

ในบันทึกท้ายใบลานที่พบในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาฉบับต่าง ๆ ของล้านนา ผู้จารนิพนธ์บันทึกข้อความอธิบายถึงความปรารถนาของผู้อุปถัมภ์ หรือผู้จารถึงอานิสงส์ที่จะพึงมีพึงได้ เช่น ขอให้ได้พบสุข ๓ ประการ มีนิพพานเป็นยอดบ้าง ขอให้ได้พบศาสนาพระอรหันตไตรยบ้าง และขอให้เป็นผู้มีผิวพรรณวรรณะงาม มีรูปงาม มากด้วยทรัพย์สมบัติ บริวารบ้าง ส่วนใหญ่มักจะบันทึกข้อความเป็นภาษาบาลีว่า นิพพานปัจจุโย โหตุ เม นิจฺจํ ชฺวํ ฯ (ขอให้ผลบุญที่ได้กระทำนี้เป็นปัจจัยให้ได้พบพระนิพพาน เทียงแท้ แน่นอน ฯ) เป็นต้น จากคติ ความเชื่อ และความศรัทธาดังกล่าว ทำให้มีการรจนาแต่งแปล และคัดลอกคัมภีร์ต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมากสืบเนื่องกันมา คัมภีร์นิพพานสูตรล้านนาฉบับนี้ก็เช่นเดียวกัน ผู้จารเป็นพระภิกษุ ที่ปรารถนาบุญอย่างแรงกล้า หวังความสุขในปัจจุบันและสัมปรายภพ และความสุขในพระนิพพานอันเป็นบรมสุข ดังปรากฏในคัมภีร์ ดังนี้

^{๓๗} พุ. ธ. (บาลี) ๒๕/๓๕๔/๗๘, พุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔.

คัมภีร์นิพพานสูตรฉบับล้านนา ของวัดคอนไชยพระบาท ๑๕๘ ผูก (เล่ม)

เลขที่จาร (จารึก)	ปีที่จาร จ.ศ./พ.ศ.	จำนวน	อักษร
นน. ๑๐-๐๐๑-๐๒	๑๒๖๕/๒๔๕๐	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๑๐-๐๐๕-๐๒	๑๒๖๗/๒๔๕๒	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๑๐-๐๖๘-๐๒	๑๒๕๕/๒๔๓๖	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๑๐-๐๖๕-๐๐	๑๓๐๓/๒๔๘๘	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๑๐-๐๗๒-๐๐	๑๒๔๔/๒๔๒๕	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๑๐-๐๘๓-๐๑	๑๓๐๖/๒๔๘๗	๒	ธรรม์ล้านนา
นน. ๑๐-๐๘๕-๐๐	๑๓๐๑/๒๔๘๒	๒	ธรรม์ล้านนา
นน. ๒๐-๐๐๑-๐๓	๑๒๓๐/๒๔๕๑	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๒๐-๐๐๔-๐๓	๑๒๘๘/๒๔๖๙	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๒๐-๐๐๘-๐๑	๑๒๕๔/๒๔๓๕	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๒๐-๐๑๑-๐๔	๑๒๑๓/๒๓๙๔	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๐๒-๐๑๒-๐๑	๑๓๐๘/๒๔๘๙	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๐๒-๐๒๑-๐๒	ไม่ปรากฏ	๒	ธรรม์ล้านนา
นน. ๒๐-๐๒๕-๐๓	๑๒๘๔/๒๔๖๕	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๒๐-๐๒๖-๐๒	๑๒๘๔/๒๔๖๕	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๒๐-๐๓๐-๐๓	๑๒๕๓/๒๔๓๔	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๒๐-๐๓๓-๐๒	๑๑๒๗/๒๓๐๗	๒	ธรรม์ล้านนา
นน. ๒๐-๐๓๕-๐๒	๑๒๐๓/๒๓๘๔	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๒๐-๐๔๐-๐๕	๑๓๐๕/๒๔๘๖	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๒๐-๐๔๓-๐๓	๑๒๘๓/๒๔๖๔	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๒๐-๐๔๖-๐๓	๑๒๘๑/๑๒๖๒	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๒๐-๐๕๐-๐๒	๑๒๖๗/๒๔๔๘	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๒๐-๐๖๑-๐๒	๑๒๗๔/๒๔๕๕	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๒๐-๐๖๘-๐๑	๑๒๕๒/๒๔๓๓	๑	ธรรม์ล้านนา
นน. ๒๐-๐๖๕-๐๓	๑๒๘๔/๒๔๖๕	๑	ธรรม์ล้านนา

^{๓๘} นิพพานสูตรฉบับนี้; พระภิกษุพรหมเทพ (ไม่ปรากฏนามฉายา) จารเมื่อ วันอาทิตย์ เดือน ๑๑ แรม ๑๒ ค่ำ ปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘ ๒๔ หน้าลาน ๕ วัดคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอยะวงษา จังหวัดน่าน.

เลขที่จาร (จารึก)	ปีที่จาร จ.ศ./พ.ศ.	จำนวน	อักษร
นน.๒๐-๐๖๕-๐๓	๑๓๐๔/๒๔๘๕	๑	ธรรมล้านนา
นน.๒๐-๐๗๐-๐๓	๑๒๕๗/๒๔๗๘	๑	ธรรมล้านนา
นน.๒๐-๐๘๐-๐๕	๑๒๓๔/๒๔๑๕	๑	ธรรมล้านนา
นน.๒๐-๐๘๑-๐๑	๑๒๕๗/๒๔๗๘	๑	ธรรมล้านนา
นน.๒๐-๐๘๕-๐๕	๑๓๐๘/๒๔๘๙	๑	ธรรมล้านนา
นน.๒๐-๐๙๗-๐๒	๑๓๐๗/๒๔๘๘	๑	ธรรมล้านนา
นน.๒๐-๑๐๔-๐๑	๑๒๖๒/๒๔๔๓	๑	ธรรมล้านนา
นน.๒๐-๑๐๖-๐๒	๑๒๕๒/๒๔๗๓	๑	ธรรมล้านนา
นน.๒๐-๑๑๐-๐๓	๑๓๐๗/๒๔๘๘	๑	ธรรมล้านนา
นน.๒๐-๑๑๑-๐๑	ไม่ปรากฏ	๑	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๐๑๓-๐๐	๑๒๘๔/๒๔๖๕	๑	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๐๑๔-๐๐	๑๒๕๕/๒๔๓๖	๑	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๐๓๖-๐๑	ไม่ปรากฏ	๑	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๐๓๗-๐๐ ^{๓๘}	๑๒๘๗/๒๔๖๘	๑	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๐๕๐-๐๑	๑๓๑๕/๒๕๐๐	๑	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๐๗๔-๐๐	ต่างจุลศักราช	๑๖	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๐๗๕-๐๐	ต่างจุลศักราช	๓๐	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๐๗๖-๐๐	ต่างจุลศักราช	๑๐	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๐๙๔-๐๐	ต่างจุลศักราช	๑๑	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๐๙๕-๐๐	ต่างจุลศักราช	๒๕	ธรรมล้านนา
นน.๒๐-๐๑๘-๐๒	๑๒๘๑/๒๔๖๒	๑	ธรรมล้านนา
นน.๒๐-๐๓๒-๐๓	๑๒๘๒/๒๔๖๓	๑	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๑๑๐-๐๔	๑๒๕๐/๒๔๗๑	๑	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๑๑๐-๐๕	๑๒๕๖/๒๔๗๗	๑	ธรรมล้านนา
นน.๒๐-๐๒๕-๐๓	๑๒๘๘/๒๔๖๙	๑	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๐๑๐-๐๐	ไม่ปรากฏ	๑	ธรรมล้านนา
นน.๒๐-๐๔๘-๐๑	๑๒๖๕/๒๔๔๖	๑	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๐๔๗-๐๐	๑๓๐๖/๒๔๘๗	๑	ธรรมล้านนา
นน.๒๐-๐๖๖-๐๒	๑๓๐๑/๒๔๘๒	๑	ธรรมล้านนา
นน.๒๐-๐๗๒-๐๒	๑๒๕๔/๒๔๓๕	๑	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๑๑๕-๐๐	ต่างจุลศักราช	๓	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๑๑๘-๐๐	ต่างจุลศักราช	๘	ธรรมล้านนา
นน.๑๐-๑๒๐-๐๒	๑๒๗๗/๒๔๕๘	๑	ธรรมล้านนา

มหาอนนทเถรเจ้า ก็มาสำแดงแก่พระมหากัสสปเถรเจ้า เมื่ออสังคายนาธรรมหัวที่วันนั้น ตาม
 คั่งสัพพัญญูเจ้า เมื่ออสังคายนาอยู่ที่เทศนาสั่งสอนเวเนยยสัตถ์ทลา วันนั้นพระมหาอนนท
 เถรเจ้าก็กล่าวว่คั่งนี้แล ในกาลเมื่อพระพุทธเจ้าอยู่สำราญในป่าเขตวณณอาราม แห่งนาย
 อนาถปิณฑิกมหาเศรษฐี วันนั้น พระพุทธเจ้าก็จ้กกับด้วยเจ้าภิกขุทลาคั่งนี้ ภิกขเว ดูราภิกขุทลา
 ทานทลาคั่งสวัตตีเทอะ ภิกขุทลาคั่งรับเอาคำพระพุทธเจ้าด้วยคั่งว่า อิหิ สวัตตีจั่งมีแก่พระพุทธเจ้า
 เทอะ ผู้ข้าทลาคั่งขอธรรมเทศนาแข่งพระพุทธเจ้าคั่งนี้^{๔๒}

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา ความหมาย

นโหม ตัสสตัถุ ๑ เอวัมเม สุตตัง⁺ เอกัง สะมะยัง ณะคะวา สวตัถียัง วิหะระติ
 เจตะวัณณ อนะถะปิณฑิกัสสะ อารามะ อะละโข ณะคะวา สวตัถียัง วาสิเน มะนุสสา
 สะตะกะมิ โหนตุ สาชะโว ฟังดูราสัปปริสตัถุหลาย อิตัง สุตตัง⁺ อันว่าสุตรอันนี้ ชื่อว่า
 นิปปานสูตร อันมหาอะนันตะเถรเจ้า หากได้สะระดบรับฟังเอาแต่จะอุปแก้ว คือว่า ปากแห่ง
 พระพุทธเจ้า มีด้วยพะการสันใด มหาอะนันตะเถรเจ้า ก็มาสำแดงแก่พระมหากัสสปเถรเจ้า
 เมื่อสังคายนาธรรมหัวที่วันนั้น, ตามคั่งสัพพัญญูเจ้า เมื่อยังทรมานอยู่ที่เทศนาสั่งสอนเวเนย
 สัตถ์ทลาคั่งหลาย วันนั้นพระมหาอนันตะเถรเจ้าว่าคั่งนี้แล ในกาลเมื่อพระพุทธเจ้าอยู่สำราญ
 ในป่าเขตวัณณะอาราม แห่งนายอนาถปิณฑิกมหาเศรษฐี วันนั้น พระพุทธเจ้าก็จ้กกับด้วย
 เจ้าภิกขุทลาคั่งนี้ ภิกขเว ดูราภิกขุทลาคั่งหลาย ทานทลาคั่งอยู่สวัตตีเทอะ ภิกขุทลาคั่ง
 ก็รับเอาคำพระพุทธเจ้าด้วยคั่งว่า อิตัง สวัตตีจั่งมีแก่พระพุทธเจ้าเตอะผู้ข้าคั่งหลายก็ขอธรรม
 เทศนาแข่งพระพุทธเจ้าคั่งนี้

ความหมาย

ขอความนอบน้อมจงมีแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น พระอนันท์เถระได้
 กล่าวแก่พระมหาเถระทั้งหลาย ๕๐๐ รูป มีพระมหากัสสปเถระเป็นต้น เมื่อครั้งสังคายนาครั้งที่
 ๑ ตามที่ท่านพระอนันท์ได้ฟังมาจากพระพุทธองค์ คั่งนี้ว่า สมัยเมื่อพระพุทธองค์ประทับ
 อยู่ในเขตวันมหาวิหาร ไกลเมืองสาวัตถี ที่ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีสร้างถวาย พระพุทธองค์
 ได้ตรัสถามภิกขุทั้งหลายถึงการความเป็นอยู่ว่า อยู่สุขสบายกันคั่งอยู่ใหม่ ? พวกภิกขุก็กราบ
 ทูลความเป็นของพวกตนว่าอยู่สบายดี ไม่ลำบากมากนัก ตามคำบาลีที่พระอรหันต์กล่าวกัน
 ว่า ขมนิยั กนุเต ยานนิยั กนุเต พอทนได้ การเลี้ยงชีพก็ยังพออยู่ได้พระเจ้าข้า

^{๔๒} อัง.สตุตทก.(บาลี) ๒๓/๑๕/๑๒, อัง.สตุตทก.(ไทย) ๒๓/๑๕/๒๘.

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

ภิกษะเว คุรา ปุญญา นามะ ก้าต๋ปั้ง ตานัง นาม ตาต๋ปั้ง สิริเนารักจิต
 เมตตากรุณามุฑาอุเปกขา นาม ตาต๋ป๊ะเต ภิกษะเว คุราภิกษุตั้งหลาย ปุญญา นาม จื่อ
 อันว่าบุญตั้งหลายนี้ ผู้ผญาเป็งกระทำแต่แท้ ชื่ออันว่าหื้อทานนี้ ผู้มีผญาเป็งทานแต่แท้
 เมตตาทานาพรหมวิหาร ๔ อัน อัน ๑ มีเมตตากรุณามุฑาอุเปกขานี้ ผู้มีผญาเป็งจำเริญ
 ภาวนาแต่แท้ ตัสมา จัมป้านะวะทามิพะหุทุกโข จิปปี้ ภูญญาถาอะวา ตัสมา สั้งสารัง
 ทุกขะอุตตะเร วัปปัง ภิกษะเว คุรา ภิกษุตั้งหลาย เหตุตั้งอัน อันว่าทานตั้งหลายแล พระ
 ตะถาคะตะกล่าวหื้อทานและรักษาศีลแลภาวนานั้นจาด้วยมีแต่แท้ ชื่ออันว่าสัตว์ตั้งหลาย
 เกิดมาในโลกลนี้ เตียนยอมพะกอบ (ประกอบ) ไปด้วยโสภทุกข์มากนัก และยาม ๑ ก็จัก
 เป็นอัน ๑ มีสภาวะอันต่าง ๆ กันแล ปุกกะละผู้มีผญารำเป็งว่าดังนี้ คนตั้งหลายผู้สมฤทธิ
 เป็นดีด้วยเข้าของสัมปัตติมากนัก ก็ยังจักตายไปในโลกลนี้เสี้ยงแล

ความหมาย

จากนั้นภิกษุก็กราบทูลอาราธนาขอพระพุทธองค์ให้แสดงธรรมให้ฟัง พระองค์ก็
 รับอาราธนา ตรัสกับเหล่าภิกษุว่า ภิกษุทั้งหลาย คนที่เกิดมาในโลกลนี้ บางคนก็มีสมบัติ
 พัสถาน บริวารมากมาย บางคนก็มีรูปร่างสวยงาม บางคนก็มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด คน
 เหล่านั้นก็ยังมีทุกข์ทั้งกายทั้งใจ และต้องจากโลกลนี้ไปอย่างแน่นอน คนผู้ฉลาดสมควร
 บำเพ็ญบุญให้มาก ตามหลักการประกอบบุญกิริยาวัตถุ ๓ และตั้งตนอยู่ในพรหมวิหาร ธรรม
 ๔ เพราะบุญเท่านั้นจะเป็นหนทางนำคนไปสู่สวรรค์ ในปรโลก

ต้นฉบับตัวเมือง

๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ปริวรรตเป็นอักษรไทย

อันนี้มีด้วยปรกานสันใด แม้นว่าตนแห่งคูก็ดี ก็ยังจักตายบ่ยากี่พำเป็นคั่งคนผู้
 นั้นจแล อันว่าความตายนี้ ก็จักมาถึงยังคนทั้ลาทุกเมื่อจแล ปรกาน ๑ อันว่าความตายนี้ ก็
 เทียรยอมไปแสวงหาขังอุปปทาน อันปรโยชนะอันเพื่ออัจข้าที่ตายนั้นจา ก็เปนปรคจดังซ่าง
 ข้าคน เสดิ ก็แสวงหาเพื่ออัจข้าที่ตายนั้น เหตุคั่งอัน อันว่าชีวิตแห่งสัตทัลา พ้อยว่าจักกับคิน
 มาที่เปนอันหน่มก็หาบได้ เทียรยอมมรรณาหากจับไปไล่ไปใจว ๆ เปนคั่งฤาคือ เปนคั่งพุ
 สุริยะอทิส อันคัตเกี่ยวไฟสู่พายวันค่นนั้นแล อันว่าชีวิตแห่งสัตทัลา ก็จักถึงเชิงอันตายไฟ
 พ้อยเกฎมาหาปรหมารบได้ ลางคราบอายุได้ ๔ ปี ๕ ปี ๖ ปี ๗ ปี ๘ ปี ๙ ปี ๑๐ ปี
 แล้วพ้อยตายไฟ ลางคราบค้ถึงเชิง ๑ ปี ๔ ปี ๕ ปี ๖ ปี จึงตายค้มีแล อุปปมาเปนคั่งฟ้าแมบ
 นั้นแล ค้มีเปนคั่งอัน ค้เปนคั่งปุม่พวกน้ำ อันไหลไฟไหลคั้นนั้นแล

---

๓๖ ๓ เป็นคำพิเศษ เทียบภาษาไทยอ่านว่า อันว่า ดูรายละเอียด หน้า ๕๑.
 ๓๗ ๖ เทียบภาษาไทยเป็น ปร แต่ออกสำเนียงเป็น พระ ดูรายละเอียด หน้า ๖๐.
 ๓๘ ๗ เทียบภาษาไทย ได้แก่ สระ ไอ พ. พาน อ่านว่า ไพ, อักษร ๗ ล้านนาออกเสียง
 เป็น ป๊ะ อ่านว่า ไป, ดูรายละเอียด หน้า ๑๓.

ส่วนอันว่าม่วยตายนี้ ก็เป้นดั่งปรคุดจตั้งดั่งข้าเล็ก อันมาขับมาหาข้ายังชีวิตแห่ง สัตว์ที่ลานั้นแล อวาเสยย์ ก็มีผู้จ้อจห้ามเสียหื้อได้สักเทืออ้อแล

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

อันนี้มีด้วยสะก้านสันใด แม้นว่าต้นแห่งกูก็ดี ก็ยังจักตายบ่อย่างก็พร้าเป้นดั่งคนผู้ นั้นจะแล อันว่าความตายนี้ ก็จักมาเจิงยังคนตั้งหลายตุกเมื่อจะแล สะการหนึ่ง อันว่า ความตายนี้ ก็เตียนยอมไปแสวงหายังอุปการ อันพะโยจะนะอันเปือจักมาหื้อตายนั้นจา ก็ เป้นสะคุดตั้งจ่างฆ่าคน เสติ ก็แสวงหาเปือจักมาหื้อตายนั้น เหตุตั้งอัน อันว่าชีวิตแห่งสัตว์ ตั้งหลาย บือยว่าจักกลับคืนมาหือเป้นอันหนุ่มก็หาบได้ เตียนยอมมรณาหากขับไปไล่ไปไว้ ๗ เป้นดั่งถากือ เป้นดั่งพระสุริยะอาทิตย์ (ดีด) อันผัดเกี่ยวไปสู่ปายวันตกนั้นแล อันว่าจิวิ ตแห่งสัตว์ตั้งหลาย ก็จักเจิงเชิงอันตายไป บือยเกิดมาหาพะมาณบได้ ลางคาบอายุได้ ๔ ปี ๕ ปี ๖ ปี ๗ ปี ๘ ปี ๙ ปี ๑๐ ปี และบือยตายไป ลางคาบก็เจิง ๓ ปี ๔ ปี ๕ ปี ๖ ปี จึงตายก็มีแล อุปมาเป็นดั่งฟ้าแมบนั้นแท้ ผีบมีเป้นดั่งอัน ก็เป้นดั่งปุมปวกน้ำ (ฟองน้ำ) อัน ไหลไปไหลคืนนั้นแท้

ส่วนอันว่าม่วยตายนี้ ก็เป้นดั่งสะคุดตั้งข้าเล็ก อันมาขับมาหาฆ่ายังชีวิตแห่ง สัตว์ตั้งหลายนั้นแท้ อวาเสยย์ ก็มีผู้จ้อจห้ามเสียหื้อได้สักเทืออ้อแท้

ความหมาย

คนผู้ที่มีชีวิตอยู่อย่างประมาท ไม่ได้พิจารณาถึงกฎไตรลักษณ์ คือความแก่ ความเจ็บ ความตาย ก็จะใช้ชีวิตอยู่อย่างประมาทไม่ระมัดระวัง ปล่อยให้วันคืนให้ล่วงไปโดย เปล่าประโยชน์ เพราะว่าชีวิตของคนและสัตว์นอกจากแก่, เจ็บแล้ว ยังมีความตายคอยไล่ ด้อนเอาชีวิตไป เหมือนกับพระอาทิตย์ที่หมุนไปสู่ทางทิศตะวันตก บางคนมีอายุยังไม่ถึง ๑๐ ปี ก็ต้องจากโลกนี้ไป มีชีวิตอยู่เพียงนิดหน่อย เมื่อเทียบกับชีวิตของคนเรา ๗๐-๘๐ ปี เหมือนกับสายฟ้าแลบ และฟองน้ำ ฉะนั้น

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

เตียนย้อมมาฆ่าหื้อตายคูกเมื่อก็มีแหละ แม้นพะพุทธเจ้าและพะปัจเจกเจ้าและ
 อรหันตสาวกะเจ้า ตั้งหลายฝูงนี้ หาตุ้กข์โด้ยบได้ ก็ยังนิปพานไปแล้ว เขาเจ้าตั้งหลายฝูงนี้
 แม้นว่ามีผญาปัญญาและเต้จะฤทธิ อานุภาพหามนุสสะจ้าติ และอินทร์พรหมยมราชตั้งหลาย
 จักเพียบเตียมบได้ (เปรียบเทียบ) แล้วก็ยังนิปพานไปแหละ ปั้นตั้งคนตั้งหลายอันมากนั้ก
 มีดินว่าตัวพะยาฝูงประกอบด้วยโยธาหาร ๔ จำปวก และพราหมณะกะหะบอดี เศรษฐี
 ฝูงอันมีสัมปัตติเข้าของเงินคำก็ดีก็ยังมีฆ่าตายจากจิวิตไปเสี้ยงแล้ ฝี่ว่าดังว่าจักเอาเข้าของเงิน
 คำแลกเอาต้นเขาและได้ตั้งอัน แม้นว่า สิบเต้า ชาวเต้า หมั้นเต้า แสนเต้า ตั้งอัน เขาฝูงนี้ยัง
 บอจักได้เอาตัวเขาไปก่อนแล เหตุว่าบ่แป้พระยามัจจุราชจึงจักละเข้าของไว้และตายไปเสี้ยง
 และ ฆะการ ๑ ปุกกะผู้ใดแล ป็อยว่าจักแขวตุ้กฏหมายรู้ยังวันยามอันจักตายนั้นบมีแล เต้า
 เว้นไว้แต่พะพุทธเจ้า พะปัจเจกกะเจ้า และอรหันตตั้งหลายหากรู้สิ่งเดียวแล เหตุตั้งอัน
 นักปราชญ์เจ้าฝูงมีผญา

ความหมาย

ไม่มีใครที่จะกำหนดรู้ถึงความตายที่เกิดขึ้นกับตนได้ แม้จะเป็นผู้ที่มีอำนาจ
 ยิ่งใหญ่เจ้าพระยา, มหาภคิตรีย์ที่มีกองกำลัง ๔ ประการ คือ พลช้าง, พลม้า, พลรถ, และพล
 เดินเท้า หรือเป็นเศรษฐีมีสมบัติพัสดานมากมาย ก็ไม่อาจที่จะใช้สมบัติซื้อหรือแลกเอาชีวิตเขา
 ไว้ได้ ทั้งยังไม่สามารถที่จะรู้ถึงความตายที่จะปรากฏเกิดขึ้นแก่ตนได้ ต้องถูกความตายไล่
 ด้อนไปทั้งหมด แม้พระพุทเจ้า, พระปัจเจกพุทเจ้า และพระอรหันต์ ซึ่งไม่มีใครที่จะ
 เปรียบเทียบได้ ทั้งในมนุษย์โลก เทวโลก พรหมโลก ซึ่งประกอบด้วยเดชานุภาพ ฤทธานุ
 ภาพ และปัญญา ท่านเหล่านั้นก็นิพพานไปทั้งหมด

ต้นฉบับตัวเมือง

แต่ก่อนจึงจักสละเข้าของที่เป็นทานไฟใจ้ว ๆ จึงจักเปนตีแก่ต้นเมื่ออพยพหน้า
คือว่าได้เมื่อเกิดจันฟ้าแลมาเกิดเมืองคนกำหาหุบไปได้ อันนี้ก็หากด้วยเหตุผลแห่งสี่ล ๕ สี่ล
๘ สี่ล ๑๐ และเหตุผลอันได้ที่เข้าของเปนทานก็มีแล ปุรงาน ๑ ก็ด้วยเหตุระอนุภาพอัน
ได้ที่เข้าน้ำโภชนะอาหารกินด้วยอันชอบบ่ คือว่าบ้ำ้ำำตัดตัดจิวิช คือว่าถึเอาด้วยอันเป
นวัตถุปรุหนีด ด้วยอันท่านขายในกาลในรีนั้นมาเปนทาน จักได้ชื่อว่าอดตมทานอันปรุเสถ
ยังนักแท้แล อุปปมาเปนตั้งฤาคี เปนตั้งน้ำอ้อะบ่อนันใสงามมากนัก หาน้ำอันขุรอันมัวจัก
มาสุรแกมก็บ่มีแล ปุรงาน ๑ ปุคละท้ลาฟุงหาสตัดติปลณญาบ่ได้ทำมกใคร่เปนหน้าแก่เมืองคน
คัลเข้าจักที่ทาน พ้อยมากจะทำมิจหาหาสี่ลบ่ได้ คือว่าหาความมุกทุส้งบ่ได้ พ้อยมาข้ำำตัดตัด
จิวิช เปนตั้งมา เลียงผีเรือนแห่งเข้านัน^{๕๒} คนท้ลาฟุงนั้นคั่นว่าเขาตาย จักไฟเสวยผลมะมหา
วิบากม้านักก่อนจะแล คั่นว่าพันจ้ำกมหาวิบากแล้ว

ปริวรรตเป็นอักษรไทย

แต่ก่อนจึงจักสละเข้าของที่เป็นทานไฟใจ้ว ๆ จึงจักเปนตีแก่ต้นเมื่ออพยพหน้า
คือว่าได้เมื่อเกิดจันฟ้าแลมาเกิดเมืองคนกำหาหุบไปได้ อันนี้ก็หากด้วยเหตุผลแห่งสี่ล ๕ สี่ล
๘ สี่ล ๑๐ และเหตุผลอันได้ที่เข้าของเปนทานก็มีแล ปุรงาน ๑ ก็ด้วยเหตุระอนุภาพอัน
ได้ที่เข้าน้ำโภชนะอาหารกินด้วยอันชอบบ่ คือว่าบ้ำ้ำำตัดตัดจิวิช คือว่าถึเอาด้วยอันเป
นวัตถุปรุหนีด ด้วยอันท่านขายในกาลในรีนั้นมาเปนทาน จักได้ชื่อว่าอดตมทานอันปรุเสถ
ยังนักแท้แล อุปปมาเปนตั้งฤาคี เปนตั้งน้ำอ้อะบ่อนันใสงามมากนัก หาน้ำอันขุรอันมัวจัก
มาสุรแกมก็บ่มีแล ปุรงาน ๑ ปุคละท้ลาฟุงหาสตัดติปลณญาบ่ได้ทำมกใคร่เปนหน้าแก่เมืองคน
คัลเข้าจักที่ทาน พ้อยมากจะทำมิจหาหาสี่ลบ่ได้ คือว่าหาความมุกทุส้งบ่ได้ พ้อยมาข้ำำตัดตัด
จิวิช เปนตั้งมา เลียงผีเรือนแห่งเข้านัน^{๕๒} คนท้ลาฟุงนั้นคั่นว่าเขาตาย จักไฟเสวยผลมะมหา
วิบากม้านักก่อนจะแล คั่นว่าพันจ้ำกมหาวิบากแล้ว

^{๕๑} ๗๖๓ เทียบภาษาไทยเป็น เลียง สระ เอีย ตามหลักแล้วควรจะเขียนว่า ๗๖๓ แต่เมื่อมีตัว
สกคอยู่หลัง ยะ ท่านลบสระ เอ เอีย และเติมไม้ซัดลงไป ( ) แทนสระเอ และสระ อี, ดูรายละเอียด หน้า ๔๖.

^{๕๒} ๗๖๓ สะกดตามอักษรไทย เป็น ลียง เมื่อเป็นสระเอีย จึงอ่านเป็นคำไทยสำเนียงล้านนาว่า เลียง.

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

แต่ก่อนจึงจักสละเข้าของหื้อเป็นตานไปใจ้ว ๆ จึงจักเป็นดีแก่ต้นเมื่อปายหน้า
 กือว่าได้เมื่อเกิดจันฟ้าและมาเกิดเมืองคน ก็หาคุ้มบ่ได้ อันนี้ก็หากด้วยเตจ๊ะผละแห่งศีล
 ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และเตจ๊ะผละอันได้หื้อเข้าของเป็นตานก็มีแล ะการหนี้ก็ด้วยเตจ๊ะ
 อานุกาพ อันได้หื้อเข้าน้ำโกจะนะอาหารการกินด้วยอันชอบ กือว่าบ่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต กือว่า
 ซื่อเอาด้วยอันเป็นวัตถุพะณีต ด้วยอันด่านขายในภาคในรีนั้นมาเป็นตาน จักได้ชื่อว่
 อุตตมะตานอันพะเสริฐยิ่งนักแต่แล อุปมาเป็นคั่งถากือ เป็นคั่งน้ำออกบ่ออันใสงามมาก
 นึก หาน้ำอันขุนอันมัวจักมาสุนแก้มก็บ่มีนั้นแหละ ประการ ๑ ปุคละตั้งหลายฝูงหา
 สติปัญญาบ่ได้เต็มักใคร่เป็นหน้าแก่เมืองคน (ทำเอาหน้า) กั้นเขาจักหื้อตาน ป้อยว่ามากระ
 ต่ามิจฉาหาสิลบ่ได้ กือว่าหาความมุดตุงบ่ได้ ป้อยมาฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เป็นคั่งมาเลี้ยงผี
 เรือนแห่งเขานั้น คนตั้งหลายฝูงนั้นกั้นว่าเขาตาย จักไปเสวยผละมหาวิบากมากนั๊กก่อนจะ
 แล่ กั้นว่าป็นจากมหาวิบากแล้ว

ความหมาย

ผู้ที่ฉลาดจึงสละสิ่งของที่ตนมิให้ทาน รักษาศีล กือว่าไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ลัก
 สิ่งของผู้อื่น ไม่ประพฤติผิดบุตร-ภรรยาของผู้อื่น ไม่กล่าวคำเท็จ และไม่ดื่มสุราเมรัยสิ่งเสพ
 ติดทุกชนิด เป็นต้น แล้วจึงให้ทานด้วยการเลือกให้ คือ เลือกสิ่งที่จะให้ เลือกคนที่จะให้ ทาน
 และศีลที่เขาทำก็จะเป็นมรรคานำให้มาเกิดเป็นมนุษย์และสงให้เป็นเกิดในเหล่าเทวดาได้ ส่วน
 ผู้ที่ไม่ฉลาดมักทำบุญเอาหน้า มีการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เป็นต้น ทานของเขาก็เป็นทานไม่บริสุทธิ์
 ศีลก็ชื่อว่ไม่ได้รักษา กรรมวิบากที่เขาทำก็ส่งผลให้ไปเกิดในอบายภูมิมีนรก เป็นต้น

ยากเป็นอันมากนัก เป็นหนทางอันมีด่านปล้ำข้าเล็ก เป็นต้นว่าเสือหมีผีป่าและเนื้ออ้อกำ
ครนองราชสีเสื่ออ้อโค้งเสื่ออ้อเหลืองและแรดข้างท้อ ปุคละฝูงมีปรยาท้อ สอมหัยบับไว้ย
กับต้นหมันนักรแล้ว จึงจักไปรอดแล เมื่ออ้อไฟนั้นก็ตัดเสี่ยยังก่าณนี้ แล้วก็เอาเข้าของอันจัก
ไปกินหนทางมากนัก แล้วจึงจักข้ามด่านปล้ำอันไกลได้พัลไฟไ้ถึงเมืองยี่นักรและประเสริญ
ดับเสี่ยยังทุกระวมรณทุกะทั้งมวล

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

ก็จักได้มาเป็นสัตว์ ๔ ตีน อันเขาหากได้เข้ามาตาน แล้วตายจากนั้นได้เจ็ด
ร้อยชาติ แล้วจึงได้ป็นจากมหาภูตวิบากจะแล เหตุคั้งอัน คนคั้งหลายฝูงหาสติพญา
ปัญญาบได้ป็นจากตุ๊กข์ในวิภูตสงสารนี้ก็เปืออันแล

ภิกษเว คุราภิกษุคั้งหลาย กูตถากะตะถัสรู้แล้วก็กล่าวเป็นอุปเตสเพียบเตียม
แก่สูต่านคั้งหลายก่อนจะแล

ยังมีเมืองอันหนึ่ง สุขเกษมยี่นักรเป็นต้อยู่แห่งนักผาชญเจ้า ฝูงมีผญาอันจ่างปี
จารณา หาต้อยู่อันเป็นสุขหาความตุ๊กข์บได้นักรแล เต้าว่าหนตางอันจักไปนักร ก็ข้ามด่าน
ป่าไปยากเป็นอันมากนัก เป็นหนตางอันมีด่านป่าข้าเล็ก เป็นต้นว่าเสือหมีผีป่าและเนื้ออ้อ
คะนอง ราชสีหี เสื่อโคร่ง เสื่อเหลืองและแรดข้างคั้งหลาย ปุคละฝูงมีผญาคั้งหลาย
สอมหัยบับไว้กับต้นหมันนักรแล้วจึงจักไปรอดแล เมื่อจักไปนักรตัดเสี่ยยังก่าณะนี้ (ตระหนี่)
แล้วก็เอาเข้าของอันจักไปกินหนตางมากนัก แล้วจึงจักข้ามด่านป่าอันไกลได้ป็นไปไกลถึง
เมืองยี่นักรและประเสริญ ดับเสี่ยยังตุ๊กข์จะรามะระณะตุ๊กข์คั้งมวล

ความหมาย

สัตว์นรกร เหล่านั้น พอจากนิริยภูมิ (นรกร) ก็ได้กลับมาเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน
ชนิดต่าง ๆ เหมือนอย่างที่เขาได้เคยฆ่าแล้วนำเนื้อมาให้ทานนั้นแหละ ประมาณ ๓๐๐ ชาติ
จึงจะพ้นจากอกุศลกรรมนั้นได้

พระพุทธองค์ตัดอีกว่า ภิกษุคั้งหลาย เราจะเปรียบเทียบให้ท่านคั้งหลายได้
ทราบว่ามีเมืองอยู่เมืองหนึ่ง เจริญรุ่งเรืองยี่นักร คนที่อยู่ในเมืองนั้นก็มีความสุขเกษมยี่น
หาความสุขใจ ๆ จะมาเทียบเตียมได้เลย เป็นบรมสุขปราศจากทุกข์โทษคั้งปวง แต่เมืองนั้น
ถึงจะมีความสุขเกษมสักปานใด หนตางที่จะไปนักรแสนยากนักหนตางที่จะผู้คนจะข้ามไปได้
เหตุมีภูตผีปีศาจ เสื่อ สิงห์ สัตว์ร้ายนานาชนิด คนที่จะข้ามหนตางนี้จำเป็นจะต้องเตรียม
ตัวทำให้ร่างกายแข็งแรงและเตรียมเสบียงทาง ถึงจะออกเดินทางและข้ามพ้นได้

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

หาอนทวายภยยะบได้ก็มีแล อันว่าเข้าของเงินคำอันพะตะถาคะตะ หากกล่าวหื้อเอาไปนั้น ก็ว่ารักษาศีลฟังธรรมและเมตตาทาวนา เอาคุณแก้ว ๓ พะการเป็นตีเป็งว่า พุทโธ เม นาโธ ัมโม เม นาโธ สัมโม เม นาโธ ดังนี้เป็นตีเป็งดีแล

กัณว่าจักภาวนาเอาพุทธุกเจ้าเป็นตีเป็ง ก็หื้อว่า อิติปิ โส ต่อทำถึงเถิง พุทโธ ณะกะวาทิ ดังนี้เตอะ กัณว่าจักภาวนาเอาธรรมคุณเจ้าเป็นตีเป็ง ก็หื้อว่า สวากขาโต ต่อทำถึงเถิง วิญญูหิติ ดังนี้เตอะ กัณว่าจักภาวนาเอาธรรมคุณเป็นตีเป็ง ก็หื้อว่า สุปะฏิปันโน ณะกะวะโต ต่อทำถึงเถิง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ ดังนี้ ได้จื้อว่าพุทธุกธัมมคุณสังฆคุณ และปุคคะผู้ใดได้ถือเอาขังแก้ว ๓ ดวง เป็นตีเป็งดั่งอัน แม้นว่าไปด้วยด่านป่าอันฮี้ดยาว คราวไกล และเป็นตีป่าเนื่อกล้าคะนอง ตั้วร้ายเป็นต้นว่าเสื่อหมีผีป่าตั้งหลาย ก็บ่มากระตำร้ายได้และ

ความหมาย

ผู้ที่จะสามารถข้ามพ้นทางอันกัณดารและไม่มีกัณทรายใด ๆ มาทำร้ายได้ ควรเตรียมร่างกายให้แข็งแรงเตรียมเสบียงทางให้พร้อม พระตถาคตเจ้าตรัสหมายถึง การให้ทานรักษาศีล เจริญภาวนา น้อมเอาคุณพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง พร้อมบริกรรมว่า

พุทโธ เม นาโธ พระพุทธุกเจ้าเป็นที่พึ่งของเรา น้อมเอาคุณพระพุทธุกมาเป็นทีระลึกว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้พระเจ้านั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีที่ฝึกคนอย่างยอดเยี่ยม เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตรัสรู้แล้ว และเป็นผู้จำแนกแจกธรรม (แสดงธรรม) ดังนี้

ัมโม เม นาโธ พระธรรมเป็นที่พึ่งของเรา น้อมเอาคุณพระธรรมมาเป็นทีระลึกว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง ปฏิบัติได้ทุกเวลา (ไม่ประกอบด้วยการ) ควรเรียกให้มาดู ควรนำเข้ามาใส่ตน วิญญูชนคนรู้ จะพึงรู้ได้ด้วยตนเอง ดังนี้

สัมโม เม นาโธ พระสงฆ์เป็นที่พึ่งของเรา น้อมเอาคุณพระสงฆ์มาเป็นทีระลึกว่า สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว ปฏิบัติถูกแล้ว ปฏิบัติสมควรแล้ว คือ บุรุษ ๔ คู่ บุรุษบุคคละ ๘ จำพวก นั้นสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า สมควรรับของที่นำมาบูชา สมควรรับของที่เขานำมาต้อนรับ สมควรรับเครื่องไทยทาน สมควรกระทำอัญชลี เป็นนื่อนานบุญของโลก ชนิดยอดเยี่ยม ดังนี้.

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

เต้าว่าได้หื้อเอาเข้าใต้เข้าถง และเครื่องมาอาวุธไปกับด้วยต้นเต้าะ ภิภขเว คุรา ภิภขุตั้งหลายพะตถากะต๊ะกล่าวว้า หื้อเอาเข้าน้ำโภจะนะอาหารและเข้าใต้เข้าถงและแก้วแหวน แสนสิ่งตั้งหลายฝู่งนั้น กีบใจ้เข้าน้ำโภจะนะอาหารแต่ กีบใจ้แก้วแหวนแสนสิ่งแต่ กือหากได้ ผละอานิสงส์แห่งตถานและของตถานตั้งหลายแล ภิภขเว คุราภิภขุตั้งหลายพะตถากะต๊ะกล่าวว้า หื้อเอาดาบเถียนกล้าไว้กับต้นไปวันนั้น กีบใจ้ดาบแต่กือหากได้ผละอานิสงส์ แห่งปุคคะหญิง จายแล อันได้จำริญเมตตา ภาวนา มุฑตา อุเบกขา กรุณานี้แล มีกำใจ้ตะนาถามว่าสันนี้ ปุคคะผู้ใดอยู่จำริญสุดติมูลละ เมตตาภาวนาแผ่ไมถีนัน กิจักมีผละอานิสงส์ปอปุ่นคั้งถานันจว่าอัน ปุคคะผู้จักแก้กัถวนกล่าวว้า ยังมีมหาเถรเจ้าต้น ๑ จื่อว่า มหาวิสาขาเถร อยู่ในวิหาร อันมีในคอย อันจื่อว่า จิตตระปัพพะตะ (จิตระบรรพต) ตีนันแล

ความหมาย

พระพุทธรองค์ศรีว่า คุกรภิภขุ ท่านทั้งหลายเอาเข้าน้ำโภจะนะอาหารเสบียง สำหรับเดินทางไกล แก้วแหวนเงินทองไปด้วยนั้น คืออานิสงส์ทถานทั้งหลาย และให้ถือดาบหรืออาวุธไปด้วยนั้น คืออานิสงส์แห่งเมตตาในพรหมวิหาร

หากจะมีคนถามว่า บุคคลผู้ทีจริญเมตตาภาวนา แผ่เมตตาจะมีอานิสงส์มากหรือน้อยอย่างไร ท่านผู้จะตอบคำถามก็ควรยกอุปมาว่าคั้งนี้ มีพระมหาเถรรูปหนึ่ง มีนามว่า มหาวิสาขาเถร อยู่ปฏิบัติธรรมจริญเมตตาพรหมวิหารอยู่ที่ภูเขาคื่อว่า จิตตระ

มามากนัก ก็เหตุเจ้าคูมีความเมตตา ตูข้า้ทลาทุกค่าเจ้า ผู้ข้า้ทลาที่จิงจักมีความกตติยิณดีและรัก
เซ็งกันไพมาหาความผิตเถียงกันบ่ได้ก็มีหันแล

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

มหาเถระเจ้าอยู่ดอยตีนันได้เดือน ๑ เมื่อจกโกสัรุ่งเจ้า ก็คณิงใจว่า กูจกไปสู่วิหาร
อันมีต้อื่นเสี้ยนในวันพรุ่งนี้จะแล้วอัน เมื่อนั้นยังมีเตวดาตัน ๑ ชื่อว่ากมะว่าอัน อยู่ในดอยตี
นั้น ก็มานั่งอยู่หนตางมหาเถระเจ้าและร้องไห้ก็ยังมีแล เมื่อนั้น มหาเถระเจ้าก็หันเตวดาตันนั้น
ร้องไห้ยู่สนั้น จิงจกถามว่าบุคคละผู้ใดป้อยมานั่งอยู่ตีนี้ และร้องไห้ยู่ในดอยจิตตระปีพ
ตะตีนันอันจว่าอัน เมื่อนั้น เตวดาตันนั้นไหว้มหาเถระเจ้าว่า ภันเต ข้าแต่เจ้ากูได้ยินว่าเจ้ากู จก
หนีเสี้ยนตูข้า้ตั้งหลายว่าอัน ตูข้า้ตั้งหลายจิงร้องเพื่ออันแล มหาเถระเจ้าถามว่า เรามาอยู่ในป่าตีนี้ก็
ยังเป็นกุณแก่สูต่านตั้งหลายจะฤา เมื่อนั้นเตวดาทิงหลายกล่าววว่า เจ้ากูมาอยู่ในป่าตีนี้ ตูข้า้ก็มี
ไม่ถึรักเซ็งกันไพมามากนัก ก็เหตุเจ้าคูมีความเมตตา ตูข้า้ตั้งหลายคูกค่าเจ้า ผู้ข้า้ตั้งหลายที่จิงจก
มีความ กตติยิณดีและรักเซ็งกันไพมาหาความผิตเถียงกันบ่ได้ก็มีหันแล

ความหมาย

พระมหาเถระอยู่ปฏิบัติสมณธรรม เจริญเมตตาภาวนาได้ประมาณ ๑ เดือน ใน
ราตรินัน พระมหาเถระก็รำพึงว่าเรามาอยู่ในที่นี้ก็พอสมควร เข้ารุ่งพรุ่งนี้เราสมควรที่จะย้าย
สถานที่ไปเสี้ยนที่อื่น ขณะนั้นมีเตวดาตนหนึ่ง ชื่อว่ากมะ บรรดาเตวดาที่ภูเขานั้น ก็มานั่ง
ร้องไห้ให้ขวางทางพระมหาเถระเล่าถึงเหตุที่ตั้งแต่พระมหาเถระอยู่เจริญสมณธรรมที่ภูเขานี้ ทำ
ให้เหล่าเทพทั้งหลายมีความปีติยิณดีเมตตารักเซ็งกันและกัน ไม่มีความผิตทะเลาะกันตั้งแต่นั้น
เป็นต้นมา เพราะเหตุที่พระมหาเถระแผ่เมตตาให้แก่พวกตนทุกวันทุกคืน

สุดติมุละภวานานี้ ก็ได้อนิสงส์ ๑๐ ประการก็มีแล อนิสงส์ ๑๐ ประการนั้นจักได้อันใด
 จา ก็อว่า “สุขัง สุปะติ สุขัง ปฏิพุขณติ นะ ปาปะกััง สุปีนัง ปัสสะติ มะนุสสถานัง ปิโย
 โหติ อะมะนุสสถานัง ปิโย โหติ เตวตา รัคขันติ นาสสะ อัคคิ วา วิสััง วา สัตถัง วา
 กะมะติ ตูวะตัง จิตตัง สะมาทียะติ มุขะวัณโณ วิปะสัสะติ อะสัมมุโพโห กาลัง กะโรติ
 อุตตะริง อัปะฏิวิษัณโต พรหมะโลกุปะโค โหติ ฯ” ภาวนาดังนี้ แม้ว่าหลับไปตื่นมาก็
 มีสุขมากนั้ก และเป็นคั้งได้เข้าสู่สัสมาปัตติสุข

ความหมาย

พระมหาเถระ เจริญเมตตาภาวนาอยู่ที่ภูเขานั้นอีก ๔ เดือนก็เที่ยวจาริกไป
 ยังสถานที่แห่งอื่น ส่วนเหล่าเทพดาได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระมหาเถระ ก็ได้บรรลุ
 อริยผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ

อนึ่ง ตามนัยการปฏิบัติของพระมหาเถระนี้ ผู้ที่เจริญเมตตาภาวนา คือแผ่
 ไมตรีไปในสรรพสัตว์ย่อมได้รับอนิสงส์ ๑๐ ประการ คือ หลับก็เป็นสุข ตื่นก็เป็นสุข
 ไม่ฝันร้าย เป็นที่รักของคนทั้งหลาย ของอมมนุษย์ทั้งหลาย เทวดาย่อมรักษา ไฟ ยาพิษ
 หรือศัตราวุธทำร้ายเขาไม่ได้ จิตเป็นสมาธิเร็ว มีหน้าตาผิวพรรณผ่องใส เมื่อจะตายก็ไม่
 หลงตาย เมื่อยังไม่บรรลุธรรมชั้นสูงสุด ย่อมจะเป็นเกิดในสวรรค์ชั้นพรหมโลก

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

ก็บ่ปิ่นแพ้ไปมา กันว่าตื่นก็จิ้นยามเดียว โหนติ ก็มีแล แม้นว่าหลับก็บ่ฝืนร้าย ก็อว่า บ่ฝืนหันโจรไล่ฆ่าสักเตื่อ อัน ๑ ก็บ่ห่อนฝืนหันตกเหวหินเหวผาตีสูงสักเตื่อ เตียนยอมฝืนหัน อันเป็นมังกะละตุกเมื่อ ก็เหตุอันเตวคาตั้งหลายต้นประเสริฐหากตามรักษา ไปตุกเมื่อก็มีและ อัน ๑ ก็เตียนยอมเป็นที่รักแก่คนและเตวคาตั้งหลายไปตุกภาวะจาติ ก็บ่ห่อนได้กินง้วนกิน สานสักกาบ และก็บ่ห่อนได้บาดหอกบาดดาบ เตียนยอมมีใจอันตั้งมั่น ก็บ่กั้งไ้ (คลังไค้) หลงไหลสักจ้าติแล

มุขวัณโณ วิปปะสีทติ ประการ ๑ เกิดมาเมื่อปายหน้า ก็เตียนยอมมีหน้าตา สารูปอันบานงามกว่าต่านตั้งหลายตุกจ้าติ กันว่ามาถึงเมื่อจักตาย ก็บ่หลงสักเตื่อ กันตาย แล้วก็เตียงจักได้เอาต้นเมื่อเกิดดีประเสริฐสุขเกษมด้วยสัมปัตติ ในจันฟ้าพรหมโลกปิ่นก็มีแล ปุคคะผู้ใดได้เต็มได้เขียนก็ดี ได้สัดบับฟังต่านเตสะนาที่ดี ได้ถือเอาเป็นกรรมฐานเมตตา ภาวนา ก็จักได้เสวยผละอานิสงส์ ๑๐ ประการ

ความหมาย

ยามนอนยอมหลับไปอย่างมีความสุข ตื่นขึ้นก็มีมีความสุข เปรียบดังความสุขภายใน สมบัติ ขณะหลับไม่ฝืนร้ายจะฝืนเห็นแต่สิ่งที่เป็นมงคล เป็นทัศนานุตตริยะ คือเห็นแต่สิ่ง ที่ดีงาม อนึ่งมนุษย์และอมมนุษย์ยอมรักใคร่ เทพยดายอมคอยปกป้องรักษา อำนวยพรให้มีความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป ย่อมจะแคล้วคลาดจากอันตรายต่าง ๆ อันเกิดจากไฟ ยาพิษ และศัตรูภู เป็นต้น จิตของผู้มีเมตตาธรรมในจิตใจยอมตั้งมั่นไม่หวั่นไหว เมื่อจิตเป็นสมาธิ ผิวพรรณ วรรณะย่อมส่องใสงดงาม เหตุปัจจัยในปัจจุบันจะติดตามตัวเขาไปตลอดทุก ๆ ชาติ ท่านยัง กล่าวไว้อีกว่า เมื่อผู้เจริญเมตตาภาวนาสิ้นชีวิตลง ด้วยกำลังอำนาจมานที่เกิดจะนำท่านไปเกิด ในสวรรค์ชั้นพรหมโลก ๑๖ ชั้น ๆ ไค้ชั้นหนึ่งตามกำลังมานของตน

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

เป็นดั่งพระตถาคะตะหาคได้เตสะนามานี้บ่อย่าจะแล้ ภิภชะเว คุกรากิษุตั้งหลาย ประการ ๑ พระตถาคะตะกล่าวว่หื้อจี่ม้ออาจาไนยข้ามด่านป่าไปป็นนัคว่าอัน (ป็นตรงกับภาษาไทยมาตรฐานว่ “พลัน” หรือ “เร็วพลัน”) กีบ่จี่ม้ออาจาไนยแต่ กือหากได้ผละอานิสงส์ แห่งปุกคละหญิงชายตั้งหลาย ฟุงอันได้รักษาศีล ๕ ศีล ๘ นั้นและ

ประการ ๑ คน ๓ จำปวก จำปวก ๑ หากมีความตั้นหามากนั กจักว่ารักษาศีล ๕ ศีล ๘ กี่ว่าลำบาก ด้วยอันกั้นเข้าอยากงายแลง กูกี่หากจักหื้อตานั้นสิ่งเดียว แล้วว่าอันมันก็เต้าจักหื้อตานั้นสิ่งเดียว และบ่รักษาศีลก็มีแล้ คนจำพวกหนึ่ง บ่อยว่านนี้ด้วยเข้าของบ่หื้อตานั้น กินก็บ่กินเต้าหอมหยับไว้ บ่อาจจักหื้อตานั้นได้ ด้วยก่าว่ากูนี้ เต้าจักษุรักษาศีล ๕ ศีล ๘ แต่แล้ ว่าอันแล้วก็ลวดบ่หื้อตานั้นสักเตื่อหั้นแล้ คนจำปวก ๑ กีบ่หื้อตานั้น เต้ารักษาศีล ๕ ศีล ๘ แต่แล้ เต้ามีมานะโก้ระด้วยก่าว่า ธรรมนี้กูก็บ่รู้แต่แล้ ว่าอันมันก็บ่เข้าไปฟังธรรมสักคาบหั้นแล้

ความหมาย

พระศาสดาตรัสว่ สัตว์รายนานาชนิดในหนทางที่จะไปยังเมืองที่สุขเกษมนั้น จำต้องขึ้นม้ออาจาไนยควบวิ้งผ่านไปด้วยก่าล้งนั้น ก็มีได้หมายถึงม้ออาจาไนย หากแต่หมายเอาศีล ๕ ศีล ๘ ที่ผู้ประพฤติปฏิบัติจะต้องรักษาโดยเคร่งครัด

อีกประการหนึ่งท่านตรัสไว้ว่ คนบางคนในโลกนี้ให้ทาน ไม่ได้รักษาศีล ไม่เจริญภาวนา บางคนไม่ให้ทาน รักษาศีลอย่างเดียว ภาวนาก็ไม่เจริญ บางคนทั้งไม่ให้ทาน ไม่รักษาศีล ได้แต่เจริญภาวนาอย่างเดียว

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

คน ๓ จำปีวกนี้ผู้ใดจักรอดนิพพานอันจาแต่แท้ อุปมาเป็นดังผู้หนึ่งและ มีเข้าของมากนักแล ป็อยหากำลังแรงบ่ได้นั้นแล บุคคละผู้หนึ่งมีกำลังมากนักบ่อาจจักเที่ยวทางไปไกลได้แล เหตุว่าหาเข้าของอันจักไปกินหนทางบ่ได้แล บุคคละตั้งหลายฝูงมีเข้าของก็มาก มีกำลังก็มากนัก ป็อยว่าตาตั้ง ๒ หากบอดเสียว ก็บ่แข็งได้แล เขา ๓ คนนี้ก็บ่อาจจักข้ามด่านป่าอันยี่ดียวคราวไกลนัก บ่อาจจักหื้อรอดจอดถึงตี้อันสุขเกษมได้แล

นะ จาโย ตานัง เตติ นะ ลีรัง ชันติ อันว่า บุคคละผู้ใดเต้าหื้อตาน บ่รักษาศีลดังอันเกิดมาก็มีเข้าของมากนักแล มีรูปผางร้ายหาเตจจะกำลังบ่ได้ ก็ว่าหาศีลบ่ได้ ก็บ่เอาต้นข้ามป็นสงสารได้ ก็พร่าเป็นดังคนฝูงมีเข้าของ แล้วหากำลังบ่ได้ ก็บ่อาจจักข้ามด่านป่าอันไกลได้นั้นแล คนฝูงใดแลเต้าได้รักษาศีลสิ่งเดียว บ่รู้ว่าหื้อตานนั้นเกิดมาก็งาม มีผละกำลังต้นก็มากนัก ก็เต้าว่าหาเข้าของบ่ได้ ก็บ่อาจจักข้ามด่านป่าตี้อันไกลได้นั้นแล คนฝูงใดเต้าหื้อตานและรักษาศีลแล บ่ได้ฟังธรรมะเตสะนานั้นแท้

ความหมาย

ทาน ศีล ภาวนา ถือว่าเป็นหน้าที่เป็นหลักปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน จะต้องทำนำไปประพฤติปฏิบัติให้ครบจะขาดหรือหย่อนอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ในคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับล้านนาเล่มนี้ ได้เน้นให้เหล่าพุทธบริษัทที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา น้อมนำเอาหลัก ๓ ประการไปปฏิบัติกับชีวิตประจำวัน

สรุปความว่า บุคคลผู้ที่ประพฤติปฏิบัติในหลักธรรม ๓ ประการดังกล่าว ย่อมได้รับอานิสงส์ต่างกัน ดังนี้

๑. บุคคลที่ให้ทานอย่างเดียว เกิดมาในภพต่อไป ย่อมมีโภคสมบัติพัสถานอย่างเดียว รูปร่างไม่สวย มีแต่โรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน และไม่มีสติปัญญา

๒. บุคคลที่รักษาศีลอย่างเดียว เกิดมาในภพชาติต่อไป ย่อมมีหน้าตาสวยงามปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ แต่ไม่มีโภคสมบัติบริวารสมบัติ และไม่มีสติปัญญา

๓. บุคคลผู้เจริญสมาธิภาวนา เกิดมาในภพชาติต่อไป ย่อมมีสติปัญญาปราศผู้เปรื่องเป็นเลิศ แต่หาโภคสมบัติบริวารสมบัติมิได้ รูปร่างหน้าตาก็ไม่ดีไม่สวย มีแต่โรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน เป็นต้น

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

คนฝูงนั้นเกิดมาป่วยหน้า เข้าของก็มีมากนั้ก มีรูปก็งาม มีกำลังก็มากนั้ก เต้าหา สติผญาปัญญาบ่ได้ มีปกติหลังหลงนั้ก บ่อาจแจ้งในธรรมอันเป็นกุสละและอกุสละ อันเป็น บุญและเป็นบาป อเสวิตป้า อันเป็งเสพและบ่เป็งเสพ ก็อว่า กวนกระด้าเป็นมิตรและบ่ กวนกระด้าเป็นมิตร ก็เหตุบ่ได้ฟังธรรมนั้นแหละ ก็อุปมาเป็นดั่งคนฝูงมีเข้าได้เข้าถังกี่มาก นั้ก ป้อยว่ามีตาตั้ง ๒ หากบอดเสียนั้นแล

บุคคละหญิงจายตั้งหลายแล ผาละนาหาสุข (ปรารธนา) อันมีในเมืองคนและ เมืองฟ้าและเนรปาน (นิพพาน) ตั้งอันก็เป็งเมตตาสัตว์และรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และ หื้อรู้มูลละลักษณะแห่งศีลก่อน (ลักษณะแห่งศีล คือรักษากาย วาจาให้เรียบร้อยงดงาม) กััน รู้อันเป็นเก้ามูลละแห่งศีลแล้ว และศีลแห่งบุคคละผู้นั้นก็จักจำเริญแห่งบุคคละผู้นั้น และรู้มูล ละศีล ๕ ประการนั้น ตามดั่งนัยแห่งฝูงรักษาศีล ก็หื้อมีความละเอียดแก่บาป อันหนึ่งหื้อออก ใจแก่สัตว์ตัวน้อยตัวใหญ่ อันมาลับมาตอด หื้อมีไมเถี (ไมตรี)อันรักในสัตว์ตั้งหลาย อันหนึ่งก็หื้อมีใจอุณา (กรุณา) สัตว์ตั้งหลาย และประกอบด้วยคุณ(คุณ) ๖ ประการ

ความหมาย

บุคคลที่ให้ทาน รักษาศีล แต่ขาดการอบรมปัญญา ไม่แสวงหาความรู้ในวิชาการ ด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องขัดเกลาจิตใจให้เบาบาง ท่านกล่าวว่าเขาเกิดมาในชาติต่อไปแม้มีทรัพย์ มาก มีรูปร่างแข็งแรงและงดงาม แต่ก็เป็นคนเขลาขาดสติปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เราเคย สะสมมาแล้วในอดีตชาติ ปัญญาประเภทนี้จึงมีมาพร้อมกับปฏิสนธิ ที่แต่ละคนได้สั่งสมมาใน อดีตชาติ มาเกิดใหม่ในชาตินี้ ก็ไม่จำเป็นต้องอบรมปัญญาประเภทนี้อีก เพราะมีบริบูรณ์แล้ว ปัญญาประเภทนี้เมื่อถึงเวลาที่เหมาะสม ก็จะทำหน้าที่กระตุ้นเตือน หรือนำพาจิตของผู้นั้นไปสู่ การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น

ในคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับนี้ กล่าวว่าผู้ใดปรารธนาจะเกิดมาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วย รูปสมบัติ โภคสมบัติ บริวารสมบัติ และสติปัญญาควรให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาเนื่องนิตย์ จะเป็นทางแห่งโลกุตตรธรรมถึงความหลุดพ้นทุกข์ในที่สุด

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

ศีลจิ่งจักจำเริญเป็นกณแก่ตัน และศีลแห่งตันก็จิ่งจักอยู่มั่นแล้ ตามดั่งเมื่อพระพุทธเจ้า หากเตสะนามว่าดั่งนี้คนฝูงรักษาศีลนั้น แม้นว่าอนกลางคืนก็รำเป็งคูศีลแห่งตัน อันมันก็ดีก็ เป็งหื้อรู้ดั่งนี้ ก็กวนหื้อหันแล้ตามดั่งกำมีสัจจะและมีความขุณณา (กรุณา) อดใจก็อดใจถึงแก้ว เจ้า ๓ ประการ ว่าเป็นดีเป็งใจวี ๆ อดใจด้วยเคืองเกียด อย่าหื้อศีลธรรมของพระพุทธเจ้า หม่นหมอง ก็จิ่งจักมันอยู่ในตันแห่งคนดั่งหลายฝูงนั้น คนฝูงหาความอดบ่ได้ บรู้อัจฉริยะและกั บมีผลญ่าปัญญา ก็บรู้อำเป็งถึงศีลและสัจจะหื้อมั่น เต้าประกอบด้วยโตสะ โมหะ ตัณหา มานะ ทิฎฐิ และกั บรู้อัจฉริยะ ก็บรู้อัจฉริยะ ก็บรู้อัจฉริยะพ่อแม่ กุณพระเจ้า พระธรรม พระสังฆเจ้าเป็นดี เป็ง ดั่งอันคนดั่งหลายฝูงนี้พระเจ้าว่า เป็นคนอันธพาลหาผลญ่าปัญญาบ่ได้ เหตุว่าเป็นตัวก็ บรู้อัจฉริยะมัน กั้นมันตายก็จักได้ไปสู่อเวจีนรก

ความหมาย

เมื่อบุคคลมุ่งคงต่อข้องควั้น คือศีล ๕ ประการ คือ เว้นจากการฆ่า เว้นจากการลัก ขโมย เว้นจากการประพฤติผิดในเรื่องกามคุณ เว้นจากการพูดคำที่ไม่จริง และเว้นจากการดื่ม สุราเมรัยและสิ่งเสพติดมีนเมาทำให้ขาดสติ

มี “สัจจะ” คือความสัตย์ซื่อต่อคุณธรรม และศีลธรรม มันคงหนักแน่น ไม่ ปล่อยให้กิเลส นุศคร่านำพาไปอยากได้ ความไม่พอใจ และความหลงใหล มีขันติ ความ อดทนอดกลั้นจากการถูกรบกวนกระทบกระทั่งด้วยสิ่งอันเป็นที่พึงปรารถนา หรือไม่พึงปรารถนา มีความมั่นคงหนักแน่นเขาภูศิลา หรือแผ่นดิน คือ รักษาปกติภาวะของตนไว้ได้ สรุปได้ว่า มีความซื่อตรง อดทนมั่นคงอยู่ในศีลธรรม น้อมนำเอาคุณพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระ ธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งจะเป็นเหตุปัจจัยให้ผู้นั้นห่างไกลจากอบายภูมิมีนรก เป็นต้น และ กุศลจะนำไปเกิดในภพภูมิที่มีแต่ความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ต้นฉบับตัวเมือง

คำขุททนต์... บั... ๗... ๘... ๙... ๑๐... ๑๑... ๑๒... ๑๓... ๑๔... ๑๕... ๑๖... ๑๗... ๑๘... ๑๙... ๒๐... ๒๑... ๒๒... ๒๓... ๒๔... ๒๕... ๒๖... ๒๗... ๒๘... ๒๙... ๓๐... ๓๑... ๓๒... ๓๓... ๓๔... ๓๕... ๓๖... ๓๗... ๓๘... ๓๙... ๔๐... ๔๑... ๔๒... ๔๓... ๔๔... ๔๕... ๔๖... ๔๗... ๔๘... ๔๙... ๕๐... ๕๑... ๕๒... ๕๓... ๕๔... ๕๕... ๕๖... ๕๗... ๕๘... ๕๙... ๖๐... ๖๑... ๖๒... ๖๓... ๖๔... ๖๕... ๖๖... ๖๗... ๖๘... ๖๙... ๗๐... ๗๑... ๗๒... ๗๓... ๗๔... ๗๕... ๗๖... ๗๗... ๗๘... ๗๙... ๘๐... ๘๑... ๘๒... ๘๓... ๘๔... ๘๕... ๘๖... ๘๗... ๘๘... ๘๙... ๙๐... ๙๑... ๙๒... ๙๓... ๙๔... ๙๕... ๙๖... ๙๗... ๙๘... ๙๙... ๑๐๐...

ปริวรรตเป็นอักษรไทย

ที่เหตุหาปรยาปณญาบได้ มันก็บรู๋เข้าไฟใกล้แก้วทั้ง ๓ ปรการ ก็บเข้าไฟใกล้นัก ปรายผู้มีศีลมีปรยาปณญา มันเท่านั้นว่าคนมันเปนในหยังแก่คนทัตลาฝูงนี้และ สพพณญุพพทเจ้า และอรหนตาสาวกเจ้าทัตลา ก็บสักเสียดข้อยว่าดีว่างาม บัปรารถนาได้หันได้พบสักคราบแล

ภิกขเว อสูราภิกขุทัตลา โย ปุคฺคโธ อันว่าปุคคะเจ้าทัตลาฝูงเปนแล้วแต่ก่อร ในเมื่ออ เกียงเกียดจกเกิญมีคั้งอัน ก็เทียบข้อมร่าเพ็งกิดถึงยังคำสอรแห่งพพทเจ้าว่าสันนี้ อันว่าความ เกียงเกียดนี้ ก็เทียบข้อมบั้งเกิญที่สิบหายเสียดแก่ต้นตัว แห่งสัตทัตลาตาย อันว่าความเกียงเกียดนี้ จตุตา ปกุโก ปเน ก็เทียบข้อมมาพรองปองที่ต้นตัวฝ้างร้าย มีไทยแก่ต้นในช่วงนี้และช่วหน้า แก่ลผู้มักเกียดนั้นแล ปรการ ๑ เกียดหน้อยก็เสียดหน้อย เกียดใหญ่ก็เสียดใหญ่ เหตุว่าเมื่ออต้นเกียด นั้นแล กำเกียดไขออกปลากเพินไฟหลายนัก ว่าผู้จักแสวงหาขังโทษนั้น ค้นว่าได้ยินคำเกียดอัน เกียดว่านั้นออกปลากว่าแล้ว เมื่ออพายจรก็เทียบข้อมสิบหายเข้าของก็มีและ สพพณญุ พพทเจ้า รู้แจ้งด้วยทิพพมโนต้นแล้ว เจ้าก็เทศนาในสงขารูปตติสฺต อันมีในอุปปนริบาด มขฉิมนิก้าย พุรและ

๑๔ บ เทียบภาษาไทยเท่า บ. ใบไม้ หรือ ป. ปลา (ปะป้อม) หรือถ้ามี (๒) (ระวง) เท่ากับ ป หรือ ปร แต่ออกเสียงเป็น สะ หรือ ไชวบซว อ่านว่า สะญาปณญา, และตัวปะป้อมนิยมใช้กับการเขียนภาษา บาลีเท่านั้น.

๑๕ ฉวบดฺดลว เทียบภาษาไทยเป็น เขา ปุคฺคเตา, ภาษาไทยล้านนา สระ เอา ใช้แม่โก ไม่ ใช้สระโอ เช่น ไชว ปุคฺคโธ, ใช้สระ เอา นิยมใช้ในการเขียนคำบาลี เช่น ๔๔๖, ๓๔๘๖, ๑๔๔๖, ๖๔๔๖.

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

ก็เหตุหาผญาปัญญาบ่ได้ มันก็บ่รู้เข้าไปใกล้แก้วตั้ง ๓ ประการ ก็บ่เข้าไปใกล้ นักปราชญ์ (อ่านว่า นักผาด) ผู้มีสติมีผญาปัญญา มันเด้าันบ่ว่าต้นมันเป็นใหญ่แก่คนทั้งหลายฝูงนี้และ สัปปัญญะพระพุทเจ้า และอรหันตัสวาระกะเจ้าทั้งหลาย ก็บ่สักเสียนยกยอว่าดีว่างาม ก็บ่ปรารถนา (อ่านว่า ผาดะนา) ได้หันได้พบสักคาบแล

ภิกขะเว อหิงสา อหิงสากุศลทั้งหลาย โย ปุคคะโล อันว่าปุคคะลเจ้าทั้งหลายฝูงเป็นแล้วแต่ก่อน ในเมื่อเคื่องเกียดจักเกิดมีดั่งอัน ก็เตียนยอมรำเปิงคิดถึงยังคำสอนแห่งพระพุทเจ้าว่า สันนี้ อันว่าความเคื่องเกียดนี้ ก็เตียนยอมบังเกิดหื้อฉิบหายเสียแก่ต้นตัว แห่งสัตว์ตั้งหลายคาย อันว่าความเคื่องเกียดนี้ จัตตา ปักโก ปแน ก็เตียนยอมมาฟ้องป้อองหื้อต้นตัวฟางร้าย มีภักยะแก่ต้นในจวนี่และจวน้ำ (ชาตินี้ชาติหน้า) แก่ผู้มักเกียดนี้แหละ ประการ ๑ เกียดหน้อยก็เสียหน้อย เกียดใหญ่ก็เสียใหญ่ เหตุว่าเมื่อต้นเกียดนั้นแหละ กำเกียดไขออกปากเป็นไปหลายนัก ว่าผู้จักแสวงหายังโทษนั้นกันมาได้ยินกำเกียดอันเกียดว่านั้นออกปากว่าแล้ว เมื่อปลายลุนก็เตียนยอมฉิบหายเข้าของก็มีและ สัปปัญญะพระพุทเจ้า (สัพปัญญะ) รู้แจ้งด้วยดีพิพะมะโนต้นแล้ว เจ้าก็เตชะนาในสังขารูปปัตติสูตร^{๓๖} อันมีในอุปนริบาต มัชฌิมนิกายปุ้นแล

ความหมาย

บุคคลผู้เป็นบัณฑิตย่อมรู้ว่า บุคคลเช่นไรควรคบ บุคคลเช่นไรไม่ควรคบ สิ่งไหนพึงกระทำ สิ่งไหนไม่พึงกระทำ รู้ว่าพระรัตนตรัยเป็นสิ่งควรเคารพบูชา ตรงกันข้ามคนที่โง่เขลา ย่อมคบคนที่ไม่ควรคบ ทำแต่สิ่งที่ไม่ควรทำ ไม่รู้ถึงคุณของพระรัตนตรัย

พระพุทธองค์ตรัสว่า สัตบุรุษตั้งตนอยู่ในศีลธรรมเป็นนิจ ไม่ละเมียดศีลธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ส่วนคนที่ละเมียดศีลธรรม มักปล่อยให้ความโกรธเข้าครอบงำจิต ย่อมจะได้รับความเดือดร้อน เช่น ย่อมเป็นผู้มีผิวดุรณทราม ๑ ย่อมนอนเป็นทุกข์ ๑ เห็นเรื่องที่ไม่เป็นสาระเป็นสาระ สิ่งที่ไม่เป็นสาระ เป็นสาระ ๑ เสียทรัพย์ได้โดยง่าย ๑ หากคนที่จริงจังด้วยไม่ได้ ๑ และประพฤตินุจริตทางกาย วาจา ใจ ได้ง่าย ๑ ความโกรธ ความขัดเคือง ความไม่พอใจ เป็นกิเลสอย่างหนึ่งในบรรดากิเลสใหญ่ทั้ง 3 อย่าง คือ โลภะ โทสะ โมหะ โทสะ เกิดจากมานะ คือความถือตัวถือตน ความรู้สึกว่าตัวเด่นกว่าเขา ตัวด้อยกว่าเขา หรือตัวเสมอกับเขา เมื่อถูกกระทบเข้าก็เกิดความไม่พอใจ เกิดโทสะขึ้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วหากระงับไม่ได้ก็จะนำไปสู่ความชั่ว ความไม่ดีต่างๆ เช่น ทะเลาะวิวาทกัน กลั่นแกล้งกัน ทำร้ายกัน ฆ่ากัน เป็นเหตุให้ตัวเองเดือดร้อน โลกก็เร่าร้อน ขาดสันติภาพ อยู่กันอย่างเดือดร้อน หวาดระแวงกันและกัน ส่งผลให้ผู้ที่มิอามณ์ เช่นนี้ขาดความเมตตา ความกรุณา

^{๓๖}

ม. อ. (บาลี) ๑๔/๑๖๐-๑๗๕/๑๔๗-๑๕๓. ม. อ. (ไทย) ๑๔/๑๖๐-๑๗๕/๒๐๘-๒๑๔.

อันเจือโลในชายแก้วเจ้า ๓ ประการแล้วหือเป็นตานและฟังธรรมเตสะนา ในปีในเดือนตั้งหลายก็ดี รักษาศีลแล อันหนึ่งได้สูตรได้เรียนก็ดีและได้หือยังเข้าของเป็นตานและประกอบด้วย **ธรรม ๔ ประการ** และตั้งกำหนดนาหานิปพาน (นิพพาน) หือปีนได้รอดจอดถึงฝั่งกำหนดดีหลี และกัจกได้ป็นจากค่านป่าอันหนา ก็ว่า วัฏฏสงสารอันหาแก้หาแห่งบได้แล ภิกขเวดูราภิกขุตั้งหลาย กันว่าปู้ลักขณอันรักษาศีลฟังธรรม นับหือตานไปบ่ขาดกำหนดนาก็ได้หาบมี อุปมาเป็นดังมหาเศรษฐี ๒ คนผิวเมีย เมื่อก่อนก็ยังทรง (ทรง) เข้าของ ๘๐ โภภิกก็มีแต่ปลาตะเจ็ดนาหือตานไปบ่ขาด อย่าประมาทด้วยอันรักษาศีล

ความหมาย

บุคคลปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองงอกงาม จนถึงความพ้นทุกข์ ควรตั้งตนอยู่ในทศพิธราชธรรม และลักษณะ ๓ และธรรม ๕ ประการ

๑) ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ คือ (ธรรมของผู้นำ)

ทาน คือ การให้ การเสียสละ ศีล คือความประพฤติที่ดั่งงามทั้งกายวาจาและใจ บริจาค คือ การเสียสละวัตถุสิ่งของช่วยเหลือไม่หวังผลตอบแทน ความซื่อตรง คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ความอ่อนโยน คือ การมีอ่อนโยน มีสัมมาคารวะต่อทุกคนเสมอกัน ความเพียร หรือความเพียรในการปฏิบัติงาน ความไม่โกรธ หรือความไม่เป็นคนมักโกรธ ความไม่เบียดเบียน การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความอดทน การมีความอดทนอารมณ์ที่ไม่ชอบที่เกิดทางกาย วาจา ใจ ความเที่ยงธรรม ความหนักแน่น ถือความถูกต้อง ไม่เอนเอียงหวั่นไหวด้วยคำพูด อารมณ์ หรือลาภสักการะใด ๆ

๒) ไตรลักษณ์ หรือ ลักษณะ 3 อย่าง ได้แก่ :-

อนิจจตา อาการไม่เที่ยง อาการไม่คงที่ อาการไม่ยั่งยืน ทุกขตา อาการเป็นทุกข์ อาการที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว อนัตตตา อาการของอนัตตา อาการของสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน อาการที่ไม่มีตัวตน อาการที่แสดงถึงความไม่ใช่ใคร ไม่ใช่ของใคร ไม่อยู่ในอำนาจควบคุมของใคร

๓) พลธรรม ๕ ประการ คือ ศรัทธา ความเชื่อ พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ได้ฟังได้รู้ เรียนมามาก ศีละ รักษากาย วาจาไว้ให้เรียบร้อยในภาวะปกติ จาคะ ความเสียสละ และปัญญา รู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน, รู้เรื่องบาปบุญคุณโทษ, รู้สิ่งที่ควรทำควรเว้น เป็นต้น เป็นธรรมที่คอยกำกับศรัทธา เพื่อให้เชื่อประกอบด้วยเหตุผล ไม่ให้หลงเชื่ออย่างมมายความรอบรู้ในกองสังขารทั้งปวง

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

เต้าหื้อต่านไปใจ้ว ๆ ต่อเต้าอายุได้แสนปี เมียหนุ่มหน้าตาคาบก็ได้กระทำผิดได้ ไปกระทำเมณุธรรม กับด้วยจายหนุ่มฝูงอื่นก็มีแล ปั้นดั่งเศรษฐีผู้เป็นพ่อ ก็ได้ยังโลกะค้นหา ได้ลัถยอยเงินต่านคนตั้งหลาย ก่าอันได้ก้าขายกับด้วยกันนั้น สะหมานเต้าหมากเข็กะหมากแดง ก็มีแล บ่เต้าแต่นั้นก็ได้ฆ่านกเขี้ยวหน้อยตัวหนึ่ง เอาเลือดนกตัวนั้นมากระทำกับด้วยยา ว่าอัน ก็มีแล กันว่าสองขาฟัวเมีย กันตายก็ได้ไปเป็นเป็ตะวิสัย อยู่ในป่าจ๊าบก็ได้เสวยเข้าน้ำโกจ๊ะนะ อาหารการกินสักหน้อย เหตุว่าได้กระทำอะดินนาต่าน และเมณุธรรมนั้นก็มีแล สองขาก็มี ลูกได้ ๒ คน หาถูกจายจักสืบเจื้อแดนจะภูณก็บมีแล เต้ามีลูกหญิงไว้ ๒ คน ผู้ป้ออายุได้สิบปี ผู้น้องอายุได้เจ็ดปีก็มีแล

เมื่อนั้นเศรษฐีตั้ง ๒ อันเป็นพ่อและแม่ ตายก็ได้ไปเป็นผลเป็ตะวิสัย (เปรต) หาอันใดจักกินก็บได้ กันค้ำมาแล้วก็มาบอกแก่ลูกตั้ง ๒ ปีน้องอันเป็นลูกแห่งต้น ด้วยกำตุ๊กขัว เจื้อพ่อแม่ตั้งสอง ก็บได้กินเข้าน้ำโกจ๊ะนะอาหารสังสักหน้อยเหลือ

ความหมาย

สมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ มนุษย์มีอายุยืนถึงแสนปี ครั้งนั้นในเมืองหงสวดี มีเศรษฐี ๒ สามิภรรยา มีทรัพย์มากถึง ๘๐ โกฎิ เขาทั้งสองมีแต่ศรัทธาในหลักคำสอนพระพุทธศาสนาให้ทานอยู่มิได้ขาด แต่ไม่ได้รับการศึกษา เจริญภavana ภรรยาออกใจสามิแอบมีชู้กับชายอื่น ส่วนสามิประพตติพิศศีลข้อที่ ๓ อทินนาทาน ขโมยยอดเงินกำไรที่ค้าขายกับคนอื่นประมาณนิดหน้อย และได้ทำปาณาติบาต ฆ่านกเขี้ยวหน้อยตัวหนึ่งเอาเลือดมาทำยารักษาโรค

สรุปนี้ตอนหนึ่ง ภรรยาท่านเศรษฐีประพตติพิศกาเมสุ มิจฉาจาร พิศศีลข้อ ๓ ประพตติออกใจสามิ และชายที่ไม่ใช่สามิตนเอง ส่วนท่านเศรษฐีประพตติพิศปาณาติบาต ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต และอทินนาทาน ถือเอาสิ่งของผู้อื่นด้วยไทยจิต คือโดยอาการขโมย เมื่อสองสามิภรรยาสิ้นชีวิตลง อกุศลจิตก็นำเขาทั้งสองไปเกิดเป็นเปรต อยู่ป่าช้า ไม่มีข้าวน้ำของกินของใช้ แม้แต่อย่างเดียว

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

จุงหื้อลูกตั้ง ๒ เอาเข้าของกำอันยังนั้น หื้อเป็นตานจอมไปหาเชื้อพ่อแม่ หื้อได้ป็นจากตุกข์ได้ถึงสุขแต่เตอะ ประการหนึ่ง จุงหื้อลูกตั้ง ๒ ได้ไปไหว้สาส์ปปัญญะพระพุทธรเจ้า (สัพพัญญ) ด้วยกรรมวิบากแห่งเชื้อข้าพ่อแม่นี้หากได้กระดำผิดเอียงใดนี้แต่เตอะ กันว่ารู้แจ้งแล้ว ก็ขอพระพุทธรเจ้าได้โศคขุณณาเชื้อข้าอันเป็นพ่อและแม่ หื้อได้ป็นจากตุกข์ หื้อได้ถึงสุขแต่เตอะ ว่าอันหันและ เมื่อนั้นชาตั้ง ๒ ปีน้องก็มาจ่ายเข้าของเงินคำหื้อเป็นตาน ตามกำพ่อแม่ มาบอกนั้นตุกข์วัน ต่อเต้าเสียงเข้าของก็บป็นได้ว่าอันหันและ

เมื่อนั้นเขาจึงปากันเมื่อไหว้พระพุทธรเจ้า ต้นทรงกุธอนันต์ ต้นเป็นครูแก่คนและเตวะดาตั้งหลาย ตามกำผีเศตอันเป็นพ่อและแม่มากว่าหื้อนั้นแก่พระพุทธรเจ้าหันและ ในวันนั้นก็ป็นวันอันอินทร์พรหมและคนตั้งหลาย มาฟังธรรมเทศนา เหตุว่าเป็นมหาอุโปสถะ ขาตั้งสองปีนึ่ง ก็เมื่อไหว้พระพุทธรเจ้า

ความหมาย

เศรษฐี ๒ สามิภรรยาไม่มีลูกชาย สำหรับสืบตระกูลแม่แต่คนเดียว มีลูกสาวอยู่ ๒ คน พี่สาวมีอายุ ๑๐ ปี น้องสาวมีอายุ ๗ ปี ด้วยความอดอยากเปรต ๒ ตัวเมีย ยามดึกของคืนนั้นก็ปรากฏร่างให้ลูกสาวทั้งสองเห็น แล้วบอกกับลูกทั้งสองว่า ได้รับความลำบากมาก ไม่ได้กินข้าวน้ำโภชนาหารสักอย่าง ขอให้ลูกนำเอาทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ จัดแจงวัตถุทาน ถวายแด่พระสงฆ์มีพระพุทธรเจ้าเป็นประธาน อุทิศกุศลให้พ่อ-แม่ด้วย และขอให้ลูก ๆ ถวายถึงกรรมวิบากที่พ่อ-แม่ได้รับอยู่นี้ว่า พ่อแม่ประพฤตีสึล ธรรมอันใดจึงได้มาเกิดในแดนเปตวิสัย เมื่อพระพุทธรองค์ตรัสบอกปุพกรรมของพ่อ-แม่ ขอให้พุทธรองค์บอกถึงแนวทางที่จะให้พ่อแม่พ้นจากตุกข์ในแดนเปตวิสัยด้วย

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

ก็กล่าวว่ ภัณฑ ะคะวา ข้าแต่สัพปัญญพระพุทธเจ้า ส่วนอันว่า พ่อแม่เชื้อข้าก็ มาบอกผู้ข้าตั้ง ๒ ปีน้อง ด้วยกำว่เป็นตุ๊กข้มากนั๊ก เข้าน้ำก็บได้กิน กันตายก็มาได้เป็นเปตวิสัย อยู่ในป่าจ้ำก็มาบอกว่ หื้อสองขาปีน้องได้ไปไหว้สาพระพุทธเจ้า และถามด้วยกรรมวิบากแต่ว่า อัน ประการหนึ่งก็กล่าวว่หื้อข้ามาไหว้พระบาทป่าต๊ะ แห่งสัพปัญญพระพุทธเจ้า มีมหากรุณา ผายโผด หื้อได้ปิ่นจากตุ๊กข้มอันเป็นบาปกรรมแต่ว่าอัน ขอพระพุทธเจ้าจูงมีมหากรุณาได้อัน คุณุณา (เอ็นดู) ยังเชื้อข้าและบอกยังป่าประกรรม แห่งพ่อและแม่เชื้อข้าหื้อได้รู้แจ้งแต่เตอะว่า อันก็มีและ

เมื่อนั้น พระพุทธเจ้าเตสะนาไปขังมหาวิบาก แห่งเศรษฐีตั้งสองเป็นคั้งกล่าวมา แล้วแต่พายหลังนั้น มาหื้อแจ้งแก่ลูกหญิงเศรษฐีตั้งสองอันเป็นเปตวิสัย เช็งอินทร์พรหมกับตั้ง เตวะบุตรและเตวะคาตั้งหลายหื้อแจ้งจุกนก็มีและ ภิกขะเว ดูกรภิกษุตั้งหลาย อถ ในกาละนั้น นางกุมารีตั้ง ๒ ก็ไหว้ภูตถากะต๊ะว่ ภัณฑ ะคะวา

ความหมาย

ในวันอุโบสถวันหนึ่ง พระพุทธเจ้าแสดงธรรมเทศนา ซึ่งมีท้าวมหาพรหม ท้าวสักกะ แวดล้อมด้วยบริษัททั้ง ๔ สดับธรรมเทศนาของพุทธองค์อยู่ ลูกสาวเศรษฐี ๒ พี่น้อง ก็เข้าไป เฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลเรื่องของพ่อ-แม่ของตนที่ได้เกิดเป็นเปรต ที่มาปรากฏตัวให้เห็น และได้เล่าถึงความทุกข์ยากที่ตนเองได้ไปเสวยอยู่ ให้พระพุทธองค์ได้ทราบ และขอให้พระพุทธเจ้า ตรีสเล่าถึงบุญกรรมของพ่อ-แม่ตนให้ทราบ ขณะนั้น พระพุทธองค์ก็มีพระมหากรุณา ตรีสเล่าถึงเหตุการณ์คั้งกล่าวให้ลูกสาวเศรษฐีทั้งสองทราบ ท่ามกลางพุทธบริษัท ๔

หน้าก็ดี กุดถากะตะก็เต้าผาณะเอายังนิปปานเจ้า เป็นนานได้ ๖ อสงไขยปายแสนมหากัป จึงได้
นิปปานและ ต้นผาณะป่าเป็งมาได้ ๘ อสงไขยปายแสนมหากัป จึงจักได้ถัดผญา และเข้าไปสู่
นิปปานก็มีและ หลังต้นตั้งกำปณนิธาน (ปณิธาน) ผาณะเอายังนิปปานเจ้าได้ ๔ อสงไขยปาย
แสนมหากัป จึงจักได้ถัดผญาสัปปัญญัตถัญญาณดวงประเสริฐ แล้วจึงจักได้เข้าสู่มหานิปปานเจ้า
และ เหตุตั้งอัน นิปปานะสูตรธรรมเจ้านี้ ว่าประเสริฐกว่าธรรมเจ้าตั้งมวลเปืออันแหละ

ความหมาย

พระพุทธองค์ตรัสแก่กุมาริทั้ง ๒ อีกว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายทุกพระองค์ที่จะเสด็จ
อุบัติมาในโลกนี้ ล้วนสั่งสมบารมีมานับไม่ถ้วน บางองค์ ๖ อสงไขยกับแสนกัปก็มี บางองค์ ๘
อสงไขยกับแสนมหากัปก็มี บางองค์สั่งสมบารมีได้ถึง ๔ อสงไขยกับแสนมหากัปก็มี นับภพ
นับชาติไม่ถ้วน ทุกพระองค์ก็ปรารถนาพระนิพพาน เป็นยอด เพื่อความหลุดพ้นเป็น อรหํ คือ
กำจัดกิเลสได้สิ้นเชิง เต็ดขาด สะอาดหมดจด ด้วยพระคุณที่ว่า บริสุทธิคุณ เป็นสัมมาสัมพุทธะ
เพื่อพระปัญญาอันเป็นสัพพัญญู ทรงรู้ทุกอย่าง สั่งสอนเวไนยสัตว์ให้มีดวงตาเห็นธรรมหลุดพ้น
จากความทุกข์ด้วยพระปัญญาของพระองค์ที่เรียกว่า พระปัญญาธิคุณ และเป็น ภควา ทรง
ปรารถนาที่จะจำแนกแจกธรรม แสดงธรรมแก่เวไนยสัตว์ ต้องการจะนำ รื้อขนเหล่าสัตว์
ทั้งหลายให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณ แม้พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก
ก็ยังปรารถนาพระนิพพาน คือ สภาพะที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้ว

นิพพาน เป็นธรรมชั้นสูงและเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต นิพพานเป็นบรมสุข คือ
เป็นยอดของความสุข ดังบาลีที่ว่า นิพพานํ ปรมํ สุข^๒ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง เพราะเมื่อดับ
กิเลสได้เด็ดขาดสิ้นเชิง ก็จะเหลือแต่ความสงบสุขเยือกเย็นไม่เร้าร้อนกระวนกระวาย ไม่ต้องดิ้น
รนชวนขวายเพื่อความมีความเป็นอีกต่อไป ในขณะที่ท่านทั้งหลายยังไม่ถึงนิพพาน ก็ขอให้
ท่านทั้งหลายลดละกิเลสความโลภ ความโกรธ ความหลง ให้เบาบางลงหรือดับได้บางครั้งบาง
คราว ก็จะพบความสุขสงบเยือกเย็นในชีวิตได้เช่นกัน

ดังนั้น นิพพานจึงเป็นธรรมที่ประเสริฐ และสูงสุดในพระพุทธศาสนา ให้นางทั้ง ๒
ถือเอาธรรมารมณ์ที่พื้มีนิพพานเป็นยอดปรารถนา และนิพพานนับว่าเป็นธรรมอันเลิศในพุทธ
ศาสนา ให้นางกุมาริทั้ง ๒ สร้างธรรมนิพพานสูตรอุทิศไปหาพ่อแม่ที่ตายไปเป็นเปรตวิสัย แม้
เปรตที่เป็นพ่อ-แม่ได้ทราบก็จะอนุโมทนาแล้วจะได้พ้นจากแดนเปรตวิสัย แล้วกุศลที่ได้ให้ท่านไว้
จะนำไปเกิดในสวรรค์เทวโลก เสวยทิพยสมบัติดุจเทวดาทิ้งปวงนั้นแหละ

^๒ พุ. ธ. (บาลี) ๒๕/๒๐๓-๒๐๔/๕๒ พุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๓-๒๐๔/๖๕. ม. ม. (บาลี) ๑๓/๒๑๕-
๒๑๖/๑๕๑-๑๕๒ ม. ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๕-๒๑๖/๒๕๔-๒๕๕.

ต้นฉบับตัวเมือง

โคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๐๐ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๐๑ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๐๒ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๐๓ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๐๔ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๐๕ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๐๖ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๐๗ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๐๘ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๐๙ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๑๐ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๑๑ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๑๒ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๑๓ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๑๔ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๑๕ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๑๖ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๑๗ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๑๘ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๑๙ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...
๑๒๐ ขาลโคตรอุแว่วล่องเรือแล้วแล่นมาขึ้นเรือไปล่องตามลำน้ำโขง...

ปริวรรตเป็นอักษรไทย

พระพุทธเจ้ากล่าวทำนันแก่สงฆทัตลา เปนปรธานกว่าพฤษยาอินท์พรมุ้มและเทวบุตร
เทวดาและคนทัตลา แล้วก็กล่าวเชิงนางกุมารีทั้ง ๒ อันเปนลูกแห่งเสกฐีเปตวิโสวาคังนี้
ดูรานางกุมารีทั้ง ๒ เอีย กันว่านางทั้ง ๒ ยังมีกโศที่เสกฐีทั้ง ๒ อันเปนพ่อและแม่แห่ง
เชืออทั้ง ๒ ที่ได้พลจากทุก ที่ได้ถึงสุดคังอัน ก็จูงไฟหานักปราชผู้มิปรยา และที่แค้นเขียน
ยังธัมมอันชื่อว่านิพพานสุดนี้ แล้วนำมาที่ทานขอมไฟหาพ่อแม่แห่งเชืออเทือะ คันอันปีตุดา
มาดาแห่ง ๒ เชืออก็จิงจักได้พลจากรักขแล เปตวิโสอันได้เปนผตนี้แล้ว ก็จิงจักได้ไฟสู่
ชั้นฟ้าที่ปรเสฐก็จักได้เสวยสุกบ่อย่างแล

สพพณฺญพระพุทธเจ้ากล่าวทำนันแล้ว นางกุมารีทั้ง ๒ ก็มีความข่มขื่นยินดี
มากนักแล้วก็ไหว้ยังปาทพระพุทธเจ้า แล้วก็เมื่อธสูเรือนอันเปนที่อยู่แห่งค่นแล้ว ปุณฺณ เมื่อธ
พายศูร ก็มาตักแต่งยังเข้าตอกดอกไม้แล้ว ก็เอาขังวตตุฎฐารไฟหานักปราชอาจารย์ ผุงจบ
ไตรเพท

๘๘๘ ฉะฉิน อาน่า เสวยสุข, ๘๘๘ ไม่นิยมใช้อักษร ๓๖ (ก.ไก่) ใช้ไม้ขีดและสระอะ แทน ก.ไก่.

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

พระพุทธเจ้ากล่าวแต่นั้นแกสังฆะตั้งหลายเป็นประธานกว่าพระยาอินทร์พรหม และเทวะบุตรเทวะดาและคนตั้งหลาย แล้วก็กล่าวเชิงนางกุมาริตั้ง ๒ อันเป็นลูกแห่งเศรษฐี เป็ตะวิสัย ว่าคั้งนี้ ดูรานางกุมาริตั้ง ๒ เฮย กันว่านางตั้ง ๒ ยังมักใครหื้อเศรษฐีตั้งสอง อันเป็นพ่อและแม่แห่งเชือตั้ง ๒ หื้อได้ป็นจากตุ๊กซ์ หื้อได้ถึงสุขดั่งอัน ก็จูงไปหานักปราชญ์ผู้มี ณะญา และหื้อแต่้มเขียนยังธรรมอันจื่อว่า นิปปานสูตรนี้ แล้วนำมาหื้อตานจอมไปหาพ่อแม่ แห่งเชือเตอะ กันอันปีตามารดาแห่ง ๒ เชือก็จั้งจักได้ป็นจากนรกจะแล้ เป็ตะวิสัยอันได้เป็น ผตนี้แล้แล้ว ก็จั้งจักได้ไปสู่อันฟ้า ตีประเสริฐก็จักเสวยสุขบ่อย่าจะแล้

สัปปัญญพระพุทธเจ้ากล่าวแต่นั้นแล้ นางกุมาริตั้ง ๒ ก็มีความจมจินยินดีมาก นักแล้ก็ไหวยังปาตะพระพุทธเจ้า แล้ก็เมื่อสู่เรือนอันเป็นที่อยู่แห่งต้นแล้ ปุ่นนะเมื่อปาย ลุน ก็มาตคแต่่งยังเข้าตอกดอกไม้แล้ ก็เอายังวัตถุปฏฐานไปหานักปราชญ์อาจารย์ ผุงจบ ไถลเปท (ไทรเพท)

ความหมาย

กุมาริ ๒ พี่น้องรับเอาพระคำรัสของพระพุทธองค์มาปฏิบัติแล้ว ได้สร้างคัมภีร์ ธรรมนิพพานสูตรถวายไว้ในพุทธศาสนา แล้วอุทิสกุศลไปหาพ่อแม่ให้ได้รับทราบ อนุโมทนา กุศลที่ตนได้กระทำนั้น เป็นอัครรยัขณะที่นางกุมาริได้กระทำการเตรียม คิดว่าจะนำคัมภีร์ธรรมนิพพานสูตรไปถวายไว้ในพระศาสดา เปรตทั้ง ๒ ก็ได้รับทราบ อนุโมทนาทานนั้น ก็ได้จุติจากเปรตวิสัย และไปเกิดในสวรรค์เทวโลกชั้นดาวดึงส์

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

หื้อแต้มเขียนยังธรรมอันจื่อว่า นิปปานสูตร เพื่อจักตานไปหาพ่อแม่อันตายเป็น
 เผตนั้นว่าอันหันและเมื่อนักปราชญ์ ผู้มีพระญาที่รับเอาอังวัตฤปิฎฐานแห่งชาตัง ๒ แล้วก็มา
 แต้มเขียน ธรรมอันจื่อว่านิปปานสูตรบอระมวลแล้วก็เอาหื้อแก่นางตั้ง ๒ อันเป็นลูกแห่ง
 เศรษฐีตั้งสองผิวเมีย อันตายไปได้เป็นเผตก็ลวดได้ป็นจากเผตบัดเดี๋ยวนี ก็ด้วยเต้จะธรรม
 พระพุทธเจ้าดวงประเสริฐ แล้วก็เมื่อบอกแก่ลูกแห่งตนก็มีวันนั้นและ เมื่อนั้นนางกุมารตั้ง ๒
 อันเป็นลูกก็ได้ยินคำพ่อแม่กล่าวว่ ได้ป็นจากตุ้กขได้ถึงสุขแล้ว ว่าอันนางตั้ง ๒ อันเป็นลูก
 ก็มีใจจมนจีนยินดีแล้ว

รัตติยา ในเมื่อกลางคืนนั้นและรุ่งสายฟ้าฟุ้งขึ้นมา นางตั้ง ๒ ก็เอามายังธรรม
 พระพุทธเจ้าอันจื่อว่า นิปปานสูตร เมื่อเปื่อว่าจักหื้อตานแก่พระพุทธเจ้าหันแล้ว นางตั้ง ๒ ปี่
 นื่องกันว่เมื่อรอดคัลปีญญพระพุทธเจ้า แล้วก็ยอยังธรรมนิปปานสูตร อันประเสริฐนี้หื้อเป็นตาน
 แล้วก็บอกพระพุทธเจ้าด้วยความอันจมนจีนยินดีปีติด้วยคำว่ พ่อแม่ตั้ง ๒ ได้ป็นจากตุ้กขแล้ว

ความหมาย

นางกุมารตั้ง ๒ ได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์กราบทูลว่ เมื่อคืนที่ผ่านมาพ่อ-แม่มา
 ปรากฏให้เห็นแล้วบอกว่ ได้พ้นจากทุกข์ที่เป็นเปรตแล้ว ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
 แล้ว หม่อมฉันตั้ง ๒ มีความปีติยินดียิ่งนัก หม่อมฉันขอถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
 ว่ เป็นที่พึ่งตราบเท่าชีวิต

แปลเป็นภาษาไทยมาตรฐานออกสำเนียงล้านนา

แล้วได้เมื่อสู้งั้นฟ้าดาวตึงสาตั้งสองแล้วว่าอัน ก็ยอขังแขนฟ้อนปู่จาพระพุทธเจ้า ต่อหน้าแห่งบริษัทตั้งหลายและอินทร์พรหม หมู่ตัวพระยามหากษัตริย์และคนตั้งหลายมาก นัก ก็บ่กลัวขามแก่บริษัทตั้งหลายแห่งตัวพระยา เตะคะดาตั้งหลายอันมาในคืนนั้น ก็ด้วยเต้จะ แห่งพระธรรมพระพุทธเจ้า และเต้จะแห่งนิปพานสูตรนี้ หากยกยอขังหัวใจแห่งกุมารีน้อยตั้ง ๒ อันเป็นลูกเศรษฐี ก็มีความปีติชะราบอบเต็มต้น ก็ลวดเปื้อยหัวตัวและเนียนมเสียวแล้ว ก็ยกต้นแขนแอ่นอ้าด้วยกำว่า พ่อแม่เชื่อจ้าได้ปีนจากตุ๊กขี้ได้ถึงสุขแล้วและ ว่าอันก็มีวันนั้นและ

ภิกษเว คูราภิกษุตั้งหลาย เตะ ปัดตา อันว่าเศรษฐีสองคนผิวเมีย กันว่าได้เมื่อ เกิดในจันฟ้าตีประเสริฐสวรรค์ตะเวะโลกแล้ว ก็ยินดีปีใจมักใครมาส่งสอนลูกหญิงตั้ง ๒ แห่งต้นว่าอัน ก็ขึ้นขี่รถเหล็กหนึ่ง (เล่ม) ก็มีวันนั้นและ รัตติยา ในกลางคืนอันตะเวะบุตรตะเวะ ดาตั้ง ๒ นั้น ก็เป็นอันส่องไสตัวไปในเมืองคืนนั้นตั้งมวล เป็นประจุกตั้งพระจันทร์หากป่าเป็ง งามออกมาจากกลีบฟ้า

ความหมาย

พระพุทธองค์ตรัสอีกว่า คูราภิกษุทั้งหลาย เทพบุตร เทพธิดา ที่เป็นพ่อแม่ กุมาริทั้ง ๒ เมื่อเสวยทิพย์สมบัติในเทวโลก มีรัศมีสอดใสสว่างไสว ดูพระจันทร์วันเพ็ญ ปราศจากมลทินคือหมอกเมฆฉะนั้น. มีปราสาทสูงได้ ๖๐ โยชน์ ซึ่งประดับประดาด้วย รัตนะ ๗ ประการ มีความประสงค์มาส่งข่าวให้ลูกได้ทราบ ในรัตติกาลคืนนั้น เทพบุตร เทวดาทั้งสองก็ลงมาสอนลูกทั้งสองให้ตั้งมั่นอยู่ในทาน ศีล ภาวนา และอำนวยการให้ลูกทั้งสองมีความสุขสวัสดิ์ พอแก่กาลก็กลับไปยังเทวโลก เสวยทิพย์สมบัติในที่นั้น

ต้นฉบับตัวเมือง

๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ปริวรรตเป็นอักษรไทย

เมื่ออัครได้ ๑๕ คำ ความนั้นแล้ว ก็มาสั่งลูกทั้ง ๒ แห่งตนด้วยคำว่า คาค จุรา
 เจ้าลูกรักแก่พ่อแม่ทั้งสองเสีย ตั้งแต่นี้ไฟพายหน้า จงให้ลูกกล้าฟ้าพ่อแม่ทั้ง ๒ ให้ได้ยู่สวัสดิ
 ทิฆาอายุได้ยืนเที่ยงแท้ ร้อยขวบเข้าเป็นแดนเทือะ

ว่าอันแล้ว ก็พอกินเมื่ออัครขึ้นฟ้า อันเป็นที่อยู่แห่งตนในวิมานคำปราสาทแก้ว อัน
 สูงได้ ๖๐ โยชนะ อันประดับด้วยแก้ว ๗ ประการก็มีวันนั้นและ เทวบุตรตีเสกฐีสวรรอันว่านาง
 กุมารีทั้ง ๒ อันเป็นลูกแห่งเทวบุตรเทวดาทั้ง ๒ นั้น ก็ยู่ตามเขตอายุแห่งตนและ กันว่ามีอายุ
 แห่งตนแล้ว ผู้ที่นั้นก็ได้เอาต้นไฟเกฏฐเป็นลูกพราทิส มีรสมีรสสองแจ้งทั่วไฟในมนุสสโลก
 ทั้งมารก็มีและ ผู้นี้เองก็ได้ขึ้นเมื่ออัครเป็นลูกยิงแห่งพราจัน มีรสมีอันรุ่งเรืองใสสองทั่วไฟใน
 ชมพูทั้งมารก็มีและ

ภิกขเว จุราภิกขุทัถา ในเมื่ออัครพุททเจ้าแล้วเกฏฐมาเป็นไฟในโลก โผดยังปณณ
 สัตถ์ถานี้ สวรรอันว่านางกุมารีผู้พื่อนั้นก็ทวรเทียวโพมา ในวัดตส่งสารหลายชาติ บัดนี้ได้มา

---

^{๔๖} ๔๕ เทียบอักษรไทยภาคกลาง ชมพู ใช้หาง ปะ และสระ อุ อ่านว่า จมพู.

เกิฏาเป็นนางอุมมาทันติงามอุตตมมัสมสอคได้มาเป็นนางแก้วยอดภิกขุณีในกาลบัดนี้และพันดั่งนางกุมารีผู้น้องทวารเทียวไปมาในชั้นฟ้าและเมืองคน

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

เมื่อเดือนได้ ๑๕ คำ กูมามันแล้ว ก็มาตั้งลูกตั้ง ๒ แห่งต้นด้วยคำว่า ต้าตะ ดูรา เจ้าลูกรักแก่พ่อแม่ตั้งสองเฮย ตั้งนี้ไปพายหน้า จุงหื้อลูกกำพร้าวแม่ตั้งสอง หื้อได้อยู่สวัสดิติฆมาอายุได้ยืนเตียงเต้า ร้อยขวบเข้าเป็นแดนเตอะ

ว่าอันแล้ว ก็ป้อกขึ้นเมื่อสูงจันฟ้า อันเป็นต้อยอยู่แห่งต้นในวิมานคำประสาทแก้ว อันสูงได้ ๖๐ โยจะนะ อันประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการก็มีวันนั้นและ เตวะบุตรเศรษฐีสอน อันว่านางกุมารีตั้ง ๒ อันเป็นลูกแห่งเตวะบุตรเตวะดาตั้งสองนั้น ก็อยู่ตามเขตอายุแห่งคนและ กันว่าเมี้ยนอายุแห่งต้นแล้ว ผู้ป็นนั้นก็ได้อาต่นไปเกิดเป็นลูกสาวพระอาทิตย์ มีรัศมีใสส่องแจ้งตัวไปในมนุษย์โลกตั้งมวลก็มีและ ผู้น้องก็ได้อันขึ้นเมื่อเกิดเป็นลูกหญิงแห่งพระจันทร์ มีรัศมีอันรุ่งเรืองใสส่องตัวไปในจมปุตังมวลก็มีและ

ภิกษเว ดูราภิกขุตั้งหลาย ในเมื่อพระพุทธเจ้าเราเกิดมาเป็นไปในโลก โผดยังปั้งณะสัตว์ตั้งหลายนี้ (สรรพสัตว์) ส่วนอันว่านางกุมารีผู้พี่ก็ตวนเตียวไปมา ในวัดตสงสารหลายจ้าติ บัดนี้ได้มาเกิดเป็นนางอุมมาทันติงามอุตตมสมสอคได้มาเป็นนางแก้วยอดภิกขุณีในกาลบัดนี้และพันดั่งนางกุมารีผู้น้องก็ตวนเตียวไปมาในจันฟ้าและเมืองคน

ความหมาย

ส่วนกุมารี ๒ พี่น้อง พี่สาวคนโต เมื่อสิ้นชีวิต กุศลที่ได้ทำตามคำของพ่อแม่ ก็ได้นำไปเกิดเป็นลูกสาวพระอาทิตย์ ผู้น้องไปเกิดเป็นลูกสาวพระจันทร์ มีรัศมีสว่างไสวและรุ่งเรือง นางเทพธิดาทั้ง ๒ เวียนว่ายตายเกิดในวิภูตสงสารนับชาติไม่ถ้วน สมัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นแล้วในโลก กุมารีผู้น้อง ก็มาเกิดในมนุษย์โลก

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

บัดนี้ก็ได้มาเกิดเป็นนางอุบลวรรณาเถรีภิกษุณี ในกาละบัดนี้แล้ว ตุมเห ะวันตา
 สูด่านตั้งหลายจุงจักทรงจำไว้ยังธรรมเนียมนิปานสูตร อันประเสริฐนี้เป็นดีเป็ง และเมตตากาวนา
 ไปใจัว ๆ ก็จักได้ดับเสียยังชาติ จัระรา เปยธิ ตั้งมวล อันมีในวิภูฏสงสาร เข้าสู่เวียงแก้วยอด
 มหานะระปานบ่ออย่าจะแล้ (นิพพาน) บ่เต้าแต่นั้น แม้นอุปาสัก้าผู้ใดผู้หนึ่งก็ดีและ มีปะสาตะ
 สัทธา อันเจือไสยินดีในคุณแก้วเจ้า ๓ ประการ และยินดีเชิงธรรมเนียมนิปานสูตรอันประเสริฐ
 นี้และ ปูจาตามชะกุนผู้ห้อยผู้ใหญ่ด้วยดอกไม้ล้าเตียน และเข้าน้ำโกจ๊ะนะอาหาร หยาดน้ำ
 อุทิศนาบุญไปหาขังพ่อแม่ป็นองญาติกาอันตายไปสู่ปะระโลกปายหน้าัน แม้นว่าได้ไปเสวย
 อบายภูมิตั้ง ๔ มีนรกเป็นต้นดั่งอัน ก็จักได้ป็นจากนรกแล้ว จักได้เอาตัวตันเมื่อเกิดในจันฟ้า
 ต้ออันสุขเกษมด้วยดีปะสั้มปัดติตั้งมวลนั้นบ่ออย่าจะแล้ บ่อันแม้นว่าพ่อแม่และญาติก้า

ความหมาย

ในนิพพานสูตรฉบับล้านนา ได้สรุปนิทานชาดกเอาไว้ว่า กุมารีนุทสาวเศรษฐี ๒
 พี่น้องได้สร้างกุศลตามที่พ่อแม่บอกกล่าวตลอดชีวิต หลังจากนั้นก็เวียนว่ายตายเกิดอยู่ใน
 มนุษย์และเทวดานับชาติไม่ถ้วน ในสมัยพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ ทั้งสองพี่น้องได้มาเกิดเมื่อ
 มนุษย์ คนโตชื่อว่า อุมมาทนต์ คนน้องชื่อว่า อุบลวรรณา ปรากฏกาลต่อมาได้อุปสมบท
 เป็นภิกษุณี และได้บรรลุเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง

ท่านทั้งหลาย ประสงค์จะพ้นจากทุกข์ในวิภูฏสงสาร คือ ทุกข์เพราะการเกิด
 ทุกข์เพราะความแก่ ทุกข์เพราะความเจ็บ จงตั้งมั่นอยู่ในคุณพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระ
 ธรรม พระสงฆ์ ดำรงอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา หรือ ทาน ศีล ภาวนา ย่อมได้รับอานิสงส์
 ในขณะนั้น ๆ และได้รับผลสูงสุด คือการเป็นอริยบุคคลในระดับต่าง ๆ ความเป็นพระ
 อริยบุคคลนั้น ท่านก็กำหนดด้วยความมีศรัทธาเชื่อมั่นไม่หวั่นไหว ในคุณพระรัตนตรัย และ
 ไตรสิกขาเป็นหลักสำคัญ

คำอ่านสำเนียงภาษาไทยล้านนา

วงสาแห่งคนตั้งหลายผู้ใดผู้หนึ่งและอนิจจะตายไปเป็นเพศเป็นผีเป๊ะตะวิสัย อสุรกาย อยู่ในถือน้ำข่านน้ำภูหาฐานะตีใดก็ดี ปุคคะผู้เป็นลูกเป็นหลาน มาแต่มีมา เจียนยังนิปปานสูตร ดวงประเสริฐนี้มาหือเป็นตานและหยาดน้ำอุทิศะส่วนบุญไปหา เขาฝูง อันได้ไปเสวยตุ๊กซ์หือได้ถึงสุข เป็นคังมหาเศรษฐีตั้งสองฟัวเมีย อันเป็นพ่อและแม่แห่งนาง อุปาสิกาตั้ง ๒ บ่อย่าจะแล

เตสะนา ปะหุโศดาปัตติพะลาตนิ ปาปุณิงสุ ในเมื่อแล้วยังรตธรรมเตสะนา อันจื่อว่า นิปปานสูตร ดวงประเสริฐนี้ตั้งอัน ส่วนว่าอรหันตาเจ้าตั้งหลาย อันได้สัดับรับ ฟังยังนิปปานสูตรดวงประเสริฐนี้ ก็ได้ถึงโศดา สะกิตากา อะนากา อรหันตา ตามอัน ได้กัตตการิการบุญสมปานแห่งต้นเสียงก็มีแล นิปปานะสุดตั้ง นิฎฐิตัง ขิยา สังวัณณา ยังนิปปานสูตรดวงประเสริฐ ก็สมเสร็จระระเค็จแล้วบอระมวล กาละกวนแต่นี้ก่อนแท้ ๆ

ความหมาย

บุคคลผู้เลื่อมใสในคุณคือพระนิพพาน และได้บำเพ็ญกุศลธรรมด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา น้อมนึกเอาพระนิพพาน คือ ความดับสนิทแห่งกองทุกข์ได้อย่าง เต็ดขาด ก้าวล่วงวิญญูสงสารเสียได้ ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก สภาวะจิตไม่มีความ ยินดียินร้ายในอารมณ์ทั้งปวง เป็นผู้มึกาย วาจา และใจ บริสุทธิ์หมดจด เป็นความสุขที่ล่วง ความสุขทั้งปวง และเป็นความสุขที่สูงสุด เป็นที่ปรารถนาของชนทั้งหลาย

พระศาสดา แสดงพระธรรมเทศนาจบลง อริยสาวกจำนวนมาก บางพวกบรรลุ โสดาบัน บางพวกบรรลุสกทาคามี บางพวกบรรลุอนาคามี และบางพวกบรรลุพระอรหันต์ ตามสมควรปัญญาบารมีที่ท่านเหล่านั้นได้สั่งสมมาในชาติก่อน ๆ และปัจจุบัน

จบ นิพพานสูตร ฉบับล้านนา

บทที่ ๓

หลักธรรมที่ปรากฏในนิพพานสูตรฉบับล้านนา

๓.๑ จุดมุ่งหมายของ พระนิพพาน

สรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่า ล้วนเกลียดกลัวต่อความทุกข์ และปรารถนาความสุขโดยส่วนเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสุขที่เป็นอมตนิรันดร์ไม่แปรเปลี่ยนกลับกลายเป็นความทุกข์อีก ดังนั้น อมตสุขหรือสุขในพระนิพพาน จึงเป็นเป้าหมายที่ประเสริฐสูงสุดของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ผู้ใดได้มีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจเป้าหมายชีวิตอันประเสริฐสูงสุดของการเกิดมาเป็นมนุษย์ ผู้นั้นย่อมสามารถออกแบบกำหนดชีวิตของตนเองได้ถูกต้องและดำเนินชีวิตให้ปลอดภัยได้ และในระหว่างที่ยังต้องท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏก็จะเป็นผู้ท่องเที่ยวไปอย่างผู้มีชัยชนะได้อัฏฐภาพที่คิบบริบูรณ์ด้วยรูปสมบัติ โภคสมบัติ บริวารสมบัติ และปัญญาสมบัติ ตลอดกาล

นิพพาน จึงเป็นเป้าหมายสูงสุดของการเกิดมาเป็นมนุษย์ เพราะนิพพานเป็นแหล่งแห่งความบริสุทธิ์ เป็นที่ประชุมของผู้บริสุทธิ์ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นสถานที่ที่ไม่มีทุกข์เจือปนเลย เป็นสิ่งที่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นภาวะที่สิ้นกิเลสทั้งปวง กล่าวคือ ราคะ โทสะ และโมหะ ผู้ใดได้เข้าถึงนิพพาน ผู้นั้นย่อมไม่กลับมาเกิดอีก และพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏอันยาวนานหาที่สุดไม่ได้ ฉะนั้น ผู้บรรลุจุดหมายสูงของชีวิตได้ ชื่อว่า พระอรหันต์ แปลว่า เป็นผู้ห่างไกลกิเลส การที่จะบรรลุความเป็นอรหันต์ได้นั้นจะต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ต้องมีความเห็นชอบ คำริชชอบ เจริชชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ ทำความเพียรชอบ ระลึกชอบ และมีสมาธิชอบ ตามแนวทางขององค์มรรค ๘ ประการดังกล่าว ดำเนินชีวิตไปสู่จุดหมายอันสูงสุด นั่นคือ นิพพาน เพราะหากบุคคลทำอกุศลกรรมเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ก็จะไปสู่อบายภูมิ ต้องได้รับทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสยาวนานทีเดียว หรือหากทำกุศลกรรมที่ยังเป็นโลกิยะ มีเป้าหมายไม่ชัดเจน ไม่มุ่งตรงต่อหนทางพระนิพพาน มีกิเลสที่ยังหนาอยู่ ก็ยังต้องท่องเที่ยวอยู่ในเทวภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ กว่าที่จะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีกก็ยาวนาน และยังคงวนเวียนอยู่อย่างนี้ไม่สิ้นสุด

คำว่า นิพพาน^๑ เป็นภาษาบาลี ประกอบด้วย นิ + วาน นิ เป็นศัพท์อุปสรรค แปลว่า ออกไป ไม่มี วาน แปลว่าเครื่องร้อยรัด คือ ตัณหา (ภาษาสันสกฤตเป็น “นิรวาน” มาจากคำว่า “นิร” กับ “วาน” หมายถึง การดับกิเลสใน) รวมความก็แปลได้ว่า การออกจาก ตัณหาเครื่องร้อยรัด ซึ่งเป็นเหมือนเชือกหรือด้ายที่ผูกสัตว์ไว้ให้อยู่ในสังสารวัฏ^๒

๓.๒ เรื่องย่อในนิพพานสูตร

นิพพานสูตร หมายถึง พระสูตรหนึ่ง ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ เมื่อครั้งพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ในคราวสังคายนาครั้งที่ ๑ หลังพุทธปรินิพพานได้ ๓ เดือน พระอานนท์เถระถูกพระมหากัสสปเถระถามถึงสาเหตุที่ทรงตรัสพระสูตรนี้ไว้ ที่ไหน แก่ใคร

นิพพานสูตรฉบับล้านนา มีเป้าหมายสูงสุดคือความดับทุกข์ โดยชี้ให้เห็นถึงความทุกข์ที่คนกำลังประสบอยู่แล้วกล่าวเตือนว่า ผู้ฉลาดไม่ควรประมาท ควรบำเพ็ญธรรมเพื่อเข้าถึงความดับทุกข์ ทั้งนี้เนื้อหาในนิพพานสูตร ได้แสดงหลักธรรมหลายประการที่เกี่ยวพันนำไปสู่พระนิพพาน เริ่มตั้งแต่ความเลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัยอย่างมั่นคง ดำรงตนอยู่ในศีล ในกุศลธรรมความดี งดเว้นจากอกุศลธรรมเว้นจากกายทุจริต วาจทุจริต และมโนทุจริต และได้ขยายความไปจนถึงการบรรลุธรรม ซึ่งมีความละเอียดประณีตในเรื่องการปฏิบัติไปตามลำดับ ดังนั้น จึงควรทำความเข้าใจพระสูตร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในคัมภีร์ล้านนา

อนึ่งหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ล้านนา ท่านได้กล่าวไว้แบบย่อซึ่งเป็นคำสั้น ๆ จึงจำเป็นต้องขยายความแห่งหลักธรรมเพื่อความชัดเจน แต่สำหรับผู้ที่เข้าใจหลักของศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักรวบยอดของพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นองค์มรรค นำไปสู่นิพพาน ความดับทุกข์ทั้งหมดแล้ว ก็สามารถจะเข้าใจคัมภีร์ล้านนาได้ไม่ยาก

^๑ พ. อิติ. (บาลี) ๒๕/๔๔/ ๒๖๕, พ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๔๔/๓๕๒.

^๒ พ. ฐ. (บาลี) ๓๐/๒๘/๘๕, ๖๑-๖๒/๑๔๑-๑๔๖, ๘๘/๑๕๒, พ. ฐ. (ไทย) ๓๐/๒๘/๑๔๓ - ๑๕๔, ๖๑ - ๖๒/๒๓๔-๒๔๑, ๓๐/๘๘/๓๐๕-๓๒๓.

๓.๓. นิพพานสูตร ในพระไตรปิฎกและในคัมภีร์ล้านนา

นิพพานสูตร ในพระไตรปิฎกปรากฏอยู่หลายแห่งและมีหัวข้อธรรมต่างกัน ส่วนนิพพานสูตรในคัมภีร์ล้านนาทุกฉบับจารไว้ต่างวาระกันทั้งผู้ที่จารก็มีภูมิความรู้ความชำนาญต่างกัน บางฉบับแม้จะไม่สมบูรณ์ด้านภาษาและอักขระที่จารลงไปก็มีข้อผิดพลาดตกหล่นสะกดการันต์พยัญชนะไม่ตรงกับฉบับเดิม ๆ และบางที่มีผู้มาจ้างวานขอให้ช่วยจารแล้วจึงนำไปถวายไว้ตามวัดเพื่อที่จะได้อุทิศส่วนกุศลไปให้กับญาติผู้ล่วงลับไปหรือบางท่านก็ถวายเพื่อเป็นอุปนิสัยให้ตนเองไปเกิดในภพภูมิที่ดีหลังจากเสียชีวิตไปแล้ว กล่าวโดยสรุป นิพพานสูตรในคัมภีร์ล้านนามีจำนวนมากมายกระจายอยู่ตามวัดต่าง ๆ แต่โดยเนื้อหาสาระและหลักธรรมแล้วเหมือนกันทุกประการ

๓.๓.๑ หลักธรรมของนิพพานสูตร ในพระไตรปิฎก

ในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าตรัส นิพพาน^๓ หลายแห่ง มีจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ ความดับกิเลส^๔ ดับทุกข์^๕ พ้นทุกข์^๖ กล่าวคือสภาพจิตที่เป็นปราศจากกิเลส ตัณหา ธรรมดา จิตใจที่ร้อนรุ่มด้วยความ โกรธ หลง นั้นมักจะมุ่งออกไปข้างนอก หากเราได้นำใจกลับเข้ามาดูใจตนเองแล้ว สิ่งที่ร้อนจะสงบเอง มีความสุขสงบ^๗ โปร่ง เบา สบาย เป็นอิสระในตัวเอง ไม่เกิดทุกข์^๘ เนื่องจากการผันแปรของวัตถุภายนอก เป็นอิสระโดยไม่ต้องอาศัยกามคุณ ๕ ไม่ทรمانดีนรรน ไม่มีตัวปรุงใดๆ เกิดความสุขสบายเกื้อกูลแก่ผู้นั้นและผู้คนที่เกี่ยวข้อง ไม่มีอะไรต้องมาช่วงชิง อันนำไปสู่การระงับปัญหา เกิดความสุขสงบอย่างแท้จริง

นิพพานว่าตามภาวะแท้จริงแล้ว นิพพานมีลักษณะอย่างเดียวกันนั้น แต่ที่แยกประเภทออกไป ก็เพื่อแสดงอาการของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับนิพพานบ้าง พุทธถึงนิพพานโดยปริยาย คือ ความหมายบางแง่บางด้านบ้าง โดยพยัญชนะ หรือตามตัวอักษรบ้าง ได้แบ่งประเภทนิพพานที่รู้จักกันทั่วไป คือแบ่งเป็นนิพพานธาตุ ๒ ประเภท ได้แก่^๙

๑. สตูปาทิเสสนิพพานธาตุ เรียกว่า นิพพานดับหรือนิพพานเป็น หมายถึง นิพพานธาตุมีอุปาทิเหลือ หรือนิพพานยังมีเชื้อเหลือ

^๓ อจ. สุตตก. (บาลี) ๒๓/๑๘/ ๑๒, อจ. สุตตก. (ไทย) ๒๓/๑๘/๒๘.

^๔ อจ. นวก. (บาลี) ๒๓/๓๔/๓๔๐-๓๔๓, อจ. นวก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๕๐๐-๕๐๓.

^๕ อจ. นวก. (บาลี) ๒๓/๔๘/๓๗๔, อจ. นวก. (ไทย) ๒๓/๔๘/๕๔๐.

^๖ จ. อิติ. (บาลี) ๒๕/๔๔/ ๒๖๕, จ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๔๔/๓๕๒.

๒. อนุปาติเสสนิพพานธาตุ เรียกว่า นิพพานสุขหรือนิพพานตาย หมายถึง นิพพานธาตุไม่มีอุปาทิเหลือ หรือนิพพานไม่มีเชื้อเหลือ

สิ่งที่เป็นเกณฑ์แบ่งประเภทในที่นี้คือ “อุปาทิ” ซึ่งอรรถกถาอธิบายว่า ได้แก่ สภาพที่ถูกกรรมกิเลสถือครอง หรือสภาพที่ถูกอุปาทานยึดไว้มั่น หมายถึงเบญจขันธ์ เมื่อถือความตามคำอธิบายนี้ จึงได้ความหมายว่า

๑. สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ ได้แก่ นิพพานยังมีเบญจขันธ์เหลือ หมายถึงดับกิเลส แต่ยังมีเบญจขันธ์เหลือ ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์ผู้ยังมีชีวิตอยู่ ยังเสวยอารมณ์ที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจทางอินทรีย์ ๕ รับรู้ความสุขความทุกข์อยู่ ตรงกับคำที่คิดขึ้นใช้ในรุ่นอรรถกถาว่า กิเลสปรินิพพาน^๑ (ดับกิเลสสิ้นเชิง)

๒. อนุปาติเสสนิพพานธาตุ ได้แก่ นิพพานไม่มีเบญจขันธ์เหลือ หมายถึง ดับกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลือ ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์เมื่อสิ้นชีวิต ระวังการเสวยอารมณ์ทั้งปวง

เพื่อความแจ่มชัดยิ่งขึ้นไป และเพื่อให้ผู้ศึกษาได้พิจารณาเห็นด้วยตนเอง จะนำข้อความตามบาลีเกี่ยวกับประเภทของนิพพานในชาดุสูตร^๒ มากล่าวไว้ดังนี้

จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า ภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ อย่างเหล่านี้ กล่าวคือ สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ และอนุปาติเสสนิพพานธาตุ

“ภิกษุทั้งหลาย สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ เป็นไฉน ? ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันต์สิ้นอาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้ว มีสังโยชน์เครื่องผูกมัดไว้กับภพหมดสิ้นไปแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้ชอบ อินทรีย์ ๕ ของเธอยังดำรงอยู่เทียว เพราะอินทรีย์ทั้งหลายไม่เสียหาย เธอย่อมได้เสวยอารมณ์ทั้งที่พึงพอใจและไม่พึงพอใจ ย่อมเสวยทั้งสุขและทุกข์ อันใด เป็นความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ ของเธอ อันนี้เรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ”

^๑ “ปรโลกวิทยา” วิชาปรโลกวิทยา มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ๒๕๕๐, หน้า ๒๒๕.

* ความเห็นของผู้วิจัย

^๒ ขุ. อิติ. (บาลี) ๒๕/๔๔/๒๖๕, ขุ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๔๔/๓๕๒.

“ภิกษุทั้งหลาย อนุปาทิสถนิพพานธาตุ เป็นไฉน ? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันต์สิ้นอาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้ว มีสังโยชน์เครื่องผูกมัดไว้กับภพหมดสิ้นไปแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้ชอบ อารมณ์ที่ได้เสวย (เวทียิต) ทั้งปวงในอรรถภาพนี้แหละของเธอ ซึ่งเธอไม่คิดใจเพลิดเพลินแล้ว (อนภินันท์) จักเป็นของเย็น ข้อนี้เรียกว่า อนุปาทิสถนิพพานธาตุ”

จากข้อความนี้ในพระสูตร ได้แสดงถึงคุณสมบัติของพระอรหันต์ ผู้หลุดพ้นจากกิเลสเศร้าหมอง บรรลุถึงพระนิพพานไว้ ๘ ประการ ดังนี้^๕

๑. อรหฺ เป็นพระอรหันต์ คือ เป็นผู้บริสุทธฺ โกลจากกิเลส ทำลายกำแพงสังสารจักรได้แล้ว

๑.๑ เป็นผู้ควร คือ ผู้ทรงสั่งสอนสิ่งใดก็ทรงทำสิ่งนั้นได้ด้วย เป็นผู้มึสติลบริสุทธฺ

๑.๒ เป็นผู้ไกล คือ ผู้ทรงไกลจากกิเลสและบาปกรรม เพราะทรงละได้เด็ดขาดแล้วทั้งโลก โกรธ และหลง

๑.๓ เป็นผู้หักซึ่งกำแพงล้อมสังสารวัฏ คือ ผู้ทรงตัดวงจรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏได้แล้ว

๑.๔ เป็นผู้ไม่มีข้อลี้ลับ คือ ผู้ทรงไม่มีบาปกรรมทั้งที่ลับและที่แจ้ง เป็นผู้ควรแนะนำสั่งสอนผู้อื่น และเป็นผู้ควรได้รับความเคารพของผู้อื่น

๒. จินาสวฺ แปลว่า ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว, ผู้สิ้นอาสวะแล้ว หมายถึงพระอรหันต์ผู้หมดอาสวะแล้ว เพราะกำจัดอาสวะคือกิเลสที่หมักหมมอยู่ในจิต ที่หุบข้อมจิตให้ชุ่มอยู่เสมอได้แล้วอย่างสิ้นเชิง อาสวะเหล่านั้นไม่กลับมาเกิดทำอันตรายจิตได้อีกต่อไป เรียกเต็มว่า พระจินาสพ หรือ พระอรหันตจินาสพ

๓. วุสิตวา ผู้ที่ได้บรรลุพระนิพพาน ได้เข้าถึงและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอริยธรรม หมดสิ้นกิเลสอาสวะแล้ว เรียกว่า ผู้อยู่จบพรหมจรรย์^๖ เพราะกิจของการประพฤติ

^๕ ม. ม. (บาลี) ๑๒/๒๑๕/๑๘๑, ๒๔๘/๒๐๕, ๓๕๒/๓๑๔, ๓๖๑/๓๒๕, ม. ม. (ไทย) ๑๒/๒๑๕/๒๒๕, ๒๔๘/๒๖๖, ๓๕๒/๓๘๖-๓๙๗, ๓๖๑/๓๕๘-๓๕๙.

^๖ ม. ม. (ไทย) ๕/๑๗/๑๐/๑ วุสิตวา พระอรหันต์นั้นอยู่จบแล้ว หมายถึง อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ในธรรมเครื่องอยู่ของกรุงบ้่าง ในธรรมเครื่องอยู่คืออริยมรรคบ้่าง ธรรมเครื่องอยู่ของพระอริยะ ๑๐ ประการบ้่าง.

พรหมจรรย์ จะเป็นการปฏิบัติสมถวิปัสสนา การศึกษาไตรสิกขา ศึกษาเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ได้เสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว ได้เข้าถึงบรมสุข คือ ความสุขอย่างยิ่ง เมื่อบรรลุพระนิพพาน มีสุขอย่างเดียว สุขล้วนๆ ที่ไม่มีอะไรมาเปรียบปานได้ เสวยสุขอยู่ในโลกุตรฆานสมาบัติตลอดเวลา

คำว่า อยู่จบพรหมจรรย์ หมายถึง ประพฤติพรหมจรรย์ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ เสร็จสิ้นแล้ว สมบูรณ์แล้ว ซึ่งพระอรหันต์ท่านั้น ที่เป็นผู้อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว พระอนาคามี พระสกทาคามี พระโสดาบัน รวมถึงกัลยาณปुरुชน ชื่อว่า ผู้กำลังอยู่ประพฤติพรหมจรรย์จนกว่าจะถึงความเป็นพระอรหันต์

๔. กตกรรมิโย ความว่า พระเสขะทั้ง ๗ จนกระทั่งกัลยาณปुरुชน ชื่อว่า ย่อมทำกิจที่ควรทำด้วยมรรค ๔ กิจที่จะพึงทำทุกอย่าง พระชีนาสพทำแล้ว ทำเสร็จสิ้นแล้ว กิจที่จะพึงทำอันยิ่งของพระชีนาสพ นั้น เพื่อการบรรลุความสิ้นไปแห่งทุกข์ ย่อมไม่มีขณะนั้น พระอรหันต์ นั้น จึงชื่อว่าผู้มีกิจที่จะต้องทำอันทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว. สมจริงดังคำที่ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า การสั่งสมกิจที่ต้องทำอันทำเรียบร้อยแล้ว ของภิกษุ ผู้มีจิตสงบ หลุดพ้นแล้วโดยชอบนั้น ย่อมไม่มี (และ) กิจที่พึงทำอีกก็ไม่มี

๕. โอิหิตภาโร ภาวะมี ๓ ประการ คือ ชันธภาวะ กิเลสภาวะ อภิสังขารภาวะ ภาวะ ๓ เหล่านี้ พระอรหันต์นั้น ปลงลงแล้ว ด้วยเหตุนี้ พระอรหันต์นั้น ท่านจึงเรียกว่า ผู้มีภาวะอันปลงลงแล้ว

๖. อนุปฺปตฺตสทฺตฺโต ภิกษุเหล่านั้นบรรลุประโยชน์ของตน กล่าวคือพระอรหันต์แล้ว

๗. ปริกฺขิณภวสฺสโยชโน ภิกษุเหล่านั้นสิ้นภวสังโยชน์ทั้ง ๑๐ แล้ว

๘. สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต ภิกษุเหล่านั้นหลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ คือโดยเหตุ. อธิบายว่า รู้สังขารม ๔ ด้วยมรรคปัญญาแล้ว หลุดพ้นโดยผลวิมุตติ

เมื่อพิจารณาตามพระสูตรนี้ที่แสดงนิพพานธาตุ ๒ อย่างนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นการกล่าวถึงนิพพานโดยบรรยายอาการ หรือลักษณะแห่งการเกี่ยวข้องกับนิพพาน คือกล่าวถึงนิพพานเท่าที่เกี่ยวข้องกับบุคคลผู้บรรลุ หรืออาจกล่าวได้ว่า ใช้บุคคลผู้บรรลุนิพพาน เป็นอุปกรณ์สำหรับทำความเข้าใจเกี่ยวกับนิพพาน มิใช่เป็นการบรรยายภาวะของนิพพานล้วนๆ โดยตรง ทั้งนี้เพราะภาวะของนิพพานเองแท้ๆ เป็นสันทิฏฐิกะ คือผู้บรรลุจะเห็นได้เอง และ

เป็น ปัจจัยตั้ง เวทิตัพพัง วิญญูหิ^{๑๑} อันวิญญูชนรู้ได้จำเพาะที่ตัวเอง ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น โดยนัยนี้การอธิบายโดยแบ่งนิพพานเป็น ๒ อย่าง

สรุปความว่า นิพพานมีอย่างเดียว แต่มองเป็น ๒ ด้าน ด้านที่หนึ่งคือ นิพพานในแง่ของความสิ้นกิเลส ซึ่งมีผลต่อการติดต่อเกี่ยวข้องกับโลกภายนอก หรือต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้านที่สองคือ นิพพานในแง่ที่เป็นภาวะจำเพาะล้วนๆ แท้ๆ ซึ่งเป็นประสบการณ์เฉพาะของผู้บรรลุ ไม่อาจหยั่งถึงด้วยประสบการณ์ทางอินทรีย์ ๕ เป็นเรื่องนอกเหนือจากประสบการณ์ที่เนื่องด้วยอินทรีย์ ๕ ทั้งหมด

๓.๓.๒ หลักธรรมนิพพานสูตรในคัมภีร์ฉบับล้านนา

ผลจากการศึกษาพบว่า ในคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับล้านนา ได้พรรณนาหลักการปฏิบัติตนในด้านต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ปรากฏซึ่งหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยเฉพาะในเรื่องของการรักษาศีล การทำบุญให้ทาน การกระทำความดี ละเว้นความชั่ว และความเชื่อที่เป็นสัมมาทิฐิ สรุปแล้วก็คือให้ทำความดี หนีความชั่ว กลัวบาปกรรม มีข้อความที่ปรากฏกล่าวถึงหลักธรรมในพุทธศาสนา ดังจะได้ยกมากล่าวดังต่อไปนี้

- พรหมวิหาร

หลักของพรหมวิหารธรรม คือ หลักการปฏิบัติของคนเราทุกคนที่จะต้องอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกัน ในสังคมให้เกิดความผาสุก ในคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับนี้ได้สอดแทรกหลักพรหมวิหาร ดังมีข้อความปรากฏ ดังนี้

ภิกขเว คูกรา ปุญญา นามะ กาดัพพัง ทานํ นาม ทาดัพพัง สิริชนารักขิตเมตตากรณามุตาอุเปกขา นาม ดาดัพพะเต ภิกขเว คูกรากิขุตั้งหลาย ปุญญา นาม จี้อันว่าบุญตั้งหลายนี้ ผู้ผญาเปิงกระทำแต่แท้ลลี้ ชื่ออันว่าหื้อตานันนี้ ผู้มีผญาเปิงตานแต่แท้ลลี้ เมตตาทาวนาพรหมวิหาร ๔ อัน อันหนึ่งมีเมตตากรณมุตาอุเปกขานี้ ผู้มีผญาเปิงจำเริญทาวนาแต่แท้ลลี้

^{๑๑}อง. ตัก. (บาลี) ๒๐/๕๔-๕๕-๕๖/๑๕๒-๑๕๕, อง. ตัก. (ไทย) ๒๐/๕๔-๕๕-๕๖/๒๑๖-๒๒๐.

ภิกขเว ดูราภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตจะตะกล่าวไว้กับตนไปวันนั้น ก็บ่
ใจ่ดาบแต่ก็อหากได้ผละอาานิสงส์ แห่งปุคคะหยังจายแล อันได้จำเริญเมตตา ภาวนา มุทุตา
อุเบกขา กรณานี้แล

- หลักบุญกิริยาวัตถุ

หลักของบุญกิริยาวัตถุ เป็นการบอกถึงการกระทำที่จะให้ได้บุญ หรืออาจจะ
เรียกว่าหนทางของการสร้างบุญ คือ ทานมัย สีลมัย และภาวนามัย ในคัมภีร์นิพพานสูตร
ฉบับนี้ มีข้อความที่ปรากฏได้กล่าวไว้ดังนี้

ดูราภิกษุทั้งหลาย ประการหนึ่ง อันพระตถาคตจะตะกล่าวไว้หื้อขี้มาอาจาในขข้าม
ด่านป่าไปป็นนกว่าอัน ก็บ่ใจ่ม้าอาจาในขแต่ ก็อหากได้ผละอาานิสงส์ แห่งปุคคะหยังชย
ตั้งหลาย ฟุงอันได้รักษาศีล ๕ ศีล ๘ นั้นและ ประการหนึ่ง คน ๓ จำปวก จำปวกหนึ่ง
หากมีความตัมหมากนั กจักว่ารักษาศีล ๕ ศีล ๘ ก็ว่าลำบาก ด้วยอันกันเข้าอยากย
แลง กูก็หากจักหื้อตานสิ่งเดียว แล้วว่าอันมันก็เต้าจักหื้อตานสิ่งเดียว และปรักษาศีลก็มีแล
คนจำพวกหนึ่ง ป้อยว่าถนี้ด้วยเข้าของบ่หื้อตาน กินก็บ่กินเต้าสมยบไว้ บ่อาจจักหื้อตาน
ได้ ด้วยกำว่าถนี้ เต้าจกรักษาศีล ๕ ศีล ๘ แต่แล ว่าอันแล้วก็ลวคบ่หื้อตานสักเตื่อหัน
แล คนจำพวกหนึ่ง ก็บ่หื้อตาน เต้ารักษาศีล ๕ ศีล ๘ แต่แล เต้ามีมานะโก้ระด้วยกำ
ว่า ธรรมนี้กูก็บ่รู้แต่แล ว่าอันมันก็บ่เข้าไปฟังธรรมสักคาบหันแล คน ๓ จำปวกนี้ผู้ใดจกร
อดนิพพานอันจาแต่แห่ลรอดนิปานอันจาแต่แล อุปมาเป็นผู้หนึ่งแลมีเข้าของมากนัแล
ป้อยหากำลังแรงบ่ได้นั้นแล ปุคคะตั้งหลายฟุงมีเข้าของก็มาก มีกำลังก็มากนั ป้อยว่าตาตั้ง
๒ หากบอดเสีย ก็บ่แจ้งได้แล เขา ๓ คนนี้ก็บ่อาจจักข้ามด่านป่าอันยี่ดยาวคราวไกลนั บ
อาจจักหื้อรอดจอดถึงตี้อันสุขเกษมได้แล

นะ จาโย ตานัง เตติ นะ สิริง ขันติ อันว่า ปุคคะผู้ใดเต้าหื้อตาน บ่รักษาศีล
ตั้งอันเกิดมาก็มีเข้าของมากนัแล มีรูปผางร้ายหาเตจะกำลังบ่ได้ ก็ว่าหาสิลบ่ได้ ก็บ่เอาต้น
ข้ามป็นสงสารได้ ก็พรำเป็นคังคนฟุงมีเข้าของ และหากำลังบ่ได้ ก็บ่อาจจักข้ามด่านป่าอัน
ไกลได้นั้นแล คนฟุงใดแลเต้าได้รักษาศีลสิ่งเดียว บ่รู้ว่าหื้อตานนั้นเกิดมาก็งาม มีผละ
กำลังต้นก็มากนั ก็เต้าว่าหาเข้าของบ่ได้ ก็บ่อาจจักข้ามด่านป่าตี้อันไกลได้นั้นแล คนฟุง
ใดเต้าหื้อตานและรักษาศีลแล บ่ได้ฟังธรรมะเตสะนานั้นแล

- **หลักรัตนะ ๓ อย่าง**

ในคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับล้านนาได้ปรากฏข้อความที่กล่าวถึง พระรัตนตรัย คือ สิ่งที่ยึดมั่นสูงสุดของพระพุทธศาสนา ไว้ดังนี้

เอาคุณแก้ว ๓ ประการเป็นที่เป็งว่า พุทฺโธ เม นาโถ ธรรมโม เม นาโถ สจฺจโม เม นาโถ ดังนี้เป็นที่เป็งดีแล้ว กันว่าจักภาวณาเอาพุทฺธคุณเจ้าเป็นที่เป็ง ก็ชื่อว่า อิติปิ โส ต่อทำถึงถึง พุทฺโธ ภควติ ดังนี้เตอะ กันว่าจักภาวณาเอาธรรมคุณเจ้าเป็นที่เป็ง ก็ชื่อว่า สุวากขาเตา ต่อทำถึงถึง วิญญูหิติ ดังนี้เตอะ กันว่าจักภาวณาเอาธรรมคุณเป็นที่เป็ง ก็ชื่อว่า สุปฺภิปนฺโน ภควโต ต่อทำถึงถึง ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสุสชาติ ดังนี้ ได้ชื่อว่าพุทฺธคุณธัมมคุณสังฆคุณ และปุคฺคละผู้ใดได้ถือเอาขังแก้ว ๓ ดวง เป็นที่เป็งตั้งอัน แม้นว่าไปด้วยด่านป่าอันยี่ดียวคราวไกล และเป็นตีป่าเนื้อกล้าคะนอง ตั้วร้ายเป็นต้นว่าเสื่อหมีตีป่าตั้งหลาย ก็บ่มากระตำร้ายได้แล

- **หลักไตรลักษณ์**

ในคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับล้านนาได้ปรากฏข้อความที่กล่าวถึง หลักของไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความไม่ใช่ของตน ไว้ดังนี้

ภิกขเว อูราภิกขุตั้งหลาย กูตถาคะตะถัสรู้แล้วก็กล่าวเป็นอุปเตัสเพียบเต็มแก่สุด่านตั้งหลายก่อนจะแล ยังมีเมืองอันหนึ่ง สุขเกษมยิ่งนักเป็นที่อยู่แห่งนักผาษญ์เจ้า ผุงมีผญาอันจ่างปีจารณา หาที่อยู่อันเป็นสุขหาความตักข์บ่ได้นั้นแล เต้าว่าหนตางอันจักไปนั้น ก็ข้ามด่านป่าไปยากเป็นอันมากนัก เป็นหนตางอันมีด่านป่าชำเล็ก เป็นต้นว่าเสื่อหมีตีป่าและเนื้อกล้าคะนอง ราจะสีห์ เสื่อโคร่ง เสื่อเหลื่องและแรดจ้างตั้งหลาย ปุคฺคละผุงมีผญาตั้งหลาย ฮอมยั๊บไว้กับตนหมั้นนักแล้วจึงจักไปรอดแล เมื่อจักไปนั้นตัดเสียยังกำละหนี่ (ตระหนี่) แล้วก็เอาเข้าของอันจักไปกินหนตางมากนัก แล้วจึงจักข้ามด่านป่าอันไกลได้ป็นไปไกลถึงเมืองยิ่งนักและประเสริฐ ดับเสียยังตักข์จะรามะระณะตักข์ตั้งมวล

- หลักมรณานุสติ

หลักของมรณานุสติ เป็นการที่ให้เราทั้งหลายระลึกถึงความตาย ที่จะเกิดขึ้นแน่นอนกับทุกคนเพื่อมิให้เราเผลอประมาท ในคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับนี้ มีข้อความที่ปรากฏได้กล่าวไว้ดังนี้

เหตุตั้งอัน อันว่าจิตแห่งสัตว์ตั้งหลาย ป็อยว่าจักกลับคืนมาหือเป็นอันหนุ่มก็หาบได้ เติดย่อมมรณะหากขับไรไปไว้ ๗ เป็นดั่งหรือก็อ เป็นดั่งพระสุริยะอาทิตย์ อันผัสเกี่ยวไปสู่พายวันตคนั้นแล อันว่าจิตแห่งสัตว์ตั้งหลาย ก็จักถึงเชิงอันตายไป ป็อยเกิดมาหาประมาณได้ ลางคาบอายุได้ ๔ ปี ๕ ปี ๖ ปี ๗ ปี ๘ ปี ๙ ปี ๑๐ ปี และป็อยตายไป ลางคาบก็ถึง ๓ ปี ๔ ปี ๕ ปี ๖ ปี จึงตายก็มีแล อุปมาเป็นดั่งฟ้าแมบนั่นแหละ ผีบมีเป็นดั่งอัน ก็เป็นดั่งปุมปวกน้ำ อันไหลไปไหลคั้นนั้นแล ส่วนอันว่าหมอยตายนี้ ก็เป็นดั่งประจูดั่งเข้าเล็ก อันมาจับมาหาอย่างจิตแห่งสัตว์ตั้งหลายนั้นแหละ อะวาเสยยัง ก็บมีผู้จักอาจห้ามเสยหือได้สักเตือแล

- หลักสังขารุปัตติสูตร

หลักของสังขารุปัตติสูตรนั้นเป็นหลักความเชื่อที่มิให้ใช้เหตุผล มิให้หลงเชื่อจากเรื่องทึ่งมงาย และความรอบรู้ในกองสังขารทั้งปวง ในคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับนี้ มีข้อความที่ปรากฏได้กล่าวไว้ดังนี้

ภิกขเว คุราภิกษุทั้งหลาย โย ปุคฺคโล อันว่าปุคคละเจ้าทั้งหลายฝูงเป็นแล้วแต่ก่อน ในเมื่อเคืองเกียดจักเกิดมีตั้งอัน ก็เตียนยอมรำเปิงกิดถึงยังคำสอนแห่งพระพุทธเจ้าว่า สันนี้ อันว่าความเคืองเกียดนี้ ก็เตียนยอมบังเกิดหือฉิบหายเสยแก่ต้นตัว แห่งสัตว์ตั้งหลายตาย อันว่าความเคืองเกียดนี้ จัตตา ปักโก ปแน ก็เตียนยอมมาฟ็องป็องหือต้นตัวผางร้าย มิภัยยะแก่ต้นในจันนี้และจันหน้า (ชาตินี้ชาติหน้า) แก่ผู้มักเกียดนี้แหละ ประการ ๑ เกียดหน้อยก็เสยหน้อย เกียดใหญ่ก็เสยใหญ่ เหตุว่าเมื่อต้นเกียดนั้นแหละ กำเกียดใจออกปากเป็นไปหลายนัก ว่าผู้แสวงหายังโทษนั้นกันมาได้ยินกำเกียดอันเกียดว่านั้นออกปากว่าแล้ว เมื่อปายลุนก็เตียนฉิบหายเข้าของก็มีและ สัปปัญญพระพุทธเจ้า (สัพพัญญู) รู้แจ้งด้วยดีพพะมะโนต้นแล้ว เจ้าก็เตสะนาในสังขารุปัตติสูตร^{๑๒} อันมีในอุปนริบาท มัชฌิมนิคายปุณแล้ว

^{๑๒}

ม. อ. (บาลี) ๑๔/๑๖๐-๑๗๕/๑๔๗-๑๕๓. ม. อ. (ไทย) ๑๔/๑๖๐-๑๗๕/๒๐๘-๒๑๔.

เหตุคั่งอั้น ปุคคะผู้จักผาณะนาหือสมฤทธิเต้ เป็นคั่งกำปณิธนะผาณะนาคั่งอั้น กี้กวนหือประกอบจ็อบด้วยอังกะ ๕ ประการนั้นแต่ได้อันใดจา ก็อว่า **ปลัทธา สุตตะ สีสั จาคัญจ ปลัทธา** (ปัญญา)

- **หลักทศพิศราชธรรม**

หลักของทศพิศราชธรรมนั้นเป็นหลักการที่นักปกครองหรือผู้นำต้องถือปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองเกิดความศรัทธาในตัวของผู้นำในคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับนี้ มีข้อความที่ปรากฏได้กล่าวไว้ดังนี้

เหตุคั่งอั้น ปุคคะผู้จักผาณะนาหือสมฤทธิเต้ เป็นคั่งกำปณิธนะผาณะนาคั่งอั้น กี้กวนหือประกอบจ็อบ (ชอบ) ติะสะระจะธรรม และตั้งกำผาณะนาหานิปปาน หือป็นได้รอด จอดถึงฝั่งกำหน้าแต่ดีหลี และกี้จักได้ป็นจากค่านป่าอันหนา ก็อว่า **วิญญูสงสารอันหาเก้าหา เหง้าบได้แล**

- **หลักกุศลมูล อกุศลมูล**

ในพระพุทธศาสนาหลักกุศลมูล อกุศลมูล ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่กล่าวถึงการทำความดี การทำชั่วเพราะการทำดีนั้นส่งผลให้จิตผ่องใส ส่วนการทำชั่วนั้นส่งผลทำให้จิตเศร้าหมอง ในคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับนี้ มีข้อความที่ปรากฏได้กล่าวไว้ดังนี้

คนฝูงนั้นเกิดมาพายหน้า เข้าของกี้มีมากนั๊ก มีรูปก้างาม มีกำลังกี้มากนั๊ก เต้าหา สติผญาปัญญาบได้ มีปกติหลังหลงนั๊ก บ่ออาจแจ้งในธรรมอันเป็นกุสละและอกุสละ อันเป็น บุญและเป็นบาป อเสวิตป่า อันเป็งเสพและบ่อเป็งเสพ ก็อว่า กวนกระต่าเป็นมิตรและบ่ กวนกระต่าเป็นมิตร กี้เหตุบได้ฟังธรรมนั้นแหละ กี้อุปมาเป็นคั่งคนฝูงมิเข้าใต้เข้างกี้มาก นั๊ก ป้อยว่ามีตาตั้ง ๒ หากบอดเสียนั้นแล

- **อบายญุมิ ๔ สวรรค์ ๖**

หลักของอบายญุมิ และสวรรค์ มิไว้เพื่อเป็นเครื่องรับรองผลของความประพฤติ ของคนที่ประพฤติความดีหรือสิ่งที่เรียกว่าบุญ และในทางตรงกันข้ามคนที่ประพฤติชั่วหรือ สิ่งทีเรียกว่าบาป ในคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับนี้ มีข้อความที่ปรากฏได้กล่าวไว้ ดังนี้

สูต่านตั้งหลายจุงจักทรงจำไว้ยังธรรมนิปปานสูตร อันประเสริฐนี้เป็นดีเป็ง และ เมตตาทาวนาไปใจ้ว ๆ กี้จักได้ดับเสี่ยยังจาติ จีระรา เปียธิ ตั้งมวล อันมิในวิญญูสงสาร เข้าสู

เวียงแก้วยอดมหาเนรพานบ่ออย่าจะแล้ (นิพพาน) บ่เต้าแต่นั้น แม้นอุปาติกาผู้ใดผู้หนึ่งก็ดี และ มีปะสาต๊ะสัทธา อันเจือไสยินดีในกณแก้วเจ้า ๓ ประการ และยินดีเชิงธรรมนิปพานสูตรอันประเสริฐนี้และ ปู่จาตามชะกุนผู้ห้อยผู้ใหญ่ด้วยคอกไม้ลำเดียน และเข้าน้ำโกจ๊ะนะอาหาร หยาดน้ำอุทิสนาบุญไปหายังพ่อแม่พี่น้องญาติกาอันตายไปสู่ประระโลกพายหน้านั้น แม้นว่าได้ไปเสวยอบายภูมิตั้ง ๔ มินรกเป็นต้นตั้งอัน ก็จักได้ป็นจากนรกแล้ว จักได้อเอาตัวต้นเมื่อเกิดในจันฟ้า ตีอันสุขเกษมด้วยตีปะสั้มปิดตังมวลนั้นบ่ออย่าจะแล้ บ่ออันแม้นว่าพ่อแม่และญาติกาวงศาแห่งคนตั้งหลายผู้ใดผู้หนึ่งและอนิจจะตายไปเป็นเผตเป็นผีเป็ตะวิสัย อสุรกาย อยู่ในถื่อนถ้ำย่านน้ำภูหาฐานะดีใดก็ดี ปุคคะผู้เป็นลูกเป็นหลาน มาแต่้มมาเจียนยังนิปพานสูตร ดวงประเสริฐนี้มาหือเป็นตานและหยาดน้ำอุทิสะส่วนบุญไปหา เขาฝูงอันได้ไปเสวยตุ๊กหือได้ถึงสุข เป็นดั่งมหาศรยฐิตังสองศัวมีย อันเป็นพ่อและแม่แห่งนางอุปาติกาตั้ง ๒ บ่ออย่าจะแล้

ปุคคะหญิงจายตั้งหลายแล้ ผาณะนาหาสุข (ปรารธนา) อันมีในเมืองคนและเมืองฟ้าและเนรพาน (นิพพาน) ดั่งอันก็เปิงเมตตาสัตว์และรักษาศีล ๕ สีล ๘ สีล ๑๐ และหือรู้มูลละลักษณะแห่งศีลก่อน (ลักษณะแห่งศีล) กัันรู้อันเป็นเก้ามูลละแห่งศีลแล้ว และศีลแห่งปุคคะผู้นั้นก็จักจำเริญแห่งปุคคะผู้นั้น และรู้มูลละศีล ๕ ประการนั้น ตามดั่งนัยแห่งฝูงรักษาศีล ก็หือมีความละอายแก่บาป อันหนึ่งหือออกใจแก่สัตว์ตัวน้อยตัวใหญ่ อันมาสับมาตอด หือมิไม่ถิอันรักในสัตว์ตั้งหลาย อันหนึ่งก็มีหือมีใจขุนนา (กรุณา) สัตว์ตั้งหลาย

สรุป หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะได้อกล่าวไว้ ณ ที่ใด ที่ได้กล่าวเป็นหมวดหมู่ หรือแยกออกมากล่าวต่างหากนั้น หมายถึง การยกขึ้นมาอธิบายความเพียงข้อเดียว หลักธรรมเดียวก็ส่งผลต่อการดำรงวิถีชีวิตของคนในสังคมและผู้ที่ได้ศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับล้านนา ซึ่งพระเถรจารย์ได้รจนาไว้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนเองในงานพิธีอุทิสกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับ ดังนั้นหลักธรรมคำสอนที่อยู่ในคัมภีร์เทศน์นิพพานสูตรจึงถ่ายทอดสู่ผู้ที่รับฟังพระธรรมเทศนาโดยตรง พบว่าธรรมะส่วนใหญ่จะการถึงการให้กระทำแต่ความดีงาม ละเว้นในสิ่งที่เป็นความชั่ว และการทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ เพื่อให้ถึงจุดหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน

๓.๔ เปรียบเทียบหลักธรรมในพระไตรปิฎกและนิพพานสูตรฉบับล้านนา

หลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับล้านนามีจำนวนมาพอสมควร เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าหลักธรรมนิพพานสูตรที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและหลักธรรมนิพพานสูตรที่ปรากฏในคัมภีร์ล้านนา มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันเนื่องจากนิพพานสูตรที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นได้มีการแสดงไว้หลายเล่มและมีเนื้อหาที่แตกต่างกัน ส่วนนิพพานสูตรในคัมภีร์ล้านนานั้นมีเพียงฉบับเดียวถึงแม้จะมีการจารต่างวาระเวลากันแต่เนื้อหาเหมือนกัน ดังจะได้แสดงต่อไปนี้

หลักธรรมนิพพานสูตรในพระไตรปิฎก	หลักธรรมที่ปรากฏในนิพพานสูตรฉบับล้านนา
<p>นิพพานสูตร อ.จ. ติก. (บาลี) ๒๐/๕๖/๑๕๔ (ไทย) ๒๐/๕๖/๒๑๕ ว่าด้วยนิพพาน</p> <p>รตุโต ปหิโน ละคราคะ ทุฏฐุ ปหิโน ละคราทะ มุพฺโพ ปหิโน ละครามหะ</p> <p>นิพพานสูตร อ.จ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๓๕/๑๕๐ (ไทย) ๒๑/๑๓๕/๒๕๒. ว่าด้วยเหตุปัจจัยไม่ให้เป็นนิพพานในปัจจุบัน สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่ทราบชัดตาม ความเป็นจริง ๔ อย่าง คือ</p> <p>๑. หานภาคิยา สัจญญาฝ่ายเสื่อม ๒. ฐิติภาคิยา สัจญญาฝ่ายดำรง ๓. วิเสสภาคิยา สัจญญาฝ่ายวิเศษ ๔. นิพเพชภาคิยา สัจญญาฝ่ายชำแรก</p>	<p>พรหมวิหาร ๔ ได้แก่ (เวทฺธอชฺช)</p> <p>๑. เมตตา (เมตฺตว) คือ ความรักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นสุข</p> <p>๒. กรุณา (กฺรฺณว) คือ ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์</p> <p>๓. มุทิตา (มุทิตว) คือ ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี</p> <p>๔. อุเบกขา (อุเบกฺขว) คือ ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ</p> <p>บุญกิริยาวัตร ๓ ได้แก่ (บฺรฺหฺมคิรียวอฏฺฐ)</p> <p>๑. ทานมัย (ตวณฺณเมยฺย) บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน</p> <p>๒. สิลมัย (สิลเมยฺย) บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล</p> <p>๓. ภวานามัย (ภวณฺณเมยฺย) บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา</p>

หลักธรรมนิพพานสูตรในพระไตรปิฎก	หลักธรรมที่ปรากฏในนิพพานสูตรฉบับล้านนา
<p>ของทักษิณา ควรทำอัญชลี เป็นเนื่อนานบุญอันยอดเยี่ยมของโลก ๗ จำพวก คือ</p> <p>๑. บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้พิจารณาเห็นความเป็นสุขในนิพพาน ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง</p> <p>๒. บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้พิจารณาเห็นความเป็นสุขในนิพพาน มีปัญญารู้ความสิ้นอาสวะและสิ้นชีวิตไม่ก่อนไม่หลัง</p> <p>๓. บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้พิจารณาเห็นความเป็นสุขในนิพพาน มีปัญญาหยั่งรู้ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป เขาจึงเป็นอันตราปรินิพพายี</p> <p>๔. บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้พิจารณาเห็นความเป็นสุขในนิพพาน มีปัญญาหยั่งรู้ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป เขาจึงเป็นอุปปหัจจปรินิพพายี</p> <p>๕. บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้พิจารณาเห็นความเป็นสุขในนิพพาน มีปัญญาหยั่งรู้ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป เขาจึงเป็นอสังขารปรินิพพายี</p> <p>๖. บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้พิจารณาเห็นความเป็นสุขในนิพพาน มีปัญญาหยั่งรู้ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป เขาจึงเป็นสสังขารปรินิพพายี</p> <p>๗. บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้พิจารณาเห็นความเป็นสุขในนิพพาน มีปัญญาหยั่งรู้ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป เขาจึงเป็นอุททังโถโตอกนิฏฐคามิ</p>	<p>สังขารรูปัตติสูตร (วชฺฐีอุบฺบิฏฺฐว)</p> <p>แสดงเป็นองค์ธรรม ๕ ประการ ได้แก่</p> <p>๑. สัทธา (วชฺฐว) ความเชื่อ</p> <p>๒. สุตตะ (วชฺฐว) ความสดับรับฟัง (พหูสูต)</p> <p>๓. สีละ (วชฺฐว) รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย</p> <p>๔. จาคะ (วชฺฐว) ความเสียสละ บริจาคสิ่งของ</p> <p>๕. ปัญญา (วชฺฐว) ความรอบรู้ในเหตุดีและชั่ว</p> <p>ทศพิชราชธรรม ๑๐ ประการ ได้แก่ (๑๖๖๑๖๒)</p> <p>๑. ทาน (๑๖๖๑) คือ การให้</p> <p>๒. ศีล (วชฺฐว) คือ การประพฤติสุจริตธรรม</p> <p>๓. ปริจาคะ (๑๖๖๑) คือ การเสียสละทรัพย์สุขส่วนตัว</p> <p>๔. อาชวะ (๑๖๖๐) คือ ความซื่อตรง</p> <p>๕. มัททวะ (๑๖๖๐) คือ ความอ่อนโยน</p> <p>๖. ตบะ (๑๖๖) คือ ความเพียร ความข่มใจ</p> <p>๗. อักโกธะ (๑๖๖๑) คือ ความไม่โกรธ</p> <p>๘. อวิหิงสา (๑๖๖๑) คือ ความไม่เบียดเบียนกตจี</p>

หลักธรรมนิพพานสูตรในพระไตรปิฎก	หลักธรรมที่ปรากฏในนิพพานสูตร ฉบับล้านนา
<p>นิพพานสุขสูตร</p> <p>อง.นวก. (บาลี) ๒๓/๓๔/๓๔๐ (ไทย) ๒๓/๓๔/๕๐๐.</p> <p>ว่าด้วยนิพพานเป็นสุข ซึ่งเป็นคำที่ท่านสารีบุตรกล่าว แต่ท่านพระอุทายีแย้งว่า นิพพานไม่มีเวทนา จะเป็นสุขอย่างไร ? ท่านพระสารีบุตรย้าว่าเป็นได้ แล้วแสดงกามคุณ ๕ และสุขโสมนัสที่อาศัยกามคุณ ๕ เกิดขึ้นเรียกว่ากามสุข และแสดงว่า ในสมาบัติ ๘ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ แต่ละอย่างยังมีสิ่งกดดัน เช่น ปฐมฌานมีสัญญา มนสิการที่ประกอบด้วยกามเป็นสิ่งที่กดดัน แต่ในองค์ธรรมประการที่ ๕ คือ สัญญาเวทิตนโรธ ไม่มีสิ่งกดดัน ฉะนั้นนิพพานจึงเป็นสุข</p> <p>นิพพานสูตร</p> <p>อง.นวก. (บาลี) ๒๓/๔๘/๓๗๔ (ไทย) ๒๓/๔๘/๕๔๐.</p> <p>ว่าด้วยนิพพาน ท่านพระอุทายีถามท่านพระอานนท์ว่า พระผู้มีพระภาคเรียกว่า นิพพานด้วยเหตุเท่าไร ? ท่านพระอานนท์จึงแสดงว่าธรรมแต่อย่างที่เป็นเหตุให้พระผู้มีพระภาคเรียกว่านิพพาน รวม ๕ ประการ กล่าวโดยย่อ คือ การบรรลุอนุปปทวิหารธรรมได้สัมพัทธธรรมนั้น ๆ ด้วยนามกาย อนุปปทวิหาร ๕ ได้แก่ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ และสัญญาเวทิตนโรธ</p>	<p>๕. ขันติ (ขฺลฺล) คือ ความอดทน</p> <p>๑๐. อวิโรธนะ (อวิโรธนะ) คือ ความปฏิบัติตนไม่ผิดทำนองคลองธรรม.</p> <p>กุศลกรรมบถ ๑๐ ทางแห่งความดี กรรมดีอันนำไปสู่สุคติ ได้แก่ (อฏฺฐังกํ ๑๐)</p> <p>๑.๑ กายกรรมมี ๓ อย่าง คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. เว้นจากการปลงชีวิต ๒. เว้นจากการถือเอาของผู้อื่นโดยอาการขโมย ๓. เว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม <p>๑.๒ วจีกรรมมี ๔ อย่าง คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. เว้นจากการพูดเท็จ ๒. เว้นจากการพูดส่อเสียด ๓. เว้นจากการพูดคำหยาบ ๔. เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ <p>๑.๓ มโนกรรมมี ๓ อย่าง คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ไม่คิดอยากได้ของผู้อื่น ๒. ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น ๓. ความเห็นชอบตามคลองธรรม <p>อกุศลกรรมบถ ๑๐ ทางแห่งความชั่วนำตัวเราเข้าสู่อบายภูมิ มี ๑๐ ได้แก่ (อฏฺฐังกํ ๑๐)</p> <p>๑.๑ กายกรรมมี ๓ อย่าง คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การฆ่าตัดชีวิตผู้อื่น ๒. ถือเอาของผู้อื่นโดยอาการขโมย, ลักทรัพย์ ๓. ความประพฤติดิฉินในกาม

สรุป จะเห็นได้ว่าหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีความแตกต่างจากหลักธรรมที่ปรากฏในนิพพานสูตรฉบับล้านนาโดยสิ้นเชิง แต่เป้าหมายสูงสุดของหลักธรรมทั้งในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ฉบับล้านนานั้นจะเป็นสิ่งเดียวกันคือ ความหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง

๓.๕ ประยุกต์หลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์นิพพานสูตร

๓.๕.๑ หลักธรรมในด้านศีล

หลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า เน้นเรื่องของศีลเป็นหลัก โดยจะยึดศีล ๕ ศีล ๘ เป็นหลักในการครองตน ซึ่งก็เป็นความจริงอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่ยังเป็นปุถุชนแต่การยึดศีลเป็นที่พึงข่มยังความสงบทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะใครก็ตามที่ทำผิดศีลย่อมได้รับการติเตียนและได้รับผลของกรรมที่ตนได้กระทำไว้

พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนเรื่องศีลไว้เพื่อเป็นเครื่องมือควบคุมพฤติกรรมไว้ทุกด้าน ทางด้านภายนอกคือ ด้านร่างกาย และทางด้านภายในคือจิตใจด้วย ทั้งสองทางนี้จะต้องเกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์กันตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่จะอำนวยความสะดวกให้การดำเนินชีวิตและที่สำคัญมนุษย์นั้นเป็นสัตว์ประเสริฐที่จะสามารถงดเว้นการกระทำต่าง ๆ มีเว้นจากการเบียดเบียนกันเป็นต้น โดยใช้ศีล ๕ เป็นมาตรฐานในการดำเนินชีวิต เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตคือการอยู่ร่วมกัน^{๑๓} อย่างปกติสุขของคนในสังคมเป็นอันดับแรก ดังพุทธทวณะที่ว่า “ศีลพึงรู้ได้เพราะการอยู่ร่วมกัน”^{๑๔} และอันดับต่อมาก็เพื่อตนเองคือ การเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ การได้โลกสมบัติ และการบรรลุนิพพาน ดังคำสรุปอานิสงส์ของการรักษาศีล ว่า

“สีเลน สุขตี ынติ   สีเลน โภคสมุปทา
สีเลน นิพพุตี ынติ   ตสุมา สีลံ วิโสชเย”

^{๑๓} อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๓๒/๓๗, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑๕๓.

^{๑๔} อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๕๒/๒๑๒, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๕๒/๒๑๕.

ความในจักรวัตติสูตร^๕ และอัครัญญสูตร^๖ ได้พบว่า พระสูตรทั้งสองนี้ได้กล่าวถึงกำเนิดของสังคมมนุษย์ เมื่อเริ่มแรกที่เดิยวมมนุษย์อยู่ด้วยกันอย่างปกติสุข มีการดำเนินชีวิตด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ต่อมาเมื่อมนุษย์มีมากขึ้น ความโลภ ความเกียจคร้าน เข้าครอบงำจิตใจจึงให้มีการสังสมอาหาร มีการแบ่งปันผลผลิตกัน ทำให้ผู้ที่ไม่สามารถควบคุมความโลภได้แสดงพฤติกรรมผิดศีลเป็นเหตุให้เกิดการลักขโมย การกล่าวเท็จ การฆ่าฟันกัน การประพฤติผิดในกามก็เกิดขึ้น เมื่อมีความขัดแย้งเช่นนี้ขึ้นจึงได้มีข้อบัญญัติหรือศีลขึ้น เพื่อให้คนในสังคมหรือชุมชนนั้น ๆ ได้ยึดถือเป็นข้อประพฤติปฏิบัติ

ศีล ๕ จึงเกิดขึ้นเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม และใช้ศีลเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ที่จะพัฒนาขึ้นไปเป็นปัญหาในระดับสังคมต่อไป เพราะศีลธรรมนั้นเป็นเครื่องมือในการกำจัดกิเลสขั้นหยาบของมนุษย์ได้ในบางส่วน ที่จะทำให้นมนุษย์อยู่รวมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข แต่ไม่ทำให้กิเลสตัณหาของมนุษย์หมดสิ้นไปได้ ศีลจึงเป็นเพียงเครื่องมือขั้นพื้นฐานที่จะทำให้มนุษย์พัฒนาตนเองให้ไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้ อันเป็นกระบวนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมตามทัศนะทางพระพุทธศาสนา และศีลตามความหมายในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้แก่

เจตนาคือศีล ความตั้งใจที่จะไม่ล่วงละเมิดจากปณาดิบาตเป็นต้น การกระทำการพูดที่แสดงออกภายนอกโดยจงใจก็ดี ความคิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นชั่วครู่ขณะแล้วผ่านไป ๆ ภายในจิตใจก็ดี การคิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะใดลักษณะหนึ่งก็ดี ความรู้สึกและท่าทีของจิตใจต่อสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ประสบทางตา หู จมูก ลิ้น กายและที่ระลึกรู้หรือนึกขึ้นมาในใจก็ดี ล้วนแต่มีเจตนาประกอบอยู่ทั้งสิ้น เจตนาจึงเป็นเจตน์จันง ความจงใจ การเลือกอารมณ์ของใจ ตัวนำที่หันเหชักพาให้จิตเคลื่อนไหวโน้มน้อมไปหาหรือผละไปจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือมุ่งไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง เป็นหัวหน้าเป็นผู้จัดการ หรือตัวเจ้าก็เจ้าการของจิตว่าจะเอาอะไรไม่เอาอะไรกับเรื่องใดอย่างไร เป็นตัวการจัดแจงแต่งวิถีทางของจิต และในที่สุดก็เป็นตัวการปรุงแต่งจิตนั้นให้ขึ้นไปต่าง ๆ ศีลที่พระสารีบุตรเถระได้พรรณนาไว้ในปฏิสัมภิทามรรคญาณกล่าววว่า

^๕ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๘๐-๑๑๐/๔๕-๖๖, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐-๑๑๐/๕๕-๘๐.

^๖ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๕๐/๑๖๘-๘๓, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๕๐/๘๓-๑๐๑.

“ศีล ๕ คือ การละปาณาติบาตเป็นศีล เวรมณี การงดเว้นเป็นศีล เจตนาเป็นศีล สัจจเป็นศีล การไม่ลวงเป็นศีล ศีลเห็นปานนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อความไม่เดือดร้อนแห่งจิต”^{๑๓}

เจตสิกคือศีล* สิ่งที่เกิดขึ้นกับจิต เป็นนามธรรมเช่นเดียวกับจิต ต่างกันแต่เพียงเจตสิกนั้นเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต เป็นได้ทั้งกุศลและอกุศล ในที่นี้ท่านหมายถึงวิริตเจตสิกคือวิริตที่จะงดเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นต้น

สังวรคือศีล* หมายถึงการสำรวมอินทรีย์คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้รั่วไหลออกไปข้างนอก เพื่องดเว้นจากการประพฤติกายทุจริต วาจทุจริต และการประกอบอาชีพที่ไม่สุจริต คือให้มีความประพฤติดีทางกาย ทางวาจา และประกอบอาชีพที่สุจริต

ไม่ลวงละเมิดคือศีล* หมายถึงการไม่ลวงละเมิดสิ่งที่เราตั้งใจไว้ว่า จะไม่ลวงละเมิดแล้วเราก็ไม่ลวงละเมิดอย่างที่เรตั้งใจไว้ว่าจะไม่ฆ่าสัตว์เป็นต้น

การรักษาศีลตามแนวทางของพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง จะต้องเริ่มที่เจตนาเป็นอันดับแรก คือมีเจตนาเป็นจุดเริ่มต้น จึงกำหนดเจตสิกหรือเจตนาไว้เป็นหลัก เพื่อที่จะงดเว้นจากความชั่วต่าง ๆ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้ความหมายของศีลไว้ในเบญจศีลและเบญจธรรมว่า

“ศีลนั้น เป็นเหมือนบรรทัดสำหรับให้คนประพฤติความดีให้คงที่เปรียบเหมือนผู้แรกจะเขียนหนังสือ ต้องอาศัยเส้นบรรทัดเป็นหลักไปตามนั้น หนังสือที่เขียนจึงจะมีบรรทัดอันตรง ถ้าหาไม่ ตัวหนังสือก็จะขึ้นลงคดคังงูเลื้อย เมื่อชำนาญแล้ว ก็จะเขียนไปได้โดยไม่ต้องมีบรรทัดฉันทใด คนแรกประพฤติความดี ไม่ได้ถืออะไรไว้เป็นหลัก ใจไม่มั่นคงอาจเอนเอียงลงหาทุจริต แม้เพราะโมหะครอบงำ เมื่อบำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์จนเป็นปรกติมารยาทได้แล้ว จึงประพฤติกุศลธรรมอย่างอื่นก็มักยั่งยืนไม่ผันแปร”^{๑๔}

^{๑๓} บุ.ป. (บาลี) ๓๑/๓๕/๔๓. บุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๕/๖๐.

* เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐

^{๑๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีลและเบญจธรรม**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘). หน้า ๒.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของศีลไว้ในพจนานุกรม พุทธศาสตร์ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยว่า “ศีล หมายถึง การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย เป็นการรักษาปรกติตามระเบียบวินัย หรือข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว (The Five Precepts of Morality) เดิมเรียกว่า ”สิกขาบท ๕” เป็นข้อปฏิบัติในการฝึกตน ใครปฏิบัติตามนี้เรียกว่า “มีศีลเบื้องต้น”^{๑๕}

สรุป ศีล หมายถึง ข้อกำหนดหรือข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการเว้นจากทำชั่ว โดยการรักษากาย และวาจาให้เป็นปรกติ เพื่อช่วยให้กิจกรรมของสังคมดำเนินไปได้อย่างปรกติสุข ทั้งส่วนปัจเจกบุคคล และสังคมโดยรวม

อนึ่ง ศีล หมายถึง ข้อกำหนดขั้นต้นที่ใช้สำหรับควบคุมความประพฤติหรือพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมให้ดำเนินชีวิตไปอย่างปรกติสุข กลมกลืนไปกับปัจจัยทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยให้มนุษย์สำรวมกาย วาจา ไม่ให้ไปล่วงเกินตนเองและผู้อื่น และเมื่อมนุษย์เราได้ประพฤติหรือปฏิบัติตามสังคมก็จะสงบสุข

๓.๕.๑.๑ ประเภทของศีล

ศีลในพระพุทธศาสนานั้นเกี่ยวข้องกับความประพฤติและการหาเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบด้วยกฎหมายของบ้านเมืองและไม่ผิดจากทำนองคลองธรรม โดยมุ่งเน้นไปที่ประโยชน์แก่กุลแก่ตนเองเป็นอันดับแรก ลำดับต่อไปก็เพื่อบุคคลรอบข้างและสังคม ทั้งนี้ก็เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปรกติสุข

อนึ่ง ศีลแบ่งเป็น ๔ โดยเป็นภิกษุศีล คือสิกขาบทที่ทรงบัญญัติปวารณภิกษุทั้งหลายและสิกขาบททั้งหลายที่ภิกษุเหล่านั้นจำต้องรักษาโดยเป็นพระบัญญัติสำหรับภิกษุ ภิกษุณีศีล คือสิกขาบทที่ทรงบัญญัติปวารณภิกษุณีทั้งหลาย และสิกขาบทที่ภิกษุณีเหล่านั้นจำต้องรักษาโดยเป็นพระบัญญัติสำหรับภิกษุณี อนุสัมปັນนศีล คือศีล ๑๐ ของสามเณรและสามเณรีทั้งหลาย และคหฬฐศีล คือศีล ๕ ของอุบาสกอุบาสิกา โดยเป็นนิจศีลหรือเมื่อมีอุตสาหะ สิกขาบท ๑๐ หรือ สิกขาบท ๘ โดยเป็นองค์อุโบสถ โดยเป็นปกติศีล คือภาวะที่ไม่ล่วงศีล ๕ ของมนุษย์ อาจารย์ศีลคือมรรยาทและจารีตของตน ๆ ธรรมศีล คือศีลของมารดาพระโพธิสัตว์ และปัพพเหตุศีล คือศีลในชาตินั้น ๆ ของสัตว์ผู้มีสันดานหมดจด

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์, ฉบับประมวลธรรม (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), ข้อ ๒๓๐ หน้า ๒๐๖.

ทั้งหลายมีพระมหากัสสปะเป็นต้น และของพระโพธิสัตว์ และโดยเป็นปาฏิโมกขสังวรศีล คือศีลที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุในพระศาสนานี้สำรวมด้วยปาฏิโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรมีปกติเห็นภัยที่เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย” อินทรีย์สังวรศีล คือศีลที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุนั้น เห็นรูปด้วยตาแล้ว ไม่ถือเอานิมิต ไม่ถือเอาโดยพยัญชนะ ฯลฯ ถึงความสำรวมในอินทรีย์คือใจ” อาชีวะปาริสุทธศีล คือการงดเว้นจากมิถฉาชีวะ อันเป็นไปด้วยอำนาจการละเมิดสิกขาบท ๖ เพราะมีอาชีวะเป็นเหตุและด้วยอำนาจกรรมอันลามก เช่นการล่อลวง การป้อยอ การบีบบังคับ เป็นต้น และปัจฉยสันนิสิตศีล คือการบริโภคน้ำจืด ๔ อันบริสุทธด้วยการพิจารณาโดยแยกคายแล้วใช้จิวรว่าเพียงเพื่อบำบัดความหนาว เป็นต้น

ศีลแบ่งออกเป็น ๕ อย่าง โดยเป็นปาริสุทธศีล^{๒๐} มีปริยัตติปาริสุทธศีลเป็นต้น พระสารีบุตรเถระท่านได้กล่าวไว้ในคัมภีร์ปฎิสัมภิตาว่า “ศีล ๕ ประการคือ ปริยัตติปาริสุทธศีล คือศีลของอนุสัมบันทั้งหลายที่มีสิกขาบทที่หาที่สุดมิได้ ปริบูรณ์ปาริสุทธศีล คือศีลของกัลยาณปุถุชน ผู้ไม่ยินดีในร่างกายและชีวิต ย่อมสละชีวิตได้ อปรามัญฐปาริสุทธศีล คือศีลของพระเสขะ ๗ จำพวก ปฏิปัสสันตพริสุทธศีล คือศีลของพระจिณาสพทั้งหลาย

อนึ่ง ศีลแบ่งเป็น ๕ โดยเป็นปหานศีล คือการละปาณาติบาตเป็นต้น เวรมณีสีล คือการงดเว้นจากปาณาติบาตเป็นต้น เจตนาศีล คือเจตนาของผู้เว้นจากทุจริตทางกายมีปาณาติบาตเป็นต้นและของผู้บำเพ็ญวัตรปฏิบัติ สังวรศีล คือสังวรทั้ง ๕ ประการ หรือการงดเว้นจากวัตถุที่ประจวบข้าวของผู้กลัวบาป และอวิติกมศีล คือความไม่ล่วงละเมิดทางกายทางวาจาของผู้สมาทานศีลแล้ว^{๒๑} เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติโดยตรงแก่บุคคลและสังคม จึงแยกศีลออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. ศีลสำหรับฆราวาสหรือคฤหัสถ์ (ชาวบ้านทั่วไป) เพื่อเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติภายนอกทางกาย และทางวาจา สำหรับผู้ประพฤติปฏิบัติตาม ให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ชอบด้วยกฎหมายของบ้านเมืองและศีลธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข

๒. ศีลสำหรับบรรพชิตหรือนักบวช พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เพื่อให้มีสภาพเกื้อกูลที่สุดแก่การปฏิบัติที่มุ่งตรงต่อจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา และการเผยแพร่ความดีงามที่เกิดจากการปฏิบัติเช่นนั้นให้กว้างออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ด้วย

^{๒๐} ชุ.ป. (บาลี) ๓๑/๓๓/๔๓, ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๓/๕๗.

^{๒๑} วิ. อ. (บาลี) ๑/๑/๑๒. วิ. อ. (ไทย) /๑/๑/๒๒.

เหตุดังกล่าวพระพุทธเจ้าตรัสว่า “คูกริกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการคือ เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแก่สงฆ์ ๑ เพื่อข่มบุคคลผู้เกี้ยว ๑ เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม ๑ เพื่อถือตามพระวินัย ๑^{๒๒}

ในที่นี้หมายเอาเฉพาะศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเท่านั้น เพราะเป็นระเบียบความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัวและผู้ที่เกี่ยวข้อง ตลอดถึงการหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบธรรม เพื่อปิดกั้นการกระทำที่สังคมหรือชุมชนนั้นไม่ยอมรับ ทั้งยังเป็นการส่งเสริมการทำความดี และการสร้างความสัมพันธ์อันดีงาม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปรกติสุขของคนในสังคมนั้น ๆ

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ ๒ ระดับคือ ระดับโลกิยะ ทรงเน้นถึงหลักการดำเนินชีวิต และระดับโลกุตตระ ทำชีวิตให้พ้นจากบ่วงของสังสารวัฏฏ์ แต่ในที่นี้ผู้วิจัยจะเน้นเฉพาะระดับโลกิยะเท่านั้น ชั้นโลกิยะนั้นพระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์ทุกคนมีความสุข มีความสงบ มีเอกภาพ มีความเสมอภาคกัน คำสอนเหล่านี้ทั้งหมดได้ตั้งอยู่บนรากฐานของการดำเนินชีวิตด้วยศีล ๕ เพื่อให้มีคุณธรรม มีเมตตา กรุณาต่อทุกชีวิตที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ให้ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปรกติสุข^{๒๓} ไม่เดือดร้อน ศีล ๕ ประการนั้น คือ

ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปทํ สมာทियามิ ข้าพเจ้าสมาทานซึ่งสิกขาบท คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเองและไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า

อทินนาทานา เวรมณี สิกขาปทํ สมာทियามิ ข้าพเจ้าสมาทานซึ่งสิกขาบท คือ เว้นจากการลัก , น้อ ของผู้อื่นด้วยตนเอง และไม่ใช้ให้ผู้อื่นลัก น้อ

กาเมสุมิจฉานารา เวรมณี สิกขาปทํ สมာทियามิ ข้าพเจ้าสมาทานซึ่งสิกขาบท คือ เว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม

มูสาวาทา เวรมณี สิกขาปทํ สมာทियามิ ข้าพเจ้าสมาทานซึ่งสิกขาบท คือ เว้นจากการพูดเท็จ คำไม่เป็นจริง และคำล่อลวง อำพรางผู้อื่น

^{๒๒} วิ. มหา. (บาลี) ๑/๒๗/๒๐. วิ. มหา. (ไทย) ๑/๑๕/๒๘ วิ. มหา. (ไทย) ๒/๒๕๖/๔๒๐.

^{๒๓} อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๒๕-๑๒๖๑๔๕-๗/. อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๒๔-๑๒๕/๑๕๐-๔.

สุราเมรยมชฺชปมาทภูฏานา เวมณี สิกฺขาปทํ สมาทियามิ^{๒๔} ข้าพเจ้าสมาทานซึ่งสิกขาบท คือ เว้นจากการดื่มสุรา เมรย เครื่องดองของทำใจให้คลั่งไคล้ต่าง ๆ

ลักษณะของหลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเป็นเสมือนสายฝนที่ตกลงมา บุคคลที่ต้องการก็เพียงแค่เปิดภาชนะรองรับเอาเท่านั้น แต่ในขณะที่เดียวกันถ้าใครปิดภาชนะก็ไม่ได้น้ำฝน ไม่มีการบังคับให้ผู้ใดผู้หนึ่งรับเอาเป็นการเฉพา พระพุทธเจ้าเป็นเพียงชี้โทษของการละเมิด และแสดงอานิสงส์ของการรักษาศีล ๕ ส่วนใครจะรักษาหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับตามความพอใจของบุคคลผู้นั้น ไม่มีการบังคับควบคุม พระพุทธเจ้าทรงเคารพความคิดเห็นความเข้าใจในเหตุและผลของมนุษย์ทุกคนโดยไม่ลำเอียงข้างผู้ใด

ศีล ๘ หรืออุโบสถ คือ ข้อห้ามที่เพิ่มมาจากศีล ๕ หากพิจารณาแล้วจะพบว่าสิ่งที่เพิ่มมานั้นเป็นการดำรงมัตถจริยธรรม ไม่ให้เพลิดเพลนไปกับสัมผัสต่าง ๆ ฉะนั้น ศีล ๘ จึงเป็นเครื่องมือในการขัดเกลาขจัดกิเลสตนเอง ผู้ที่มีเป้าหมายนี้มั่นคงอยู่ในใจเข้ารักษาศีล ๘ เมื่อรู้ชัดถึงเป้าหมายของศีลและปฏิบัติตนเพื่อเป้าหมายนั้นอย่างซื่ออย่างตรง ศีลก็จะบริสุทธิ์เป็นธรรมชาติโดยไม่ต้องฝืนระวัง ศีล ๘ ประการ ได้แก่

ปาณาติปาตา เวมณี สิกฺขาปทํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าสมาทานซึ่งสิกขาบท คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์

อทินนาทานา เวมณี สิกฺขาปทํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าสมาทานซึ่งสิกขาบท คือ เว้นจากการลักสิ่งของที่ผู้อื่นมิได้ให้

อพฺรหฺมจฺริยา เวมณี สิกฺขาปทํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าสมาทานซึ่งสิกขาบท คือ เว้นจากการประพฤติดิพพรหมจรรย์

มุสฺสาวาทา เวมณี สิกฺขาปทํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าสมาทานซึ่งสิกขาบท คือ เว้นจากการพูดปด พูดต่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อ

สุราเมรยมชฺชปมาทภูฏานา เวมณี สิกฺขาปทํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าสมาทาน ซึ่งสิกขาบท คือ เว้นจากการดื่มสุราเมรย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

วิกาลโภชนา เวมณี สิกฺขาปทํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าสมาทาน ซึ่งสิกขาบท คือ เว้นจากการบริโภคอาหารในยามวิกาล (หลังเที่ยงถึงวันใหม่)

^{๒๔} อภ.วิ. (บาลี) ๓๕/๓๐๓-๓๑๓/๒๔๕-๓๕๖, อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๓๐๓-๓๑๓/๔๔๖-๔๕๔.

นจจคิตวาทิตวิสูกทสุสนา มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสณฺฐานา เวมณฺธิ
 สิกฺขาปทํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าสมาทานซึ่งสิกขาบท คือ เว้นจากการฟ้อนรำขับร้อง ประโคม
 คนตรี และประดับร่างกายด้วยดอกไม้ของหอม เครื่องประดับ เครื่องทา เครื่องหอม

อุจฺจาสยณมหาสยนา เวมณฺธิ สิกฺขาปทํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าสมาทาน ซึ่งสิกขาบท
 คือ เว้นจากการนั่งนอนเหนือเตียงตั้ง ที่เท้าสูงเกิน ภายในมีนุ่นหรือสำลี

ศีล ๑๐ ประการ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับสามเณร เพื่อเป็นระเบียบในหมู่คณะ
 เพราะสามเณรนับว่าเป็นเหล่าก่อนของพระภิกษุ หมายถึง สามเณรเป็นศาสนาทายาทที่จะ
 ช่วยกันศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ถ้าสามเณรหมั่นศึกษาหาความรู้ตามหลักธรรมคำสอน
 งดเว้นในข้อที่ห้าม และปฏิบัติตามหลักการเรียนรู้แล้วนำเข้าสู่ภาคปฏิบัติ ดังคำที่ว่า วิชชา
 จรณสัมปັນโน ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ นับว่าเป็นศาสนทายาทที่ดี สามารถจะสืบทอด
 สืบต่ออายุพระพุทธศาสนาต่อไปได้ ศีล ๑๐ ประการนั้น ได้แก่

ปาณาติปาตา เวมณฺธิ สิกฺขาปทํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าสมาทานซึ่งสิกขาบท คือ เว้น
 จากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเองและไม่ช่วยให้ผู้อื่นฆ่า

อทินนาทานา เวมณฺธิ สิกฺขาปทํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าสมาทานซึ่งสิกขาบท คือ เว้น
 จากการลัก , น้อ ของผู้อื่นด้วยตนเอง และไม่ช่วยให้ผู้อื่นลัก น้อ

อพฺรหฺมจฺริยา เวมณฺธิ สิกฺขาปทํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าสมาทานซึ่งสิกขาบท คือ เว้น
 จากอสังกรรม กรรมอันเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์

มุสาวาทา เวมณฺธิ สิกฺขาปทํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าสมาทานซึ่งสิกขาบท คือ เว้นจาก
 การพูดเท็จ คำไม่เป็นจริง และคำล่อลวง อำพรางผู้อื่น

สุราเมรยมชฺขปมาทณฺฐานา เวมณฺธิ สิกฺขาปทํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าสมาทานซึ่ง
 สิกขาบท คือ เว้นจากการดื่มสุรา เมรัย เครื่องคองของทำใจให้คลั่งไคล้ต่าง ๆ

วิกาลโภชนา เวมณฺธิ สิกฺขาปทํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าสมาทานซึ่งสิกขาบท คือ เว้น
 จากบริโภคอาหารในเวลาวิกาล

นจจคิตวาทิตวิสูกทสุสนา เวมณฺธิ สิกฺขาปทํ สมาทियามิ ข้าพเจ้าสมาทานซึ่ง
 สิกขาบท คือ เว้นจากพูด ฟัง ฟ้อนรำ ขับร้องและประโคมเครื่องดนตรีต่าง ๆ และดูการเล่นที่
 เป็นข้าศึกแก่กุศล

มาลาคนุชวิเลปน ธารณมณฑลวิภูษณภูฐานา เวมณี สิกุขาปทํ สมอาทิตย์ามิ
ข้าพเจ้าสมათานซึ่งสิกขาบท คือ เว้นจากการตัดทรงดอก การใช้ของหอมเครื่องประทีนผิว

อุจจาสนนมหาสยนา เวมณี สิกุขาปทํ สมอาทิตย์ามิ ข้าพเจ้าสมათาน ซึ่ง
สิกขาบท คือ เว้นจากนั่ง นอน เหนือเตียง ตั่ง มีเท้าสูงเกินประมาณ และที่นั่ง ที่นอนอันสูง
ใหญ่ ภายในใสนุ่นและสำลี อาสนะอันวิจิตรไปด้วยลวดลายงามด้วยเงินทองต่าง ๆ

ชาตรุปรชตปฏิกุคคณา เวมณี สิกุขาปทํ สมอาทิตย์ามิ ข้าพเจ้าสมათานซึ่ง
สิกขาบท คือ เว้นจากการรับเงินทอง

กล่าวโดยสรุปก็คือ ศิลเป็นเครื่องมือสนับสนุนการทำความดีอันเป็นจุดมุ่งหมาย
ของชีวิตและทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างเรียบร้อย ศิลเป็นความงามเบื้องต้นใน
พระพุทธศาสนา พระสีวลเถระได้กล่าวสรรเสริญคุณค่าของศิลไว้ว่า

“ศิลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้ง เป็นบ่อเกิดแห่งคุณความดีทั้งหลาย และเป็นประธาน
แห่งธรรมทั้งหวง เพราะฉะนั้น พึงชำระศิลให้บริสุทธิ์”^{๒๕}

๓.๕.๒ หลักธรรมในด้านสมาธิ

ในคัมภีร์ไบบลานล้านนาได้กล่าวถึงเรื่องสมาธิไว้โดยตรงโดยอ้อม ซึ่งการขยาย
ความจะต้องอาศัยพระไตรปิฎกคัมภีร์วิสุทธิมรรคขยายความเพิ่มเติมเพราะจะได้เข้าใจในเนื้อหา
ในเรื่องของสมาธิมากขึ้น ความมุ่งหมายของสมาธิที่ใช้อย่างถูกต้อง ที่เรียกว่า สัมมาสมาธิ
นั้น ตามทรรสนะของพระพุทธศาสนา คือ สมาธิเพื่อปัญญา ดังพระบาลีว่า “สมาธิ
ยถาภูตญาณทสฺสเนตถาย” สมาธิเพื่ออรรถคือ ยถาภูตญาณทสฺสเนบั้ง และว่า “สมาธิ โข
อานนุทยถาภูตญาณทสฺสเนตถโย ยถาภูตญาณทสฺสเนนีสโโส ฯ” สมาธิเพื่ออรรถ คือ
ยถาภูตญาณทสฺสเนบั้ง^{๒๖} ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาสมาธิเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกาม สังัดจาก
อกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุข เกิดแต่วิเวกอยู่ เชนบรรลุตฤติ
ญาณ มีความผ่องใสแห่งจิตภายในเป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะ
วิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เธอมีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ

^{๒๕} พุ. เถร. (บาลี) ๒๖/๖๑๒/๓๕๓. พุ. เถร. (ไทย) ๒๖/๖๑๒/๔๔๕.

^{๒๖} อญ. ทสก. (บาลี) ๒๔/๑/๒, เอกาทสก. (บาลี) ๒๔/๑/๒๕๘, อญ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑/๑,
อญ. เอกาทสก. (ไทย) ๒๔/๑/๒๕๘.๓๘๕.

เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไปบรรลุดุติยฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เชนบรรลุดุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข ละทุกข์ และดับโสมนัสก่อน ๆ ได้ มีอุเบกขา เป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่นี้ เรียกว่า สัมมาสมาธิ^{๒๗}

สมาธิมี ๔ อย่าง ได้แก่

หมวดที่ ๑ ได้แก่

๑. สมาธิในกามภูมิ คือ การสละทิ้งนิเวศน์แต่ละอย่างในนิเวศน์ ๕ โดยธรรมที่เป็นข้าศึกกัน และการรักษาไว้ซึ่งธรรมอันเป็นข้าศึกของนิเวศน์

๒. สมาธิในรูปภูมิ คือ ฌาน ๔

๓. สมาธิในอรูปภูมิ คือ ฌานในอรูปภูมิ ๔ และกุศลวิบาก

๔. สมาธิที่ไม่นับเนื่องในสมาธิเหล่านั้น คือ สมาธิที่นับเนื่องในมรรค ๔

และผล

หมวดที่ ๒ ว่าด้วยปฏิบัติ ๔ ได้แก่^{๒๘}

๑. ทุกขาปฏิบัติ ทันทาภิญญา คือ การปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า

๒. ทุกขาปฏิบัติ จิปปาภิญญา คือ การปฏิบัติลำบาก แต่รู้ได้เร็ว

๓. สุขขาปฏิบัติ ทันทาภิญญา คือ การปฏิบัติสะดวก แต่รู้ได้ช้า

๔. สุขขาปฏิบัติ จิปปาภิญญา คือ การปฏิบัติสบาย ทั้งรู้ได้เร็ว

ในปฏิบัติ ๔ ข้อนี้ ท่านพระอุปัชฌาย์ได้จำแนกไว้ในบุคคลได้ ๔ ประเภท

คือ

บุคคลผู้มีปฏิบัติข้อที่ ๑ มีระคะแรงกล้า

บุคคลผู้มีปฏิบัติข้อที่ ๒ มีระคะเบาบาง

บุคคลผู้มีปฏิบัติข้อที่ ๓ มีอินทรีแก่กล้า

บุคคลผู้มีปฏิบัติข้อที่ ๔ มีอินทรีอ่อนกำลัง

^{๒๗} ศ. ม. (บาลี) ๑๕/๕๒๓-๕๓๔/๔๔๘-๕. ศ. ม. (ไทย) ๑๕/๕๒๓-๕๓๔/๒๖๓.

^{๒๘} อ.จ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๖๑,๑๖๘/๒๓๐-๒๓๖, อ.จ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๖๑,๑๖๘/๒๒๖-

บุคคลผู้มีราคะแรงกล้า แต่มีอินทรีย์อ่อนกำลัง การปฏิบัติย่อมเป็นไปด้วยความลำบาก เธอได้สมาธิพร้อมด้วยความรู้แจ้งช้า

บุคคลผู้มีราคะแรงกล้าและอินทรีย์แก่กล้า การปฏิบัติย่อมเป็นไปด้วยความลำบาก แม้กระนั้นเธอก็ได้สมาธิพร้อมด้วยความรู้แจ้งเร็ว

บุคคลผู้มีราคะเบาบางและมีอินทรีย์อ่อนกำลัง การปฏิบัติย่อมเป็นไปด้วยความสะดวก แม้กระนั้นเธอก็ได้สมาธิพร้อมด้วยความรู้แจ้งช้า

บุคคลผู้มีราคะเบาบางและมีอินทรีย์แก่กล้า การปฏิบัติย่อมเป็นไปด้วยความสะดวก เธอได้สมาธิพร้อมด้วยความรู้แจ้งเร็ว

ความแรงกล้าแห่งราคะ บุคคลผู้มีราคะแรงกล้าจึงเอาชนะราคะได้ด้วย ความยากลำบาก การปฏิบัติของเขาจึงเป็นไปด้วยความลำบาก

ความอ่อนกำลังแห่งอินทรีย์ บุคคลผู้มีอินทรีย์อ่อนกำลังจึงต้องปฏิบัติกัมมัฏฐานด้วยความอดสาหะเป็นเวลานาน และกระตุ้นพุทธิปัญญาที่เลื่อยซาอยู่ให้ตื่นขึ้นเธอจึงเชื่อว่าผู้มีอินทรีย์อ่อนกำลัง

ความสำคัญของปฏิปทาอีกอย่างหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ดังต่อไปนี้

ภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทา ๔ นี้ ฯลฯ คือ^{๒๕}

ทุกขาปฏิปทา ทันทาภิญญา คือ ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า

ทุกขาปฏิปทา จิปปาภิญญา คือ ปฏิบัติลำบาก แต่รู้ได้เร็ว

สุขาปฏิปทา ทันทาภิญญา คือ ปฏิบัติสะดวก ทั้งรู้ได้ช้า

สุขาปฏิปทา จิปปาภิญญา คือ ปฏิบัติสะดวก แต่รู้ได้เร็ว

ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้าเป็นไฉน บุคคลบางคนเคยปกติเป็นคนมีราคะแรงกล้า ได้รับทุกข์โทมนัสที่เกิดเพราะราคะเนื่อง ๆ บ้าง โดยปกติเป็นคนมีโทสะกล้า ได้รับทุกข์โทมนัสที่เกิดเพราะโทสะเนื่อง ๆ บ้างโดยปกติเป็นคนมีโมหะกล้า ได้รับทุกข์โทมนัสที่เกิดเพราะโมหะเนื่อง ๆ บ้าง อินทรีย์ ๕ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ของเขาก็อ่อน เพราะอินทรีย์ ๕ นี้อ่อน เขาย่อมบรรลุนันตริยคุณเพื่อความสิ้นอาสวะได้ช้า นี้เรียกว่า ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๖-๒๓๕.

ปฏิบัติลำบาก แต่รู้ได้เร็วเป็นไฉน บุคคลบางคนคอยปฏิบัติเป็นคนมีราคะแรงกล้า ได้รับทุกข์โทมนัสที่เกิดเพราะราคะเนื่อง ๆ บ้าง โดยปกติเป็นคนมีโทสะกล้า ได้รับทุกข์โทมนัสที่เกิดเพราะโทสะเนื่อง ๆ บ้าง โดยปกติเป็นคนมีโมหะกล้า ได้รับทุกข์โทมนัสที่เกิดเพราะโมหะเนื่อง ๆ บ้าง อินทรีย์ ๕ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ของเขาแก่กล้า เพราะอินทรีย์ ๕ นี้แก่กล้า เขาย่อมบรรลุนันทริยคุณเพื่อความสิ้นอาสวะได้เร็ว นี้เรียกว่าปฏิบัติลำบาก แต่รู้ได้เร็ว

ปฏิบัติสะดวก แต่รู้ได้ช้าเป็นไฉน บุคคลบางส่วนโดยปกติมิใช่เป็นคนมีราคะกล้า มิใคร่ได้รับทุกข์โทมนัสที่เกิดเพราะราคะ มิใช่เป็นคนมีโทสะกล้า มิใคร่ได้รับทุกข์โทมนัสที่เกิดเพราะโทสะ อนึ่ง โดยปกติมิใช่เป็นคนมีโมหะกล้า มิใคร่ได้รับทุกข์โทมนัสที่เกิดเพราะโมหะ อินทรีย์ ๕ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ของเขาก็อ่อน เพราะอินทรีย์ ๕ นี้อ่อน เขาย่อมบรรลุนันทริยคุณเพื่อความสิ้นอาสวะได้ช้า นี้เรียกว่า ปฏิบัติสะดวก แต่รู้ได้ช้า

ปฏิบัติสะดวก ทั้งรู้ได้เร็วเป็นไฉน บุคคลบางคนโดยปกติ มิใช่เป็นคนมีราคะกล้า มิใคร่ได้รับความทุกข์โทมนัสที่เกิดเพราะราคะ มิใช่เป็นคนมีโทสะกล้า มิใคร่ได้รับทุกข์โทมนัสที่เกิดเพราะโทสะ อนึ่ง โดยปกติมิใช่เป็นคนมีโมหะกล้า มิใคร่ได้รับทุกข์โทมนัสที่เกิดเพราะโมหะอินทรีย์ ๕ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ของเขาแก่กล้า เพราะอินทรีย์ ๕ นี้แก่กล้า เขาย่อมบรรลุนันทริยคุณเพื่อความสิ้นอาสวะได้เร็ว นี้เรียกว่า ปฏิบัติสะดวก ทั้งรู้ได้เร็ว

หมวดที่ ๓ ได้แก่

๑. ปริตตสมาธิ ปริตตารัมมณะ คือ สมาธินิดหน้อย มีอารมณ์นิคหน้อย หมายความว่า สมาธิที่ไม่สามารถดำรงมั่นอยู่กับจิตและอารมณ์ที่อ่อนได้

๒. ปริตตสมาธิ อัมปมาณารัมมณะ คือ สมาธินิดหน้อย มีอารมณ์ประมาณไม่ได้ หมายความว่า สมาธิที่ไม่สามารถดำรงมั่นอยู่กับจิตและอารมณ์แรงได้

๓. อัมปมาณสมาธิ ปริตตรัมมณะ คือ สมาธิประมาณไม่ได้ มีอารมณ์นิคหน้อย หมายความว่า สมาธิที่สามารถดำรงอยู่กับจิตและอารมณ์ที่อ่อนได้

๔. อัมปมาณสมาธิ อัมปมาณารัมมณะ คือ สมาธิประมาณไม่ได้ มีอารมณ์ประมาณไม่ได้ หมายความว่า สมาธิสามารถดำรงมั่นอยู่กับจิตและอารมณ์ที่แรงได้

หมวดที่ ๔ ได้แก่

๑. นันทสมาธิ คือ สมาธิที่บรรลุได้โดยอาศัยนันทะ
๒. วิริยสมาธิ คือ สมาธิที่บรรลุได้โดยอาศัยวิริยะ
๓. จิตตสมาธิ คือ สมาธิที่บรรลุได้โดยอาศัยจิต
๔. วิมังสาสมาธิ คือ สมาธิที่บรรลุได้โดยอาศัยวิมังสา

หมวดที่ ๕ ได้แก่

๑. สมาธิที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบรรลุ แต่สาวกไม่ได้บรรลุ คือ มหากรุณาสมาธิ (มหากรุณาสมาบัติ) และยมกปาฏิหาริยสมาธิ
๒. สมาธิที่สาวกบรรลุ แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ได้บรรลุ คือ เสขิยผลสมาธิ
๓. สมาธิที่ทั้งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบรรลุและสาวกก็บรรลุ คือ อนุบุพวิหารสมาธิ ๕ อย่าง และอเสขิยผลสมาธิ
๔. สมาธิที่ทั้งพระผู้มีพระภาคเจ้าและสาวกต่างก็ไม่ได้บรรลุ คือ อตัณญาสมาธิ

หมวดที่ ๖ ได้แก่

๑. สมาธิที่เป็นเหตุแห่งความเกิด ไม่ได้เป็นเหตุแห่งความดับ คือ กามาวจรกุศลสมาธิ และการมาวจรอกุศลสมาธิ
๒. สมาธิที่เป็นเหตุแห่งความดับ ไม่ได้เป็นเหตุแห่งความเกิด คือ จตุราริยมัคคสมาธิ (สมาธิในมรรค ๔)
๓. สมาธิที่เป็นทั้งเหตุแห่งความเกิดและความดับ คือ รูปาวจรและอรูปาจรกุศลสมาธิ ของเสขบุคคลและสาธารณชน
๔. สมาธิที่ไม่ได้เป็นทั้งเหตุแห่งความเกิดและความดับ คือ อริยผลสมาธิและอารัมมณสมาธิ

หมวดที่ ๗ ได้แก่

๑. ปฐมฌาน คือ ความหลุดพ้นจากนิวรณ์ ๕ ความบริบูรณ์แห่งวิตก วิจารณ์ ปีติ สุข จิตเตกัคคตา (ความที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง)
๒. ทุตติฌาน คือ ความพ้นไปจากวิตก วิจารณ์ และความบริบูรณ์แห่งองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ ปีติ สุข จิตเตกัคคตา

๓. ตติยฌาน คือ ความหลุดพ้นไปจากปีติ และความบริบูรณ์แห่งองค์ประกอบ
๒ อย่าง คือ สุข จิตเตกัคคตา

๔. จตุตถฌาน คือ ความพ้นไปจากสุข และความบริบูรณ์แห่งอุเบกขาและจิตเตกัคคตา

ความสำคัญของการบรรลุรูปฌานดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ดังต่อไปนี้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ละข้ออันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตอันเป็นเหตุทำ
ปัญญาให้อ่อนกำลังลงได้แล้ว สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก
วิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่เวกอยู่ บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็น
ธรรมผุดขึ้น เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่
 ฯลฯ เธอมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกายเพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌาน
ที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้ที่มีอุเบกขา มีสติสุขอยู่เป็นสุข ฯลฯ เธอ
บรรลุจตุตถฌานไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ และดับโสมนัสก่อนได้ เป็นผู้มี
อุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่^{๑๐๐}

จากข้อความที่ยกมาแสดงให้เห็นความสำคัญของสมาธิที่นำมาใช้ในทางที่ถูกต้อง
ย่อมได้รับผลที่ดีให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือพระนิพพาน จึงกล่าวได้ว่า
จุดหมายหมายของการฝึกสมาธิอยู่ที่การบรรลุนิพพานและนิพพานก็คือเป็นจุดหมายของ
พระพุทธศาสนา เป็นสภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์ ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายเป็นสังขตะก็ดี เป็นอสังขตะก็ดี มีประมาณเพียงใด วิราจธรรม เรา
กล่าวว่า เป็นเลิศแห่งธรรมเหล่านั้น

วิราจธรรมนี้คืออะไร วิราจธรรมนี้ คือ ธรรมเป็นที่สร้างมา เป็นที่กำจัดความ
กระหาย เป็นที่ถอนอาลัย เป็นที่ตัดวัฏฏะ เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่สำรอก (ตัณหา) เป็นที่ดับ
(ตัณหา) คือ “นิพพาน” เป็นต้น^{๑๐๑}

ดังนั้น สมาธิจึงชื่อว่า เป็นประธานแห่งธรรมเหล่านั้นแม้ทั้งหมดเพราะกุศล
ธรรมทั้งปวงสำเร็จด้วยสมาธิ เหมือนขื่อฟ้าเรือนยอดชื่อว่า เป็นประธานของทัพสัมมาภาวะ
ของเรือนที่เหลื่อเพราะเป็นเครื่องยึดไว้ เพราะฉะนั้น พระนาคเสนเถระจึงถวายพระพรว่า
มหาบพิตร ไม้จันทร์ทั้งหลายไม่ว่าอันใดแห่งเรือนยอด ไม้จันทร์ทั้งหมดเหล่านั้นไปรวมที่

^{๑๐๐} ตี. สฟา. (บาลี) ๑๘/๓๓๒-๓๓๔/๓๕๐-๓๕๒. ตี. สฟา. (ไทย) ๑๘/๓๓๒-๓๓๔/๒๔๐-๒๔๒.

^{๑๐๑} วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๘๘-๘๙/๒, วิสุทธิ. (ไทย) ๒/๑๔๖-๑๔๗/๒.

ยอดเรือนน้อมไปที่ยอด ไปประชุมกันที่ยอด เจื่อมไปที่ยอด ยอดเรือน บัณฑิตกล่าวว่า เป็น เลิศกว่าไม้จันทร์เหล่านั้น ฉันทิ ขอลววยพระพรหมหาวพิตร กุศลธรรมไม่ว่าชนิดใด กุศล ธรรมเหล่านั้นทั้งหมดก็มีสมาธิเป็นหัวหน้า น้อมไปสู่สมาธิ ประชุมลงที่สมาธิ เจื่อมไปสู่ สมาธิ สมาธิ บัณฑิตเรียกว่า เป็นเลิศกว่ากุศลธรรมเหล่านั้น ฉันทิ^{๓๒} สมาธิชื่อว่า มีความ ไม่ฟุ้งซ่านเป็นลักษณะ เพราะไม่ให้สหชาตธรรมทั้งหลายฟุ้งซ่านกระจัดกระจาย เหมือน พระราชาจอมทัพเสด็จไปสู่ที่ทหารประชุมกันเนื่องแน่นในที่ที่พระองค์เสด็จไป ๆ ทหารยอม พรั่งพร้อมทำลายทหารข้าศึก ย่อมคล้อยตามพระราชานั้นแหละ

๓.๕.๒.๑ ประโยชน์ที่ได้จากการฝึกสมาธิในสุภาพจิตและการพัฒนาบุคลิกภาพ

การทำสมาธิตามหลักธรรม มาประยุกต์ใช้มีคุณค่าต่อชีวิตมาก เพราะทำตนให้ เป็นผู้ประเสริฐขึ้น ดังนั้นผู้ฝึกสมาธิได้ถูกต้องแม้เพียงขั้นสมาธิ ก็ย่อมได้รับอานิสงส์หรือ ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างซึ่งพอจำแนกได้ ๕ ประการ คือ

๑. ทำจิตให้สงบมากขึ้น เช่น นักเรียนนั่งอ่านหนังสือจำต้องใช้สมาธิเพื่อให้อ่าน ได้เข้าใจและจำได้แม่น หรืออีกตัวอย่างหนึ่งถ้าขับรถยนต์โดยขาดสมาธิอาจเกิดอุบัติเหตุได้ ถ้าบุคคลมีสมาธิทำให้ปฏิบัติงานในชีวิตประจำวันได้ปกติไม่ผิดพลาด เพราะมีสติสมบูรณ์ขึ้น

๒. ทำสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้นและได้ผลดีอย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น พนักงานที่ได้รับการอบรมจากการฝึกสมาธิแล้ว ย่อมรักสถานที่ทำงาน ขยันทำงาน ทำให้ สำนักงานมีประสิทธิภาพ มีผลกำไร จากการดำเนินงาน พนักงานไม่ต้องเปลี่ยนงานหรือตก งานอันเนื่องมาจากสำนักงานขาดทุนจนต้องปิดกิจการในที่สุด

๓. สามารถศึกษาเล่าเรียนได้ดีหรือผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดี มีความจำดีแม่นยำ และดีขึ้น

๔. ทำให้โรคภัยบางชนิดหายไปได้ การฝึกนั่งสมาธิบ่อย ๆ เป็นการบำบัดรักษาได้ อีกวิธีหนึ่งด้วย

๕. ทำให้คนมีอารมณ์เยือกเย็น มีความสุขุม ผิวพรรณผ่องใสและมีอายุยืน ตัวอย่างเช่น บางคนเป็นคนใจร้อน ขาดเหตุผล หลังจากได้รับการฝึกสมาธิให้นั่งสมาธิแล้ว

^{๓๒} ปู่ย แสงฉาย, มิลินทปัญหา ฉบับพร้อมด้วยอรรถกถา ฎีกา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ถูก ส. ธรรมกถึก, ๒๕๓๐), หน้า ๕๕.

กลายเป็นคนมีอารมณ์เยือกเย็น สุขุม รอบคอบ มีเหตุมีผล คิดพิจารณาไตร่ตรองก่อนจะกระทำสิ่งใด ๆ ความซรภาพย่อมปรากฏอย่างช้า ๆ เป็นไปตามธรรมชาติ ทำให้ผิวพรรณผ่องใสหรือมีความเป็นผู้อ่อนกว่าวัยอันเนื่องมาจากความไม่กังวลในสิ่งใด ๆ ไม่แก่ก่อนวัย กล่าวคือ ผิวหนังเหี่ยวย่น เป็นฝ้า ตกกระเหมือนบางคนที่ชอบวิตกกังวลอยู่ตลอดเวลา เป็นต้น

๖. สามารถจะเผชิญต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเฉพาหน้าได้อย่างสุขุม รอบคอบ สามารถแก้ไขความยุ่งยากวุ่นวายในชีวิตได้อย่างถูกวิธี ภายหลังจากการได้รับการฝึกสมาธิยอมเข้าใจสภาพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นว่าเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นทุกข์อันทนได้ยากและไม่มีตัวตนทำให้เป็นตามความเป็นจริงว่าสิ่งต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมตั้งอยู่และดับไปในที่สุด ทำให้ผู้นั้นพร้อมที่จะเผชิญต่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ทุกโอกาส ทุกสถานที่ ตลอดจนถึงสามารถให้ความสุขุมรอบคอบแก้ไขสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกวิธี เป็นต้น

๗. สามารถกำจัดนิรวณ ๕ ธรรมที่เป็นอุปสรรคที่รบกวนจิตลงได้ หรืออย่างน้อยก็ทำให้เบาบางลงได้ บุคคลมีกิเลสนอนเนื่องอยู่ในสันดานเป็นเหมือนกับตะกอนที่อยู่ก้นคุ่มน้ำ เมื่อถูกกวนให้ขุ่นตะกอนเหล่านั้นจะลอยตัวขึ้นมาเป็นน้ำขุ่น นิรวณก็เหมือนกัน สงบนิ่งอยู่ในจิตใจของมนุษย์ เมื่อถูกกระตุ้นย่อมเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น เมื่อกามฉันทะถูกกระตุ้นทำให้รักใคร่ชอบใจในรูปสวย เสียงเพราะ รสอร่อย กลิ่นหอม สัมผัสที่นุ่มนวล เป็นต้น เมื่อบุคคลได้รับการอบรมและฝึกสมาธิแล้ว ย่อมเห็นตามความเป็นจริงว่า สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นไม่เที่ยงหรือเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเป็นทุกข์และเป็นอนัตตา ไม่ควรเข้าไปยึดมั่นในสิ่งเหล่านั้น กล่าวคือ ไม่ควรหลงใหลในรูปสวย เสียงเพราะ รสอร่อย กลิ่นหอม สัมผัสที่นุ่มนวล เป็นต้น นิรวณ ๕ ย่อมเบาบางลงได้

๘. ถ้าทำดีได้ถึงขั้นฌานก็ย่อมเสวยความสุขอันเลิศยิ่ง และอาจสามารถแสดงฤทธิ์หรืออภิญญาได้ต่าง ๆ กล่าวคือ ผู้ฝึกสมาธิจนบรรลุรูปฌานต่าง ๆ มีปฐมฌาน ทุคิยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน หรืออรุพฌาน มีอาภาส้านัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน วิญญาณ์ญจายตนฌานและเนวสัณญานาสัณญายตนฌานดังนี้ หรืออาจได้ฤทธิ์หรืออภิญญาต่าง ๆ เช่น ทางใจผู้อื่นได้ มีหูทิพย์ ตาทิพย์ เป็นต้น

๕. ทำให้เป็นพื้นฐานเพื่อก้าวขึ้นสู่การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานต่อไปซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา^{๓๓}

ผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้ปฏิบัติสามารถพิสูจน์หรือสัมผัสได้ด้วยตัวเองในชาติปัจจุบัน ความจริงมนุษย์มีปัญญา มีความสามารถสูงกว่าที่คิด ถ้าสามารถทำจิตให้เป็นสมาธิได้ เขาย่อมเห็นความมหัศจรรย์แห่งจิตของเขาเอง กระแสของจิตมีกำลังแรงเปรียบเหมือนดวงไฟที่รวมแสงแล้วยอมให้แสงสว่างได้มากกว่าดวงไฟที่พร่าไปทุกทิศทาง

๓.๕.๓ หลักธรรมในด้านปัญญา

หลักธรรมในคัมภีร์ล้านนาได้กล่าวถึงพระโศคาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ไว้ท้ายคัมภีร์โดยย่อ ไม่แสดงในรายละเอียดเข้าใจเหมือนคัมภีร์อื่น เช่น วิมุตติมรรค วิสุทธิมรรค พระไตรปิฎก จึงจำเป็นต้องขยายความออกไปบ้างในหลักคำสอนที่พระพุทธเจ้านำมาสอนล้วนเป็นเรื่องเกี่ยวกับทุกข์และวิธีการดับทุกข์ กล่าวโดยสรุปก็คือทุกข์กาย และทุกข์ใจ

สาเหตุของทุกข์หรือตัวการให้เกิดทุกข์ก็คือ กิเลสต่าง ๆ เช่น อวิชชา ตัณหา อูปาทาน เป็นต้น กิเลสต่าง ๆ เหล่านี้ จะเป็นตัวกระตุ้นให้มนุษย์กระทำความผิด เมื่อทำกรรมย่อมต้องได้รับผลของกรรม ซึ่งก็คือ วิบาก トラบใดที่อวิชชายังไม่ถูกกำจัดมนุษย์ก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดตลอดไป พุทธศาสนาเรียกว่า สังสารวัฏ การจะพ้นทุกข์ได้นั้น พุทธศาสนาได้ชี้แนะแนวทางที่จะต้องปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลางได้แก่อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ คือ สัมมาทิฐิ, สัมมาสังกัปปะ, สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ, สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ, มรรคมีองค์ ๘ โดยสรุปก็คือ สติ, สมาธิ, ปัญญา นั่นเอง สติเป็นคุณสมบัติเบื้องต้นจะต้องเป็นอันดับแรก เมื่อมีสติแล้วก็เหมาะที่จะเจริญสมาธิจิต เมื่อจิตที่มีสมาธิตั้งมั่นดีแล้วก็เหมาะที่จะเจริญปัญญาและการเจริญปัญญานี้ จะนำไปสู่การรู้แจ้งเห็นจริง จนสามารถกำจัดกิเลสอันเป็นสาเหตุของปัญหาได้ และหลุดพ้นจากทุกข์ในที่สุด

^{๓๓}พระปัญญา ชนปญโญ, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสมถกัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา", วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๒, หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

สภาวะที่เกิดประโยชน์สูงสุดมี ๓ ทาง คือ ๑) ภาวะทางปัญญา ๒) ภาวะทางจิต ๓) ภาวะทางความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิต ดังนี้

๑. ภาวะทางปัญญา

ภาวะทางปัญญาของผู้หลุดพ้น คือ การมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นหรือเห็นความเป็นจริง รับรู้อารมณ์ทางอายตนะด้วยจิตใจที่เป็นกลาง และมีสติ ไม่หวั่นไหว ลึกซึ้งไปอีกคือ มีปัญญารู้เท่าทันสังขาร รู้สามัญญลักษณะที่เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา รู้เท่าทันสมมติบัญญัติ ไม่ถูกหลอกให้หลงไปตามรูปลักษณะภายนอกของสิ่งทั้งหลายและรู้จักการดำเนินชีวิตโดยใช้ปัญญา รู้จักใช้ภาษาเป็นเครื่องสื่อความหมายโดยไม่ยึดติดในสมมติบัญญัติของภาษาเมื่อเกิดปัญญารู้เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงเห็นอาการที่มันเกิดจากเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยกันและกันจึงเกิดมีขึ้น ก็จะเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง และไม่ต้องเชื่อโดยผ่านความรู้สึกรู้ของผู้อื่นคือรู้เองเห็นแล้ว ไม่ต้องอาศัยศรัทธาอีกต่อไป

๒. ภาวะทางจิต

ภาวะทางจิตที่สำคัญของผู้หลุดพ้น คือ ความเป็นอิสระ สืบเนื่องมาจากปัญญา คือเห็นตามความเป็นจริง จึงพ้นจากอำนาจครอบงำของกิเลส ลักษณะของจิตที่เป็นอิสระก็คือ การไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ที่เข้ายวนทั้งหลาย กล่าวคือ ราคะ โทสะ โมหะ ทำให้ไม่หวาดเสียวสะดุ้ง หรือหวั่นไหว ไม่คิดในสิ่งต่าง ๆ ในกามในบุญและบาป ไม่คิดในอารมณ์ต่าง ๆ อันจะเป็นเหตุให้ต้องรำพึงหลังหวังอนาคต ไม่หวังสิ่งใด จึงพ้นจากความผิดหวังและสมหวัง อยู่เหนือความผิดหวังและสมหวัง เป็นอิสระหรือพ้นจากความหวัง เพราะมีความสุขบริบูรณ์เต็มในทุกขณะ จึงไม่มีทางที่จะผิดหวังหรือสิ้นหวัง จิตใจสงบ ปลอดโปร่ง เยือกเย็น ไม่มีความกระวนกระวาย หงุดหงิด หงอยเหงา เบื่อหน่าย มีความสุขทุกเมื่อ ไร้กังวล สุขภาพจิตดี เป็นไทแก่ตัวไม่เร่าร้อนกระวนกระวาย ภาวะทางจิตนี้กล่าวโดยสรุปก็คือ ลักษณะแห่งพัฒนาการของชีวิต จิตใจ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบุคลิกภาพ และทำที่ต่อสิ่งต่าง ๆ หรือต่อโลกและชีวิตโดยรวม

๓. ภาวะทางความประพฤติ หรือ การดำเนินชีวิต

ผู้ที่หลุดพ้นแล้ว สิ้นของท่านจะสมบูรณ์ การกระทำของท่านจึงอยู่ในกรอบของศีลโดยอัตโนมัติ จึงไม่มีโอกาสประพฤติเสียหาย หรือทุจริตศีลได้ พระอรหันต์ท่านดับกรรมได้แล้ว หรือสิ้นกรรมแล้ว การกระทำของท่านจึงเรียกว่า กิริยา ที่ว่าดับกรรมนั้น

หมายถึงไม่กระทำการต่าง ๆ โดยมีวิชา ตัณหา อุปาทาน ครอบงำ แต่ทำด้วยจิตที่เป็นอิสระ มีปัญญารู้แจ้งชัดตามเหตุผล มีความเคลื่อนไหวที่เป็นอิสระตามทางของปัญญา หรือภาวะที่มีปัญญาเป็นแรงจูงใจ ในการกระทำ เมื่อมองเห็นคนอื่นที่กำลังมีปัญหาถูกความทุกข์บีบคั้นอยู่ จึงมีความกรุณาเกิดขึ้น เห็นอกเห็นใจเข้าใจและช่วยเหลือทำกิจของพระศาสนา โดยการประกาศเผยแผ่หลักธรรม ส่งเสริมสติปัญญา และคุณธรรมต่าง ๆ ตลอดจนการดำเนินชีวิตที่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม รวมความว่าการดำเนินชีวิตของพระอรหันต์ทั้งด้านกิจการงาน และความประพฤติส่วนตัว มุ่งเพื่อประโยชน์ของหมู่มา คำนี้ถึงความ เป็นแบบอย่างที่ดีของอนุชนคนรุ่นหลัง

ตามปกติคนเราจะทำอะไรต้องมีแรงจูงใจในการกระทำแรงจูงใจนั้นคือตัณหา นี้แน่นอน เมื่อบุคคลบรรลุนิพพาน ละตัณหาได้แล้วก็หมดแรงจูงใจ ในการที่จะทำการต่าง ๆ แต่พระอรหันต์หาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะแรงจูงใจที่ทำให้พระอรหันต์ทำการต่าง ๆ คือปัญญา ไม่ใช่ตัณหาอย่างปุถุชนเรา ภาวะที่ปัญญาเป็นแรงจูงใจนั้น ถ้าพิจารณาให้ละเอียด จะพบว่ามีคุณธรรมอย่างหนึ่งที่เกิดแทรกอยู่ด้วยได้แก่ ความกรุณา ความกรุณาที่เกิดขึ้นมาเอง เมื่อเห็นคนอื่นตกทุกข์ได้ยาก ถูกความทุกข์บีบคั้นอยู่ จิตใจของท่านจะเปิดกว้างพร้อมที่จะช่วยเหลือ ให้เขาได้หลุดพ้นเป็นอิสระจากปัญหานั้น ๆ

พระอรหันต์ ท่านไม่คำนึงถึงประโยชน์ของตนเอง ไม่ห่วงใยเรื่องของตนเอง ท่านสามารถทำประโยชน์เพื่อคนอื่น เพื่อส่วนรวมได้ เพราะท่านทำประโยชน์ตนเสร็จสิ้นแล้ว จึงดำเนินชีวิตที่เหลืออยู่ด้วยการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ต่อสังคม ภาวะด้านการดำเนินชีวิตของพระอรหันต์ อาจแยกออกเป็น ๒ อย่างคือ การทำกิจหรือการงาน เพื่อส่วนรวมอย่างหนึ่ง และทำกิจเนื่องด้วยชีวิตส่วนตัวอย่างหนึ่ง การทำกิจหน้าที่เพื่อส่วนรวมนั้น พระอรหันต์ซึ่งเป็นผู้หลุดพ้นแล้ว ไม่มีอะไรหวังรั้งให้พะวง ย่อมอยู่ในฐานะพระอริยสาวกชั้นนำ ซึ่งจะทำหน้าที่ของพุทธสาวกได้ดีที่สุด ส่วนลักษณะการทำงานของพระอรหันต์มีปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่ส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนาก็คือการสั่งสอนอบรมเสริมสร้างสติปัญญาและวัตถุประสงค์ของการทำงานก็เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก (โลกานุกมฺปาย) เพื่อประโยชน์แก่อกุศล และความทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (อตุถาย หิตาย เทวมสุสุสานิ)^{๓๔} นี่เป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญของพระศาสนา

^{๓๔}ที. ม. (บาลี) ๑๐/๑๐๗/๑๔๐. ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๖/๒๒๖. อ้างในพระราชวรมุนี (ประยูรย์ ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๒๕๔.

รวมความว่างานหลักของพระอรหันต์ได้แก่การอบรมสั่งสอน การให้ความรู้ การส่งเสริมสติปัญญา และคุณธรรมต่าง ๆ ตลอดถึงการดำเนินชีวิตของท่านก็เป็นแบบอย่างในทางที่มีความสุข มีคุณธรรม และเป็นชีวิตที่ดั่งาม ซึ่งคนภายหลังถือเอาเป็นแบบอย่างได้ นอกจากความรับผิดชอบในงานเทศน์อบรมสั่งสอนแล้ว ท่านได้ประพฤติเป็นแบบอย่างในการเอาใจใส่รับผิดชอบต่อกิจการของส่วนรวม เช่น เมื่อมีเรื่องราวที่อาจกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของพระศาสนา ท่านก็จะชวนขวายนำการอย่างจริงจัง เพื่อระงับเรื่องรำนั้นให้เรียบร้อย เช่น พระมหากัสสปเถระ เริ่มดำเนินการสังคายนาครั้งที่ ๑ เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า พระอรหันต์ท่านเสร็จกิจแล้ว ก็ไม่หลีกหนีออกจากสังคมเอาตัวรอดแต่ลำพัง แต่กลับเอาเวลาที่เหลืออยู่บำเพ็ญติดตามุทิศประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมมิได้หวังผลตอบแทนใด ๆ และการดำเนินชีวิตของท่านก็เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม ดังนั้นจะเห็นได้ว่า จากการดำเนินชีวิตส่วนตัวของท่านก็ดี จากหน้าที่ที่ต้องทำต่อส่วนรวมก็ดี พระอรหันต์จึงเป็นบุคคลที่พึงประสงค์ของสังคมโดยแท้

สรุปได้ว่า ภาวะทางปัญญา, ภาวะทางจิต, และภาวะทางความประพฤติและการดำเนินชีวิตของผู้บรรลุนิพพาน หรือ พระอรหันต์ ตามที่กล่าวมาแล้วรวมอยู่ในหลักสามข้อ คือ ปัญญา ที่เรียกว่า วิชชา ความหลุดพ้นเป็นอิสระที่เรียกว่า วิมุตติ และกรุณา ที่แผ่ออกไปทำให้ผู้อื่นได้วิชา และวิมุตติไปด้วย การบรรลุนิพพานหรือความหลุดพ้นย่อมเสร็จสิ้นเพียงแก่วิชาและวิมุตติ คือวิชาเป็นมรรค และวิมุตติเป็นผล ส่วนกรุณาเป็นเรื่องของการทำเพื่อผู้อื่น กล่าวคือ เรื่องส่วนตัว สำเร็จที่วิชาและวิมุตติ ส่วนเรื่องที่ทำเพื่อผู้อื่นเป็นกิจของความกรุณาที่รับช่วงต่อไป ปัญญาช่วยทำกิจของตนให้สำเร็จ ส่วนกรุณาช่วยทำกิจของคนอื่นให้สำเร็จ ปัญญาเป็นแกนนำของประโยชน์ตน กรุณาเป็นแกนนำของประโยชน์ผู้อื่น ทั้งสองประการนี้มีความหมาย และเป็นของแท้จริงได้ก็เพราะวิมุตติ หรือความหลุดพ้นเป็นหลัก

บทที่ ๔

อิทธิพลของหลักธรรมในนิพพานสูตรที่มีต่อสังคมล้านนา

เนื่องจากสังคมล้านนาเป็นสังคมที่ได้รับเอาแนวคิดและวัฒนธรรมของศาสนา มาจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งกลายเป็นรากฐานของสังคมไทย ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อระบบแนวคิดและพฤติกรรมของคนล้านนาอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะความสัมพันธ์กันระหว่างคนกับคน ซึ่งทำให้เกิดความสุข สงบ สันติ ในสังคมมนุษย์มาโดยตลอด แม้ในสมัยโบราณกาล มนุษย์ก็อยู่กันโดยธรรมชาติที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อกัน ปฏิบัติต่อกันโดยความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง ในคัมภีร์ไบลานนิพพานสูตรได้วางหลักคำสอนไว้เป็นบทเบื้องต้นคือ พรหมวิหาร ๔ ประการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์ไว้ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม และหลักธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต การปกครอง การศึกษา คุณธรรมจริยธรรมทางสังคม ศีลธรรมและอุดมธรรม ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์หลักธรรมในคัมภีร์ ต่อไป

๔.๑ หลักธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิต

๔.๑.๑ พรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร เป็นธรรมที่เป็นหลักใจ หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของคนที่เป็นผู้ใหญ่ แต่ความเป็นจริงแล้ว มนุษย์ทุกคนต้องมีคุณธรรมเหล่านี้อยู่ในตัวด้วยกัน หากบุคคลสามารถนำเอาหลักพรหมวิหารไปประพฤติปฏิบัติแล้ว สังคมก็จะน่าอยู่ และมีความสุขกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน พรหมวิหาร ๔ ประการนั้น คือ

๑. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาที่จะเห็นคนอื่น สัตว์อื่นมีความสุข ลักษณะของความเมตตา ก็คือความสนิทสนม ความรักใคร่ที่ไม่เจือด้วยราคะ ความกำหนัดในทางเพศ โดยเนื้อหาแล้วได้แก่ ความปรารถนาความสุขความเจริญให้เกิดขึ้นแก่บุคคลอื่น ใจที่ประกอบด้วยเมตตานี้ มีความรู้สึกที่ใกล้เคียงกัน คือ^๒

^๑พระเทพดิลก, นิเทศธรรม, ฉบับกองทุนไตรรัตนานุกาพ แด่ดลิตเจ็ด พ.ศ. ๒๕๔๘, หน้า ๒๕๔.

^๒พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก, ๒๕๔๔, หน้า ๘๕๒.

กามราคะ ความกำหนัดด้วยอำนาจความใคร่

เปมะ ความรักในฐานะเป็นครอบครัว ความรักอันนุ่มนวลทั้งหลาย

เคหสิตเปมะ ความรักอันครอบครัวสามีภรรยา

ลักษณะความรู้สึกเหล่านี้ ถือว่าเป็นข้าศึกใกล้ของเมตตาซึ่งพร้อมจะนำให้จิตใจของบุคคลเบี่ยงเบนไปจากธรรม คือ เมตตา การจะสังเกตว่าความรู้สึกเหล่านี้ว่า เป็นเมตตา พรหมวิหารหรือไม่ ท่านให้ดูที่พื้นฐานการกำหนดความเป็นคนเป็นสัตว์ เมตตานี้จะกำหนดคนสัตว์ทั่วไปเป็นอารมณ์ ไม่ได้มองที่ความสวยงาม หรือความหล่อของบุคคลเหล่านั้น แต่ความรักนั้นจะกำหนดที่รูปร่าง ความสวยงามทรวดทรงของบุคคล เมื่อบุคคลเหล่านั้นไม่สนองตอบความต้องการของตนก็จะโกรธ เวลาคนอันตนรักใคร่ปรารถนาพอใจตายไปก็เกิดความโศก

แต่ถ้าเป็นความรู้สึกที่ประกอบด้วยเมตตาจริง ๆ แล้ว ใจจะปรารถนาที่จะเห็นคนอื่นสัตว์อื่น อยู่อย่างไม่มีเวรไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ประทุษร้ายกัน ให้อยู่เย็นเป็นสุขตามสมควรแก่ฐานะของตน ถ้าหากเป็นไปได้ ใจก็จะเกิดมุทิตา คือ ความเพติดเพลิน ซึ่งชมยินดีในความก้าวหน้าความสำเร็จของบุคคลเหล่านั้น ถ้าไม่เป็นไปตามที่ตนต้องการ ใจก็จะประกอบด้วยอุเบกขา คือ ความวางเฉย^๓

ข้าศึกตรงของเมตตา คือ ความพยายาม ความเมตตาที่เกิดขึ้นนอกจากจะทำหน้าที่ขจัดข้าศึกที่ใกล้เคียงดังกล่าวแล้ว จะต้องทำหน้าที่ขจัดความโกรธ ความอาฆาต พยายามให้ออกไป ในขณะที่มีเมตตา

๒. กรุณา ความสงสารต้องการที่จะช่วยคนอื่นสัตว์อื่นให้หลุดพ้นจากความทุกข์ คุณาก็คือความห่วงใย เมื่อเห็นคนอื่นสัตว์อื่นได้รับความทุกข์ต้องการที่จะช่วยปลดปล่อย ขจัดปัดเป่าความทุกข์ที่เกิดขึ้นแก่บุคคลอื่น ฉะนั้นใจที่ประกอบด้วยกรุณา คือ เป็นใจที่ตั้งความปรารถนาที่จะเห็นคนอื่นสัตว์อื่นที่กำลังประสบความทุกข์อยู่ในขณะนั้น ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ แต่คุณาก็มีข้าศึกใกล้ ได้แก่ โสภจิต คือ จิตที่ประกอบด้วยความโศก เช่น เห็นใครประสบความทุกข์ ความเดือดร้อน จะร้องไห้เศร้าโศกเสียใจ บางครั้งคนไม่เข้าใจคิดว่าเป็นกรุณา แท้จริงจิตที่เป็นเช่นนั้นเป็นโศภจิต คือจิตที่ประกอบด้วยความโศก ฉะนั้น กรุณาจะต้องไม่มีโศกแต่จะมีความปรารถนาที่จะเห็นคนอื่นสัตว์อื่น หลุดพ้นจากความทุกข์

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๘-๘.

จนถึงพยายามทางกาย ทางวาจา เมื่อเขาหลุดพ้นจากทุกข์ได้ ก็มีมูทิตาชื่นชมยินดีกับเขา เมื่อไม่อาจจะช่วยได้ สามารถทำใจอยู่ด้วยอุเบกขา

ข้อที่ตรงกันข้ามของกรุณาคือ วิหิงสา ความคิดในทำนองเบียดเบียน ตามปกติสัตว์โลกทั้งหลายนั้นจะมีวิญญานคืบ ๆ อยู่ ที่เรียกว่า วิหิงสา รู้สึกสะใจ พอใจ มีความอยากที่จะเห็นความพิบัติเดือดร้อนเกิดขึ้นแก่บุคคลอื่น เพราะฉะนั้นจึงมีกิจกรรมเป็นอันมากที่สนองตอบความต้องการด้วยอำนาจวิหิงสาที่เกิดขึ้นภายในจิตใจเช่น การเอาคนมาต่อยกัน เอาคนมาผจญกับสัตว์ เอาสัตว์มาชนกัน ตลอดถึงต้องการดูการพิฆาตเช่นฆ่า หนั่งสงคราม ไฟไหม้ คนทะเลาะวิวาทกัน เป็นต้น แสดงถึงอิทธิพลของวิหิงสา คือความคิดเบียดเบียน พอใจ ชื่นชมยินดีในความพิบัติเดือดร้อนของบุคคลอื่น ซึ่งเป็นความคิดที่ตรงกันข้ามกับกรุณา กรุณานั้นเมื่อเห็นทุกข์ของบุคคลอื่นแล้วต้องการที่จะขจัดปัดเป่าให้และกรุณาต้องแผ่ไปในทิศทั้งปวง โดยขอให้คนสัตว์ผู้มีทุกข์หลุดพ้นจากความทุกข์จนจิตสามารถขจัดความโศก ความเบียดเบียนได้

๓. มูทิตา ความพลอยชื่นชมยินดี เมื่อเห็นบุคคลอื่นเขาได้ดี มูทิตาก็คือความเบิกบาน หรือความชื่นบาน ได้แก่ ความพลอยชื่นชมยินดี ในขณะที่เห็นคนอื่นมีความเจริญก้าวหน้า ประสบลาภยศสรรเสริญความสุข

อย่างไรก็ตาม มูทิตาก็มีข้อที่ใกล้เคียงกับท่านเรียกว่า อุนนยะ คือ ต้องการมีส่วนร่วมในความเจริญก้าวหน้าของบุคคลนั้น จนใครได้ลาภ ได้ยศ ได้ความสุข ได้รับการสรรเสริญ ก็ไปแสดงมูทิตาจิตกับเขา แต่ภายในใจจริง ๆ นั้น ต้องการมีส่วนร่วม เช่น ได้รับของแจก การเลี้ยงอาหาร การแบ่งปันผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่เขาได้ ถ้าไม่เป็นที่ตนต้องการก็จะเกิด อรติ คือ ความไม่ยินดี หรือความไม่ชอบใจ มูทิตาจึงปฏิบัติได้ยาก เพราะภายในใจของบุคคลนั้นมีข้อที่ขี้ของมูทิตาอยู่คือ ริษยา ได้แก่ การเห็นคนอื่นมีความเจริญก้าวหน้าเหนือตนไม่ได้ จึงมีความริษยา ถ้าหากจะมีคำถามว่า ทำไมคนจึงมีความริษยา ? ก็ต้องตอบว่า เพราะต้องการจะได้จะมีจะเป็นเสียเอง แต่เมื่อตนไม่ได้จึงริษยา แต่บางครั้งก็ปลงใจได้ว่าตนไม่สามารถจะได้อย่างนั้น ก็ขอมีส่วนแบ่งในความเจริญก้าวหน้าของบุคคลนั้น ดังนั้นทั้งความรู้สึกต้องการมีส่วนร่วมและความริษยาล้วนเป็นข้อที่ขี้ของมูทิตา

มูทิตาที่แท้จริงนั้นจะรู้สึกเพลิดเพลินยินดี ในความเจริญก้าวหน้าของเขา โดยไม่ใส่ใจว่าเราได้อะไร แต่จิตใจที่เห็นเขาได้อย่างนั้น แสดงว่าจิตใจขณะนั้น ได้ขจัดความต้องการมีส่วนร่วมและความริษยาออกไปได้

๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจในความพิบัติของคนอื่น ได้แก่ การวางตนเป็นกลางไม่ให้เกิดความดีใจหรือความโกลี ๆ นั่นคือ ความรู้สึกเป็นเรา เป็นเขา เป็นพวกเราพวกเขา การที่จะทำให้ใจให้สงบ เมื่อคนอื่นประสบความพิบัติเพราะกรรมของเขานั้น ตามปกติแล้วมักจะทำกันไม่ค่อยได้ เพราะถ้าหากว่า คนที่ประสบความพิบัติ เป็นศัตรูเราก็จะเกิดดีใจ เพราะฉะนั้น ทั้งดีใจและเสียใจจึงกลายเป็นอุปสรรคของอุเบกขา ดังนั้น การทำจิตใจให้ประกอบด้วยอุเบกขาได้ จึงต้องอาศัยการพิจารณาตามกฎของกรรมว่า

“คนเรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ใครทำกรรมอันใดไว้จะดีหรือชั่วก็ตาม เขาจะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น”

เมตตา มีในสัตว์ทั่วไปเป็นอารมณ์ กรุณามีในสัตว์ที่ประสบความทุกข์เป็นอารมณ์ มุทิตามีในสัตว์ที่ได้ดีเป็นอารมณ์ อุเบกขามีในสัตว์ที่เป็นไปตามกรรมเป็นอารมณ์ ฉะนั้น จึงต้องเลือกใช้ให้เหมาะให้ควรแก่กรณีของบุคคลนั้น ๆ

พรหมวิหาร ๔ เรียกอีกอย่างว่า อัปมัชฌญา ๔^๔ เพราะแผ่สม่ำเสมอโดยทั่วไปในมนุษย์สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต^๕ พรหมวิหารมีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วยสังกหัตถุ^๖ เป็นต้น.

ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ควรจะเข้าใจการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยธรรมชาติ โดยคัมภีร์ไบเบิลได้เน้นในเรื่องความเมตตาเป็นหลัก หลักการนี้อยู่ในพรหมวิหาร ๔ ซึ่งมนุษย์มีความแตกต่างจากธรรมชาติ เพราะมนุษย์มีจิตใจ มนุษย์มีเจตนา มีความจงใจ ตั้งใจที่จะจัดการหันเหการกระทำของตนได้ จะจงใจกระทำต่อกันในทางร้ายก็ได้ ในทางดีก็ได้ แม้เลี้ยงลูก มิใช่ทำตามสัญชาตญาณของธรรมชาติเท่านั้น แต่มีความรักความหวังดี มีการเลือกตัดสินใจด้วยมนุษย์เอง คือ การตัดสินใจด้วยเมตตาเป็นคุณธรรมของมนุษย์ด้วย ถ้ามนุษย์มีเจตนาดี ทำต่อกันด้วยความปรารถนาดี ก็จะทำให้เกิดความสุขและประโยชน์อย่างมากต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน”

^๔ อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๖๔๒-๓๐๐/๓๓๒-๓๔๖, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๔๒-๓๐๐/๔๒๖-๔๔๖.

^๕ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๘/๒๐๐, (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๘๐.

^๖ อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๕๖/๒๗๖, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๕๖/๓๗๓.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๕๐๖-๕๑๐.

ชีวิตของมนุษย์นั้นตามสภาวะของธรรมดาก็มีทุกข์ซึ่งถูกธรรมชาติที่ไม่มีเจตนา คอยบีบคั้นมากอยู่แล้ว มนุษย์เราซึ่งมีเจตนาหันเหการกระทำของตนได้ จึงไม่ควรมา เบียดเบียนเพิ่มทุกข์แก่กันและกันอีก เราควรใช้เจตนาในทางที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ผ่อนเบาบรรเทาทุกข์กัน มีเมตตากรุณา กระทำต่อกันด้วยความรัก ความปรารถนาดี มีความ ตั้งใจดีต่อกัน อย่างไรก็ตาม การแสดงความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน ในทางปฏิบัติตาม คัมภีร์ คือ การใช้พรหมวิหารธรรมให้ครบ ๔ ประการ คือ นอกจากมีความรัก ความ ปรารถนาดีด้วยเมตตา เป็นหลักยืนพื้นอยู่แล้ว ก็มีกรุณาสงสารช่วยเหลือเมื่อประสบกับ บุคคลผู้ได้รับทุกข์เดือดร้อน แสดงความยอมรับหรือชื่นชมยินดีเมื่อบุคคลอื่นได้รับความสุข หรือความสำเร็จในหน้าที่การงานโดยเหตุโดยผล และรู้จักวางเฉย ใฝ่ดูหรือวางใจเป็นกลาง เมื่อบุคคลผู้กระทำการตามแนวเหตุผลกำลังรับผิดชอบตนเองได้อยู่ หรือเมื่อมีเหตุที่มนุษย์ควร ได้รับผิดชอบต่อผลแห่งการกระทำของตน โดยเฉพาะข้อสุดท้ายคือ อุเบกขา คือองค์ธรรม จำเพาะสำหรับป้องกันไม่ให้เมตตากลายเป็นเครื่องปิดกั้นบดบังปัญญา^๔

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางธรรมชาติที่เกื้อกูลบ้าง ไม่เกื้อกูลบ้างนั้น ชีวิตมนุษย์ไม่ มีความมั่นคง มนุษย์ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอด แสวงหาเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต หลีกหนี และกำจัดสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์ เมื่อไม่รู้สภาวะที่แท้จริงของธรรมชาติ ก็ยึดต่อสิ่งที่ตนใฝ่ เพื่อ สนองต่อความอยาก ทุ่มทะลุคุณค่าให้กับสิ่งเหล่านั้น มองเห็นโลกเป็นแดนที่จะทะยาน แสวงหาสิ่งเสพเสวย เป็นสิ่งที่ทำให้ความสุขและทุกสิ่งทีปรารถนา มองเห็นตนในฐานะเป็นผู้ ครอบครองเสพเสวยโลก มองเห็นผู้อื่นเป็นตัวขัดขวางหรือผู้แย่งชิง ทำให้เกิดความหวงแหน ความชิงชัง ความเกลียดกลัว การเหยียดหยามดูถูก การแข่งขันแย่งชิง การเบียดเบียน และ การครอบงำกันระหว่างมนุษย์

ดังนั้น ในคัมภีร์โบลานนิพพานสูตรจึงได้เน้นเมตตาเป็นหลัก ซึ่งเมตตาเป็น คุณธรรมที่เริ่มเจริญได้ตั้งแต่ระยะต้น ๆ ของการปฏิบัติธรรม ก็มีใช้เป็นข้อธรรมที่ง่ายนัก อย่างที่มักเข้าใจกันอย่างผิวเผิน เพราะเมตตาอย่างที่พูดถึงกันง่าย ๆ ทั่ว ๆ ไปนั้น หายากนักที่ จะเป็นเมตตาที่แท้จริง ดังนั้น เพื่อช่วยป้องกันความเข้าใจผิดที่เป็นผลเสียหายแก่ธรรม ใน ขั้นต้นนี้ ควรทราบหลักเบื้องต้นบางอย่างไว้บ้าง กล่าวคือ

เมตตา หมายถึง ไมตรี ความรัก ความปรารถนาดี ความเห็นอกเห็นใจ ความ เข้าใจดีต่อกัน ความใฝ่ใจหรือต้องการเสริมสร้างประโยชน์สุขให้แก่เพื่อนมนุษย์และสัตว์

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๗๔๗.

ทั้งหลาย^๕ เมตตาเป็นธรรมกลาง ๆ ทั้งในแง่ผู้ควรมีเมตตา และในแง่ผู้ควรได้รับเมตตา จึงควรมีทั้งผู้น้อยต่อผู้ใหญ่และผู้ใหญ่ต่อผู้น้อย คนจนต่อคนมี และคนมีต่อคนจน ยากต่อเศรษฐี และเศรษฐีต่อยาก คนฐานะต่ำต่อคนฐานะสูง และคนฐานะสูงต่อคนฐานะต่ำ กุศลต่อพระสงฆ์ และพระสงฆ์ต่อกุศล เป็นธรรมพื้นฐานของใจชั้นแรกในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งทำให้มองกันในด้านดี หวังดีต่อกัน พร้อมทั้งจะรับฟังและเจรจาเหตุผลของกันและกัน ไม่ยึดเอาการเห็นแก่ตัว หรือความเกลียดชังเป็นที่ตั้ง

อนึ่ง เมตตา รวมทั้งพรหมวิหารข้ออื่น ๆ ด้วย เป็นธรรมของผู้ใหญ่นั้น อันที่จริงความเดิมเป็น "ธรรมของท่านผู้เป็นใหญ่" ^๖ คือ แปลว่า "พรหม"^๗ ในพรหมวิหารว่า "ท่านผู้เป็นใหญ่" พรหมหรือท่านผู้เป็นใหญ่ในที่นี้หมายถึงผู้ประเสริฐ คือ ผู้มีจิตใจกว้างขวางยิ่งใหญ่ หรือยิ่งใหญ่ด้วยคุณธรรมความดีงาม มิใช่หมายถึงผู้ใหญ่ในความหมายอย่างที่เราเข้าใจกันสามัญ ทุกคนควรมีพรหมวิหาร เพราะในเมื่อทุกคนควรบำเพ็ญพรหมวิหาร

^๕ จุ. ม. (ไทย) ๒๕/๒๐๖/๖๐๐.

^๖ อภิ. วิภังค. (บาลี) ๓๕/๖๔๒/๓๓๑, ๖๕๖/๓๔๔, ๖๔๓/๓๓๒, ๖๕๕/๓๔๖

^๗ ในคติพุทธศาสนา พระพรหม เป็นชาวสวรรค์ชั้นสูงชั้นหนึ่งที่สูงกว่าเทวดาทัวไป เรียกว่า "พรหม" พระพรหมยังอยู่ในกามาวจรภพ มีการวนเวียนว่ายตายเกิด อยู่ในสวรรค์ที่เรียกว่าชั้นพรหม (พรหมภูมิ) พระพรหมแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ พรหมที่มีรูป เรียกว่า "รูปพรหม" มีทั้งหมด ๑๖ ชั้น และพรหมที่ไม่มีรูป เรียกว่า "อรูปพรหม" มีทั้งหมด ๔ ชั้น โดยอรูปพรหมจะสูงกว่ารูปพรหม

"พรหม" ในทางพระพุทธศาสนา เป็น "พระพรหมผู้วิเศษ" ล้วนแต่บุรุษเพศทั้งสิ้น ไม่ต้องกินไม่ต้องบริโภคอาหาร เหมือนสัตว์ในภูมิอื่น ด้วยว่าแช่มชื่นอัมเอบโดยมีมานสมาบัติเป็นอาหาร จึงไม่ต้องมีการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะอันลามกเหม็นร้าย สรีระร่างกายหน้าตาแห่งบรรดาพระพรหมนั้น มีลักษณะกลมเกลี้ยงสวยงามนัก มีรัศมีออกจากกายตัวเลื่อม ประภัสสรรุ่งเรืองกว่ารัศมีพระอาทิตย์ และพระจันทร์ หลายพันเท่า เพียงแต่หัตถ์หนึ่งเล่าอันพระพรหมทั้งหลายเหยียดยื่นออกไปหวังจะให้ส่องรัศมีไปทั่วหวังจักรวาลก็ยอมจักทำได้ อวัยวะร่างกายที่ต่อกัน คือ หัวเข่าก็ดี แขนก็ดี มีลักษณะกลมเกลี้ยงเรียบงามนัก จักได้เห็นที่ต่อกันนั้นหาไม่ได้ เกศเกล้าแห่งพระพรหมทั้งหลายนั้นงามนัก ปรากฏโดยมากมีศรัทธาประดับด้วยชฎา สถิตย์เสวยสุขพรหมสมบัติอยู่ ณ พรหมภูมิที่ตนอุบัติตราบจน กว่าจะสิ้นอายุ ซึ่งเป็นเวลานานแสนนาน

พรหมอุบัติ (ในทางพระพุทธศาสนา) พระพรหม เกิดจากท่านผู้มีความเพียรกล้า ทรงไว้ซึ่งปัญญาเกินสามัญชน ประารถจะพ้นจากกิเลสอันสข เพราะเห็นว่ามีโทษพาให้ ยุ่งนัก ใครจักห้ามจิตมิให้ตกอยู่ในอำนาจกิเลส จึงสู้อุตสาหะพยายามบำเพ็ญสมถภาวนา ตามที่ท่านบูรพาจารย์สั่งสอนกันสืบๆ มา บางพวกเป็นชีป่าดาบส บางพวก ทรงพรตเป็นโยคี ฤๅษีในสมัยที่มีพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ในโลก บางพวกก็เป็นพระภิกษุสามเณร ต่างบำเพ็ญสมถภาวนา จนได้สำเร็จฉฉาน ครั้นถึงกาลกิริยาตายจากมนุษย์โลก จึงตรงไปอุบัติเกิดในพรหมวิมาน ณ พรหมโลก อันเป็นแดนซึ่งมีแต่สุขไม่มีเรื่องกามเข้าไปเกี่ยวข้อง ตามอำนาจที่ได้บรรลุเป็นพระพรหมผู้วิเศษ.

ผู้ใหญ่ในฐานะที่เป็นตัวอย่างและเป็นผู้นำ ก็ควรอย่างยิ่งที่จะต้องปฏิบัติให้ได้ก่อน ถ้าไม่รีบทำ ความเข้าใจกันแบบนี้ ปล่อยให้ยึดถือปกป้องกันว่า เมตตาก็ดี พรหมวิหารข้ออื่น ๆ ก็ดี เป็น ธรรมของผู้ใหญ่ ก็จะกลายเป็นความเข้าใจที่เขวผิดพลาด การตีความและทัศนคติของคน ทั่วไป ต่อธรรมข้อนี้ก็เลยผิดพลาดไปหมด

ความต่างแห่งสมบัติและวิบัติของเมตตา สมบัติได้แก่ ความสมบูรณ์ หรือ ผลสำเร็จที่ต้องการของเมตตา วิบัติได้แก่ ความล้มเหลว ความไม่สำเร็จ การปฏิบัติที่ คลาดเคลื่อนผิดพลาด เมื่อว่าตามหลัก สมบัติของเมตตา คือ ระวังพยายามได้ (พยายามอุปส โม เอติสฺสา สมฺปตฺติ)^๒ วิบัติของเมตตา คือ การเกิดสินะ (สินะสมภโว วิปฺปตฺติ)^๓ ใน แห่งสมบัติ ไม่มีข้อสังเกตพิเศษ แต่ในแง่วิบัติมีเรื่องที่ต้องสังเกตอย่างสำคัญ สินะ หมายถึง เสน่หา ความรักใคร่ เยื่อใย เฉพาะบุคคล ความพอใจ โปรดปรานส่วนตัว เช่น ปุตต สินะ ความรักอย่างบุตร ภริยาสินะ ความรักใคร่ฐานภรรยาเป็นต้น สินะ เป็นเหตุให้ เกิดความลำเอียง ทำให้ช่วยเหลือกันในทางที่ผิดได้ อย่างที่เรียกว่า เกิดฉันททาคติ (ลำเอียง เพราะรักใคร่) ที่ได้ยินพูดกันว่า “ท่านเมตตาฉันเป็นพิเศษ” “นายเมตตาเขามาก” เป็นต้น นั้น เป็นเรื่องของสินะ ซึ่งเป็นความวิบัติของเมตตามากกว่า หาใช่เมตตาไม่ ส่วนเมตตาที่ แท้จริงนั้นเป็นอุปกรณ์สำคัญอย่างหนึ่ง สำหรับรักษาความเที่ยงธรรม เพราะเป็นธรรมกลาง ๆ ทำให้มีภาวะจิตที่ปราศจากความเห็นแก่ตัว ที่จะเอนเอียงเข้าหา ปราศจากความเกลียดชัง คิดร้ายที่จะทำลาย มีไมตรี ปรารถนาดีต่อคนทุกคนสม่ำเสมอ กัน พิจารณาตัดสินและกระทำ สิ่งต่าง ๆ ไปตามเหตุผลมุ่งประโยชน์สุขที่แท้จริงต่อคนทั้งหลาย มิใช่มุ่งสิ่งที่เขาหรือตนชอบ หรืออยากได้ออยากเป็น

นิพพานสูตรคัมภีร์ล้านนาได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการเจริญเมตตา ๑๐ ประการ ในลักษณะดังกล่าวไม่มีข้อแตกต่างกันเชิงเนื้อหา แต่ต่างกันในการนับจำนวน เพราะต้นฉบับ นิพพานสูตรล้านนาท่านนับข้อ ๑ สุขํ สุปฺติ ข้อ ๒ สุขํ ปฏิพฺชฺชติ เป็นหนึ่งข้อ เสมือนการ นับพุทฺทคุณ ๕ เป็น ๑๐ เพราะแยก อนุตฺตโร กับ ปุริสทมฺมสารถิ ออกจากกันจึงนับได้เป็น พุทฺทคุณ ๑๐ อานิสงส์ของเมตตาก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน เพียงต่างกันด้วยการนับเท่านั้น ส่วนอานิสงส์ของเมตตา ๑๑ ประการนั้น^๔ คือ

^๒ วิสุทฺธิ. (ไทย) ๒/๑๒๑.

^๓ วิสุทฺธิ. (ไทย) ๒/๑๒๑.

^๔ อ.จ. เอกาทสก. (บาลี) ๒๔/๑๕/๒๘๔-๒๘๕. อ.จ. เอกาทสก. (ไทย) ๒๔/๑๕/๔๒๕-๔๒๖.

๑. กลับอยู่ก็เป็นสุข ไม่ทุรนทุรายละเมอไปต่าง ๆ และไม่กรน เป็นต้น

๒. ตื่นขึ้นก็เป็นสุข ตื่นด้วยความอึด ไม่ตื่นแบบหวาดผวา จ้วงเจีย เพราะหลับได้เต็มอึด ตื่นขึ้นจึงมีอารมณ์สดชื่น คิ้มค้ำกับความสุกนั้น

๓. ไม่ฝันร้าย คนเจริญเมตตาจะฝันดี รู้สึกสบายใจในเรื่องที่ฝันเห็น เช่น ฝันได้เห็นพระพุทธรูป หรือได้เข้าเฝ้าองค์สมเด็จพระศาสดา ได้ฟังธรรมจากพระสงฆ์ หรือได้ทำบุญต่าง ๆ มีถวายทานบิณฑบาต รักรักษาพยาบาล เจริญสมาธิภาวนาบ้าง

๔. เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย คนที่มีเมตตา ไม่พยายามทำกับใครนั้น ทำให้เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน รักใคร่เอ็นดูสงสารอยากจะช่วยเหลือ ได้รับความรักความเมตตาจากผู้ใหญ่หรือเพื่อน คนที่รู้จักมีความรักความปรารถนาดีต่อคน คนที่เคยเป็นศัตรูกันในอดีตหรือ ก็กลับมาเป็นมิตร เป็นต้น

๕. เป็นรักของอมนุษย์ทั้งหลาย หมายถึง สัตว์เดรัจฉาน เทวดา เปเรต อสุรกาย ในที่ใดที่มีภัย จะเป็นป่า บ้าน ที่บนบกหรือในน้ำ อมนุษย์ มีเทวดา เป็นต้น จะเกิดความรักแก่ผู้เจริญเมตตา

๖. เทวดาย่อมรักษาคุ้มครอง เทวดานั้นชอบคนดี ย่อมคุ้มครองคนดี จึงกล่าวกันว่า บางคนมีเทวดาติดตามอยู่เป็นประจำ ทั้งนี้ก็เพราะว่า เทวดาบางองค์นั้นเคยเป็นแม่ของเรา ในชาติก่อน หรือเคยเป็นพ่อหรือเคยเป็นเพื่อน ชาวจีนจึงนับถือบรรพบุรุษ เพราะเชื่อว่าเมื่อเรากราบไหว้บูชา ท่านเหล่านั้นก็จะคุ้มครองรักษาตน หรือประเพณีชาวเหนือ เคารพผีปู่ย่า กราบไหว้บูชาเมื่อถึงเวลาที่จะพากันมารวมตัวที่เป็นเครือญาติกัน ๑๐๐ หรือ ๒๐๐ คนเลี้ยงผีปู่ย่า โดยเชื่อว่าท่านจะคุ้มครองรักษาตนให้เจริญรุ่งเรือง บางท่านไม่เคยเป็นอะไรกัน แต่ได้เมตตาจิตจากเรา ก็ให้การคุ้มครองรักษา และจะช่วยอำนวยความสะดวกให้ผู้คนนั้นได้รับความสำเร็จในกิจการนั้น ๆ

๗. อุบัติวันตรายทั้งหลายย่อมทำอันตรายไม่ได้ ไฟ ศาสดรา อาวุธ ยาพิษ ไม่อาจจะกร้ำกรายผู้นั้นได้ อันนี้สำคัญเหมือนกัน ถ้าใครสามารถนำของขลังคือ เมตตา เข้ามาไว้ในตัวเราได้แล้ว ก็เสมือนได้สร้างกำแพง ขุดคูน้ำ และวางขวากหนามไว้รอบบ้านเป็นอย่างดี โจร หรือขโมยก็ไม่สามารถที่ปล้น หรือเข้าไปทำอันตรายต่อคนในบ้านได้ ผู้ที่เจริญเมตตาจิตนี้ให้เกิดขึ้นแล้ว ก็มีธรรมอาวุธ คือเมตตาธรรม เป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตรายได้เป็นอย่างดีเยี่ยม

๘. จิตย่อมเป็นสมาธิเร็ว ถ้าใครเจริญเมตตาอยู่เป็นประจำบ่อยๆ ทุกวัน ทุกคืน จิตจะเป็นสมาธิได้ไวกว่าคนที่ไม่เจริญเมตตา เพียงพอนี้ก็จะทำจิตให้สงบก็สามารถทำจิตให้สงบเป็นสมาธิ คือมันอยู่ในอารมณ์ได้ทันที

๙. ศิวพรณยอมผ่อนไส คนเจริญเมตตาวันนี้ ย่อมมีศิวพรณผ่อนไส ผู้ที่เจริญเมตตา มากมองดูแล้วสบายใจ เข้าไปหาท่านแล้วชื่นใจ เป็นที่เคารพเลื่อมใสของคนทั่วไป ศิวพรณ ก็ผ่อนไสด้วย อายุก็ยืน รวมถึงการมีสุขภาพที่ดีแข็งแรง หน้าตาคุณอ่อนกว่าปกติ เป็นต้น

๑๐. เป็นผู้ไม่ลุ่มหลงมัวเมาในชีวิต (มีสติดี ไม่หลงตาย) เมื่อตายเป็นผู้ไม่หลงตาย เพราะการเจริญเมตตาจิตบ่อยๆ ความหลงตายในขณะตาย จะไม่มี ไม่เพ้อ บางคนก่อนตายเพื่ออย่างนั้นอย่างนี้ จำอะไรไม่ได้ แม้แต่คนใกล้ซัดก็เกิดขึ้นได้ แต่คนที่เจริญเมตตาจิตนี้ ย่อมเป็นคนไม่หลงตาย

๑๑. ยังไม่บรรลุมฤตธรรม ย่อมเป็นผู้เข้าถึงพรหมโลกแล เมื่อจากโลกนี้ไปก็ไปบังเกิดในพรหมโลกนี้หมายถึงท่านผู้ใดที่ได้ฌาน โดยเฉพาะเท่านั้น สำหรับผู้ที่ยังไม่ได้ฌาน ก็ไปบังเกิดตามภพภูมิของตน ๆ

สรุปได้ว่า หลักธรรมในพรหมวิหาร ๔ แสดงให้เห็นถึงหลักธรรมที่ทำให้เกิดความสัมพันธระหว่างสังคมกับมนุษย์ได้อย่างเป็นดี ระหว่างคุณธรรมในใจของบุคคลกับจริยธรรมภาคปฏิบัติทางสังคมแสดงถึงความสมบูรณ์ของหลักธรรมที่มีคำสอนเป็นระเบียบ มีหลักธรรมครบทุกขั้นตอนและบอกให้รู้ว่า การบำเพ็ญความดีภายนอกหรือการแสดงออกดีงามทางสังคม จะต้องมีความดีที่ลึกซึ้งภายในจิตใจเป็นรากฐานจึงจะเป็นไปโดยจริงใจ บริสุทธิ์เป็นของแท้ และมั่นคงยั่งยืน งานสังคมสงเคราะห์ไม่ว่าในรูปของท่านหรืออัครจริยา เป็นต้น จะเป็นไปโดยความบริสุทธิ์ใจ ก็ต่อเมื่อมีเมตตากรุณาเป็นพื้นฐานอยู่ในใจ

๔.๑.๒ บุญกิริยาวัตถุ

นอกจากนี้ คัมภีร์ล้านนาซึ่งเน้นในเรื่องบุญกุศลนั้นคือ บุญกิริยาวัตถุ^{๑๕} แปลว่า วัตถุเป็นที่ตั้งของการบำเพ็ญบุญ คำว่า บุญ ในส่วนเหตุนี้ หมายถึง เจตนาที่ประกอบด้วยกุศล เมื่อเกิดขึ้นภายในจิตใจหรือกระทำไปในทางกายหรือพูดทางวาจาก็ตาม สามารถ ลด

^{๑๕} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๕๕, ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๕. อ. อ. อ. (บาลี) ๒๓/๓๖/๑๕๘, (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๕๔-๒๕๕. พ. อ. (บาลี) ๒๕/๖๐/๒๗๘, (ไทย) ๒๓/๖๐/๔๑๕-๔๑๖. อ. อ. (ไทย) ๓/๓๖/๒๕๖-๒๕๗. พ. อ. (ไทย) ๖๐/๒๓๒/๓๘๗-๓๘๘. อ. อ. (ไทย) ๓/๓๖/๒๕๒-๒๕๓.

ละ บรรเทา กิเลสลงไปได้ ผลที่ออกมาเป็นความสุข ความปีติปราโมทย์ การกระทำนั้น เรียกว่า เป็นบุญ พระพุทธองค์ทรงแสดงบุญไว้ ๓ ประการคือ

๑. ทาน การให้ การสละ การเผื่อแผ่แบ่งปัน เป็นการใช้เพื่อการอนุเคราะห์เช่น ช่วยเหลือผู้ยากไร้ ตกทุกข์ขาดแคลนบ้าง ให้เพื่อสงเคราะห์ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจสมานไมตรี แสดงน้ำใจ สร้างสามัคคีบ้าง ให้เพื่อบูชาความดี ให้เพื่อยกย่องส่งเสริมสนับสนุนคนดีบ้าง เป็นการให้ในด้านทรัพย์สิน สิ่งของปัจจัยเครื่องใช้ยังชีพ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ก็มี ให้ความรู้ ศิลปะวิทยาการ ให้คำแนะนำสั่งสอน บอกแนวทางดำเนินชีวิต หรือให้ธรรมก็มี ให้มีความเป็นส่วนร่วมในการบำเพ็ญกิจที่ดีงามก็ดี ตลอดจนให้อภัยที่เรียกว่า อภัยทาน

๒. ศีล ความประพฤติดีงาม และการหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต ความมีระเบียบ วินัยและความมีกิริยามารยาทงดงาม เฉพาะอย่างยิ่งเน้นศีลในระดับการไม่เบียดเบียนหรือการอยู่ร่วมกันด้วยดีโดยสงบสุขในสังคม กล่าวคือ การไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย การไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของกันและกัน การไม่ละเมิดต่อของรักของผู้อื่น ไม่ประทุษร้ายจิตใจ बहुเกียรติทำลายตระกูลวงศ์ของกันและกัน การไม่หักรานตัดรอนผลประโยชน์กัน ด้วยวิธีประทุษร้ายทางวาจา และการไม่ซ้ำเติมตนเองด้วยสิ่งเสพติดซึ่งทำให้เสื่อมทรามเสียดสีสัมพัชัญญะที่เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งป้องกันจากความผิดพลาดเสียหายและคุ้มตัวไว้ในคุณความดี นอกจากนี้อาจพยายามฝึกตนเพิ่มขึ้นในด้านการงดเว้นสิ่งหรรษา ฟุ่มเฟือย บำรุงบำเรอปรนเปรอความสุขต่าง ๆ และหัดให้เป็นอยู่ง่าย ๆ ด้วยการรักษาอุโบสถ ถือศีล ๘ ตลอดจนศีล ๑๐ ประการ ตามโอกาส หรืออาจปฏิบัติในทางบวกเช่น ขวนขวายช่วยเหลือรับใช้ร่วมมือและบริการต่าง ๆ ด้วยใจบริสุทธิ์

๓. ภาวนา เป็นการฝึกฝนจิตและปัญญา คือฝึกอบรมจิตใจให้เจริญขึ้นด้วยคุณธรรมต่าง ๆ ให้เข้มแข็งมั่นคงหนักแน่น และให้มีปัญญารู้เท่าทันสังขาร พุคอย่างสมัยใหม่ว่ารู้เท่าทันโลกและชีวิต หรือมีโลกทัศน์ชีวิตทัศน์ที่ถูกต้อง ภาวนานี้ก็คือ สมาธิ และปัญญา ในไตรสิกขา พุคเต็มว่า สมาธิภาวนา และปัญญาภาวนานั้นเอง แต่ไม่ย่ำเน้นแต่ละอย่างให้เด่นชัดนัก จึงย่อเอามากล่าวรวมจัดเข้าเป็นหัวข้อเดียวกัน มีความหมายคลุมตั้งแต่สัมมาวายามะ ให้เพียรละกิเลส เพียรอบรมปลูกฝังกุศลธรรมในหมวดสมาธิ จนมาถึงสัมมาทิฐิและความดำริชอบที่ประกอบด้วยเมตตากรุณาในสัมมาสังกัปปะที่เป็นหมวดปัญญา วิธีการและข้อปฏิบัติที่ท่านเน้นสำหรับการฝึกอบรมจิตใจและปัญญา เป็นการแสวงหาปัญญา และชำระจิตใจด้วยการสดับธรรมที่เรียกว่า ธรรมสวนะ การแสดงธรรม สนทนาธรรม การ

แก้ไขปลูกฝังความเชื่อความเห็น ความเข้าใจให้ถูกต้อง การเจริญเมตตาและการควบคุมขัด
เกลากิเลสโดยทั่วไป

ในคัมภีร์ยังได้กล่าวถึงประโยชน์ตนและผู้อื่นและกล่าวถึงโลกนี้และโลกหน้า
โดยเฉพาะประโยชน์ในส่วนตัวและระดับสังคม^{๑๖} โดยทั่วไปเราอาจจะวิเคราะห์ได้ตามหลัก
ของอรรถ ๓ ซึ่งมีความหมายพึงทราบได้ดังต่อไปนี้^{๑๗}

๑. อัตตัตถะ ประโยชน์ตน คือการบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตได้แก่ประโยชน์ ๓
อย่างในหมวดก่อนนั่นเอง เท่าที่เกี่ยวข้องกับตน ซึ่งเป็นผลเกิดขึ้นแก่ตนโดยเฉพาะ เน้นการ
พึ่งตนได้ในทุกระดับ เพื่อความไม่ต้องเป็นภาระผู้อื่น หรืออ่วงหมู่คณะ และเพื่อความเป็นผู้
พร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่นบำเพ็ญกิจต่าง ๆ อย่างได้ผลดี คุณธรรมที่เป็นแก่นนำเพื่อการบรรลุ
ประโยชน์ตนนี้คือปัญญา ส่วนหลักธรรมทั่ว ๆ ไปที่สอนไว้ เพื่อความมุ่งหมายนี้มีหลาย
อย่างเช่น นาดกรณธรรม ๑๐ ประการ เป็นต้น พูดอย่างกว้าง ๆ ว่า บำเพ็ญไตรสิกขาในแง่
ที่เป็นความรับผิดชอบต่อตนเองให้บริบูรณ์

๒. ปรัตถะ ประโยชน์ผู้อื่น หรือประโยชน์ท่าน คือการช่วยเหลือเกื้อกูล
สนับสนุนผู้อื่นให้บรรลุประโยชน์ หรือเข้าถึงจุดหมายแห่งชีวิตของเราในระดับต่าง ๆ
ระดับประการให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้ หมายถึงประโยชน์ ๓ อย่างในหมวดก่อน
นั่นเอง เท่าที่เกี่ยวข้องกับคนอื่น เป็นผลเกิดขึ้นแก่คนอื่น หลักธรรมทั่วไปที่ใช้นสอนมีสังคห
วัตถุ ๔ ประการ การทำหน้าที่และบำเพ็ญคุณธรรมต่าง ๆ ของกัลยาณมิตร เป็นต้น

๓. อุกยัตถะ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หรือประโยชน์ร่วมกัน ได้แก่ประโยชน์ ๓
อย่างในหมวดก่อนนั้น ที่เป็นผลเกิดขึ้นทั้งแก่ตนและคนอื่น ๆ หรือแก่สังคม แก่ชุมชนอัน
เป็นส่วนรวม เช่นประโยชน์ที่เกิดจากของกลางและกิจส่วนรวม เป็นต้น โดยเฉพาะ
สภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่อันเอื้ออำนวยแก่การปฏิบัติเพื่อบรรลุอัตตัตถะ และการ
บำเพ็ญปรัตถะของทุก ๆ คน คุณธรรมที่เป็นแก่นนำที่จะให้บรรลุจุดหมายนี้คือ วินัยและ
สามัคคี หลักธรรมทั่วไปที่อาจใช้สอนได้ มีสาราณียธรรม^{๑๘} ๖ และอปรีหานิยธรรม^{๑๙} ๓
ประการ เป็นต้น ตลอดจนพฤติกรรมที่เกื้อกูล ที่พึงประสงค์ ที่สังคมพึงต้องการ โดยทั่วไป

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๕.

^{๑๗} บุ.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๓๓๓; ๔๕๕/๓๘๕.

^{๑๘} ที. ปา. (บาลี) ๑๑/๓๒๓/๒๑๖, ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๒๑.

^{๑๙} ที. ปา. (บาลี) ๑๐/๑๓๖-๑๔๔/๖๖-๗๔, ที. ปา. (ไทย) ๑๐/๑๓๖-๑๔๔/๘๑-๘๕.

สรุปได้ว่า การใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาย่อมหนีไม่พ้นบุญกิริยาวัตถุ ๓ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ระบบความประพฤติปฏิบัติมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความจริงของธรรมชาติเป็นพื้นฐาน ซึ่งเป็นไปเพื่อบรรลุประโยชน์ที่พึงเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต และการสร้างสรรค์สภาพชีวิต สภาพสังคมที่เกื้อกูลแก่การบรรลุจุดหมายเช่นนั้นได้

๔.๑.๓ พระรัตนตรัย ๓

ชนชาวล้านนาในอดีตถึงปัจจุบัน มีความเชื่อเลื่อมใสมั่นคงในพระรัตนตรัย นับถือพระพุทธศาสนา น้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต พิธีกรรมทุกอย่างในถิ่นล้านนา มักจะมีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเสมอ ดังนั้น คนล้านนาจึงมั่นคงในพระรัตนตรัย

พระรัตนตรัย หมายถึง แก้วอันประเสริฐ ๓ ประการ ประกอบด้วยพุทธรัตนะ ๑ ธรรมรัตนะ ๑ สังฆรัตนะ ๑

๑. พระพุทธ ได้แก่ ท่านผู้สอนให้ประมุขชนประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย ที่เรียกว่าพระพุทธศาสนา เชื่อว่าพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์ ทรงแนะนำสั่งสอนจนบุคคลเหล่านั้นได้รับความสุขความเจริญตามสมควรแก่ความประพฤติปฏิบัติของตน

๒. พระธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คำสั่งคือสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามและทรงอนุญาต เรียกว่า พระวินัย คำสอนคือสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงชี้แนวทางมรรคผล และนิพพาน เรียกว่า พระธรรม

๓. พระสงฆ์ คือ กลุ่มชนที่เกิดศรัทธาเลื่อมใสคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วสละซึ่งเพศฆราวาสออกบวชในพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา และคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

๔.๑.๔ สังฆารูปปัตติสูตร

ในคัมภีร์ล้านนาได้ผสมผสานหลักธรรมในการดำเนินชีวิตแบบพื้นฐานและได้วิวัฒนาการ โดยเฉพาะการดำรงชีวิตที่เป็นไปโดยธรรมชาติและการเชื่อมโยงหลักธรรมที่มีอยู่

ได้อย่างกลมกลืนระหว่างสังคมนุญย์กับมนุษย์ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นคุณธรรมที่โดดเด่นที่สุดที่ปรากฏในสังขารูปัตติสูตร^{๒๐} คือ

๑. **ศรัทธา** คือความเชื่อ ความมั่นใจเพราะได้พิจารณาไตร่ตรองมองเห็นเหตุผล ด้วยปัญญา แล้วแยกย่อยออกไปได้เป็น ๓ ด้านคือ

ก. ความเชื่อ ความมั่นใจในพระพุทธเจ้า

ข. ความเชื่อ ความมั่นใจในพระธรรม

ค. ความเชื่อ ความมั่นใจในพระสงฆ์

รวมความหมายของศรัทธา ๓ อย่างนั้นได้แก่ ความมั่นใจว่าความจริงความดีงาม และกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผล มีอยู่ตามธรรมชาติของธรรมชาติมนุษย์ มีความสามารถที่จะเข้าถึงและหยั่งรู้ความจริง ความดีงาม และกฎธรรมชาตินั้นได้ และได้มีบุคคลผู้ประเสริฐซึ่งได้ค้นพบเข้าถึง และนำความจริงนั้นมาเปิดเผย เป็นเครื่องยืนยันและนำทางไว้แล้ว ผู้ที่มีความมั่นใจในกฎธรรมดาแห่งเหตุผล และมั่นใจในความสามารถของมนุษย์แล้ว ย่อมเพียรพยายามปฏิบัติเพื่อให้ผลสำเร็จเกิดจากเหตุคือการกระทำ ชื่อการกระทำและผลของการกระทำที่เป็นไปตามนิยามแห่งเหตุและผล จนมีหลักประกันความเข้มแข็งทางจริยธรรมพยายามศึกษาให้รู้เข้าใจและกระทำการไปตามทางแห่งเหตุปัจจัยอย่างมั่นคง ไม่หวังพึ่งอำนาจลบล้างจากภายนอก และจะมั่นใจว่าสังคมที่ดีงาม หรือสังคมอุดมคตินั้น มนุษย์สามารถช่วยกันสร้างขึ้นได้ และประกอบด้วยมนุษย์ผู้ดำเนินชีวิตดีงามตามเหตุผลนี้เอง ซึ่งได้ฝึกอบรมตนเพื่อเข้าถึงธรรมหรือเพื่อบรรลุคุณความดีพิเศษอย่างพระพุทธเจ้า

๒. **ศีล** คือระเบียบความประพฤติทั้งส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายทางวาจา ตลอดถึงท่ามาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งได้กำหนดวางไว้เพื่อทำให้ความเป็นอยู่นั้นกลายเป็นสภาพอันเอื้ออำนวยแก่การปฏิบัติกิจต่าง ๆ ที่เป็นไปเพื่อเข้าถึงจุดหมายอันดีงาม ซึ่งเป็นอุดมคติของคนในสังคมหรือชุมชนนั้น โดยทั่วไป ระเบียบความประพฤตินี้ จะมีลักษณะเป็นการปิดกั้นโอกาสที่จะทำความชั่วและส่งเสริมโอกาสสำหรับทำความดี โดยฝึกคนให้รู้จักสร้างความสัมพันธ์ด้านกายและวาจาที่ดีงาม กับสภาพแวดล้อม อันจะเป็นผลเอื้ออำนวยแก่การดำรงอยู่ทั้งของตนและชุมชน หรือสังคมของตน และเอื้ออำนวยแก่การทำกิจต่าง ๆ ที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไป พร้อมกันนั้นก็เป็นการฝึกอบรมชีวิตด้านกายและวาจาของบุคคลให้มีความพร้อมยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเน้นความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคม คือการอยู่ร่วมกันด้วยดี

^{๒๐} ม. อุ. (บาลี) ๑๔/๑๖๐-๑๖๕/๑๔๗-๑๕๓, ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๑๖๐-๑๖๕/๒๐๘-๒๑๔.

ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ในสภาพที่เกื้อกูลเช่นนั้น สมาชิกแต่ละคนนอกจากสามารถดำรงตนอยู่ได้ด้วยดีแล้ว ยังมีโอกาสที่จะกระทำสิ่งที่ดีงามหรือเข้าถึงสิ่งที่มีคุณค่าสูงขึ้นไปอีกด้วย

ดังนั้น ศิลจึงมีความเข้มงวดกวดขัน เกร็งครัด หยาบ ประณีต และรายละเอียดต่าง ๆ กัน ดังมีศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ที่กล่าวไว้ในกัมภีร์ล้านนาเป็นตัวอย่าง เมื่อว่าโดยสรุป ศิลตามความหมายของพระพุทธศาสนามีลักษณะสำคัญคือ

๑) ทำให้เกิดสภาพความเป็นอยู่ที่เกื้อกูลแก่การปฏิบัติกิจต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงจุดหมายที่ดีงามโดยลำดับ จนถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต

๒) ทำให้สมาชิกของสังคมหรือชุมชนนั้นอยู่ร่วมกันด้วยดี สังคมสงบเรียบร้อย สมาชิกต่างดำรงอยู่ด้วยดีและมุ่งหน้าปฏิบัติกิจของตนโดยสะดวก

๓) ฝึกหัดขัดเกลาตนเอง ทำให้กิเลสเบาบางลง ด้วยการควบคุมยับยั้งกาย แสดงออกทั้งทางกายและวาจา อันเป็นขั้นต้นของการพัฒนาชีวิตที่จะเป็นที่รองรับของกุศลธรรมทั้งหลาย เฉพาะอย่างยิ่ง คือเป็นพื้นฐานของสมาธิ หรือการฝึกฝนอบรมคุณธรรมทางจิตใจที่สูงขึ้นไป

๓. **สุตะ** คือ ความเป็นผู้ได้สดับตรับฟัง และเรียนรู้ศิลปวิทยา เรียนรู้วิธีการปฏิบัติกิจการงาน และข้อประพฤติปฏิบัติที่ดีงามที่จะนำไปสู่ความสำเร็จความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และความมั่นคงในชีวิต มีคำกล่าวที่มีความหมายกว้างออกไปว่า “**พหูสุต**” ซึ่งหมายถึง ผู้ที่ได้เคยสดับตรับฟัง ได้เคยเรียนรู้ศิลปวิทยา ได้เคยเรียนรู้และฝึกฝนอบรมวิธีการปฏิบัติกิจการงาน ได้เรียนรู้และอบรมกาย วาจา และใจ ตามพระสัทธรรม คือ ข้อประพฤติปฏิบัติที่ดีงามมากมาย อันก่อให้เกิดวิสัยทัศน์ คือสติปัญญาารอบรู้ทั้งคดีโลกและคดียุทธธรรม อย่างกว้างไกล ผู้มีสุตะหรือผู้เป็นพหูสุตจึงเป็นผู้ที่มีความรู้ มีสติปัญญาสามารถและมีคุณธรรมประจำใจ นับว่าเป็นผู้มีทรัพย์อันประเสริฐ เสมือนมียานพาหนะนำชีวิต และมีประตูส่งทางการดำเนินไปสู่ความสำเร็จ ความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และความมั่นคงแห่งชีวิต ไม่มีเสื่อม

สุตะ ที่เป็นคุณสมบัติของอริยสาวกนั้น หมายถึง ความรู้ที่จำเป็นสำหรับทุกคน เพื่อให้รู้จักวิธีที่จะดำเนินชีวิตให้ดีงาม ทำให้รู้จักใช้สุตะอื่น ๆ มีวิชาชีพเป็นต้น เป็นไปในทางที่เป็นประโยชน์ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นส่วนเสริมสำหรับปิดกั้นโทษ ช่วยทำให้สุตะอื่นมีคุณค่าเต็มบริบูรณ์ เป็นเครื่องมือแก้ปัญหาตามความหมายที่แท้จริง เป็นคุณด้านเดียว ยิ่งกว่านั้นสุตะอย่างนี้เท่านั้น เป็นความรู้ที่ทำให้บุคคลนั้นให้กลายเป็นอริยะหรืออารยชนได้

๔. **จาคะ** แปลว่า การสละ หรือการสละให้ หมายถึงการให้ที่แท้จริง ซึ่งเป็น การสละออกไป สละทั้งข้างนอกและข้างใน ข้างนอกสละวัตถุ ข้างในสละกิเลสความโลภ ไม่มีความรู้สึกตระหนี่หวงแหน ไม่ปรารถนาผลได้ตอบแทน การที่มีได้กระทำเพราะมุ่งหวัง ผลประโยชน์ตอบแทนแก่ตน จึงไม่มีปัญหาในเรื่องที่จะมาเกิดความทุกข์ ความเดือดร้อน คนในสมัยก่อนจึงมีการสละทรัพย์ในการสร้างวัด สร้างสาธารณะสมบัติ เป็นของแผ่นดิน จะเห็นได้จากการสร้างวัดในพระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองจนกระทั่งมาถึงยุคปัจจุบัน เพราะ การให้ด้วยความเมตตา กรุณา มีใจบริสุทธิ์ มีจิต phóngไส ทำให้มีกิเลสน้อยลงไป การได้ ฝึกรบรณทน ความก้าวหน้าในธรรม สุขุขความอึดอึดใจจากสภาพที่เป็นบุญเป็นกุศล เหล่านั้น และความเข้าใจจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนามากขึ้น ในเรื่องนี้ พึงอ้างวจนะ ของพระสารีบุตรที่ว่า “บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่ให้ทานเพราะเห็นแก่อุปธิสุข (สุขเชิงกิเลส คือโลกียสุขหรือสุขในไตรภพ) ย่อมไม่ให้ทานเพื่อภพใหม่ แต่บัณฑิตเหล่านั้น ย่อมให้ทาน เพื่อกำจัดกิเลส เพื่อไม่ก่อภพต่อไป”^{๒๐}

อนึ่ง ในฐานะอริยสาวกเป็นสัตบุรุษ ย่อมให้ทานอย่างสัตบุรุษ^{๒๑} ลักษณะสำคัญ อย่างหนึ่งที่ท่านเน้นไว้เกี่ยวกับการให้อย่างสัตบุรุษได้แก่การให้โดยเคารพ คือการให้ด้วยความจริงใจ ให้ความสำคัญแก่ผู้รับ แก่สิ่งของที่ให้และการให้นั้น ไม่ว่าผู้รับจะตกอยู่ใน สภาพอย่างไร ต่ำต้อยด้วยเพียงใด ก็ไม่ดูถูกเหยียดหยาม ไม่แสดงอาการดังว่าจะทิ้งเสีย หรือหน้าว่ากลัวขมวดราคาญ แต่มีเมตตากรุณา ให้ด้วยความเต็มใจ มุ่งให้เขาได้รับประโยชน์

๕. **ปัญญา** แปลว่า ความรู้ทั่ว หรือรู้ชัด ได้แก่ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล หรือความรู้ประเภทแยกคิด จัดสรร และวินิจฉัย คือแยกแยะวินิจฉัยได้ว่า จริง เท็จ ดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควร คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ รู้ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล หรือปัจจัยต่าง ๆ รู้ภาวะตามเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ รู้ว่าจะนำไปใช้หรือปฏิบัติอย่างไร จึงจะ แก้ปัญหาได้ หรือให้ผลสำเร็จผลที่มุ่งหมาย เป็นความรู้ระดับใช้งานหรือแก้ปัญหาได้จริง

อย่างไรก็ตาม สังคมปัจจุบันต้องการศรัทธาที่ประกอบด้วยเหตุผล ไม่มมงาย ต้องการความมั่นใจในความเป็นมนุษย์ชนิดที่สัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายที่ดีงาม สังคมปัจจุบัน ต้องการศีลธรรม คือธรรมขั้นศีล มี ๒ ระดับ หนึ่งระดับทั่วไป ได้แก่ ระดับธรรมหรือระดับที่ยังเป็นธรรม คือ เป็นข้อแนะนำสั่งสอน หรือหลักความประพฤติที่แสดง และ

^{๒๐} ที. มหา. (บาลี) ๑๐/๓๘๖/๒๖๐, ที. มหา. (ไทย) ๑๐/๓๘๖/๓๒๔,

^{๒๑} ม. อุ. (บาลี) ๑๔/๕๒/๕๕. ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๕๒/๑๐๘-๑๐๙.

บัญญัติไปตามกฎธรรมดา แห่งความดีความชั่ว ที่เรียกว่า กฎแห่งกรรม ผู้ทำดีทำชั่ว หรือ รักษาศีลละเมิดศีล ย่อมได้รับผลดีผลชั่วเอง ตามธรรมดาของเหตุปัจจัย หรือตามกฎแห่งกรรมนั้น สองระดับเฉพาะ ได้แก่ ระดับวินัย หรือระดับที่เป็นวินัย ถือเป็นแบบแผน ข้อบังคับที่บัญญัติ ก้าวหรือกำหนดขึ้น สำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในหมู่ชน หรือชุมชนหนึ่ง โดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของหมู่คณะหรือชุมชนนั้นโดยเฉพาะ

สรุปได้ว่า คุณธรรมที่โดดเด่นในคัมภีร์ล้านนาเป็นหลักแท้ ๆ มี ๕ อย่าง คือ ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา^{๒๗}

๑) ศรัทธา ความเชื่อ ความมั่นใจ ในปัญญา คุณธรรมและความเพียรพยายามของมนุษย์ ซึ่งทำให้สามารถเข้าถึงความจริง ความดีงามสูงสุด

๒) ศีล การรู้จักบังคับควบคุมตนได้ ซึ่งทำให้ความเป็นอยู่ พฤติกรรม เกิดความพอดี และความอยู่ร่วมกันด้วยดีของสังคม

๓) สุตะ คือ ความเป็นผู้ได้สดับตรับฟัง และเรียนรู้ศิลปวิทยา เรียนรู้วิธีการปฏิบัติกิจการงาน และข้อประพฤติปฏิบัติที่ดีงามที่จะนำไปสู่ความสำเร็จความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และความมั่นคงในชีวิต

๔) จาคะ ความเสียสละ ที่ทำให้ไม่ตัดสินใจหรือคิดการต่าง ๆ เข้าข้างตนเอง และทำให้พร้อมที่จะเอื้อเพื่อเกื้อกูลแก่ผู้อื่น

๕) ปัญญา ความรู้ตระหนักเท่าทันถึงความจริงของสิ่งทั้งหลาย ที่เป็นไปตามกฎธรรมดามีความเกิดขึ้นเสื่อมสั่นไปตามเหตุปัจจัยของมัน

๔.๒ หลักธรรมที่มีอิทธิพลต่อการปกครอง

๔.๒.๑ ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ

ในคัมภีร์ไบเบิลได้ปรากฏหลักธรรมในการปกครองซึ่งได้แก่ทศพิธราชธรรม ซึ่งในคัมภีร์ได้กล่าวไว้ชัดเจน เช่น การให้ทานเป็นต้นไป แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดไว้ในคัมภีร์ไบเบิล เป็นแต่เพียงหัวข้อธรรมที่ปรากฏได้ว่ามีหลักธรรมการเมืองการปกครองอยู่จริง ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ตามหลักโดยทั่ว ๆ ไปของหลักธรรม กล่าวคือ หลักธรรมข้อนี้

^{๒๗} อจ. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๕๑/๑๐๕, อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๑/๑๖๓.

ผู้ปกครองหรือพระมหากษัตริย์ของไทย ทรงยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาช้านาน ทุกยุคทุกสมัย ตั้งแต่ยุคสมัยที่ปกครองด้วยระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นต้นมา จนกระทั่งในสมัยปัจจุบัน ซึ่งเป็นหลักธรรมสั้น ๆ มาในมหาหังสชาดก^{๒๔} แต่มีความหมายที่กว้างและเป็นหลักปฏิบัติที่สามารถใช้ได้ดีมาทุกยุคทุกสมัย มีเนื้อหาเป็นหลักปฏิบัติของผู้ปกครองหรือผู้นำโดยตรงคือ

๑. ทาน การให้สิ่งที่ควรให้แก่บุคคลที่ควรให้ ควรสละสิ่งของช่วยเหลือราษฎร หรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ มีการเผื่อแผ่ให้ป็นและสงเคราะห์แก่บุคคลรอบข้าง หรือผู้ได้บังคับบัญชา

๒. ศีล ความประพฤติดีงาม ควบคุมความประพฤติ ทางกาย วาจา และทางใจ ให้ถูกต้องเรียบร้อย ดีงาม ตามระเบียบวินัยของหมู่คณะและหลักธรรมทางศาสนา เพื่อเป็นตัวอย่างและเป็นทีเคารพนับถือของประชาชนหรือผู้ใต้ปกครอง

๓. ปริจาคะ การบริจจาค หรือการไม่เห็นแก่ตัว การเสียสละเพื่อส่วนรวม ย่อมเสียสละความสุขส่วนตน ย่อมเสียสละความสุขส่วนตนเข้าไปเพื่อรับภาระหน้าที่ดำเนินงาน เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนหมู่คณะหรือประเทศชาติ ด้วยความเสียสละอย่างแท้จริง เป็นคนมีจิตใจกว้างขวางไม่เห็นแก่ตัว ไม่ฉวยโอกาสเอาเปรียบเพื่อความสุข หรือความปลอดภัยเฉพาะส่วนตน

๔. อาชชวะ คือ ความซื่อตรงต่อตนเอง ต่องาน และต่อบุคคลอื่น ๆ ปฏิบัติภารกิจหรือหน้าที่ด้วยความสุจริตจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชนหรือผู้ใต้ปกครอง มีความรักดีต่อประเทศชาติและตั้งมั่นในสุจริตธรรม มั่นคงอยู่ในศีลธรรม รักษาสัตย์ และเกียรติยศ ตลอดจนเป็นที่เชื่อถือวางใจได้

๕. มัททวะ ความอ่อนโยน มีอัธยาศัยไมเย่อหยิ่งกระด้างหยาบคาย มีคำพูดนมนวล ไพเราะอ่อนหวานต่อคนทั่วไป มีอัธยาศัยดีงาม พร้อมทั้งจะรับฟังคำแนะนำตักเตือนจากผู้อื่น ทำให้ได้รับความจงรักภักดีจากประชาชนและผู้ใต้บังคับบัญชา

๖. ตปะ ความทรงเดช หรือความมีอำนาจหรือธรรมในตัว ที่คอยรู้จักยับยั้งชั่งใจ คอยทำลายหรือขจัดความชั่วไม่ให้กำเริบ เป็นอำนาจปราบปรามจิตใจของผู้ปกครองให้อยู่ในทำนองคลองธรรม ไม่ล่วงละเมิดศีลธรรมอันดีงาม ตามอำนาจความต้องการของกิเลส

^{๒๔} พุ. ชา. (บาลี) ๒๘/๑๖๖/๗๒, พุ. ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๖/๑๑๒.

ทำให้ผู้ได้ปกครองเกิดความขำเกรงด้วยการบำเพ็ญเพียร เอาชนะความชั่วร้ายภายในจิตใจด้วยการรู้จักจัดความชั่วออกไป ไม่ยอมหมกมุ่นอยู่ในกามคุณหรือความสุขสำราญมากเกินไป

๙. อักโกระ ความไม่โกรธ ไม่ลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้กระทำการต่าง ๆ ผิดพลาด เสียธรรม จะต้องมิเมตตาประจําใจไว้คอยระงับความขุ่นเคือง มีความรักและปรารถนาดี ต่อผู้ได้ปกครองสม่าเสมอ ไม่เห็นแก่ตัว มุ่งให้เขาเจริญในทุก ๆ ด้าน

๑๐. อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน บีบบังคับ กดขี่ข่มเหงให้ประชาชนหรือผู้ได้ปกครองได้รับความเดือดร้อนทุกข์ยาก เช่น การเก็บภาษีแบบขูดรีด การใช้แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเริงในอำนาจจนขาดความเมตตากรุณา ไม่หาเหตุลงโทษประชาชนหรือผู้ได้ปกครอง เพราะอาศัยความเกลียดชังส่วนตัว จะต้องมิกรุณาช่วยเหลือประชาชนและผู้ได้ปกครองให้พ้นทุกข์ภัยต่าง ๆ

๑๑. ขันติ ความอดทน อดกลั้น รู้จักข่มใจห้ามใจตัวเอง ทนทานต่ออำนาจกิเลสและความทุกข์ยากต่าง ๆ ให้สติคอยควบคุมจิตใจให้คงที่เป็นปกติ ไม่ให้กำเริบอ่อนไหว เมื่อเผชิญกับความยุ่งยากลำบาก ภัยอันตรายต่าง ๆ เป็นธรรมที่จะทำให้ฝ่าฝืนอุปสรรคไปถึงจุดหมายปลายทางได้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งและความกล้าหาญในการปฏิบัติหน้าที่

๑๒. อวิโรธนะ^{๒๕} ความไม่ประพฤติผิดไปจากธรรม หรือความเที่ยงตรงต่อหลักธรรมไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำดีร้าย ลากสักการะ หรืออารมณ์ที่ชอบใจและไม่ชอบใจใด ๆ ตั้งมั่นอยู่ในธรรมทั้งส่วนยุติธรรมคือความเที่ยงธรรม ทั้งในส่วนนิติธรรม คือระเบียบแผนในการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม ไม่ประพฤติคลาดเคลื่อนวิบัติไปดำรงอยู่ในความไม่ยุติธรรม มีความสงบเสงี่ยม มีสติควบคุมรักษามารยาท ทางกาย วาจา ให้เป็นสุจริตและตรงต่อความกักดี ไม่ผิดประเพณีตลอดจนกฎหมายและศีลธรรม^{๒๖}

หลักธรรมที่มีมาในคัมภีร์ไบเบิลที่เกี่ยวข้องกับการปกครองก็คือทศพิธราชธรรม อย่างไรก็ตามหลักการปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้นำเป็นกลไกสำคัญต่อความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคม จะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือเสื่อมลงก็ขึ้นอยู่กับคุณธรรมของผู้ปกครองนั่นเองดังคำกล่าวในหนังสือพุทธศาสนากับสังคมไทย

^{๒๕} พุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๑๓๖/๓๒. พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๓๖/๑๑๒.

^{๒๖} พุ. ชา. อ. (ไทย) ๒๘/๑๓๖/๒๖๑.

๔.๓ หลักธรรมที่มีอิทธิพลต่อการศึกษา

๔.๓.๑ ไตรสิกขา ๓

เฉพาอย่างยิ่ง เน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่มันเป็น ตลอดจนรู้แจ้ง ความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทัน ธรรมดาของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดภัยไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์^{๒๓}

ในคัมภีร์ไบเบิลได้เน้นในเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักใหญ่ โดยเฉพาะในเรื่องของศีล ได้ให้ความสำคัญในระดับต้น ๆ กล่าวได้ว่า คนในสมัยดั้งเดิมถือเอาศีลเป็นข้อปฏิบัติที่จะต้องทำการศึกษา เพราะศีลสามารถควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ได้ทั้งหมด หลักธรรมหรือระบบปฏิบัติที่ถือได้ว่าเป็นระบบกลาง หรือเป็นพื้นฐาน กว้างขวาง ครอบคลุม และใช้เป็นมาตรฐานของการปฏิบัติมากที่สุด ก็คือ ระบบที่เรียกว่า สิกขา ๓ หรือไตรสิกขา แม้ว่าไตรสิกขาจะจัดออกมาจากมรรค แต่เพื่อมองเห็นเป็นภาพที่ชัดเจนในแง่หนึ่ง อาจยกเอาไตรสิกขานี้เข้าคู่เทียบกับมรรคแล้วจะเห็นว่ามรรคเป็นทางดำเนินชีวิตที่ดีงาม หรือระบบการดำเนินชีวิตที่ดีงาม หรือจะให้ตรงกว่านั้นว่าเป็นเนื้อหาของการดำเนินชีวิตที่ดี ส่วนไตรสิกขา เป็นระบบการศึกษา หรือระบบการฝึกฝนอบรม ก็เกิดเป็นการดำเนินชีวิตที่ดี หรือการดำเนินชีวิตที่ดีก็เกิดขึ้น ดังนั้น เมื่อฝึกตามไตรสิกขา มรรคก็เกิดขึ้นด้วย และการฝึกหรือการศึกษานั้น ก็ไม่แยกจากการดำเนินชีวิต แต่เนื่องอยู่ด้วยกันกับการดำเนินชีวิต

สิกขา ๓ ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ซึ่งมักเรียกกันให้ง่าย ๆ และสะดวก ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา^{๒๔}

๑. อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ ได้แก่ รวมเอาองค์มรรค ข้อสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เข้ามาว่าโดยสาระก็คือ การดำรงตนด้วยดีในสังคม รักษาระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคมให้ถูกต้อง มีความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ดีงามเกื้อกูลเป็นประโยชน์ ช่วยรักษาและส่งเสริมสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะทางสังคมให้อยู่ในภาวะเอื้ออำนวยแก่การที่ทุก ๆ คน จะสามารถดำเนินชีวิตที่ดีงาม หรือปฏิบัติตามมรรคกันได้ด้วยดี

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๓๕๑-๓๕๒.

^{๒๔} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๕๖. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๓๒. อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๘๒-๘๑/๒๒๒-๒๓๐. อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๒-๘๑/๓๐๘-๓๒๐.

๒. อธิจิตศึกษา คือ การฝึกปรือในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ได้แก่ การรวมเอาองค์มรรค ข้อสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เข้ามา ว่าโดยสาระก็คือ การฝึกให้มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคงแน่วแน่ ควบคุมคนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวน หรือทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพเหมาะแก่การใช้งานมากที่สุด โดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้ง และตรงตามความเป็นจริง

๑. อธิปัญญาศึกษา คือ การฝึกฝนปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนถึงความหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ ได้แก่ การรวมเอาองค์มรรค ข้อสัมมาทิฏฐิและสัมมาสังกัปปะ สองอย่างแรกเข้ามา ว่าโดยสาระก็คือ การฝึกฝนอบรมให้เกิดปัญญาบริสุทธิ์ ที่รู้แจ้งชัดตามสภาพความเป็นจริง ไม่เป็นความรู้ ความคิด ความเข้าใจที่ถูกบิดเบือนเคลือบคลุม อำพราง หรือพรั่มัวเป็นต้น เพราะอิทธิพลของกิเลสมีอวิชชาและตัณหาเป็นผู้นำที่ครอบงำจิตอยู่ การฝึกปัญญาเช่นนี้ ต้องอาศัยการฝึกจิตให้บริสุทธิ์ ผ่องใสเป็นพื้นฐาน แต่ในเวลาเดียวกัน เมื่อปัญญาที่บริสุทธิ์ รู้เห็นตามความเป็นจริงนี้เกิดขึ้นแล้ว ก็กลับช่วยให้จิตนั้นสงบ มั่นคง บริสุทธิ์ ผ่องใสอย่างแน่นอนยิ่งขึ้น และส่งผลออกไปในการดำเนินชีวิตคือ ทำให้วางใจ วางท่าที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง และใช้ปัญญาที่บริสุทธิ์ ไม่เอนเอียง ไม่มีกิเลสแอบแฝงนั้น คิดพิจารณาแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ทำกิจทั้งหลายในทางที่เป็นไป เพื่อประโยชน์อย่างแท้จริง

จะเห็นได้ว่าไตรสิกขา ๓ เป็นหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างมรรคกับ ไตรสิกขาเป็นปัจจัยกันระหว่างศีลกับสัมมาทิฏฐิว่า เมื่ออยู่ร่วมกันด้วยดีโดยสงบเรียบร้อย ใจ ก็ไม่ต้องสะดุ้งหวาดระแวง เมื่อประพฤตินิมนสิล ก็ไม่มีความเดือดร้อนวุ่นวายใจ ไม่เอนเอียง มีความเข้าใจดี เกิดปัญญา ถ้าปัญญานั้น รู้ตระหนักรู้เห็นคุณค่าของความประพฤตินิมนสิล ก็เป็นสัมมาทิฏฐิ^{๒๕}

เมื่อมีสัมมาทิฏฐิคือเห็นถูก เข้าใจถูกต้อง ก็คิด แล้วพูด ทำ ประพฤติ ปฏิบัติ ถูกต้องเป็นศีลอีก และอีกตอนหนึ่งได้กล่าวแล้วว่า การฝึกหัดศีล หรือฝึกอบรมความประพฤตินี้จะเชื่อว่าเป็นการศึกษา ก็ต่อเมื่อสามารถทำให้เกิดสัมมาทิฏฐิ อย่างน้อยตั้งแต่ขั้น ซาบซึ่งในคุณค่าของศีลหรือมีค่านิยมแห่งความสุจริตขึ้นไป การฝึกอบรมความประพฤตินี้จะให้ผลเช่นนี้ ได้กล่าวมา ณ ที่นี้ ๒ อย่างคือ

^{๒๕} ม. อ. (บาลี) ๑๒/๘๓-๘๔/๖๓-๖๔. ม. อ. (ไทย) ๑๒/๘๓-๘๔/๘๑-๘๓.

๑. การฝึกสติที่อาศัย ความเคยชินและศรัทธา เป็นวิธีที่เน้นหนักในด้านระเบียบวินัย ได้แก่การจัดสรรสภาพแวดล้อมให้เป็นกรอบกำกับความประพฤติและจัดระเบียบความเป็นอยู่เช่นกิจวัตร เป็นต้น ฝึกคนปฏิบัติให้เกิดความคุ้นและเคยชินเป็นนิสัย พร้อมกันนั้นก็สร้างเสริมศรัทธาโดยให้กัลยาณมิตร เช่น ครูแนะนำชักจูงให้เห็นบุคคลผู้มีความประพฤติดีงามน่าเลื่อมใสศรัทธา ที่มีความสุข ความสำเร็จ เป็นแบบอย่าง เช่น ครูนั่นเอง ประกอบไปด้วยโดยวิธีนี้ ความซาบซึ้งในคุณค่าของความประพฤติดีงาม ความรักวินัย ความฝืนยมนิสิตก็เกิดขึ้นได้ แม้จะไม่มีกัลยาณมิตรคอยชี้แจงประโยชน์ หรือได้เห็นแบบอย่างอะไรมากนัก แต่ถ้าระเบียบวินัยหรือกรอบความประพฤตินั้นเป็นสิ่งที่เขาปรับตัวเข้าได้ เกิดความเคยชินเป็นนิสัยขึ้นมาทีละที เขาได้รับประโยชน์บ้างก็ดี เขาจะเกิดความฝืนยมนิสิตและคิดหาเหตุผลเข้ากับความประพฤติดีมีระเบียบวินัยนั่นเอง เมื่อพ้นจากขั้นประพฤติไปตามกรอบหรือตามบังคับมาถึงขั้นเห็นคุณค่าฝืนยมนิสิตที่จะทำอย่างนั้นแล้ว ก็เข้าสู่ขั้นเป็นสัมมาทิฐิ นับได้ว่าเริ่มมีการศึกษา

๒. การฝึกสติที่ใช้โยนิโสมนสิการกำกับ เป็นวิธีที่เน้นความเข้าใจในความหมายของการกระทำหรือการปฏิบัติทุกอย่าง คือ ปฏิบัติการด้วยโยนิโสมนสิการ ตัวอย่างเช่น การกราบไหว้ แสดงความเคารพ ผู้กราบไหว้พระสงฆ์ หรือแสดงความเคารพผู้ใหญ่กว่า เป็นการฝึกคนให้เป็นคนอ่อนโยนไม่แข็งกระด้าง ก็เป็นการใช้โยนิโสมนสิการในทางปฏิบัติ ซึ่งใช้ได้ตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่รอเวลาไว้พิจารณาความคิดอย่างเดียว และไม่ใช้แต่ในขั้นศีลนี้เท่านั้น แม้ในขั้นสมาธิและขั้นปัญญาแท้ ๆ จะต้องใช้โยนิโสมนสิการอย่างนี้เรื่อยไป สัมมาทิฐิและองค์มรรคทั้งหลายภายในจึงจะเจริญแก่กล้าพร้อมยิ่งขึ้นได้ โดยขั้นนี้ก็จะมองเห็นความเจริญขององค์มรรคที่ควบไปกับการฝึกไตรสิกขา กล่าวคือ เมื่อมองจากภายนอก หรือมองตามขั้นตอนใหญ่ ก็ จะเห็นการฝึกอบรมตามลำดับขั้นของไตรสิกขา เป็นศีล สมาธิ และปัญญา

จะเห็นได้ว่า การแก้ไขปัญหาโดยการศึกษาแบบไตรสิกขา ๓ คือ เป็นการแก้ปัญหาคือเหตุปัจจัยอย่างหนึ่ง เป็นการแก้ปัญหาคือเหตุปัจจัยของมนุษย์โดยฝีมือของมนุษย์เองอย่างหนึ่ง หรืออาจพูดรวมว่า เป็นการแก้ปัญหาคือเหตุปัจจัยของมนุษย์โดยมนุษย์เอง ที่ตรงตัวเหตุปัจจัย ที่ว่าแก้ตรงเหตุปัจจัย แก้ไขด้วยการลงมือทำด้วยความเพียรพยายามหาเหตุผล การศึกษาโดยหลักพระพุทธศาสนานั้นสอนให้แก้ปัญหาคือเหตุปัจจัยทั้งด้านนอกด้านใน ทั้งทางสังขมและทางจิตใจของบุคคล คือ มีคำสอนขั้นศีล เป็นด้านนอก และขั้นจิตและปัญญาเป็นด้านใน

๔.๔ หลักธรรมที่มีอิทธิพลต่อคุณธรรมจริยธรรมในสังคม

๔.๔.๑ ไตรลักษณ์

เบื้องต้นท่านได้พรรณนาถึงหลักพรหมวิหาร ๔^{๑๐} ประการ ที่มีลักษณะเสมือน เรือนใจ ซึ่งมีหน้าที่เช่นเดียวกับเรือนกาย ที่มนุษย์ทุกคนใช้เป็นที่อยู่อาศัย กายกับใจนั้น จำเป็นจะต้องมีที่พำนัก แต่ที่มีความสำคัญคือใจ ท่านเน้นไปที่ใจ จนถึงกับมีการพูดว่า ใจ เป็นนาย กายเป็นบ่าว หรือ ดังพระพุทธทวจนะที่ว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จได้ด้วยใจ หากว่าบุคคลมีใจเสื่อมใสแล้ว จะพูดหรือจะทำอะไร ความสุขข้อมติดตามเขาไป คุณเงาติดตามตนเอง ฉะนั้น^{๑๑} ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า ขอเพียงทำใจให้สงบ เราก็จะได้รับความสุขแล้วจากการประกอบกรณานั้น ๆ ไม่ประมาทในชีวิต และพิจารณา สังขารทั้งหลายให้เห็นกฎไตรลักษณ์ ๓ ประการ คือ^{๑๒}

อนิจจตา คือพิจารณาโดยใช้วิปัสสนาปัญญาเป็นเครื่องดำเนินจนกว่าจะบรรลุถึง นิพพาน พ้นจากทุกข์ทั้งมวล เป็นสภาพอมตะพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด โดย พิจารณาเห็น เบญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณว่า เป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้แน่นอน สืบ ต่อเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา^{๑๓}

๑. อนิจจตา คือ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน มีสภาพเกิดขึ้น และเสื่อมสลายไป

๒. ทุกขตา ความเป็นทุกข์^{๑๔} สภาวะความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ เกิดขึ้นแก่ คน สัตว์ซึ่งทนได้ยาก หรือเกิดแก่สิ่งของแล้วไม่สามารถอยู่ในสภาพเดิมได้ มีความแปรปรวนตลอดเวลา คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เช่น คนที่มีอายุ อยู่ในวัยเด็ก จะคงความเด็ก อย่างเดิมก็ไม่ได้ เป็นคนหนุ่ม จะคงเป็นคนหนุ่มอย่างเดิมก็ไม่ได้ และคงต้องเป็นคนแก่อย่าง เดิมก็ไม่ได้ เมื่อยังดำรงตนอยู่ ก็จะถูกทุกขตาความเป็นทุกข์เข้ามาบีบคั้นเสมอเช่น ความหิว บ้าง โรคภัยไข้เจ็บบ้าง และต้องเหน็ดเหนื่อยกับงานเป็นต้นบ้าง

^{๑๐} อภิ. วิ. (บาลี) ๓๕/๖๔๒/๓๓๑, ๖๕๖/๓๔๔, ๖๔๓/๓๓๒, ๖๕๕/๓๔๖ อภิ. วิ. (ไทย) ๓๕/๖๔๒/ ๓๓๑, ๖๕๖/๔๓๓, ๖๕๑/๔๓๓, ๖๕๕/๔๔๑, วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๕๑-๑๓๔

^{๑๑} จุ. ธ. (บาลี) ๒๕/๑-๒/๑๕, จุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๑-๒/๒๓-๒๔.

^{๑๒} ตี. ม. (บาลี) ๑๕/๘๕๕/๒๕-๒๕๗, ตี. ม. (ไทย) ๑๕/๘๕๕/๔๒๕-๔๓๒.

^{๑๓} ม. อุ. (บาลี) ๑๔/๓๘๕-๔๑๕/๓๔๔-๓๕๖, ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๓๘๕-๔๑๕/๔๕๒-๔๖๕.

^{๑๔} ม. อุ. (บาลี) ๑๔/๔๑๖-๔๑๕/๓๕๖-๓๖๐, ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๓๘๕-๔๑๕/๔๖๐-๔๖๕.

๓. อนัตตตา^{๕๕} ความเป็นของมิใช่ตน สามารถกำหนดได้ง่าย ๆ ดังนี้

๓.๑ เราไม่อาจจะบังคับบัญชาสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามที่เราต้องการได้ จะบังคับไม่ให้เจ็บ ไม่ให้แก่ ไม่ให้สิ่งทั้งหลายพลัดพรากไป ก็บังคับไม่ได้

๓.๒ แม้ชีวิตร่างกายของเรา บิдамารดา ทรัพย์สมบัติ เสื้อผ้า เป็นต้น ที่เรารอบครอบเป็นเจ้าของนั้น ก็เป็นการครอบครองแบบสมมติเท่านั้น ทรัพย์สมบัติต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมายนั้น เมื่อบุคคลตายไป ก็ไม่อาจจะนำสิ่งเหล่านั้นไปได้

ในนิพพานสูตรฉบับล้านนา^{๕๖} ได้ชี้ให้เห็นเกิดของธรรมชาติตามความเป็นจริงทั้ง ๓ ประการ เป็นความจริงตามธรรมชาติ ธรรมดาที่มีอยู่ว่า ตั้งแต่โลกมีขึ้นมาแล้ว แม้โลกเองก็ตกอยู่ในลักษณะทั้ง ๓ ประการนี้ คน สัตว์ สิ่งของ แม้แต่ระบบสุริยจักรวาล ก็ตกอยู่ในลักษณะนี้ ท่านจึงเรียกลักษณะอย่างนี้ว่า สามัญลักษณะ กล่าวคือ ทุกคน ทุกชีวิต ทุกสิ่ง จะต้องประสบกับความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เหมือนกัน

๔.๔.๒ อบายภูมิ ๔

คนล้านนามีความเชื่อในกรรมและผลแห่งกรรม ว่าทำกรรมใดจะดีจะชั่วก็ตาม ต้องได้รับผลของกรรมนั้น ทำชั่วก็ส่งให้ไปเกิดในอบายภูมิ ทำดีก็ส่งผลให้ไปเกิดในสวรรค์ อิทธิพลของความเชื่อดังกล่าวมา ทำให้คนล้านนามั่นคงในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา งานประเพณีท้องถิ่นไม่ว่าเป็นอุปสมบท งานฌาปนกิจนิยมจัดให้มีการแสดงธรรม และนิมนต์พระภิกษุที่รับอาราธนามาแสดงธรรมเทศนา เรื่องนิพพานสูตร ฉะนั้น คำสอนที่สอดแทรกอยู่ในนิพพานสูตรได้ลงรากลึกในจิตใจของคนในถิ่นล้านนา

อบายภูมิ มี ๔ อย่าง อบายภูมิ แปลว่า ภูมิอันเป็นที่อยู่ดินแดนที่ปราศจากความเจริญ หมายถึงภูมิที่มีแต่ความทุกข์ทรมาน ผู้ไปเกิดในภูมิเหล่านี้ต้องกระทำบาปกรรม อกุศลกรรมความชั่วทั้งปวงในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ผลแห่งบาปกรรมนั้น จะส่งผลวิบากกรรมให้เขาไปเกิดในอบายภูมิหลังการสิ้นชีวิตของเขา ผลจะส่งผลให้เขาไปเกิดตามระดับของบาปกรรมที่ได้สร้างสมเอาไว้ คือ

๑. นรก เป็นที่ไปจุดิจของคนที่มีมากด้วยโทสะ ทำปาณาติบาต ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตผู้อื่น ชอบทำร้ายผู้อื่น

^{๕๕} วิ. ม.(บาลี) ๔/๒๐-๒๔/๑๗-๒๐, วิ. ม. (ไทย) ๔/๒๐-๒๔/๒๗-๓๑.

๒. เปรต เป็นที่ไปจุดของคนที่มาด้วยโลภะ ชอบถือโง่ ลักษณะเบียดบังทรัพย์สินของบุคคลอื่น

๓. อสุรกาย เป็นที่ไปจุดของคนที่มาด้วยโลภะ เป็นพวกที่หวาดหวั่นไร้ความรื่นเริงและไม่มีความเจริญรุ่งเรืองแต่ประการใด

๔. คิรัจฉาน เป็นที่ไปจุดของคนที่มาด้วยโมหะ หลงเชื่อความเท็จมมายอกัตถุญญไม่รู้คุณของบุญการีชน ครูอาจารย์ตลอดท่านผู้มีอุปการคุณทั้งหลาย เป็นมิจฉาทิฎฐิคือมากไปด้วยความเห็นผิด

๔.๔.๓ สวรรค์ ๖ ชั้น คือ ภูมิหรือดินแดนที่มีอารมณ์เลิศด้วยดี

สวรรค์ หมายถึง ภูมิหรือโลกของเทวดาอันเป็นภูมิที่มีแต่สิ่งที่ดีงามให้สิ่งที่ดีเลิศล้วนเป็นของทิพย์ ทำให้ผู้ไปเกิดมีแต่ความสุข เพราะเป็นภูมิที่เพียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสที่เยี่ยมกว่าโลกมนุษย์

สวรรค์มี ๖ ชั้น เรียกว่า จกามาพจรสวรรค์ ได้แก่

๑. ชั้นจาตุมมหาราชิกา มีท้าวมหาราช ๔ องค์ เป็นผู้ครองคือ ท้าวธรรummหาราชปกครองด้านทิศตะวันออก ท้าววิรูปหคมหาราชปกครองด้านทิศใต้ ท้าววิรูปกขมหาราชปกครองด้านทิศตะวันตก ท้าวกุเวรปกครองด้านทิศเหนือ ซึ่งแต่ละองค์มีเทวดาในปกครองของตน และท้าวทั้ง ๔ ยังมีหน้าที่สอดส่องดูแลความประพฤติต่าง ๆ ของมนุษย์โลกด้วยบางทีก็เรียกว่า ท้าวจตุโลกบาล

๒. ชั้นดาวดึงส์ สวรรค์ชั้นนี้มีเทวดา ๓๓ องค์ มีท้าวสักกเทวราช เป็นจอมเทพผู้ปกครอง ยังมีเหล่าเทพบุตรเทพธิดาอีกจำนวนมากนับไม่ถ้วน ซึ่งมีปรากฏในขุททกนิกาย อรรถกถา ธรรมเนียมหลายแห่งว่า บุรุษชื่อมัญญกุนทลี ช้างปารีเลยกะ และลิงที่ถวายน้ำผึ้ง พระพุทธองค์ ต่างหลังจากสิ้นชีวิตแล้ว ก็บังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีวิมานกว้างใหญ่ถึง ๑๖ โยชน์ มีเทพธิดาบริวารคนละ ๕๐๐ องค์

๓. ชั้นยามา มีท้าวสุยามเทวราช เป็นจอมเทพผู้ปกครองในชั้นนี้ มีความเป็นอยู่ที่เลิศกว่าสะกดกสบายกว่าชั้นดาวดึงส์

๔. ชั้นดุสิต อันเป็นสวรรค์ชั้นที่ ๔ ที่อยู่สูงเหนือสวรรค์ชั้นยามาขึ้นไปอีกไกล มีท้าวสันดุสิตเทวราชเป็นผู้ปกครอง และเป็นที่อยู่ของพระโพธิสัตว์

๕. ชั้นนิมมารนตี ตั้งอยู่เหนือสวรรค์ชั้นดุสิตขึ้นไป ความเป็นอยู่ของเทวดาในสวรรค์ชั้นนี้ ทั้งเทพบุตรและเทพธิดาเป็นอยู่อย่างสะดวกสบาย เพราะสิ่งของใช้อุปโภคบริโภคล้วนเป็นของทิพย์ และสามารถเนรมิตสิ่งเหล่านั้นได้ทุกอย่าง มีท้าวสุนิมมิตเทวราชเป็นจอมเทพผู้ปกครอง

๖. ชั้นปรนิมมิตวสวัตติ มีท้าวปรนิมมิตวสวัตติ ความเป็นอยู่ของเทวดาในสวรรค์ชั้นนี้ ทั้งเทพบุตรและเทพธิดาเป็นอยู่อย่างสะดวกสบาย เพราะสิ่งของใช้อุปโภคบริโภคล้วนเป็นของทิพย์ และมีเทวดาชั้นบริวารเนรมิตสิ่งเหล่านั้นให้เทวดาชั้นผู้ใหญ่ มีท้าวปรนิมมิตวสวัตติเป็นจอมเทพผู้ปกครอง

๔.๔.๔ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ

ท่านยังได้เตือนพุทธบริษัททั้งหลาย ให้อยู่อย่างไม่ประมาท มีสติปัญญาพิจารณาอยู่เสมอว่า สิ่งไหนเป็นความดี สิ่งไหนเป็นความชั่ว แล้วก็เลือกทำแต่ความดี หลีกเว้นเสียจากความชั่ว ตั้งตนอยู่ในหลักของบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และไตรสิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อบุคคลได้ปฏิบัติตนอยู่ในหลักธรรมเหล่านี้ เป็นเหตุให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ในปัจจุบัน และเป็นเหตุให้ถึงความดับทุกข์ ดับกิเลส และดับอวิชชาได้เด็ดขาดสิ้นเชิง ที่เรียกว่า นิพพาน

นิพพานสูตรในคัมภีร์ล้านนา เมื่อศึกษาวิเคราะห์แล้วจะเห็นว่าเน้นในเรื่องกุศลกรรม กล่าวคือความประพฤติที่ดีงาม ที่เรียกว่า สุจริต^{๑๖} มี ๓ ประการ คือ ๑. กายสุจริต ๒. วจีสุจริต ๓. มโนสุจริต ส่วนการกระทำที่ไม่ดีเป็นความชั่วทางกาย วาจา และใจเหล่านี้ เรียกว่า พุจริต^{๑๗} มีอยู่ ๓ ประการ คือ ๑. กายพุจริต ๒. วจิปุจริต ๓. มโนพุจริต

กายสุจริต ประพฤติดีงามทางกาย มี ๓ อย่าง คือ

๑. ละการฆ่าสัตว์เว้นขาดการฆ่าสัตว์^{๑๘} หมายถึง การไม่ละเมิดในร่างกายของบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นการฆาตกรรมสัตว์ ทำร้ายทุบตีทำให้เขาได้รับบาดเจ็บ ประสพความเจ็บปวดอย่างไรอย่างหนึ่ง จนถึงกับการฆ่าชีวิตสัตว์ให้ตาย เมื่อบุคคลละเว้นได้อย่างนี้ก็จะ

^{๑๖} จุ. อิติ. (บาลี) ๒๕/๖๕/๒๘๑, จุ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๖๕/๔๒๑.

^{๑๗} ม. มุ. (บาลี) ๑๒/๔๓๕ - ๔๔๓/๓๘๗, ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๔๓๕ - ๔๔๓/๔๗๑.

^{๑๘} อัง. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๒๔/๒๕๖, อัง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๒๔/๓๔๐.

อยู่อย่างไม่มีเวรไม่มีภัยกับใคร ไม่ต้องหวาดกลัวคนอื่นจะมาทำอันตราย กล่าวโดยสรุปก็คือ
 ความมีเมตตา กรุณา หวังประโยชน์ความสุขแก่สัตว์ทั้งปวง

๒. ละการถือเอาทรัพย์ที่เขามาได้ให้ เว้นขาดจากการลักทรัพย์^{๓๕} หมายถึง ไม่
 ละเมิดทรัพย์สินของบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นการลัก การฉ้อ การโกง การปลอมแปลง
 สับเปลี่ยน แม้จะได้ทรัพย์มาจากคนอื่นก็ต้องได้มาในทางถูกต้องตามกฎหมาย และศีลธรรม
 ไม่เบียดเบียนประทุษร้ายบุคคลอื่นแล้วนำมาเป็นของตนเอง

๓. ละการประพฤตินอกใจในกามทั้งหลาย เว้นขาดจากการประพฤตินอกใจในกาม
 ทั้งหมด^{๓๖} คือ ไม่ถึงความสมสู่ในพวกหญิง ที่มารดา รักษา ที่บิดา รักษา ที่มารดาและบิดา
 รักษา ที่พี่ชายรักษา ที่พี่สาวรักษา ที่ญาติรักษา ที่มีสามี ที่อิสฺรชนหวงห้าม ที่สุดหญิงที่เขา
 คล้องแล้วด้วยพวงมาลัย

วจีสัจจวิธาน^{๓๗} ประพฤติดีงามทางวาจา มี ๔ อย่าง คือ

๑. ละการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดเท็จ^{๓๘} คือพูดคำพูดอำพรางที่ไม่เป็นความ
 จริง พูดแต่เฉพาะคำที่สัตย์จริงมีจิตประกอบด้วยเมตตาต่อผู้ที่ตนพูดด้วย คำสัตย์จริงนั้นท่าน
 เรียกว่า อริยโฆหาร พูดไปตามจริงที่ได้เห็น ได้ยิน ได้ทราบ ได้รู้มาอย่างไรก็พูดไปอย่างนั้น
 หากไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้ทราบ ไม่ได้รู้ก็ปฏิเสธไป โดยไม่พูดแต่งเติมเรื่องเล็กให้
 กลายเป็นเรื่องใหญ่ เรื่องใหญ่ให้เป็นเรื่องเล็กด้วยอำนาจอคติ การงดเว้นจากการพูดเท็จนั้น
 นอกจากจะไม่พูดเท็จด้วยตนแล้ว ไม่ควรสนับสนุนให้คนอื่นพูด ไม่ยกย่องสรรเสริญคนที่
 พูดเท็จ และตั้งตนอยู่ในสัจจะอย่างมั่นคง

๒. ละวาจาอันส่อเสียด เว้นขาดจากวาจาส่อเสียด^{๓๙} คือได้ฟังข้างนี้แล้วไม่นำไป
 บอกข้างโน้น เพื่อทำลายพวกข้างนี้ หรือ ได้ฟังข้างโน้นแล้ว ไม่นำมาบอกข้างนี้ เพื่อทำลาย
 พวกข้างโน้น สมานพวกที่แตกกันให้ดีขึ้นบ้าง ส่งเสริมพวกที่ดีกันให้สนิทสนมบ้าง ชอบใจ
 พวกที่พร้อมเพรียงกัน ยินดีแล้วในพวกที่พร้อมเพรียงกัน ชื่นชมในพวกที่พร้อมเพรียงกัน
 และกล่าววาจาอันทำให้พร้อมเพรียงกัน

^{๓๕} อัง. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๒๔/๒๕๖, อัง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๒๔/๓๔๐.

^{๓๖} อัง. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๒๔/๒๕๖, อัง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๒๔/๓๔๐.

^{๓๗} บุ. อิติ. (บาลี) ๒๕/๖๕/๒๘๑, บุ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๖๕/๔๒๑.

^{๓๘} อัง. ทุก. (บาลี) ๒๕/๑/๔๘-๔๙, อัง. ทุก. (ไทย) ๒๕/๑/๕๘-๕๙.

^{๓๙} ม. มุ. (บาลี) ๑๒/๔๔๑/๓๕๑, ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๔๔๑/๔๖๖-๔๗๗.

๓. ละวาจาหยาบ เว้นขาดจากวาจาหยาบ คือกล่าววาจาที่ไม่มีโทษ เพราะหูชวนให้รัก จับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ ชอบใจ

๔. ละการพูดเพื่อเจื้อ ก็องคจากการพูดเพื่อเจื้อ พูดในเวลาที่เหมาะสม พูดเรื่องที่เป็นประโยชน์ พูดเรื่องที่เป็นธรรม พูดเรื่องที่เป็นวินัยและกล่าววาจามีหลักฐาน มีที่อ้างได้ มีที่สุคประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร

มโนสุจริต ประพฤติดีงามทางใจ มี ๓ อย่าง คือ^{๔๔}

๑. เป็นผู้ไม่มีความโลภมาก ไม่เพ่งเล็งทรัพย์สินอันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า ขอของผู้อื่นพึงเป็นของเราเถิด

๒. เป็นผู้มีจิตไม่พยายาบท มีความดำริในใจไม่ชั่วช้าว่า ขอสัตว์เหล่านี้ จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนกัน ไม่มีทุกข์ มีแต่สุข รักษาตนเถิด

๓. เป็นผู้มีความเห็นชอบ คือมีความเห็นไม่วิปริตว่า ผลแห่งทานที่ให้แล้วมีอยู่ ผลแห่งการการบูชามีอยู่ ผลแห่งการเช่นสรวงมีอยู่ ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วมีอยู่ โลกนี้มีอยู่ โลกหน้ามีอยู่ มารดามีอยู่ บิดามีอยู่ สัตว์ทั้งหลายที่เป็นอุปปาติกะมีอยู่ สมณะและพรหมณ์ทั้งหลาย ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลกนี้และโลกหน้า ให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ได้มีอยู่ในโลกนี้^{๔๕}

๔.๔.๒ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ

อกุศลกรรม^{๔๖} การกระทำที่เป็นความชั่ว ลามก ให้ผลเป็นทุกข์^{๔๗} ท่านเรียกว่า ทุจริต^{๔๘} มีอยู่ ๓ ประการ คือ ๑. กายทุจริต ๒. วาจทุจริต ๓. มโนทุจริต

กายทุจริต ประพฤติชั่วทางกาย มี ๓ อย่าง คือ

๑. ฆ่าสัตว์^{๔๙} เป็นกายทุจริตที่เกิดจากโทสะ ความประทุษร้าย ความรู้สึกลีเลียนซังและก้าวร้าว หากบุคคลขาดเมตตาและกรุณา ความรักและความเห็นอกเห็นใจแล้ว เขาก็อาจยอมแพ้แก่ความรู้สึกเช่นนี้ และแสดงออกมาทางกาย

^{๔๔} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๒/๕๗, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๒/๒๔๐-๒๔๑.

^{๔๕} ม.นุ. (บาลี) ๑๒/๔๔๑,๔๔๒/๔๔๓-๔๔๕, ม. นุ. (ไทย) ๑๒/๔๔๑/๓๕๐-๓๕๑.

^{๔๖} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๖/๕๕, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๖/๑๔๔-๑๔๕.

^{๔๗} อัง.ติก. (บาลี) ๒๐/๗๐/๑๕๖-๑๕๗, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕-๒๗๖.

^{๔๘} พุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๖๔/๒๘๐-๒๘๑, พุ. อิติ. (บาลี) (ไทย) ๒๕/๖๕/๔๒๑.

^{๔๙} อัง. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๖๔/๒๘๒, อัง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๖๔/๓๘๑-๓๘๒.

๒. ลักทรัพย์^{๕๐} เป็นกายทุจริตที่เกิดจากความโลภ ซึ่งหากไม่ควบคุมแล้วก็จะอาจนำไปสู่การลักขโมยหรือการหลอกลวงเอาทรัพย์สินของผู้อื่น

๓. ประพฤติผิดในกาม^{๕๑} เป็นกายทุจริตที่เกิดจากความมักมากในกาม บุคคลที่ถูกรอบงำด้วยความใคร่ปรารถนาที่จะสนองตัณหาของตน ก็อาจประพฤติผิดในกามโดยไม่คำนึงถึงความรู้สึกรู้สึกของผู้อื่น

วจีทุจริต ประพฤติชั่วทางวาจา มี ๔ ประการ คือ

๑. พูดเท็จ^{๕๒} คือพูดด้วยความจงใจ มุ่งที่จะให้ผู้ฟังเข้าใจผิดจากความจริง แม้การเขียนหนังสือปดเขา หรือสั่นศีรษะพยักหน้าให้เขาเข้าใจผิด ก็จัดว่าพูดเท็จเหมือนกัน

๒. พูดส่อเสียด^{๕๓} คือพูดยุยงประสงค้ให้บุคคลแตกความสามัคคีกัน หรือพูดให้เขามารักชอบตน เขาจะแตกความสามัคคี เขาจะมารักชอบตน จัดว่าเป็นการพูดยุยงส่อเสียดเหมือนกัน

๓. พูดคำหยาบ^{๕๔} คือพูดเสียดแทงประสงค้ให้ผู้อื่นเจ็บใจ ระคายหูด้วยอ้อวัตถุที่ไม่เป็นจริงมาพูด พูดยกให้สูงกว่าพื้นเพเดิมของเขาเรียกว่าประชด หรือพูดคยให้เป็นคนเลวกว่าพื้นเพเดิมของเขาเรียกว่าคำ แม้การพูดอ้อวัตถุที่บกร่องที่มีจริงในตัวของเขาขึ้นพูดด้วยประสงค้ให้เขาเจ็บใจก็เรียกว่าคำ เป็นคำหยาบเหมือนกัน

๔. พูดเพ้อเจ้อ^{๕๕} คือพูดจาเหลวไหล ไร้สาระ พูดด้วยความคะนองวาจา พูดเล่นไม่รู้จักกาลเทศะ พูดเล่นสำนวน พูดล้อเลียน คนฟังไม่ได้ประโยชน์ จัดว่าเป็นการพูดเพ้อเจ้อ

มโนทุจริต ประพฤติชั่วทางใจ มี ๓ ประการ^{๕๖}

๑. อภิชฌา^{๕๗} ความเพ่งเล็งโลกอยากได้ของคนอื่น เป็นความโลภที่รุนแรงเมื่อเห็นทรัพย์สินเงินทองสิ่งของของบุคคลอื่น ปรารถนาจะได้เป็นเจ้าของครอบครองสิ่งของ

^{๕๐} อจ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๖๕/๒๘๒, อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๖๕/๓๘๒-๓๘๓.

^{๕๑} อจ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๖๖/๒๘๒, อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๖๖/๓๘๓-๓๘๔.

^{๕๒} อจ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๖๗/๒๘๓, อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๖๗/๓๘๔.

^{๕๓} อจ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๖๘/๒๘๓, อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๖๘/๓๘๔-๓๘๕.

^{๕๔} อจ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๖๙/๒๘๓, อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๖๙/๓๘๕-๓๘๖.

^{๕๕} อจ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๗๐/๒๘๔, อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๗๐/๓๘๖.

^{๕๖} อจ. ทสก. (บาลี) ๒๔/๖๒/๙๒-๙๕, อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๔/๖๒/๑๓๗-๑๔๐.

^{๕๗} อจ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๗๑/๒๘๔, อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๗๑/๓๘๗.

เหล่านั้น เป็นธรรมชาติใจของมนุษย์สามัญชน ย่อมจะมีความโลภอยู่ตามปกติ หากว่าความบุคคลต้องการจะสร้างฐานะให้มั่นคง บากบั่นลงทุนลงแรงทำกิจการงานเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านั้น ยังไม่ถือว่าเป็นมโนทุจริต

๒. พยาบาท^{๔๔} การปองร้ายบุคคลอื่น อันเกิดจากการกระทบกระทั่งกันแล้วเกิดความไม่พอใจ ความหงุดหงิด ความโกรธไว้ บางครั้งถึงได้ลงมือประทุษร้ายกัน แต่ยังคงความอาฆาตพยาบาทไว้ในจิตมุ่งที่จะจงล้างจงผลาญ ทำลายล้างคนที่เป็ศัตรูให้พินาศไป ความรู้สึกลักษณะนี้จึงเป็นเสมือนคนที่ถูกโรคภัยเบียดเบียน จะต้องเสวยทุกข์เวทนาอันเกิดจากโรคภัยนั้นเฉพาะตนผู้เดียว คนอื่นไม่สามารถที่จะแบ่งเบาโรคภัยนั้นออกจากตนได้ บุคคลที่เกิดความอาฆาตพยาบาทไว้ในก็มีลักษณะเดียวกัน เพราะเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจตนเอง

๓. มิจฉาทิฎฐิ^{๔๕} ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม คือ ความคิดเห็นที่ไม่ตรงต่อหลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ ถ้ากระทำไปตามความคิดเห็นเหล่านั้นก็จะทำตนเองให้เดือดร้อนบ้าง ทำบุคคลอื่นให้เดือดร้อนบ้าง หรือทำตนเองและบุคคลอื่นให้เดือดร้อน เช่น เห็นว่าทำดีไม่ได้ดี หรือเห็นว่าบิดามารดาไม่มีคุณ เป็นความเห็นที่ผิดจากทำนองคลองธรรมทั้งนั้น เพราะบุคคลทำอย่างไรย่อมได้ผลอย่างนั้น เหมือนคนปลูกข้าว ก็ย่อมได้ผลเป็นข้าว จะเป็นอย่างไรไม่ได้ บิดามารดาเป็นผู้อุ้มชูเลี้ยงดู ให้อาหาร ให้น้ำนม ให้ความศึกษาเล่าเรียน เสียสละทุกอย่างแก่ลูกทุกคน แม้แต่สัตว์เดรัจฉานย่อมได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ของเขาจนกว่าจะดูแลรักษาตัวเองได้ เพราะฉะนั้นใครที่เห็นว่าบิดามารดาไม่มีคุณจึงเป็นความคิดเห็นที่ผิดจากทำนองคลองธรรม แม้ความเห็นเหล่าอื่นที่มีลักษณะที่ทำตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน ก็ชื่อว่าเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

อนึ่ง ความเห็นผิดเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม ปฏิเสธกฎแห่งกรรม ไม่เชื่อว่าการทำชั่วยอมให้ผลเหล่านี้ นับได้ว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิในทางพุทธศาสนา ความคิดเป็นพฤติกรรมประเภทหนึ่ง ความคิดเป็นสิ่งสำคัญมากเพราะเป็นสาเหตุของการกระทำ การไม่เชื่อกฎแห่งกรรม สามารถทำให้เกิดพฤติกรรมการกระทำที่ขาดความรับผิดชอบ สร้างเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์แก่ตนเองและผู้อื่น

^{๔๔} อจ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๓๒/๒๘๔, อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๓๒/๓๘๓-๓๘๘.

^{๔๕} อจ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๓๓/๒๘๕, อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๓๓/๓๘๘.

๔.๕ หลักศีลธรรม

ในคัมภีร์ล้านนาได้เน้นเรื่องศีลไว้มากมาย เพราะศีลเป็นพื้นฐานการดำรงอยู่ของมนุษย์ สามารถเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคมได้โดยตรง เป็นการดำรงตนอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูลท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนช่วยสร้างสรรค์รักษาให้เอื้ออำนวยแก่การมีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิตและการเจริญปัญญา

ดังนั้น ศีลจึงกินความถึงการจัดสรรสภาพแวดล้อมทั้งทางวัตถุและทางสังคมที่ปิดกั้นโอกาสในการทำชั่วและส่งเสริมโอกาสในการทำความดี เฉพาะอย่างยิ่ง การจัดระเบียบชีวิตและระบบสังคม โดยวางหลักเกณฑ์กฎข้อบังคับ บทบัญญัติต่าง ๆ เพื่อควบคุมความประพฤติของบุคคล จัดกิจการของส่วนรวม ส่งเสริมความอยู่ร่วมกันด้วยดี ปิดกั้นโอกาสการทำชั่ว และส่งเสริมโอกาสสำหรับทำความดี เรียกรวม ๆ ด้วยคำศัพท์ทางพระศาสนาว่าวินัย ซึ่งพึงจัดวางขึ้นให้เหมาะสมกับความมุ่งหมายของชุมชน หรือสังคมระดับนั้น ๆ เช่น วินัย ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสำหรับภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ มีทั้งข้อกำหนดเกี่ยวกับการจัดระบบ การลงโทษ วิธีแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ ระเบียบและวิธีดำเนินการประชุม ตลอดจนกระทั่งระเบียบปฏิบัติและมารยาทต่าง ๆ ในการต้อนรับแขก ในการเป็นอาคันตุกะ และในการใช้สาธารณะสมบัติ เป็นต้น

นอกจากนี้ ศีล ๕ ศีล ๘ หรืออุโบสถศีลยังป้องกันการเกิดอกุศลกรรมบถก็คือ^{๖๐} การกระทำ พุศฺ คิณ ไปตามแรงดันของกิเลสประเภทต่าง ๆ แต่ยังมียึดโยงอยู่กับความโลภ โกรธ หลง ที่มีรากแก้วมาจากวิชชานั้นเอง และสิ่งที่ถูกต้องประทุษร้ายก็คงเป็นโลกกับชีวิต หรือนามรูป อันเป็นภาพรวมของสังขารทั้งหลาย ซึ่งสามารถจะนำมาแบ่งตามโครงสร้างของทวาริตที่สะท้อนออกมาทางกาย วาจา ใจ ตามลำดับ

กายทวาริต ๓ ประการ คือ เจตนาเป็นเหตุให้ฆ่าสัตว์^{๖๑} เจตนาลักทรัพย์^{๖๒} เจตนาประพฤตฺติคิดในทางประเวณี^{๖๓} เนื่องจากเป็นกระบวนการของกรรมที่เน้นย้ำที่เจตนาคือ ความจงใจ ในที่นี้เจตนาจึงประกอบด้วยอกุศลจิต ท่านจึงเรียกว่า เป็นอกุศลกรรม มี ๑)

^{๖๐} ม. มุ. (บาลี) ๑๒/๔๓๕ - ๔๔๓/๓๘๓, ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๔๓๕ - ๔๔๓/๔๓๑.

^{๖๑} อจ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๒๔/๒๕๖, อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๒๔/๓๔๐.

^{๖๒} อจ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๒๔/๒๕๖, อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๒๔/๓๔๐.

^{๖๓} อจ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๒๔/๒๕๖, อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๒๔/๓๔๐.

ปาณาติบาต เจตนาฆ่าสัตว์ให้ตาย ๒) อทินนาทาน เจตนาถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการขโมย ๓) กามเมสุมิจฉาจาร เจตนาในการล่วงละเมิดทางประเวณี

วจีทุจริต ๔ ประการ คือ การกระทำทางวาจาได้แก่ ๑) มุสาวาท^{๖๔} การพูดไม่ตรงตามความจริง ๒) ปิสุณวาจา การพูดวาจาต่อเสียด ๓) ผรุสวาจา เจตนาพูดคำหยาบคายร้ายกาจ ๔) สัมผัสปลापะ เจตนากล่าวคำเหลวไหลไร้สาระ

มโนทุจริต^{๖๕} คือ การคิดผิดทางใจ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) อภิชฌา ความเพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์สินของคนอื่น จำแนกเป็น ๒ ประเภทคือ ความอยากได้ในทางที่ชอบธรรมและความอยากได้ในทางที่ไม่ชอบธรรม ๒) พยาบาท ความพยาบาท อาฆาต ความปองร้ายต่อคนอื่น ๓) มิจฉาทิฎฐิ ความเห็นผิด^{๖๖}

อาการผลของอกุศลกรรมบถนั้น สามารถสรุปได้ด้วยพระพุทธรคำรัสในพระธรรมบทที่ว่า คนที่ทำบาปกรรมเอาไว้ย่อมเดือดร้อนในโลกนี้ ละโลกนี้ไปแล้วยิ่งเดือดร้อนเขาย่อมเดือดร้อนในโลกทั้งสอง เพราะมองเห็นว่าตนได้ทำบาปกรรมเอาไว้ เนื่องจากอาการของความโลภ โกรธ หลง ที่สำแดงตนออกมาในรูปแบบต่าง ๆ นี้เอง ท่านจึงเรียกอกุศลมูล ๓ ประการว่า เป็น ปญฺจชธรรม คือ ธรรมที่หน่วงเหนี่ยวคนเอาไว้ให้เนิ่นช้าเสียเวลาในการลดละความชั่ว ประพฤติความดี เพื่อนำชีวิตของตนให้สัมผัสความสุขในโลกต่าง ๆ จนถึงความสุขจากการหลุดพ้นจากกระแสโลก

๔.๖ หลักอุดมธรรม

ในคัมภีร์ล้านนาได้กล่าวถึงความพ้นทุกข์ไว้โดยยึดหลักของอริยสัจ เพื่อก้าวล่วงเข้าสู่ระดับจุดหมายของชีวิตไว้คือ การเข้าถึงซึ่งอริยบุคคลตามลำดับ ในที่นี้ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ตีความในคัมภีร์วิสุทธิมรรค สัมโมหวิโนทนี และสัทธัมมปกาสินี ได้ชี้แจงเหตุผลไว้นำฟังว่า เหตุใด พระพุทธองค์จึงทรงแสดงอริยสัจ^{๖๗} ๔ ไว้โดยเรียงลำดับแม้จะสั้น แต่มีเนื้อหาสาระที่ลึกซึ้ง กล่าวโดยสังเขปดังต่อไปนี้

^{๖๔} อจ. ทุก. (บาลี) ๒๕/๑/๔๘-๔๙, อจ. ทุก. (ไทย) ๒๕/๑/๕๘-๕๙.

^{๖๕} อจ. ติก. (บาลี) ๒๐/๒/๙๓, อจ. ติก. (ไทย) ๒๐/๒/๒๔๐-๒๔๑.

^{๖๖} ม. มุ. (บาลี) ๑๒/๔๓๘ - ๔๔๓/๓๘๓, ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๔๓๘ - ๔๔๓/๔๓๑.

^{๖๗} วิ. ม. (บาลี) ๔/๑๔-๑๕/๑๔-๑๕, วิ. ม. (ไทย) ๔/๑๔-๑๕/๒๑-๒๔. ม. อ. (ไทย) ๑๔/๓๓๑-๓๓๕/๓๑๖ - ๓๒๑, ๓๓๑-๓๓๕/๓๘๑ - ๓๘๖.

๑. ทุกข์ คือปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์ เป็นเรื่องบีบคั้นชีวิตจิตใจ มีอยู่ทั่วไปแก่สัตว์และมนุษย์ทุกคน เกิดขึ้นแก่ใครเมื่อใด ก็เป็นจุดสนใจ เป็นของเด่นชัดแก่ผู้นั้น ทุกข์จึงเป็นจุดสนใจปรากฏเด่นชัดในชีวิตของทุก ๆ คน เรียกได้ว่า เป็นของชัดรู้ง่ายเห็นง่าย ทุกข์เป็นของน่าเกลียดน่ากลัว และน่าตกใจสำหรับคนจำนวนมาก คอยหลีกเลี่ยง ไม่อยากได้ยิน แม้แต่คนที่กำลังเพลิดเพลินลุ่มหลงมัวเมา ไม่ตระหนักรู้ว่าตนเองกำลังมีปัญหาและกำลังก่อปัญหา เมื่อมีผู้มาชี้ปัญหาให้ ก็จะกระทบใจทำให้สะดุ้งสะเทือนและมีความไหวหวั่น สำหรับคนที่อยู่ในภาวะเช่นนั้น พระพุทธองค์ทรงสอนเรื่องทุกข์ เพื่อกระตุ้นเตือนให้เขาถูกใจคิดได้ เป็นที่จะเริ่มต้นพิจารณาแก้ปัญหาความดับทุกข์กันได้ต่อไป

๒. สมุทัย คือ เหตุแห่งทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหา การดับทุกข์นั้น ทำได้ด้วยการกำจัดสาเหตุของมัน ดังนั้น เมื่อกำหนดจับได้แล้วว่าทุกข์หรือปัญหาของตนคืออะไร เป็นอย่างไร อยู่ที่ไหนแล้วก็สืบสาวหาสาเหตุต่อไป เพื่อจะได้ทำกิจแห่งปหานะ คือละหรือกำจัดเสีย อย่างไรก็ตาม แม้เมื่อค้นหาสาเหตุ คนก็มักเล็งหนีความจริง ชอบมองออกไปข้างนอกหรือมองให้ไกลตัวจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จึงมักมองหาตัวการข้างนอกที่จะขัดทอดโทษให้เมื่อถูกทุกข์บีบคั้นในภายใน แทนที่จะดับหรือสามารถลดทอนปริมาณแห่งทุกข์ให้เบาบางลงได้ด้วยปัญญา ก็กลับถูกค้นหาบีบคั้นบีบกดให้ชดเชยออกไปด้วยเต็มทุกข์ที่ใหญ่กว่าเข้ามา หรือระบายทุกข์นั้นออกไปให้เป็นโทษภัยแก่คนอื่นและแก่สังคม ความทุกข์และปัญหาของมนุษย์ได้เป็นมาและเป็นอยู่อย่างนี้ ตามอำนาจบงการของตัณหาที่มีอวิชชาคอยหนุนอยู่อย่างไม่มีสิ้นสุด

๓. นิโรธ คือความดับทุกข์ หรือภาวะหมดปัญหา เมื่อได้กล่าวถึงทุกข์หรือปัญหาพร้อมทั้งสาเหตุ อันเป็นเรื่องร้าย เป็นสิ่งไม่น่าพึงพอใจ พระพุทธองค์ก็ทรงชโลมดวงใจของเวไนยชนให้เกิดความเบาใจ และให้มีความหวังขึ้น ด้วยการตรัสอริยสัจข้อที่ ๓ คือ นิโรธ แสดงให้เห็นว่าทุกข์ที่บีบคั้นนั้นดับได้ ปัญหาที่กดคั้นนั้นแก้ไขได้ ทางออกน่าพึงใจมีอยู่ ทั้งนี้ เพราะสาเหตุแห่งปัญหาหรือความทุกข์นั้นเป็นสิ่งกำจัดได้ หรือทำให้หมดสิ้นไปได้ ทุกข์หรือปัญหาตั้งอยู่ได้ด้วยอาศัยเหตุ เมื่อกำจัดเหตุแล้ว ทุกข์ที่เป็นผลก็พลอยดับสิ้นไปด้วย เมื่อทุกข์ดับปัญหาก็หมดไป ก็มีภาวะหมดปัญหา หรือภาวะไร้ทุกข์ปรากฏขึ้นมาอย่างเป็นไปเอง สงบ ผ่องใส ได้ตลอดทุกเวลาอย่างเป็นปกติของใจ บรรลุภาวะสมบูรณแห่งชีวิตด้านใน

๔. มรรค คือ ทางดับทุกข์ หรือวิธีปฏิบัติเพื่อกำจัดสาเหตุแห่งปัญหา เมื่อรู้ทั้งปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหา ทั้งจุดหมายที่เป็นภาวะหมดสิ้นปัญหา เกิดปัญญาเจริญองกามขึ้นเรื่อย ๆ เจริญเพิ่มพูนและชัดเจนยิ่งขึ้นโดยลำดับ ด้วยอาศัยการรู้จักคิด การไตร่ตรอง สอบสวนพิจารณา การรู้เห็นประจักษ์ผลการปฏิบัติ ที่เกิดมีในระบบการฝึกอบรม และการที่อินทรีย์ต่าง ๆ แก่กล้ายิ่งขึ้น จนในที่สุดปัญญาก็จะเจริญถึงขั้นรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงถึงขั้นหลุดพ้น บรรลุนิพพานได้ คือ ความรู้ความเข้าใจ หรือความเชื่อตามเหตุผล กลายมาเป็นการรู้การเห็นด้วยปัญญาของตนจริง ๆ โดยสมบูรณ์ ดังบาลีว่า “มัชฌิมาปฏิปทานี้ เป็นญาณกรณี (สร้างการรู้) จักขุกรณี (สร้างจักขุคือการเห็น) เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อการตรัสรู้ เพื่อนิพพาน^{๖๔}” จึงเห็นได้ว่า ตอนท้ายของมรรคก็จบลงด้วยปัญญา ซึ่งเป็นองค์ธรรมตัวการที่มีบทบาทเด่นชัดในการทำให้บรรลุที่หมายโดยนัยนี้ต่อจากมรรคมงคล ๘ บางแห่งท่านจึงเพิ่มองค์ประกอบเข้าไปอีก ๒ ข้อ คือ สัมมาญาณะ (ความรู้ชอบ เทียบกับญาณกรณี จักขุกรณี) และสัมมาวิมุตติ (หลุดพ้นชอบ เทียบกับความสงบ ฯลฯ นิพพาน) ตามแนวนี้ สัมมาทิวฐิจึงเป็นเหมือนสะพานสำหรับทอดข้ามจากอวิชชาไปสู่วิชา เมื่อมีวิชชาที่เกิดสัมมาญาณะ และย่อมหลุดพ้นเป็นสัมมาวิมุตติ^{๖๕}

สรุปได้ความว่า ในคัมภีร์ล้านนาได้ให้ความสำคัญในพระพุทธศาสนาโดยยึดหลักพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ อาจตีความได้ว่า

พระพุทธเจ้า เป็นที่ระลึก ให้มั่นใจว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ มีสติปัญญา ความสามารถฝึกปรือ หรือพัฒนาให้บริบูรณ์ได้ สามารถหยั่งรู้สังขารม บรรลุความหลุดพ้น เป็นอิสระไร้ทุกข์ ลอยเหนือโลกธรรม และมีความดีสูงเลิศที่แม้แต่เทพเจ้าและพรหมก็เคารพบูชา ดังมีพระบรมศาสดาเป็นองค์นำ มนุษย์ทั้งหลายที่หวังพึ่งเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ถ้ารู้จักฝึกอบรมตนให้ดีแล้ว ก็ไม่มีสิ่งใดที่ทเวะและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นจะทำได้เหมือนดังที่กรรมดีและจิตปัญญาของมนุษย์เองจะสามารถทำ

พระธรรม เป็นที่ระลึก ให้มั่นใจว่า ความจริงหรือสังขารมเป็นภาวะที่ดำรงอยู่ โดยธรรมดา สิ่งทั้งปวงเป็นไปตามเหตุปัจจัย ถ้ารู้จักมองดูรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาวะที่มันเป็นจริง นำความรู้ธรรมคือ ความจริงนั้นมาใช้ประโยชน์ ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายด้วยความ

^{๖๔} ที. ปา. (บาลี) ๑๑/๑๕๓/๑๑๒-๑๑๔, ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๑๕๓/๑๕๕-๑๖๓.

^{๖๕} ส. ม. (บาลี) ๑๔/๑๔๑/๑๒๖, (ไทย) ๑๔/๑๔๑/๑๕๐-๑๕๑.

รู้ทัน สภาวะ และการกระทำที่ตัวเหตุปัจจัย ก็จะแก้ไขปัญหาได้ดีที่สุด เข้าถึงธรรมและมีชีวิตที่ดีที่สุด

พระสงฆ์ เป็นที่ระลึกให้มั่นใจว่า สังคมดิงามมีธรรมเป็นรากฐาน แม้มีพัฒนาการแห่งจิตปัญญาในระดับแตกต่างกัน แต่ก็อยู่ร่วมกันด้วยดี มีความเสมอกันโดยธรรม มนุษย์ทุกคนมีส่วนร่วมสร้างสังคมเช่นนี้ได้ ด้วยการรู้ธรรมและปฏิบัติตามธรรม

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

คัมภีร์ล้านนาก้าวกันว่าเป็นอักษรที่มีชื่อเรียกหลายอย่างแตกต่างกันออกไปตามแต่เหตุผลของผู้เรียก เช่น อักษรไทยล้านนา เพราะว่าเป็นอักษรที่ใช้ในอาณาจักรล้านนา อักษรไทยวนเรียกชื่อตามเผ่าชนดั้งเดิมล้านนาไทยคือ ไทยวนหรือไทยโยนก ตัวหนังสือเมืองหรือตัวเมือง เพราะคนล้านนาเรียกตัวเองว่า คนเมือง จึงเรียกตัวอักษรตนเองใช้ว่า “ตัวเมือง” ด้วย อักษรธรรมหรือตัวธรรม ที่เรียกเช่นนี้ ก็เพราะตัวอักษรชนิดนี้นิยมใช้บันทึกพระธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ชื่อที่นิยมเรียกมากที่สุดคือ “ตัวเมือง”

จากการศึกษาพบว่า อักษรธรรมล้านนาหรือตัวเมืองนี้ นิยมจารหรือเขียนลงบนใบลานมากที่สุด รองลงไปคือ หนังสือกระดาษ (พับสา) ซึ่งโดยมากจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นก็เขียนเป็นจารึกต่าง ๆ อาทิ จารึกตามฐานพระพุทธรูป ศิลาจารึกต่าง ๆ เป็นต้น และยังใช้บันทึกวรรณกรรมต่าง ๆ อันได้แก่ สุภาษิต คำสอน คำานาน คำว อ่า จ้อย ซอ ตำราต่าง ๆ เช่น ตำรายาโหราศาสตร์ ยันต์ คาถา กฎหมาย และยังมีข้อห้ามซึ่งเป็นจาริตประเพณีคนล้านนาอีกด้วย

การศึกษาวิเคราะห์นิพพานสูตรในคัมภีร์ล้านนาเริ่มต้นด้วยภาษาบาลีบทว่า นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส และคำบาลีที่ยกขึ้นมาตั้งสั้นบ้างยาวบ้างแล้วแปลความเป็นภาษาพื้นเมืองเป็นตอน ๆ ไป แต่เนื่องจากว่า คำบาลีเหล่านั้นมีข้อผิดพลาดมาก ยากจะบูรณะให้สมบูรณ์และถูกต้องได้ จึงไม่ยกมาด้วย เพราะจะทำให้เกิดความสับสนมากกว่าให้ความกระจ่างในทางด้านใจความ ฉะนั้น ในที่นี้จะสรุปเฉพาะเนื้อหาที่ผู้อ่านทั่วไปสามารถอ่านเข้าใจง่าย

สมัยเมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศานี้ว่า “ธมฺมทานํ สพฺพทานํ ชินาติ”^๑ ความว่า “ธรรมทาน ย่อมชนะทานทั้งปวง” เพราะเหตุว่า

^๑ พุ. ธ. (บาลี) ๒๕/๓๕๔/๖๘, พุ. ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔.

พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแสดงซึ่งบุญและบาปให้แจ้งแก่สรรพสัตว์ ให้สรรพสัตว์ ได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นต้นว่า ให้ถึงมรรค ผล มีนิพพาน เพราะพระธรรมของ พระพุทธเจ้ามีรสยิ่งกว่ารสธรรมทั้งมวล เดชแห่งธรรมของพระพุทธเจ้านี้ ยิ่งใหญ่กว่าเดช แห่งพระพรหม พระพุทธเจ้าตรัสว่า การให้ธรรมะเป็นทาน ประเสริฐยิ่งนัก ย่อมเป็นเหตุให้ บรรเทาเสียซึ่งบาปแห่งสัตว์ทั้งหลาย ผู้ที่ยังหลงมัวเมาอยู่ในวัฏสงสารคือ โลภะ โทสะ โมหะ ดังนั้น ธรรมะพระพุทธเจ้าจึงเป็นเหตุให้รู้แจ้งซึ่งมรรคญาณคือปัญญา อันรู้แจ้งเห็น จริง ธรรมะพระพุทธเจ้าเป็นดังบุคคลผู้หนึ่งมาจุดประทีปไว้ให้แก่คนผู้หนึ่งที่เข้าสู่ห้องอันมืด ธรรมะพระพุทธเจ้ากระทำให้โลกนี้สว่าง เปรียบดังประทีปเมื่อนำไปที่ใด ย่อมให้แสงสว่าง แก่ที่นั้น ดังนั้น บุคคลผู้เกิดมาหาปัญญามิได้ ก็เพราะเขามีได้ฟังพระธรรมเทศนาอันจักให้ เกิดปัญญานั้นเอง

ในคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับล้านนา ยังกล่าวไว้ว่าในโลกนี้ใครก็ตาม เป็นหญิงก็ดี เป็นชายก็ดี หากมิได้ฟังพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอันให้เกิดปัญญา ก็เรียกว่า หา ดวงตามิได้ เพราะเหตุว่าเขามีได้รับเอาพระธรรมคำสอนไว้ในใจ ไม่อาจพิจารณาเห็นว่า อะไรเป็นบุญเป็นกุศล ส่วนบุคคลผู้ที่มีประสาทตาเสีย แต่ยังประกอบด้วยธรรมะ เพียงได้ ฟังธรรมะของพระพุทธเจ้าและได้จดจำไว้ในใจ ย่อมรู้จักบุญและกลัวต่อบาป และรู้จัก กระทำบุญทั้งหลาย เป็นต้นว่า ให้ทาน รักษาศีล เหตุนี้บุคคลผู้นั้นจึงเรียกว่ามีปัญญา เพราะประกอบด้วยปัญญาอันรู้ธรรม และพิจารณาเห็นสิ่งที่เป็นบาปและบุญทั้งมวล บุคคล ใดปราศจากธรรมะมิได้ฟังพระธรรมเทศนา ก็มักจะมัวเมาหลุ่มหลงยิ่งนัก เป็นประดุจดังผู้เกิด มาหาดวงตามิได้

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้ให้ธรรมะเป็นทาน เรียกได้ว่าเป็นผู้ให้ซึ่งนิพพาน เพราะว่าธรรมะของพระพุทธเจ้าย่อมให้ตัดเสียยัง มานะ โลภะ โทสะ โมหะ ตัณหา อวิชชา แห่งสัตว์ทั้งหลาย บุคคลผู้ใดไม่ฟังพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งไม่ปฏิบัติ ตามคำสอนของพระองค์ บุคคลผู้นั้นย่อมตกอยู่ในวัฏสงสาร เป็นต้นนายพรานผู้หยาบซ้ำ ทารุณ ย่อมไล่จับเอาเนื้อทั้งหลาย บุคคลผู้ใดฟังธรรมะพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติตาม บุคคลผู้นั้นก็สามารถกำจัดเสียซึ่งหมู่มารทั้งจำพวกกิเลสสามารถเป็นต้น มีมิจฉาทิฎฐิเป็นที่สุด เป็นผู้พ้น จากบ่วงแห่งมาร ประดุจดังสัตว์ที่พ้นจากบ่วงของนายพรานฉะนั้น

กล่าวโดยสรุปองค์ความรู้ที่มีในคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับล้านนาก็คือ การสอนให้บุคคลมีความเห็นหรือความเชื่อ จะต้องสอดคล้องกับความเป็นจริงเช่น เกิด แก่ เจ็บ ตายในที่สุด ให้เห็นเป็นสัมมาทิฐิ คือ โลกียสัมมาทิฐิ และโลกุตตรสัมมาทิฐิ

๑. โลกียสัมมาทิฐิ ความเห็นที่เนื่องในโลก เช่น ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจ เกี่ยวกับโลก และชีวิตที่ถูกต้องตามหลักความดี สัมพันธ์กับคลองธรรม ศีลธรรม ซึ่งมีปัจจัยภายนอกเป็นองค์ประกอบกับสิ่งแวดล้อมที่ดีเช่น สังคมที่เป็นธรรม และมีกัลยาณมิตร เป็นเพื่อนร่วมงานร่วมชีวิต และมีองค์ประกอบภายใน คือ โยนิโสมนสิการ ประกอบด้วยกุศลธรรม โลกียสัมมาทิฐิ เป็นองค์ความรู้ที่สัมพันธ์กับคุณค่าทางจริยะเช่น กุศล บุญ อกุศล บาป เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะเป็นหลักการ กฎเกณฑ์ มาตรฐาน ความเชื่อที่มนุษย์ปรุงแต่งสร้างสรรค์ขึ้น และขึ้นอยู่กับโอกาสและกาลเทศะเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของสภาพแวดล้อม และความเป็นไปของสังคม ความรู้ขั้นนี้เรียกว่า กัมมัศกตาญาณ

๒. โลกุตตรสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบระดับโลกุตตระ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับโลกและชีวิตที่ถูกต้องตามความเป็นจริง หรือรู้เข้าใจตามสภาวะธรรมชาติ ความรู้ขั้นนี้เกิดขึ้นด้วยปัจจัยภายในเป็นส่วนใหญ่ คือ โยนิโสมนสิการ ส่วนปัจจัยภายนอกหรือปรโตโฆสะ เป็นเพียงเครื่องกระตุ้นให้ใช้โยนิโสมนสิการเท่านั้น แต่จะต้องเกิดจากความเพียรพยายามรู้ความจริงจากสภาวะ กล่าวคือ ต้องเอาธรรมชาติเป็นข้อพิจารณาโดยตรง ความรู้หรือปัญญาระดับนี้ไม่มีการปรุงแต่งได้ มีข้อปฏิบัติเรียกว่า อริยมรรค มีองค์ ๘ เท่านั้น พ้นจากสังสารวัฏอย่างเด็ดขาด

ท้ายสุดของคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับล้านนา กล่าวว่า ผู้มีปัญญาปรารถนาสุข ๓ ประการคือ สุขอันมีในเมืองฟ้าและเมืองคน(มนุษย์) มีเวียงแก้วยอดเนรพาน(นิพพาน) อันเป็นที่สำราญประเสริฐ ถ้าเลิศสุดมกว่าสุขทั้งมวล ดังนั้นจึงให้ปริยัติศาสนา คือว่าสร้างธรรมเขียนธรรมด้วยตนเอง หรือจ้างวานผู้อื่นเขียนธรรม ๘ หมื่น ๔ พันชั้น อันเป็นพุทธวจนะทั้งมวล ตามสติกำลังของตน ดังนั้น บุคคลผู้นั้นเรียกว่า ได้ทำให้ศาสนาพระพุทธเจ้าตั้งมั่นคือหากปริยัติไม่ตั้งมั่นยืนยาว ศาสนาพุทธก็ไม่อาจตั้งอยู่ยืนยาวได้ จักเสื่อมสูญไปในที่สุด หากพระสัทธรรมตั้งอยู่ตราบใด พระพุทธเจ้าก็จักตั้งอยู่ตราบนั้น

จากการศึกษาวิจัยนิพพานสูตรฉบับล้านนามองให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และเคารพต่อคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เป็นหลักในการดำรงชีวิต แม้ว่าภาษาล้านนาหรือ “ตัวเมือง” เป็นภาษาที่ตายแล้ว กล่าวคือไม่ใช่เป็นภาษา

ราชการและนับวันก็จะสูญสลายไปตามยุคสมัย ถ้าหากคนรุ่นหลังไม่อนุรักษ์ไว้ คาดว่าคงจะสาบสูญไปจากประเทศไทยเป็นแน่แท้ ถ้าหากวิเคราะห์ความหมาย หลักธรรมและจริยธรรมในคัมภีร์นิพพานสูตร แม้จะย่อพิสดารเพียงใดก็สามารถถอดความออกมาในแง่การครองตนที่ต้องอาศัยศีล ๕ เป็นพื้นฐาน ชาวล้านนาในสมัยโบราณจึงมีวัฒนธรรมอันดีงามมาโดยตลอด รวมไปถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งยังมีส่วนหล่อหลอมกลมกล่อมเกลาจิตใจของคนล้านนาอยู่อย่างสงบ สันติ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน จึงสืบสานกลายเป็นวัฒนธรรมปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยตลอดไม่ขาดสาย

นิพพานสูตรฉบับล้านนาได้บรรจุเนื้อหาสั้น ๆ แต่ง่ายต่อการเข้าใจโดยเฉพาะคนในแถบล้านนาเก่าคือ แพร่ น่าน พะเยา ลำพูน เชียงราย เชียงใหม่ จะมีความเข้าใจตรงกัน เพราะมีความเหมือนกันในแง่ของภาษา ความเชื่อ ความเลื่อมใส ในพระรัตนตรัย ก็มีความคลึงกันและเหมือนกัน ในส่วนภาคอื่นอาจจะยากแก่การเข้าใจ ถ้าหากไม่ได้ศึกษามาก่อน แต่หลักสำคัญก็คือ นิพพานสูตร เน้นให้บุคคลดำรงตนอยู่ในศีล ในกุศลธรรมความดีที่เรียกว่า บุญกิริยา งดเว้นจากอกุศลธรรม ตั้งตนอยู่ในพรหมวิหารธรรม คือความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ที่มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในโลกนี้ทั้งมวลและไม่เบียดเบียนแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายด้วย

กล่าวโดยสรุปก็คือ ให้บุคคลพิจารณาถึงสภาพที่เป็นจริงของสังขาร คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่มีตัวตนในที่สุดบำเพ็ญภาวนา สร้างสมคุณความดี จนกว่าจะเข้าถึงความพ้นทุกข์คือ พระนิพพาน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์นิพพานสูตรในคัมภีร์ล้านนา เป็นหนังสือผูกที่จารึกคำสอนของพระพุทธเจ้า แสดงโดยทำนองเทศนาโวหารคือ เทศนาเป็นร้อยแก้วบ้าง เป็นร้อยกรองบ้าง ซึ่งขึ้นอยู่กับโอกาสหรือเทศกาล เมื่อพรรณาถึงการสร้างคุณงามความดี ทางกาย วาจา ใจ ด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา โดยนักปราชญ์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ก็จารลงในใบลานเป็นอักษรล้านนา โดยสอดแทรกกติธรรมหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้อย่างแยบคาย รวมทั้งได้เชื่อมโยงวัฒนธรรมชีวิตความเป็นอยู่ได้อย่างงดงาม

ปัญหาใหญ่ของมนุษย์ คือ ปัญหาการเวียนว่ายตายเกิด เป็นเหตุให้คนหรือสัตว์ ต้องสร้างกรรม เป็นกรรมดีบ้าง เป็นกรรมชั่วบ้าง เมื่อทำกรรมแล้วก็เป็นที่ให้ได้รับวิบาก คือเมื่อได้รับวิบากคือ ผลของกรรม เป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง ตามผลของกรรมที่ตนได้ทำไว้ ในคัมภีร์นิพพานสูตรฉบับล้านนาจึงให้ความสำคัญในเรื่องของวิบากกรรม เมื่ออยากหลุดพ้นก็ต้องบำเพ็ญคุณงามความดีคือการให้ทาน การรักษาศีล การมีสมาธิตั้งมั่น การมั่งเจริญภาวนา กระทำอย่างต่อเนื่องจึงจะถึงซึ่งนิพพานได้

งานวิทยานิพนธ์นี้ศึกษาเฉพาะคัมภีร์นิพพานสูตรเท่านั้น ในคัมภีร์ล้านนายังมีพระสูตรอื่น ๆ อีกมากมายให้ได้ศึกษาค้นคว้า จากการศึกษาพบว่า ยังมีประเด็นที่ควรศึกษาต่อไปได้อีกเช่น

๑. การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์มหาวิบากในฉบับล้านนา ซึ่งเป็นการศึกษาเรื่องกรรมโดยเฉพาะ

๒. การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์อานิสงส์ต่าง ๆ เช่น อานิสงส์สร้างศาลา, อานิสงส์สร้างวิหาร เป็นต้น

๓. งานวิจัยคัมภีร์ล้านนาหรือคัมภีร์โบราณควรที่จะได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจังจากมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะงานวิจัยของวิทยาเขต

๔. คัมภีร์นิพพานสูตรฉบับล้านนานี้ ยังกระจัดกระจายอยู่ตามวัดต่าง ๆ ทั่วภาคเหนือ ๘ จังหวัด มีผู้ที่สนใจควรศึกษาความต่างกันของอักขระการจารและเนื้อหาว่าเหมือนต่างกันอย่างไร

๕. การเก็บรักษาคัมภีร์ล้านนาทำได้ยากมาก ยังต้องการหาผู้ที่สนใจอนุรักษ์ได้ปริวรรตด้านเนื้อหาคัมภีร์เหล่านี้ไว้

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, จำนวน ๔๕ เล่ม,
๒๕๒๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทย จำนวน ๕๑ เล่ม ฉบับมหามกุฏ

ราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ฉบับภาษาไทย - บาลี จำนวน ๖ เล่ม,

๒๕๒๘.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. อรรถกถาธรรมบท ฉบับภาษาบาลี จำนวน ๘ เล่ม, ๒๕๔๔.

คัมภีร์ใบลานล้านนา เรื่อง นิพพานสูตร ๑๒ แผ่นใบลาน ๕ จากวัดคอนไทยพระบาท

ตำบลดอนเหนือ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดน่าน.

ข. คัมภีร์ใบลานล้านนา

คัมภีร์มูลนิพพานสูตร ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลดอนเหนือ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดน่าน.

คัมภีร์มหามูลนิพพานสูตร ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลดอนเหนือ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดน่าน.

คัมภีร์ศีลสิกขสูตร ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลดอนเหนือ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดน่าน.

คัมภีร์เตวทูตสูตร ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลดอนเหนือ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดน่าน.

คัมภีร์จุลลวิปาก ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลดอนเหนือ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดน่าน.

คัมภีร์มหาวิปาก ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลดอนเหนือ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดน่าน.

คัมภีร์โงยะสังคหะ ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลดอนเหนือ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดน่าน.

คัมภีร์ศาสนมตกำ ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลดอนเหนือ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดน่าน.

คัมภีร์อมตสูตร (อมตสรีระ) ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน.

คัมภีร์อานิสงส์ตานไปหาคนตาย ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

คัมภีร์อานิสงส์สัพพทาน ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน.

คัมภีร์อานิสงส์ปฏิภะทั้งสาม ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

คัมภีร์อานิสงส์ปังกุล ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน.

คัมภีร์อานิสงส์มหาวิบาก ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

คัมภีร์อานิสงส์รักษาศีล ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

คัมภีร์อานิสงส์สร้างธรรม ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

คัมภีร์อานิสงส์สลาก ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

คัมภีร์อานิสงส์สร้างศาลา ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

คัมภีร์อานิสงส์สร้างวิหาร ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

คัมภีร์อานิสงส์เผาผี ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

คัมภีร์อานิสงส์ปีใหม่ ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

คัมภีร์อานิสงส์เวสันตระ ฉบับวัดคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

คัมภีร์เรื่องพระคิณฑินกา ฉบับเมืองราม ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

คัมภีร์เรื่องพราหมณ์ปัญหาหากินซาก้าง ฉบับเมืองราม ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

ค. ข้อมูลวิทยุภูมิ

๑. หนังสือและเอกสาร :

เกษม ศิริรัตนพิริย. “ตัวเมือง” การเรียนภาษาล้านนาผ่านโครงสร้างคำ. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ๒๕๔๘.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕.

จ.เปริยณ. อานิสงส์ ๑๐๘ กัณฑ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักพิมพ์อำนวยการ, ๒๕๓๒.

- ทวิศักดิ์ ฐานประทีป. **วรรณกรรมศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๘.
- ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล. **วรรณกรรมล้านนา วิเคราะห์วรรณกรรมล้านนา**. วรรณกรรมคำสอน. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๔.
- _____. **“วรรณกรรมท้องถิ่น”**. เอกสารคำสอนรายวิชา ๐๑๔๓๕๕ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทวี เขื่อนแก้ว. **ประเพณีเดิม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๑.
- ชวีช ปุณโณทก. **วรรณกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.
- ธัญญา สังขภนธานนท์. **ปรากฏการณ์แห่งวรรณกรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นาคร, ๒๕๓๘.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. **ปัญญาสาตก : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย**. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง, ๒๕๓๘.
- นพคุณ ต้นติกุล. **ย้อนรำลึกประวัติศาสตร์แห่งชนล้านนา**. เชียงใหม่ : Knowledge Center ๒๕๔๘
- บุญยงค์ เกศเทศ. **ถอดวรรณกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.
- เบญจมาศ พลอินทร์. **พื้นฐานวรรณคดีและวรรณกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.
- บำเพ็ญ ระวิน. **พุทธศาสนาในล้านนาไทย : หลักคำสอน**. มรดกศาสนาเชียงใหม่ ภาค ๒ : **หลักคำสอนเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- บุญมี แทนแก้ว และคณะ. **พุทธศาสน์ (ปรัชญา ๑๐๓)**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓, หน้า ๑๕๖.
- ประคอง นิมมานเหมินทร์. **มหาชาติล้านนา : การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๖.
- ประยุทธ์ หลงสมบูรณ์ ร.อ.. **พจนานุกรมบาลี-ไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.
- พจนานุกรมบาลี,ไทย, อังกฤษ, สันสกฤต**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

พรรณเพ็ญ เคลือไทย. คำสอนอานิสงส์. มรดกศาสนาเชียงใหม่ ภาค ๒ : หลักคำสอน. เชียงใหม่ :
๒๕๓๕.

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร:
ม.ป.ท.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาโณ). นิเทศธรรม. บริษัทแปดสิบเจ็ด จำกัด, กรุงเทพมหานคร:
ม.ป.ท., ๒๕๔๘.

พระธรรมกิตติวงศ์. คำพ่อ-คำแม่. กรุงเทพมหานคร: หอไตรการพิมพ์, ๒๕๔๕.

_____. บทธรรมนำชีวิต. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด,
๒๕๔๕.

พระธรรมกิตติวงศ์ และคณะ. คติธรรม เล่ม ๑,๒,๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เถียงเชียง,
๒๕๔๖.

พระธรรมธีรราชฆาตุมณี (โชคก ญาณสิทธิ ป.ธ.๕). มงคล ๓๘ ประการ. กรุงเทพมหานคร:
ม.ป.ท., ม.ป.ป.

พระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖

_____. ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. พระพุทธศาสนา : พัฒนาการและสังคม. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร
๒๕๓๘.

พุทธทาส ภิกขุ. เรียนพุทธศาสนาใน ๑๕ นาที. สุราษฎร์ธานี : โรงพิมพ์รัตนเมธี, ๒๕๐๕.

_____. ธรรมสำหรับนักศึกษา. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเผยแพร่วีชีวิตอันประเสริฐ,
๒๕๒๖.

พระเทพวิสุทธิกวี. การพัฒนาจิต ภาคหนึ่ง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๘.

พระมหาไพศาล เขมจิตโต. ชุมนุมอานิสงส์ ๖๕ เรื่อง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษร,
๒๕๓๑.

พระราชวรมุนี (ประยูรย์ ปยุตโต). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: คณะระดมธรรม.

- มณี พยอมยงค์. ประเพณี ๑๒ เดือน ฉบับรวมเล่ม. เอกสารวิชาการชุดล้านนาคดีศึกษาลำดับ
ที่ ๓. เชียงใหม่ : โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
๒๕๓๓.
- _____. วัฒนธรรมล้านนาไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการ
การวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๔.
- รัฐบาล. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดน่าน.
กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการจัดพิมพ์, ๒๕๔๒.
- รัฐบาล. โครงการอนุรักษ์พระคัมภีร์ล้านนา ปรวรรตและวิเคราะห์เนื้อหา. เชียงใหม่ :
โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๔๔.
- ลมูล จันทร์หอม. วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา. เชียงใหม่ : ฝ่ายเอกสารตำราวิทยาลัยครู
เชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา, ๒๕๓๔.
- วิทย์ ศิวะสรียานนท์. วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพมหานคร : สมาคมภาษาและ
หนังสือแห่งประเทศไทย, ๒๕๐๔. (อ้างใน แลลอควรรณกรรม ของบุญยงค์
เกศเทศ).
- วิภา กงกะนันท์. วรรณคดีศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.
- ศ.ดร.ประเสริฐ ฒ นคร. ตำนานมูลศาสนาวัดป่าแดง เชียงตุง. อนุสรณ์ศาสตราจารย์จร
สุขพานิช. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,
ม.ป.พ.
- สมเจตน์ วิมลเกษม. หลักสูตรภาษาล้านนา. เชียงใหม่: เจริญวัฒน์การพิมพ์, ๒๕๓๖.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. เบญจศีล และเบญจธรรม.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- สุรพล คำริห์กุล. ล้านนา ลิงแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร:
โรงคอมแพคท์พรีน, ๒๕๔๒,
- สร้อยสวดี อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์,
๒๕๔๔.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **วิวัฒนาการวรรณคดีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย.**
จัดพิมพ์โดย เงินทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลอง สมเด็จพระเทพ
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๓๓.

สิริวัฒน์ คำวันสา. **ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร : คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔.

สุนทร ณ รังสี. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สุทิววงศ์ พงศ์ไพบูลย์. **วรรณคดีวิจารณ์.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน พิมพ์ครั้งที่ ๑๐.** กรุงเทพมหานคร :
มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๐.

สิทธิ ภูวดล และคณะ. **ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย.** พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.

สนิท สมักรการ. **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย : วิเคราะห์เชิงสังคม-มนุษย์วิทยา.**
กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕.

สำนักงานข้าราชการพลเรือน, สำนักงาน. **พระบรมราชาวาท : แนวทางปฏิบัติกรอบแห่ง
จรรยาบรรณของข้าราชการพลเรือน.** กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ม.ป.ป.

สำนักพระราชวัง. **อัตตโนประวัติพระราชนิโรธรังสีกัมภีร์ปัญญาวิศิษฐ์.** อนุสรณ์งาน
พระราชทานเพลิงศพ พระราชนิโรธรังสี ณ วัดหินหมากเป้ง. กรุงเทพมหานคร :
อัมรินทร์พรินดี้ง แอน พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๕.

เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. **“การศึกษาคติชนวิทยาในปัจจุบัน”.** วารสารวรรณคดีไทยปีที่ ๔
ฉบับที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๓๐.

ศิริพร จิตฐาน ณ ถลาง. **ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น.** กรุงเทพมหานคร : มติชน,
๒๕๓๕.

เอกสารไมโครฟิล์ม ของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : **โครงการศึกษาวิจัยกัมภีร์
โบราณ ภาคเหนือ.** สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔.

อุดม เขยทิววงศ์. **วัฒนธรรมความเป็นอยู่และวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะภาคเหนือ.**
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา, ๒๕๔๘.

๒) วิทยานิพนธ์ :

- ตรีศิลป์ บุญขจร. วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต. ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- พระครูศรีปริยัติมงคล สิริมงคล (คำภีบาล). การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลอิสาน เรื่องธรรมดาสอนโลก. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระครูพิทักษ์อรุณวัตร (คำมูล ไชยวุฒิ). จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาเรื่อง ปู่เถ่าสอนหลาน. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘
- พระเจริญ พันธุรี. แนวคิดเรื่องสุคติในพุทธปรัชญาเถรวาท. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.
- พระประพันธ์ สุทนต์จิตโต (กวางสืบสาม). อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระอุปคุตที่มีต่อพิธีกรรมชาวพุทธล้านนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระสมชาติ ฐิติปัญญา (เครืออ่อน). จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาเรื่อง อ้ายร้อยยอด. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๔๖.
- พระเริงสุข นาดมฺโม (รัตนัย). การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาชุดหลัง เรื่อง ไวหารมหาปัญญาสังเขป. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระมหาวัฒน์ วฑฒนสุธี (อุปคำ). คำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏภาคล้านนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗
- ปรียานุช อนุสุเรทร์. การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลเข้าพรรษาของล้านนา : กรณีศึกษาจาก ๔ วัด ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระสุธีวรालังการ (สมคิด สิริคุตโต)
วันเดือนปีเกิด	วันที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๓ บ้านเลขที่ ๕๕ หมู่ ๗ บ้านคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน
การศึกษา	นักธรรมชั้นเอก (พ.ศ. ๒๕๒๓ สำนักเรียนวัดเมืองราม บ้านเมืองราม ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน) อภิธรรมมหาบัณฑิต อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๒ เปรียญธรรม ๕ ประโยค (พ.ศ. ๒๕๓๖ สำนักเรียนวัดราชโอรสาราม แขวงบางค้อ เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร) เข้ารับการศึกษาระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ปีการศึกษา ๒๕๔๘
บรรพชา	วันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๑ วัดคอนไชยพระบาท ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียงสา จ. น่าน พระอุปัชฌาย์ พระครูอินทสรวิสุทธิ
อุปสมบท	วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๒๓ วัดเมืองราม ตำบลนาเกลือ อำเภอเวียง สา จังหวัดน่าน พระอุปัชฌาย์ พระครูอินทสรวิสุทธิ
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดราชโอรสาราม แขวงบางค้อ เขตจอมทอง กรุงเทพฯ
ตำแหน่ง	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม แขวงบางค้อ เขตจอมทอง กรุงเทพฯ